Nae Ionescu

Teologia



Integrala publicisticii religioase

DEISIS



Nae Ionescu, desen de Ion Anestin în „Vremea", 1932.

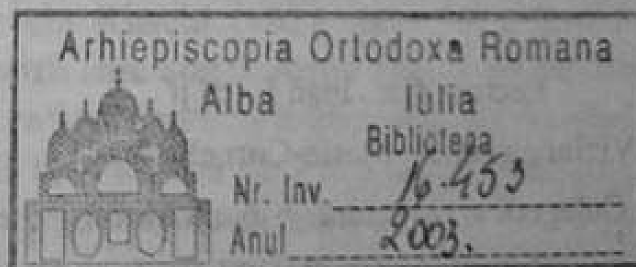
NAE IONESCU

Teologia

Integrala publicisticii religioase

Ediție, introducere și note

Dora Mezdrea



DEISIS
Sibiu
2003

Colecția
Philosophia christiana

Acest volum apare cu sprijinul generos al Doamnei CRISTIANA MARIA IOSIF *și al Domnului* DAN PICĂ, *izvorât din dorința repunerii în circuit a adevăratelor valori creștine în societatea românească de azi amenințată de amnezie și deriziune.*

Coperta: *Arhanghelul Mihail*,
pictură murală extrasă de la biserica mânăstirii Curtea de Argeș.
Inscripția-nume în grecește; inscripție pe filacter în limba slavonă:
„Împotrivă stau cu arma și cercetez pe cei ce purced cu bine și [pe cei ce purced] cu rău tai..."

Lector: diac. Ioan I. Ică jr
Viziune grafică: Maria-Cornelia Ică jr
Culegere și corectură: Violeta Morar
Tehnoredactor: Paul Morar

ISBN 973-9344-79-8

Nae Ionescu – teologul

I. Cadru istoric

Situația Bisericii creștine după revoluția franceză din 1789 nu era dintre cele mai strălucite. Separată de stat și sărăcită, supusă unui îndelung proces de secularizare, era de multe ori spațiul predilect al experimentelor.

Astfel, catolicismul se vede serios amenințat, la jumătatea secolului al XIX-lea, de mișcarea modernistă, care cerea drept de existență pentru panteism, naturalism, raționalism absolut, ateism și francmasonerie. Spiritul vremii, nutrit din știința pozitivă, cerea Bisericii „acomodarea" la cerințele lui. Vaticanul a condamnat aceste tendințe prin enciclica *Syllabus errorum* a papei Pius al IX-lea (între 1864–1898). Pentru a-și întări autoritatea, cu doar câțiva ani mai târziu, la conciliul I Vatican din 1870 este stabilită dogma primatului și infailibilității papale, iar pentru a scoate teologia din conul de umbră al pozitivismului, prin enciclica *Aeternis Patris* din 4 august 1879, papa Leon al XIII-lea (între 1878–1903) recomanda doctrina lui Toma d'Aquino ca normativă pentru Biserica romană, deschizând astfel drumul înnoirii neotomiste din reflecția teologică a secolului XX.

Protestantismul este spațiul în care, de la desanctificarea creștinismului la teologia morții lui Dumnezeu, toate experimentele sunt posibile în marginea teologiei: raționalismul absolut, „teologia pentru Evanghelia socială" a lui W. Rauschenbusch, direcția istotric-criticistă a școlii de la Tübingen, condusă de Fr. Chr. Bauer, care încearcă aplicarea dialecticii hegeliene la credință, istorismul lui Albrecht Ritschl (1822–1889) și Adolf Harnack (1851–1930), istoria religiilor, pentru care creștinismul este o religie între altele etc.

La capătul opus raționalismului intelectualilor, la nivelul maselor, pietismul, întemeiat în secolul al XVII-lea de Filip Iacob Spener, cu accentul lui pus pe viață, pe fapte, nu pe rațiune, era dominant.

Lumea ortodoxă nu prezintă un aspect mai încurajator. Aflate sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol, Bisericile naționale din sud-estul Europei devin autocefale în secolele al XIX-lea – al XX-lea.

În Biserica Greciei, devenită autocefală la 29 iunie/11 iulie 1850, pietatea ortodoxă, puternică la nivelul maselor, își are un corespondent predominant teoretic la cel al creației teologice, adesea de o ortodoxie îndoielnică.

Biserica rusă, devenită patriarhie din 1593, desființată apoi de Petru cel Mare și reînființată în 1917, înfățișa un aspect mult mai diversificat.

Dacă primul secol scurs de la desființarea patriarhiei determinase proliferarea sectelor fundamentaliste, la nivelul maselor, și cochetăria cu catolicismul la cel al inteligheniției, secolul al XIX-lea aduce o pătrundere masivă a pietismului, cu disprețul lui pentru formele canonice și rigoarea ascetică, având drept corespondent, la nivelul intelectualilor, ateismul, misticismul pietist și francmasoneria; gândirea teoretică în limitele Ortodoxiei, absentă cu totul, este înlocuită de filosofiile iluministe și protestante, iar în Academiile teologice filosofiile idealiste germane înlocuiesc studiul teologiei.

În ciuda unor încercări de găsire a drumurilor proprii, printre care mișcarea slavofilă din anii 1830–1840, care aduce un rudiment de gândire teologică, ori Tolstoi, cu creștinismul său personal, sau Dostoievski, mult mai fidel tradiției ortodoxe decât cel dinaintea sa, secolul al XIX-lea rămâne dureros scindat de opozițiile maniheiste de tip gnostic între rațiune și credință, liberalism capitalist și patriarhalism rural, Ortodoxie și Occident etc. Înnodarea cu vechea tradiție patristică răsăriteană, care să-și dovedească fecunditatea și la nivelul gândirii constituite în cadrele Ortodoxiei, se va face abia în secolul XX, mai cu seamă în exil. Precursor al acestei renașteri este Vladimir Soloviov (1853–1900), personaj controversat, cu multe disponibilități și schimbări de poziții, care rămâne, totuși, autor al unei gnoseologii dovedite ca ortodoxă, mulți ani de la moartea sa; după el vor veni marii teologi care au schimbat înfățișarea teologiei secolului XX, aproape toți profesori la Institutul teologic rus din Paris, care sunt din generații apropiate lui Nae Ionescu: N. N. Glubokovski (1863–1937), S. Bulgakov (1871–1944), N. Berdiaev (1874–1948), L. P. Karsavin (1882–1952), N. Zenkovski (1881–1963), N. Arseniev (1888–1977), N. Lossky (1903–1958) etc.

Una dintre cele mai interesante figuri, care, spre deosebire de cei de mai sus, a trăit în Rusia sovietică, este părintele Pavel Florenski (1882–1937), impresionantă figură de gânditor care acoperă cu suverană competență mai toate aspectele gândirii, de la teologie și filosofie, la matematici și logică, de care poate fi apropiat filosoful român. Posibilitatea unei contaminări, prin lecturarea celui dintâi de către cel din urmă fiind exclusă, avem de-a face cu un foarte interesant caz de simultaneitate de perspectivă în lumea ortodoxă, atât în ceea ce privește toate aceste preocupări comune, dar și viziunea asupra lumii. Părintele Pavel Florenski dezvoltă ideea a două tipuri de cultură, una medievală și una renascentistă; cea dintâi organică, coerentă, obiectivă, cea de-a doua, fragmentară, subiectivă și abstractă, care se succed și din perspectiva cărora își va construi propria filosofie a culturii. Pe contrapunctul dintre cele două tipuri de culturi își construiește și Nae Ionescu, ceva mai târziu, filosofia culturii; și în teoria cunoașterii se pot descoperi afinități: ambii filosofi opunând realismul esențialist iluzionismului idealist și psihologismului, la Nae Ionescu cu un mai accentuat accent asupra patristicei cunoașteri suprarationale, mistice. Atașamentul față de logică, de matematică, în care văd premisa indispensabilă a unei viziuni asupra

lumii, şi de fizica modernă, dar şi faţă de filosofia naturii ori estetică, la cei doi gânditori, este de asemenea o notă comună.

Asemănări găsim până şi în biografie, părintele Pavel Florenski fiind arestat în mai multe rânduri şi deţinut în lagăr, unde ţinea prelegeri pe cele mai diverse teme, aşa cum avea să facă şi Nae Ionescu, şi unde moare executat în 8 decembrie 1937 de autorităţile comuniste – aşa cum s-ar fi întâmplat, fără îndoială, şi cu Nae Ionescu peste câţiva ani, dacă n-ar fi murit la 15 martie 1940.

Dar nu toate aceste afinităţi, enumerate sumar, ne interesează aici, ci o alta, esenţială.

Absolvent al Academiei teologice în 1908, devenit profesor de istoria filosofiei la Academia teologică de la Serghiev Posad în acelaşi an, Pavel Florenski se preoţeşte în 1911, fiind primul intelectual marcant al momentului care deschide această cale înaintea unei intelectualităţi mondene, catolicizante şi marxizante. În 1914 publică *Stâlpul şi temelia adevărului. Încercare de teodicee ortodoxă*, carte care va determina o mutaţie în conştiinţa unei părţi a intelectualităţii începutului de secol şi întoarcerea la Ortodoxie a unor figuri marcante ale acesteia, pentru care filosofia idealistă germană înlocuise teologia ortodoxă.

Deşi, cu câteva decenii mai târziu, când marii teologi ruşi din exil aveau să formuleze un proiect răspicat neopatristic, aceştia nu au fost dispuşi să-i recunoască părintelui Pavel Florenski calitatea de înaintemergător în ale reînnodării cu tradiţia patristică a teologiei ortodoxe, istoria i-a făcut dreptate.

După vremurile de glorie de sub Vasile Lupu, Matei Basarab, Şerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu şi Dimitrie Cantemir, Biserica românească cunoaşte în secolul al XIX-lea o cădere considerabilă sub raportul formulării gândirii teologice. Este epoca în care predominau traducerile, făcute după discutabile „originale" protestante, venite prin filieră rusească, şi în care cel mai semnificativ act de cugetare îl formau aşa-zisele „adaptări" ale unor lucrări protestante, modă care a ajuns chiar să treacă pragul secolului XX. Până şi manualele episcopului Melchisedec Ştefănescu (1823–1892) sunt astfel de „adaptări".

Pe de altă parte, Biserica românească cunoaşte o serie de împliniri pe plan administrativ, care complinesc, în parte, sărăcia spirituală: crearea celor opt seminarii teologice şi a Academiei teologice; Biserica Transilvaniei, desprinsă de Biserica Ţării Româneşti la 1701, prin diploma leopoldină care desfiinţa Mitropolia Ortodoxă a Transilvaniei, înfiinţând-o pe cea unită, reuşeşte să se întoarcă în sânul Bisericii româneşti prin eforturile episcopului Andrei Şaguna (1808–1873), care reînfiinţează Mitropolia Transilvaniei la 24 decembrie 1864. Un impact semnificativ în drumul către laicizare este pentru Biserica românească legislaţia lui Al. I. Cuza privind secularizarea averilor mănăstireşti şi trecerea Bisericii în dependenţa statului.

Biserica Ortodoxă Română îşi dobândeşte autocefalia la 25 aprilie 1885, prin tomosul sinodal al Patriarhului ecumenic Ioachim al IV-lea (patriarh între 1884–1886), sub mitropolitul primat Calinic Miclescu (1822–1886).

Lucrări originale de teologie nu există în întreg secolul al XIX-lea; la începutul celui de-al XX-lea, influența protestantă se resimte chiar și în lucrările cele mai semnificative: *Thesauros tes Orthodoxias* a lui Ioan/Irineu Mihălcescu, publicată la Leipzig în 1904 (autorul fiind recunoscut ca un teolog însemnat al Bisericii noastre prin lucrările de după 1925, când apare *Cursul de teologie fundamentală*, dar și, deopotrivă, membru al Partidului Liberal și francmason) și *Curs de teologie morală*, publicat în 1921 de I. Scriban, ale cărui legături cu protestantismul erau notorii în epocă.

Războiul mondial, prin consecințele sale politice imediate – unirea țărilor române fiind cea mai însemnată – deschide noi perspective Bisericii române; în sfârșit împlinit idealul național, pentru care militaseră nu o dată oamenii Bisericii, aceștia se puteau desprinde de preocupările politice, asumându-și în totalitate vocația de oameni ai Bisericii.

După autocefalia căpătată în 1885, Biserica Ortodoxă Română este ridicată la rangul de Patriarhie la 30 iulie 1925, prin tomosul nr. 1579 al Patriarhului ecumenic Vasile al III-lea (patriarh între 1925–1929) și al Sfântului Sinod al Patriarhiei Constantinopolului. Ales mitropolit primat al României reîntregite la 18 decembrie 1919, Miron Cristea devine la 4 februarie 1925 primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Perspective noi se deschideau sub toate aspectele Bisericii românești. Nenumărate dificultăți juridice și administrative își așteptau rezolvarea, iar sub raport teoretic constituirea unei gândiri în limitele Ortodoxiei era de cea mai strictă necesitate.

Spre deosebire de Biserica catolică, ce recomanda tomismul ca normativ în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, stabilind astfel până unde este dispusă să se întoarcă în trecut și să-și asume tradiția Bisericii, Biserica românească nu a stabilit asemenea praguri normative. Și aceasta nu pentru că ar fi conștientizat legătura indisolubilă, peste timpuri, a Bisericii Ortodoxe cu Tradiția apostolică, ci pentru că, hărțuită de puterea seculară și intimidată de prestigiul calp al modelor științifice apusene, își pierduse încrederea în forța explozivă a Tradiției ortodoxe.

A trebuit să vină un laic să i-o amintească.

II. Un creștinism mistic, dogmatic și ecleziologic

Laicul acesta se numește Nae Ionescu.

Dintre datele biografiei lui care ne interesează în paginile de față să reținem mai întâi că Nae Ionescu se născuse într-o familie de ortodocși practicanți, la 4/16 iunie 1890, și căpătase primele noțiuni religioase de la mama lui, o femeie extrem de credincioasă și de inteligentă, cu ascendență grecească, printre ai cărei înaintași figurează mai multe înalte fețe bisericești și, poate, chiar un patriarh al Constantinopolului (Patriarhul Trifon, din secolul IX).

Nae Ionescu studiase la Universitatea din Bucureşti între 1909–1912, într-o perioadă în care pozitivismul comtean, evoluţionismul biologic şi social şi materialismul erau în vogă. Metafizica, ridiculizată de perspectiva pozitivistă, ca fiind creatoare de utopii intelectuale, era departe de a-şi fi recăpătat demnitatea, chiar dacă, în anul 1910–1911, C. Rădulescu-Motru ţine la universitate un curs de metafizică.

Studiase apoi, pentru susţinerea doctoratului, în Germania, începând cu toamna anului 1913, la Universităţile din Göttingen şi München, matematici superioare cu Klein şi Hilbert, biologie cu Hertwig, logică cu Külpe şi Pfänder, teoria cunoaşterii cu Husserl, psihologie cu G. E. Müller, economie naţională cu von Mayer şi Lujo Brentano, pedagogie cu Alois Fischer şi F. W. Förster; dar, mai ales, studiase filosofie, istoria filosofiei scolastice şi Patristica cu Clemens Baeumker (1853–1924), specialist în filosofia antică şi medievală, autor a numeroase lucrări în domeniu, cel care dotase cercetarea filosofiei patristice şi scolastice cu un instrument de lucru comparabil cu cel al lui Zeller şi Trendelenburg din filosofia antică, intitulat *Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters. Texte und Untersuchungen.* Culegerea apare începând cu 1891 şi este continuată de Grabmann, fiind considerată până astăzi cea mai importantă colecţie de texte patristice şi medievale, după *Patrologiile* lui Jacques-Paul Migne. Temeinicia cunoaşterii gândirii patristice, a cazuisticii scolastice, pe care o găsim la filosoful român, îşi are aici justificarea.

Nae Ionescu se întoarce în ţară în iunie 1919, îndată după susţinerea tezei de doctorat în logistică. În toamna aceluiaşi an îşi deschide activitatea la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Bucureşti cu lecţia *Funcţiunea epistemologică a iubirii*, lecţie care stă ca o cumpănă la răscrucea noilor vremi care se deschideau spiritului românesc. Deşi nutrită din metoda de cercetare deprinsă în şcolile apusene şi vădind o cunoaştere temeinică a religiilor catolică şi protestantă, lecţia aceasta de deschidere aduce o abordare nouă şi o îndreptăţire a culturii şi religiei ortodoxe, de o siguranţă şi o intensitate spirituală cum mai cunoscuseră doar apusele timpuri ale cărturarilor bizantini ca Mihail Psellos, Ioan Zonaras ori Nichifor Vlemides, ce impresionau Apusul catolic. Pentru prima oară după câteva secole, un român îndrăznea să ridice Ortodoxia la ameţitoarea înălţime spirituală pe care o mărturisiseră Părinţii.

Douăzeci de ani de aici înainte, Nae Ionescu va expune de la înălţimea catedrei o filosofie creştină cu rădăcini adânc înfipte în tradiţia ortodoxă: o logică static-realistă, ieşită din realităţile spirituale răsăritene, o metafizică restaurată în demnitatea ei dintâi şi o gnoseologie de cea mai pură extracţie patristică, în care sunt exprimate în limbaj modern dionisienele trepte ale cunoaşterii, de la cea raţională, catafatică şi apofatică, până la cea supraraţională, a participării mistice.

Demonstrarea acestei rigori ortodoxe a filosofiei sale rămâne să fie făcută; deocamdată, aici ne interesează însă teologul, nu filosoful.

Căci Nae Ionescu este un *theo-log*, în sensul cel mai riguros al termenului, de vorbitor despre cele dumnezeieşti; nu de pe poziţiile oficiale ale unei ierarhii

constituite, ci în aceeaşi măsură în care orice ins afiliat autorităţii harismatice, în tradiţia ortodoxă, este *theo-log* pentru că este *theo-didact*: învăţat direct de Dumnezeu.

Teologia lui Nae Ionescu nu trebuie căutată în prelegerile universitare, aşa cum s-a şi făcut recent; nu-i putem cere logicianului Nae Ionescu încălcarea domeniilor: acelea sunt cursuri *de filosofie*, fie ea copios inspirată de teologia ortodoxă, nu de teologie. Aceasta din urmă poate fi însă regăsită în publicistica religioasă; cât de coerentă şi de riguros ortodoxă este această teologie putem vedea doar în prezenţa totalităţii (sistematizate) a acestei publicistici. Şi aceasta este menirea ediţiei de faţă.

Desigur, această publicistică are, din punct de vedere formal, alt statut decât un tratat de teologie sistematică, pe care Nae Ionescu l-ar fi putut scrie oricând, eşuând în „litera moartă" a sterilităţii didactice; el a preferat viaţa autentică a „faptelor zilnice", la care se adaugă astăzi acea „trecere de vreme, singura în stare a crea o perspectivă în care scoriile cotidianului dispar", invocată de el în *Prefaţa* la culegerea de articole realizată de Mircea Eliade şi publicată în 1937, sub titlul *Roza vânturilor* (p. VI): le putem citi astăzi, desprinse de zgura cotidianului, în semnificaţiile lor esenţiale.

Această formă exterioară sub care ni se înfăţişează teologia lui Nae Ionescu nu este o excepţie în viaţa Bisericii; o regăsim pretutindeni, de la predicile Părinţilor, la simplitatea aproape aforistică a *Apoftegmelor*, şi de la Kierkegaard, care practica în ultimele sale scrieri un gen de „predică publicistică", la Soloviov, în ale sale *Scrisori duminicale* şi *Scrisori pascale*.

În publicistica sa religioasă, Nae Ionescu rupe cu totul cu pietismul, psihologismul şi utopiile intelectuale ale secolului al XIX-lea, ancorând de-a dreptul în Tradiţie, cu multă vreme înainte ca exigenţa ancorării în Tradiţie să devină o cerinţă expresă în teologia ortodoxă a secolului XX. Cunoscute doar în parte, din cele trei culegeri de texte publicate până acum, scoase uneori din context şi răstălmăcite, articolele religioase îşi relevă rigoarea ortodoxă şi sistematicitatea abordării doar în prezenţa totalităţii. În ele, Nae Ionescu recuperează realismul metafizic, dogmatic şi sacramental al Sfinţilor Părinţi într-un limbaj şi cu o argumentare de o izbitoare modernitate, singura în măsură să convingă insul modern, fără ca, în acelaşi timp, să afecteze ceva din rigoarea dogmatică, canonică şi ecleziologică a teologiei răsăritene.

În iunie 1919 începe să scrie la „Ideea europeană", unde, printre altele, publică şi unele articole religioase în apărarea Ortodoxiei, care nu lasă indiferentă ierarhia bisericească. Prin urmare, în 1925, este desemnat, alături de episcopul Vartolomeu Stănescu, preoţii Andrei Magieru şi Dănău, să redacteze anteproiectul Legii pentru reorganizarea învăţământului teologic al Bisericii Ortodoxe Române. Chiar dacă, ulterior, acest proiect a fost refăcut de o altă comisie, prevederi însemnate din proiectul acesta au trecut în cel nou, schimbând sensibil faţa învăţământului teologic românesc (vezi: *Învăţământul teologic*).

În 2 mai 1926 îşi începe colaborarea la „Cuvântul" cu o cronică religioasă, la rubrica „Duminica"; din punct de vedere formal, aceasta continuă rubrica

inaugurată de Nichifor Crainic, care pleca la Ministerul Cultelor, ca secretar general, desemnându-l succesor pe Nae Ionescu, impresionat fiind de rigoarea Ortodoxiei tânărului filosof (spre deosebire de ceea ce scrie el cu mulţi ani mai târziu, în memoriile sale).

Nae Ionescu va semna neîntrerupt rubrica religioasă săptămânală „Duminica" până în 1930, alături de nenumărate alte articole religioase. Din ele vedem rolul eminent pe care îl acorda el Bisericii în reconstrucţia noului stat românesc postbelic. Dar pentru ca ea să poată ocupa acest loc, Nae Ionescu a considerat de absolută necesitate următoarele direcţii, pe care a mers activitatea lui publicistică: restaurarea dogmatică şi canonică, prin respectarea strictă, fără înnoire ori schimbare, a dogmelor şi canoanelor Bisericii de Răsărit; eradicarea racilelor care măcinau viaţa Bisericii, îndepărtând-o de la rosturile ei suprapământeşti, racile dintre care cele mai grave îi apar a fi politica în Biserică şi cezaropapismul; creşterea prestigiului intern şi extern al Bisericii, îndeosebi printr-o activitate ştiinţifică în slujba căreia s-a pus necondiţionat, prin apariţia, în 1928, a revistei *ΛΟΓΟΣ*, care a raliat multe din forţele Ortodoxiei răsăritene, făcând, pentru scurtă vreme, din România centrul creştinătăţii răsăritene; reglementarea raporturilor Bisericii cu instituţiile statului şi cu celelalte confesiuni creştine.

Acţiunea restauratoare a lui Nae Ionescu a avut din partea ierarhiei Bisericii române o replică pe măsură; aceasta a înţeles foloasele pe care o acţiune sistematică şi disciplinată în favoarea Bisericii, din partea unui laic de un asemenea prestigiu, le poate aduce; Sfântul Sinod vede în el un dreptmăritor şi un teoretician de prima forţă, de aceea îi „dăduse anumite însărcinări", iar Patriarhul, cu care „în raporturile personale pe care Î. P. S. Voastră a binevoit să mi le îngăduie, nu s-au strecurat vreodată – de o parte sau de alta – nemulţumiri", era „la curent cu spiritul de strictă Ortodoxie şi aspră disciplină bisericească în care am înţeles să îndeplinesc mandatul Sfântului Sobor" (vezi: *Scrisoare deschisă Înalt Prea Sfinţiei Sale, Domnului Domn Dr. Miron Cristea, Patriarh al României*).

Mai mult, în 1926 Nae Ionescu este pe punctul de a se transfera de la Facultatea de Litere şi Filosofie la cea de Teologie, aşa cum îl anunţa el pe Vasile Băncilă într-o scrisoare din 15 mai 1926: „D-nii Motru şi Mehedinţi mă îndeamnă. Patriarhia o doreşte. Facultatea însăşi nu e prea încântată. E şi greu: un om care nu e «de-ai lor» şi care, Doamne fereşte, cine ştie ce o mai fi în stare să facă. Când un om lasă filosofia pentru teologie, dacă nu e escroc, e creştin. Şi un creştin în Facultatea de Teologie la Bucureşti e un lucru primejdios. Fără nici un fel de ironie, trebuie să recunosc că au dreptate. Între atâţia protestanţi!..." (ms., arhiva editoarei).

Acţiunea lui Nae Ionescu în sprijinul Bisericii nu este doar una critică sau strict teoretică, de restaurare a Tradiţiei, ci şi direct constructivă. În 1926, el anunţă în ziarul „Cuvântul" apropiata apariţie şi semnificaţia majoră a revistei *ΛΟΓΟΣ*: „Apariţia revistei de care ne-am ocupat poate fi un astfel de fapt, mai ales dacă organizatorii vor avea putinţa şi mijloacele de a da o publicaţie de nivel ştiinţific şi tehnic convenabil. Căci Bucureştii şi Biserica noastră ar deveni, fără nici un fel de exagerare, centrul teoretic, ştiinţific şi de informaţii al

întregii lumi ortodoxe" (vezi: *Eccesia docens*). Dificultăți diferite vor face ca revista *ΛΟΓΟΣ* să apară abia în 1928, și doar în două numere, cu contribuția unor personalități ale Ortodoxiei și ale vieții religioase europene dintre care am enumera doar pe: părintele Gh. Florovski, N. Berdiaev, Leon Karsavin, N. N. Glubokovski, F. W. Förster, Th. Greenwood, H. Strohl ș. a.

Relațiile lui Nae Ionescu cu Biserica oficială se vor deteriora în două trepte: prima oară, când, în urma morții regelui Ferdinand, la 20 iulie 1927, se instituie Consiliul de Regență, în care intră și Patriarhul Miron Cristea. De la simpla sesizare a necanonicității acestui act, Nae Ionescu ajunge la declanșarea unei întregi campanii în ziarul „Cuvântul", la care participă, alături de discipolii săi, înalte fețe bisericești, printre care episcopul vicar patriarhal și prietenul său întru Domnul, Tit Simedrea. Nae Ionescu dovedește, într-o impresionantă erudiție de rigoare dogmatică și canonică, imposibilitatea situației în care se află un ierarh, ce nu poate sluji în același timp la doi stăpâni, și primejdiile pe care această situație le antrenează pentru Biserica lui Hristos.

A doua oară, la începutul anului 1929, în urma campaniei pe tema Pascaliei, pe care Sinodul Bisericii noastre decisese s-o prăznuim la o dată ce nu concorda nici cu canoanele Bisericii, nici cu lumea pravoslavnică, și nici măcar cu creștinătatea apuseană, relațiile lui Nae Ionescu cu ierarhia oficială suferă o nouă deteriorare.

Din păcate, lumea contemporană, inclusiv cea aparținând sferei Bisericii, nu a înțeles în termeni exacți aceste campanii, nici semnificația respectării dogmelor Bisericii, ruptă cum era de rădăcinile patristice ale acestor dogme. Nu puține au fost încercările de a tâlcui în cheie strict laică, drept probe ale orgoliului personal, cele două campanii. Astăzi, toate textele acestor bătălii dogmatice stau în fața noastră, în dureroasa lor elocvență, obligându-ne să-i dăm dreptate filosofului.

Creștin practicant, Nae Ionescu nu se putea înscrie, prin gândire și prin temperament, împotriva Bisericii neamului, al cărei fiu dreptcredincios a rămas până la capăt.

Dar nici nu putem înțelege deplin semnificația tăgăduirii ierarhiei oficiale călcătoare de lege fără a redeschide aici vechea și niciodată încheiata dispută din istoria Bisericii între autoritatea ierarhică și autoritatea harismatică. Ireconciliabilă în Biserica apuseană, tensiunea între autoritatea harismatică și cea instituțională și sacramentală este rezolvată în termeni proprii de creștinătatea răsăriteană. În Bizanțul de odinioară, împăratul și patriarhul reprezentau polul autorității instituționale, iar monahii, simpli laici intrați sub ascultarea lui Hristos, autoritatea harismatică. În decursul istoriei, s-a întâmplat de nenumărate ori ca monahii, deși neconfirmați ca succesori ai Apostolilor, să se dovedească nu doar îndreptățiți să vorbească despre cele sfinte, dar chiar să aibă o autoritate superioară ierarhiei constituite; începând de la acei *avva* ai Pustiei, până la marii monahi ai Bizanțului aflat în culmea puterii sale și, mai aproape de noi, la isihaști și la „stareți". Aceasta a și determinat pe unii teologi să vorbească de o

dublă succesiune apostolică, deopotrivă îndreptăţită, a ierarhiei, de o parte, a monahilor, de alta.

Nu discutăm aici de toate patologiile pe care le-a înregistrat contestarea autorităţii ierarhiei în cursul istoriei creştinismului, ci de acele cazuri în care autoritatea harismatică s-a dovedit superioară celei ierarhice sau chiar s-a dovedit a fi adevărata păstrătoare a credinţei.

Incomozi, greu acceptaţi de oficialităţi (să ne amintim că Sfântul Simeon Noul Teolog, la două secole de la moarte, se dovedea încă problematic pentru ierarhie), aceşti deţinători ai autorităţii harismatice sunt teologi pentru că sunt teodidacţi; autoritatea lor nu stă în funcţiunea sacerdotală, ci în alegerea divină, a Duhului care suflă unde voieşte, la care se adaugă şi vrednicia personală.

Nae Ionescu nu a fost nici ierarh al Bisericii, nici monah. Dar a avut autoritate harismatică, cea care l-a îndreptăţit să sancţioneze derapajele de la dreapta credinţă ale ierarhiei constituite, prin decizie divină.

Totodată, contestarea, la un moment dat, a acestei ierarhii nu poate fi suspectată de tendinţe reformatorice sau anticlericale, pentru că el nu s-a îndoit niciodată că structurile ierarhice sunt obiectivarea autorităţii instituite de însuşi Hristos, dar care au datoria de a păstra neştirbită învăţătura lui Hristos; iar atunci când uită s-o facă, se găseşte, în iconomia lui Dumnezeu, întotdeauna cineva care să le-o amintească.

În sfârşit, autoritatea harismatică de care s-a bucurat a fost susţinută de râvna personală în slujba Logosului, de lupta personală către desăvârşire, de viaţa lui de creştin practicant şi de continua lui activitate pusă în slujba „mai marii slave a lui Dumnezeu", aşa cum o şi mărturiseşte, smerit şi mai mult indirect, vorbind de „bietele noastre persoane – cari, totuşi, se întâmplă uneori să fie ale unora cari au luptat din greu şi cu cartea, şi cu lumea, şi cu diavolul, şi cu ei înşişi, aşteptând împlinirea nădejdii de a fi învinşi de Dumnezeu" (vezi: *Şi totuşi, catolicismul este inactual*).

III. Neopatristica

Ca mişcare programatică, neopatristica datează din 1936; desigur însă că în lumea ortodoxă există, ca tendinţă, cam de la începutul veacului, atât în Biserica sârbească (vezi arhimandritul Iustin Popovici, de pildă), dar şi în cea rusească, prin părintele Pavel Florenski, despre care am vorbit, sau mitropolitul Serghie Stragorodţki (1867–1944), plasat în descendenţa renaşterii isihaste de la mănăstirile Sarov şi Optino, care prevedea o reînnodare cu Tradiţia dogmatică şi liturgică patristică.

Marii teologi ruşi stabiliţi în Occident şi-au precizat însă opţiunile neopatristice în deceniul al patrulea al secolului XX, când, la noi, Nae Ionescu îşi încheia, aproape, activitatea. În 1936, la primul Congres internaţional de teologie ortodoxă de la Atena, Gh. Florovski declara necesitatea întoarcerii la Tradiţie şi desemna mişcarea aceasta de reîntoarcere cu termenul de neopatristică.

Fără să fi folosit vreodată în mod expres termenul de neopatristică – poate și pentru că era refractar la „inovații" și asumări orgolioase ale proprietății intelectuale – Nae Ionescu s-a înscris din 1919 ca un înaintemergător al acestei mișcări de restaurare a Tradiției dogmatice și liturgice a Bisericii de Răsărit, cu condiția ca fondul doctrinar, neschimbat, să fie formulat „într-un limbaj mai actual, care să facă să circule valorile vieții religioase" (vezi: *Pentru o teologie cu „nespecialiști"*).

Meritul lui ca adevărat – și singular – precursor al teologiei românești neopatristice nu poate fi tăgăduit. După el au venit Nichifor Crainic (1889–1972), care în anii '20 practica un creștinism rural, cu ceva iz sămănătorist, preotul profesor Ioan Coman (1902–1987), Teodor Popescu (1893–1973) și preotul profesor Dumitru Stăniloae (1903–1993), marele teolog neopatristic, care începe să publice după 1938, când Nae Ionescu era, practic, la capătul vieții.

A venit, iată, vremea ca Biserica românească să primească în rândul coliturghisitorilor săi pe acest adevărat *bărbat apostolic* al său.

Dora Mezdrea

Notă asupra ediției

Ediția de față reunește totalitatea textelor teologice publicate de Nae Ionescu în: „Ideea europeană", „Dreptatea socială", „Cuvântul", „Țărănismul", „Gândirea", „Buna Vestire", „Vestitorii" și „Predania", între 1920–1940. Dintre cele 441 texte incluse în acest volum, 207 reprezintă rubrica săptămânală „Duminica", susținută de Nae Ionescu din 2 mai 1926 până în 21 iulie 1930, dată de la care o susține alternativ cu Gh. Racoveanu, până la 6 octombrie 1930, când Racoveanu o preia în totalitate, Nae Ionescu semnând doar alte patru articole în 1931. Din cele 441 texte, 50 au fost deja publicate în una din culegerile apărute până acum (citate ca atare la note), iar celelalte 391 se publică pentru prima oară în volum.

Una dintre aceste culegeri, realizată de Dumitru Cristian Amzăr și publicată la Wiesbaden în 1957, pe baza celei întocmite de Mircea Eliade (publicată în 1937 sub titlul *Roza vânturilor*) este prima și – până acum – singura culegere sistematică, cu titlul *Îndreptar ortodox;* ea ne-a slujit drept model metodologic. Atât doar că, în ediția de față, cuprinzând totalitatea textelor religioase, dimensiunile și structurarea materialului sunt mult mai ample și mai diversificate.

Gruparea pe criterii tematice a textelor aparține editoarei, ca și titlurile și subtitlurile secțiunilor componente. În interiorul fiecărui capitol s-a păstrat criteriul cronologic al publicării textelor, inclusiv în cazul a două dintre ele (*Creațiune și păcat* și *Înviere* [II]) care sunt publicate postum, în 1940, deși sunt scrise în 1929 și, respectiv, 1938. Editoarei îi aparțin, de asemenea, titlurile tuturor celor 207 texte apărute la rubrica „Duminica".

Notele finale vizează, înainte de toate, datele de identificare ale fiecărui text în parte; precizarea asupra includerii unui text într-un volum deja apărut privește doar prima reluare, nu și pe cele ulterioare.

Precizăm, de asemenea, că un singur text aparținând rubricii „Duminica" nu intră în volumul de față, cel din 23 septembrie 1929, deoarece tratează problema sionismului, care nu face obiectul ediției de față; și că am reprodus textele din ediția de capitală a ziarului „Cuvântul", în uz la Biblioteca Academiei Române.

În editarea textelor am aplicat normele ortografice în vigoare, păstrând totuși unele particularități fonetice, morfologice și lexicale proprii limbajului interbelic.

D. M.

I

Știință și religie

Vremuri apocaliptice

Sunt oarecum numeroşi acei cari, privind în jurul lor – paiul – şi nu înăuntrul lor – bârna –, s-au convins că trăim vremurile despre care ne-a vorbit *Apocalipsa* acum optsprezece veacuri. Pare-se că cerul însuşi se uneşte cu paiele şi cu bârnele, pentru a clădi un temei acestei credinţe; peste vreo doi ani soarele va da mai puţină căldură şi lumină (*Apocalipsa* nu spune oare că soarele se va întuneca?) şi tot cam pe atunci se vor produce conjuncţiuni rare de planete într-un punct însemnat al zodiacului.

Unii aşteaptă sfârşitul lumii, adică prăpădul omenirii, o dată mai mult, înainte de 1930; alţii aşteaptă şi pe Mântuitor, afară de cei cari de secole trăiesc în aşteptarea Mesiei. Există chiar societăţi anonime – cu sediul într-un centru european unde multe propagande concurente îşi au uzinele –, de câteva decenii deja. La beneficiile, cum ar spune societăţile pe acţii din teritoriile alipite, membrii aderenţi se împărtăşesc pe lumea cealaltă, iar membrii de la centru, şi pe acest pământ.

Se poate ca aceste credinţe să aducă oamenilor pace în sufletul lor şi o oarecare pace între ei. Nu trebuie să-i descurajăm. Până acum însă nu s-a văzut aşa ceva, şi toate străduinţele oamenilor tindeau şi tind numai la menţinerea discordiei în limitele unei forme mai puţin violente, mai puţin brutale. Aceasta o face să devie mai rece, mai crudă. S-ar părea că omenirea, pentru a se putea menţine, trebuie să plătească un tribut de viaţă şi de moarte unei divinităţi care îşi schimbă numele, dar nu [şi] pretenţiunile. Totuşi, chiar aceste străduinţe blajine către o înfăţişare mai puţin roşie a tributului nostru nu au reuşit, nu reuşesc. Poate că munca ce o depunem pentru a schimba numele durerii ce ne strânge este zadarnică.

Oricum ar fi, am zis că mulţi văd în zilele noastre îndeplinirea celor ce văzuse sf[ântu] Ioan, sau a viziunilor ce i se atribuiesc, descrise în *Apocalipsă*. Nu se poate tăgădui că înfăţişările ce ne sunt puse în lumină nu sunt îmbucurătoare. Aceasta ar însemna tocmai că sunt excepţionale.

De când este cunoscută *Apocalipsa*, oamenii au început să-şi dea seama că trăiesc în mijlocul celor arătate în acel scris. Şi, de fapt, aşteptau reîntoarcerea lui

Hristos să judece pe cei păcătoşi şi să facă dreptate oiţelor albe. De pe atunci s-a găsit un Antihrist care să corespundă numărului 666, ce trebuie să-l poarte. Câţi antihrişti nu s-au descoperit de atunci, fără să ne oprim la anul 1000, când au fost oameni cu speranţe dincolo de această lume, şi alţii cu beneficii pe pământ?

Cine nu a fost Antihrist? De la Neron la Martin Luther şi, în fine, la împăratul Wilhelm al Germaniei! Am putea şi noi să avem un Antihrist, însă la noi ar lua forma unei treimi – în care intră şi sfinţenie –, formată din d-nii Vintilă Brătianu, Iorga şi Vaida; aceste trei nume, socotite după regulile speciale, dau numărul fatidic 666. Se poate ca aceste trei personalităţi să facă o singură persoană?

Dar să ne întoarcem la timpuri mai vechi, care sunt aşa de departe, că nu ni se par tocmai aşa de urâte, înainte chiar de *Apocalipsă*, înainte de Hristos, oamenii se văitau, pare-se, cam aşa cum se vaită şi azi, şi Profetul Ieremia a grăit durerea lor demult. Au fost şi pe atunci vremuri apocaliptice.

Nu cumva sunt aceste vremuri viaţa obişnuită pe pământ, iar omul, „animalul care se vaită"?

Şi tot căutăm aiurea, adică să ne vie de aiurea „ceva", credem că este aiurea „ceva". Nu este oare cumva această credinţă păcatul strămoşesc?

Problema religioasă

În vremea din urmă, *problema religioasă* a ieşit la iveală din cadrul mort teologal şi a năvălit, ca scăpată din cătuşe şi ţipând, în piaţa publică plină de alte preocupări. Oamenii s-au strâns împrejur şi se uită miraţi. Nu-şi mai aduc aminte de ea. Claustrarea a ţinut mai mult de un secol.

Între cercetători, două direcţii s-au dat la iveală. Una, să-i zicem, după un calificativ care-i place îndeosebi, voievodală, iar cealaltă, ecumenică; de la o mie patru sute sau de la trei sute. Amândouă rămân strict ortodoxe şi caută la Ortodoxism cu exaltări de slavofili sau elenizanţi.

Tăgăduirea nu poate lipsi nici ea. Teza aduce, chiar numai prin faptul că e pusă, antiteza. *Istoria civilizaţiei române moderne*, în volumul ei dintâi: *Forţele revoluţionare*, izbeşte în Ortodoxie ca o sabie de cavaler fără pată într-un balaur medieval. Criticul schimbat în sociolog, pe urmele atâtor mari înaintaşi, de la Gherea până la Ibrăileanu, se întoarce spre catolicism şi lasă Răsăritului pe poeţii şi filosofii îndrăgostiţi sau convinşi de credinţa strămoşească.

D-l Lovinescu încearcă a dovedi, cu argumente pe care le-am învăţat cu toţii din şcoală, în câtă civilizaţie ne-am scălda astăzi dacă, în loc să ne închinăm Bizanţului, ne-am fi dat sufletele în dăsagii călugărului franciscan pornit spre Roma.

Mărturisim că ne simţim legaţi de cine se luptă să pătrundă ceea ce e şi să puie şir în urzeala sufletului românesc. Munca lor e mai grea şi, chiar prin aceasta, mai rodnică.

„Piatra din capul unghiului"

Gala Galaction[1] a scris o carte[2] care e mărturisirea credinţei noastre ortodoxe, în ce are ea mai esenţial şi mai caracteristic. Adresată unui tânăr preot frământat de îndoielile tulburei noastre vieţi bisericeşti şi religioase în genere; preot care există în adevăr, pe care cei de vârsta noastră l-au cunoscut pe băncile universităţii, dar pe care grozava ignoranţă în cele sfinte ca şi iacobinismul total lipsit de adâncime sufletească al învăţământului nostru teologic îl multiplică până la a face din el tipul comun, elementul de criză al actualei preoţimi. Nu un vinovat, ci o biată jertfă sângerândă a unei Biserici până mai ieri analfabete, terorizată de prestigiul calp al „ştiinţei", cu care nu a avut decât atingeri periferice şi – calitativ – suburbane.

Cartea părintelui Grigore ar fi provocat ieri doar o ridicare din umeri; ea poate fi astăzi o faptă izbăvitoare. Într-atâta s-a schimbat în ultimii ani perspectiva noastră spirituală. Căci cele două teze fundamentale ale cărţii: 1) nu e decât o mântuire – prin Biserică; 2) nu e pentru noi decât o Biserică adevărată – a noastră, sunt bunuri comune ale vremii. În aşa măsură, încât chiar o foaie ca „Adevărul literar", chiftind de intelectualitate şi hiperrafinament, nu mai poate ocoli chemarea către o reînnoire religioasă. (Ah, între paranteze, demnitatea ştiinţifică a „Adevărului literar", jignită de superficialitatea noastră de foileton! Ce mişcătoare înţelegere dovedeşte ea pentru toate lucrurile astea, când ne recomandă să revenim la... *Metaphysische Anfangsgründe*... a lui Kant!)

Acum, evident, necesitatea unei reînvieri a vieţii religioase, ca şi faptul acestei reînvieri nu sunt acelaşi lucru cu persistenţa în vechea noastră formă de credinţă. Întoarcerea la Dumnezeu este un fenomen mai general, provocat, pe de o parte, prin jalnicul faliment al pozitivismului şi prin goliciunea spăimântătoare a cultului unui *grand être*[3] al umanităţii, pe da alta, prin inconsistenţa şi deznădăjduitoarele efecte ale panteismului, care, un moment, făgăduia să devină limanul mântuirii pentru toţi intelectualii. Deci nu în afirmarea necesităţii şi a faptului conversiunii religioase stă adevărata valoare a cărţii părintelui Grigore. Această afirmare e astăzi aproape generală. Numai că, mare majoritate a oamenilor, ajunşi în faţa problemei religioase nu printr-un act pozitiv de credinţă, ci printr-o operaţie negativă de înlăturare a tuturor celorlalte „absoluturi", dovedite insuficiente, crede că nevoia noastră de absolut nu poate fi astăzi îndestulată decât printr-o religie nouă; formele „vechi" de religiozitate, perimate prin simplul fapt al evoluţiei istorice, nemaiputându-se încadra în chip eficace în structura spirituală contemporană.

Aici însă atitudinea lui Gala Galaction intervine hotărâtă şi restauratoare; împotriva oricărei înnoiri de dogmă. Pentru părintele Grigore, atitudinea aceasta izvorăşte dintr-un act integral de credinţă. Pentru noi, ea poate să aibă însă şi alte înţelesuri – şi anume, înţelesuri construite cu elemente cari stau chiar la îndemâna noilor reformatori. Numai că drumul părintelui Grigore e deocamdată singurul constructiv.

Problema este îndeajuns de vastă; să căutăm a-i descoperi cel puţin încheieturile cele mai de seamă. Nu pe cele metafizic-teologice, care sunt mai greu de urmărit, ci pe cele „istorice".

Voi spune deci că o nouă religie este astăzi imposibilă, din motive cari stau în însăşi esenţa şi originea religiei. Dar ce însemnează această afirmaţie?

Cea mai de seamă dificultate pe care o întâmpinăm la înţelegerea vieţii religioase provine din faptul că noi aplicăm categoriei „sanctităţii" reţetele de cunoaştere pe care le întrebuinţăm sau pe care le-am scos din teoria ştiinţei. Şi, ce e mai grav încă, noi construim aşa-numitul *apriori* nu din Logosul care stăpâneşte întreaga existenţă, ci din elementele structurale ale unei raţiuni *subiective*, care totuşi rămâne aceeaşi de-a lungul vremilor şi culturilor.

Înlăturând însă această ultimă presupoziţie, care nu e, în fond, decât o prejudecată, se pune întrebarea dacă nu cumva cunoaşterea subiectivă, condiţionată nu e pasibilă de o desfăşurare *istorică*. Şi nu va fi, prin urmare, greu de admis că există funcţiuni şi organe subiective de cunoaştere diferite, cu aplicaţie la diferite sfere de realitate: ireductibile una la alta şi împărţite în omenire după rase şi culturi – după fazele de viaţă ale marilor culturi. De unde ar urma că fiecare cultură judecă şi valorifică *întreaga* existenţă, după o metodă şi un criteriu care îi sunt proprii.

Evident, faţă de filosofia iluminată a veacului al XVIII-lea, care trăia doar cu ideea unei raţiuni abstracte, vecinic identică cu ea însăşi în funcţiunile ei, această concepţie istorică a cunoaşterii poate să fie mai suplă şi mai fecundă. Ea este însă fatal stăpânită de „legea" progresului, gravă prejudecată a spiritului contemporan, care, propriu-zis, devine un criteriu pentru măsurarea gradului de existenţă şi o metodă de selecţionare a realităţii.

Aplicarea acestei gnoseologii pozitiviste la facultăţile religioase ale omului a transformat religia într-o simplă categorie istorică. În această ipostază, ea este, evident, pasibilă de schimbare, de „progres" şi de înnoire. Dar: vorbesc deci de înnoire religioasă, nu a putinţei omeneşti de a-şi împrospăta puterile de rugăciune şi de adorare, ci de înnoire a conţinutului de adevăr a religiei noastre, numai cei care ajung la aceste probleme pe drumul pozitivismului. E însă acesta drumul potrivit?

Mai sunt oare şi alte drumuri? Probabil. Îmi închipui că generaţia noastră filosofică are o problemă de rezolvat a ei, proprie, care a lipsit veacului trecut: problema treptelor de cunoaştere. Şi, în legătură cu ea, problema delimitării planurilor de realităţi; există, în ordinea cunoaşterii, un plan filosofic [şi] un plan religios de realitate. Fiecare de sine stătător, cu metodele lui proprii, ireductibil unul la altul. Probleme, evident, nerezolvite încă, dar a căror rezolvare va face imposibilă afirmarea unei noi religii.

Până atunci, dorinţei de „progres" religios nu i se poate împotrivi decât faptul masiv şi biruitor al adevărului trăit. Adică, tocmai aşa cum face Gala Galaction.

„Sufletul mistic"*

De curând, d-l C. Rădulescu-Motru, comentând fenomenul de recrudescenţă pe care îl trăieşte „sufletul mistic", îi găsea explicarea în posibilităţile moderne de comercializare ale acestei manifestări spirituale. Explicaţia nu mi se pare fericită; oricât de ingenioasă şi de adaptată ritmului vremii ar fi ea.

Nu doară că aş considera interpretarea d-lui Motru ca peiorativă. Dar a admite „comercializarea" ca resort principal al ofensivei sufletului mistic înseamnează a nega în bună parte puterile *reale* ale acestei ofensive, acordând o proporţie exagerată elementului de artificios şi de modă al întregii renaşteri mistice contimporane.

Nu voi tăgădui: un fel de îmbulzeală a snobilor şi a iubitorilor de neobicinuit s-a produs, desigur, în jurul noului misticism; recunosc că, pe alocurea, zarva indiscretă şi superficială a *dandy*-lor... spirituali ameninţă să confişte şi, deci, să sugrume în ridicol sau neseriozitate această mişcare. Comercializare, desigur. Dar ea să fie oare marele motor al asaltului nostru către cer? Comercializarea este doar un sistem de exploatare. Ea se poate aplica oricărui fel de a valorifica viaţa; oricărei perspective spirituale. De ce însă comercializarea se exercită astăzi *tocmai* asupra sufletului mistic şi de ce prinde astăzi comercializarea acestui suflet? Succesul negustorilor de idei, atitudini şi crezuri ar fi fost oare acelaşi dacă în loc de misticism ei ar fi comercializat, la 1925, enciclopedismul veacului al XVIII-lea şi filosofia iluminării? Am, mi se pare, tot dreptul să mă îndoiesc.

Prudent este doar să constat faptul recrudescenţei şi să-l descriu. Pot încă să-l înscriu în cadrul unei afirmaţiuni mai largi, pe care o socotesc fundată; că, anume, sunt în istorie perioade în care sufletul omenesc e mai aproape de Dumnezeu, după cum, iarăşi, sunt ţinuturi pe pământ unde – ca să vorbesc ocolit – Dumnezeu se arată cu predilecţie. Dar să-l explic? La urma urmelor, oricât de sceptic m-aş ţine, personal, faţă de eficacitatea explicaţiilor noastre în genere, aş putea să-l şi „explic"; însă nu aşa cum – *sauf le respect que je lui dois*[1] – o face d-l Motru; adică nu în cadrul unor preocupări psiho-sociologice (cari, în acest caz special, sunt irelevante), ci a unora de filosofia istoriei.

Perspectiva psiho-sociologică şi-a arătat valoarea. (Vorbesc, evident, numai pentru această împrejurare.) Ea a izbutit să caricaturizeze, să bagatelizeze o mişcare adâncă, reală şi fecundă. Chiar când această perspectivă a fost mânuită de d-l Motru, gânditorul nostru de o metodă atât de sigură, de o acuitate analitică aşa de impresionantă, de o probitate ştiinţifică aşa de severă.

Şi, pe urmă, mi se pare că studierea misticismului contimporan este încă prematură; dacă, bineînţeles, voim să studiem fenomenul în întregul lui; căci mişcarea e abia la început; şi nu se arată decât semne rare că ea ar avea de gând să se smulgă din faza de tendinţe confuze pe care o trăim noi astăzi.

---

* Cu prilejul studiului din „Gândirea", an II, nr. 4–5.

Propriu-zis, deocamdată noi nu facem decât să lichidăm raționalismul; nu raționalismul adevărat, cu care misticismul a trăit întotdeauna în cea mai rodnică pace; ci raționalismul cartezian, care este o răsturnare și, mai departe, o falsificare prin unilateralitate a celui adevărat. Îl lichidăm:

în filosofie, prin noile curente antiintelectualiste, cari, în partea lor constructivă, sunt doar biete gânduri de milogi spirituali, fără vlagă; fără disciplină și fără curaj; dar a căror critică este adesea corozivă, și anume, fără leac;

în politică, prin punerea sub observație a regimului parlamentar și democratic; prin îndreptarea interesului către formele vii și concrete de gospodărire; prin prețuirea din ce în ce mai accentuată, în trebile publice, a omului de meserie și de specialitate; într-un cuvânt, prin precumpănirea concepției organice asupra celei contractuale;

în artă, unde Cocteau, von Unruh sau Hasenklever, Satie, Poulenc sau Schönberg, Picasso, Brâncuși sau Kokoschka disociază toate unitățile conceptuale ale artei, încercând sinteze originale, în propriu acestui plan de realități;

în viața religioasă, prin atacurile repetate și concentrice împotriva protestantismului, această desanctificare săracă și mioapă a cerului și... umanizare a lui Dumnezeu.

Dar de aci și până la misticismul constituit, capabil de realizări precise în ordinea spirituală, mai va; căci Bergson nu este – ca esență – încă Plotin, Picasso nu este Fra Angelico și nici... Max Scheler – San Juan de la Cruz sau Ioan Scărarul.

Cine vrea să fie drept cu actuala frământare a sufletului omenesc va trebui să spună că o dorință de „altceva" există; că această dorință de noutate plutește deja în larg în apele transcendenței și prin aceasta își desemnează eventualitățile mistice; dar că, deocamdată, ea nu a ieșit din faza de intențiuni. Misticism bine definit? Greu de spus. Pentru moment numai un fel de bâzâială neliniștită: *Schwärmerei*[2]. Foarte interesantă și respectabilă, desigur; dar nu încă misticism. Căci, nu am crezut că mai e nevoie să o amintesc – dar văd că e nevoie să o fac: să nu se uite că misticismul presupune o disciplină mintală și de atitudine, o preciziune și o supraveghere tot așa de severă – *cel puțin* tot așa de severă – ca aceea a raționalismului scientist. Cine nu înțelege acest lucru e zadarnic să mai studieze mișcarea.

Ce așteaptă misticismul ca să se precizeze? Dezvoltarea lui normală; maturitatea lui; geniul care să-i dea expresie; ceea ce e tot una; căci atunci când revoluția mistică va fi încheiată, în chip necesar îi vom culege floarea.

În orice caz, generația noastră nu va trăi întâmplările acestea. Dar abia suntem la poalele muntelui; și iată de ce încercarea de a bănui perspectivele cari se deschid abia în vârf mi se par premature.

Teodor Studitul, părintele Dionisie și ajutoarele sale

Am intrat în „serie neagră" de ignoranță. Mai ieri „Adevărul" ne sfătuia prietenește să ne revedem cunoștințele elementare de filosofie, pe care nu le-am mai poseda[1]. Ocupați cu memorizarea opusculului lui Faguet, *Initiation philosophique*, pus nouă gratuit la dispoziție de un doctor[2] din redacția „Adevărului", iată-ne surprinși de o acuză tot așa de gravă și tot așa de fundată din partea foii „Glasul monahilor"[3].

Părintele Dionisie și-a luat ajutoare la gazetă. Ne bucurăm. Dar de ce trebuia să cădem tocmai noi victime ale competinței stătute și, deci, fugoase, a noilor colaboratori? „Nu cunoaștem pe Pargoire". Știți, Pargoire, *Istoria Bisericii bizantine*[4]. Adică, de unde s-o știți? E o carte așa de rară, așa de valoroasă, așa de științifică! Ea nu se găsește decât în mâinile specialiștilor, și noi, bieții, abia auzim acum de ea.

Lucrurile stau astfel: am crezut că, în frământările vieții monahale de la noi, e nevoie să afirmăm principii disciplinare severe. Ajutoarele părintelui Dionisie Lungu se înarmează cu Pargoire și ne dovedesc că în istoria Bisericii călugării au avut adesea o acțiune protestatară. Cum se poate să nu știm noi lucruri așa de elementare! Cum se poate să nu-l cunoaștem pe Pargoire!

Știința noilor noștri preopinenți este impresionantă. Dar noi preferăm să stăm de vorbă cu părintele Dionisie. Era și mai cinstit, și vorbeam și de la inimă la inimă.

Meseria de cărturar este grea. Și chiar un simplu Pargoire – fie el și în ediția veche – se mânuiește dificil. Căci faptele aduse împotriva noastră sunt exacte; dar, vai! părinte Dionisie, spune omului d-tale că aceste fapte nu sunt împotriva noastră! Cercetați din nou „argumentele" și veți vedea că nici unul din faptele indicate nu sunt proteste împotriva ierarhiei bisericești. Se puteau alege exemplele mai bine. Dar să fim noi oameni de treabă – și să ușurăm situația!

„Probe" se puteau găsi. Chiar în Pargoire. Și chiar din viața lui Teodor Studitul, pe care îl amintește anonimul nostru preopinent. Anume, protestul împotriva patriarhului său. Sunt și alte cazuri, mai vestite: sfânta Caterina și Savonarola, iarăși de-a dreptul împotriva papei și a ordinei ierarhice stabilite. Și se poate continua.

Dovedesc însă aceste cazuri ceva împotriva tezei noastre?

Urmăriți ce s-a ales din aceste răzvrătiri, pornite din cea mai curată și mai adâncă viață creștină; stabiliți rezultatele și faceți bilanțul tulburărilor și dezastrelor spirituale. Amintiți-vă, în altă ordine, de celebrele *Provinciale* ale lui Pascal și recunoașteți cum înfrângerea disciplinei religioase a dus la pătimașa falsificare de texte, care pătează pentru totdeauna viața de eroică suferință creștină a lui Pascal.

Părinte Dionisie, punctul nostru de vedere rămâne în picioare. Dar nu ne mai trata cu „știință", că, iată, ajungem să te punem alături de Pascal – și nu e serios nici pentru noi, nici pentru cucernicia ta.

Misticism?...

Cu ce mândră siguranţă protestă mai ieri poetul Nanu[1], în numele celor foşti la „Cuibu-cu-Barză", împotriva lui *credo, quia absurdum*!... Îl simţi cât de îndurerat despreţuieşte pe toţi cei cari nu posedă „regulile elementare ale logicei" sau nu fac uz de ele. Şi îţi închipui cât de jos, pe scara pierzării, stau în ochii lui sufletele noastre pustiite de „absurdităţile" Ortodoxiei!

Să ne fie soarta chiar aşa de grozavă? Mă gândesc adesea că inventivitatea minţii omeneşti nu e fără margini; prea se repetă situaţiile pas cu pas şi prea aceleaşi vorbe se aruncă în cumpăna discuţiei. Ştiţi cum scria pe vremuri Eunomius[2] către Grigorie de Nyssa[3]? „Voi cuteza a gândi imposibilul". Căci, vai! nici Grigorie nu prea stăpânea „regulile elementare ale logicei"!

Logică, desigur, nu avem, sau, mai bine, nu avem logică unde nu e nevoie de ea. Iată de ce întâmpinarea tuturor pseudo-creştinismelor raţionaliste nu ne ruşinează. De la ortodocşi la protestanţi deosebirea este fundamentală; noi întrebăm dacă *trebuie* să gândim aşa; ei, dacă *pot* să gândească aşa. Drumurile noastre merg pe la Ghetsemani, prin grădina jertfei acceptate; *credo, quia absurdum* este doar durerosul sacrificiu al intelectului; pe care orice creştin trebuie să-l facă: senin şi cu convingere; căci e sacrificiul trupului.

Cred, cu toate că e absurd; cred, tocmai pentru că e absurd; căci în duşmănia minţii faţă de credinţă eu văd tocmai putinţa unei vieţi mai înalte.

Nu e nimeni aşa de pedepsit de Dumnezeu ca să despreţuiască cunoştinţa. Dar care cunoştinţă? Pe cea dată de „regulile elementare ale logicei"? E prea puţin, în genere; iar *aci* nu e nimic. *Credo, quia absurdum*, asta a spus-o Tertullian. De ce nu se citează însă cu aceeaşi asiduitate Anselm din Canterbury? Căci al său *credo ut intelligam* este împlinirea istorică şi logică a celui dintâi. E mai puţin cunoscut? Mă îndoiesc. E mai puţin comod pentru o argumentare ad-hoc? Se poate, dar nu ar fi un motiv. Motivul este altul: când ai pornit pe drumul raţiunii, ţi-e frică să mergi până la capăt, căci nu ştii unde poţi să ajungi.

Vrem să cunoaştem; dar nu după „regulele elementare ale logicei", ci după îndurarea lui Dumnezeu, aşa cum stă scris: *Videmus nunc per speculum, in aenigmate; tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte; tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum* (*I Cor.* 13, 12)[4].

Iar pentru aceasta mărturisim hotărât: *credo, quia absurdum*!

Raţiune şi credinţă

La Piatra-Neamţ se adună în congres Asociaţia Tinerilor Creştini. Sunt cele mai bune nădejdi ale noastre, aceşti tovarăşi care se doresc după o viaţă purifi-

cată de lumina credinței. Dar, deocamdată, cei mai triști dintre tineri; căci zilele lor sunt arse de îndoială, iar ceasurile de odihnă, frământate de vecinice socoteli cu ei înșiși.

... Până când le va lumina în suflete bucuria cea mare. Care nu se refuză nici unui cercetător hotărât, dar care se capătă numai cu greu.

Căci mintea noastră se zbate de-a pururea între antinomii. Conștiința modernă a afirmat-o prin Kant; antinomiile lui sunt, desigur, nefericite; dar simțul lui pentru caracterul antinomic al rațiunii e de o precizie și o tărie clasică. Rațiunea îmbucătățește universul; ea desface și despică totul și numai în mintea purtătoare de Dumnezeu a ascetului începe vindecarea existenței, închiderea rănilor lumii. Antinomia este urmarea despicării universului prin rațiune; iar împăcarea și unitatea lui cea nouă nu se înfăptuiesc decât dincolo de această rațiune însăși.

Am zice, în Dogmă. Dar nu în dogma care este pentru mintea noastră slăbănoagă numai o normă regulativă, ci în dogma ca adevăr intuitiv, deschis de Revelație. Căci, în adevăr, pentru mintea noastră obicinuită, dogma nu e decât un „imperativ categoric"; ea este însă o axiomă, evidentă prin ea însăși, pentru rațiunea purificată și potențată prin rugăciunea și fapta creștină.

Unde nu e antinomie, încetează dogma; căci avem de-a face cu o afirmație rațională, cu o propoziție științifică; ce nevoie să mai *credem*, ce nevoie să ne mai purificăm prin rugăciune și faptă?

Dar unde nu e dogmă, încetează religia. Și cădem iarăși în lotul rațiunii, care nu poate pătrunde în intimitatea obiectului religios, și nici nu-l poate cuprinde în totalitatea lui.

De aci, tinerii mei prieteni, și erezia; care nu e decât o afirmație rațională unilaterală, așezată în locul adevărului absolut, cu pretenții de adevăr absolut. Căci doar asta înseamnează *airesis:* alegere, aplecare spre ceva, deci unilateralitate. Erezia este unilaterală chiar când – după împrejurări – natura ei mistică e de netăgăduit; pentru că la originea ei stă tot un act de alegere, al rațiunii.

Pe când Ortodoxia e religie pură; și e, ca atare, universală în afirmațiile ei. Iar pentru cei frământați de nevoia universalității – singura cale de împăcare cu sine.

... Iată ce aș fi spus prietenilor cari m-au chemat la congres, dacă treburile mele de fiecare zi mi-ar fi îngăduit să mă duc la Piatra-Neamț.

„Horoscopul religiilor"

Nu se poate spune că renașterea religioasă actuală urmează necondiționat căile unei credințe sigure. Aș crede mai degrabă că interesul nostru pentru actul religios însuși nu se manifestă la cea mai mare parte din noii christianizanți decât în forma ocolită a unei curiozități vii și proaspete față de problemele isto-

ric-religioase, deocamdată. Este notorie celebritatea (nu voi zice științifică dar, în orice caz, celebritate pentru marele public cititor) la care a ajuns broșura lui Couchoud asupra vieții îndoielnice a lui Iisus. Și totuși, tema nu era nici măcar nouă. Sunt mai bine de 20 de ani de când Drews a adunat într-o carte – aproape de popularizare – toate argumentele care se puteau aduce împotriva existenței istorice a lui Hristos. Cărții îi zice *Christus mythe* și trebuie să fie epuizată demult. Dar probabil că tema aceasta pasionează, de vreme ce Couchoud a fost întâmpinat de succesul de librării cel puțin pe care îl aminteam, iar Drews se simte dator să revină în problemă cu o lucrare voluminoasă de sistematizare și de rezultate noi: *Die Entstehung des Christenthums aus dem judischen Gnostizismus.*

Am cercetat și această nouă lucrare; ea nu adaugă, principial, nimic nou la teoria: creștinismul este o eră sincretistă, născută în chip natural din fărâmiturile religiilor învecinate. Aci chiar erudiția nu este mai impresionantă. Totuși, cartea se va căuta, am văzut eu cu ce interes aproape doritor de senzații tari s-a apropiat de ea un intelectual; și îmi dau seama ce înseamnă necesitatea de „roman polițist" chiar și în știință, pentru cărturarii zilelor noastre.

Că n-ar fi existat, asta poate să fie temă de roman senzațional; operă științifică e mai greu. De aceea, în cercul oamenilor de meserie asemenea lucrări nu sunt luate în serios. E ciudat însă că, de data aceasta, cu prilejul apariției ultimei cărți a lui Drews, unii protestanți s-au supărat. Că tocmai protestanții se supără, asta e latura amuzantă a lucrului. Căci, atunci când încerci să transformi o religie într-un eveniment pur și simplu istoric, așa cum a făcut-o critica protestantă de-a lungul întregului veac al XIX-lea, calea este deschisă pentru orice fel de exagerări. Couchoud, Drews și tovarășii nu sunt decât consecințele naturale ale pozitivismului istoric anglo-german, aplicat la istorie.

Vom observa totuși că, deși în cea mai caracteristică și mai autentică linie de gândire protestantă, metoda aceasta e ceva mai veche. În *Storia della filosofia italiana* a lui Gentile, asemenea încercări sunt urmărite – evident, incidental și în alt cadru de preocupare – până în veacul al XIII-lea. (Indicații importante se găsesc, de altfel, și în Renan, *Averroès et l'Averroïsme*.)

Considerarea religiei creștine ca un fenomen *natural*, care poate avea deci un început și un sfârșit, stă în legătură cu... astrologia. Stranie întâmplare, care face ca la originea gândirii pozitiviste să se descopere tocmai o preocupare așa de disprețuită de spiritul științific modern. (Să nu uităm, de altfel, că întreaga știință modernă își are originea în asemenea preocupări fantastice: magie, alchimie, astrologie, geomanție etc.)

Istoricește, calea urmată de gândirea veacului al XIII-lea este foarte normală. Deja Pietro d'Abano începuse a desprinde fondul naturalist al tuturor științelor oculte, deschizând perspective noi filosofiei naturii. Nou este doar faptul că influxul astrologic, care era îndeobște admis pentru anumite fapte naturale, este extins și asupra ciclurilor de evenimente de origine divină. Această simplă trecere de la un câmp de fapte la altul nu a fost înțeleasă în grava ei semnificație. Dante însuși, a cărui severă dependență de dogma Bisericii este îndeobște cu-

noscută, spune în *Convivio* că matematicienii, prin virtuţile artei lor, pot stabili din nou care a fost cea mai bună poziţie a cerului şi pământului, conjunctura favorabilă, adică, sub care coborî Fiul lui Dumnezeu-Tatăl.

Evident însă că o asemenea atitudine înseamnă începutul unei noi epoci în istoria gândirii şi orientării omeneşti. Căci de aci până la întrebarea dacă nu cumva se pot stabili condiţiile în care se nasc şi mor religiile nu e nici măcar un pas. Evenimentul nu putea să treacă cu totul neobservat. Este adevărat că un Albertus Magnus sau chiar un Thomas Aquinas recunoşteau că, într-un fel, corpurile cereşti pot fi cauze ale întâmplărilor de pe pământ şi ale acţiunii omeneşti în genere; dacă nu cauza *cogentes*[1], cel puţin *disponentes*[2]. Dar extinderea acestui punct de vedere la naşterea lui Hristos era o chestiune cu mult prea delicată. Ea a fost chiar combătută de Biserică de la Augustin până la Pico della Mirandola.

Este captivant totuşi să urmăreşti infiltrarea astrologiei în structura intimă a Bisericii catolice şi contaminarea doctrinei acesteia, ca şi sforţarea Bisericii de a paraliza acţiunea evident dizolvantă a ocultismului, prin interpretarea influxului considerat *real* de către astrologi, în sensul nu al unei *cauzalităţi*, ci al unei *semnificaţii*. Operaţia aceasta nu a avut succes. Până la sfârşit, spiritul public a fost cucerit de astrologie.

Şi astfel s-a ajuns – fără prea mare scandal – la *Horoscopul religiilor*. La stabilirea unui asemenea horoscop se consideră orice religie ca o întâmplare umană şi naturală; o supunea deci aceloraşi legi sub care trăieşte întreg universul, se desfăcea religia de aparatul său de minuni; şi se egalau toate religiile între ele, din punct de vedere natural şi istoric. Dacă ne gândim la actualele metode protestante, pozitiviste, principial nici ele nu fac mai mult.

Troilo a adunat într-un studiu destul de bine documentat câteva date asupra acestor horoscopuri. Aminteşte el acolo şi de Pietro d'Abano, şi de vestita carte *De tribus impostoribus*, în care cei trei impostori erau Moise, Iisus şi Mahomed, şi de Pietro Pomponazzi. Pe o distanţă de trei secole se întind aceste încercări de desanctificare a religiei, care, în noua structură spirituală a Renaşterii şi a Reformei, trebuiau să se generalizeze. Aşa s-a şi întâmplat.

Iată însă că în atmosfera de astăzi încercările protestanţilor apar ca fapte revoluţionare. Să o spunem lămurit – dacă mai e nevoie –: nu sunt.

Am indicat pe premergători. Rezultatul acţiunii lor? După 400 de ani de la acţiunea lui Pomponazzi, lumea este mai doritoare de religie adevărată şi, deci, de credinţă ca oricând.

Metoda istorică în cercetarea religiei ar fi bună. Se pare însă că nu e tot.

Religie şi psihanaliză
(Consultaţie cerută din afară)

Între multele blestemăţii cari caracterizează epoca noastră de lichidare şi prefacere spirituală, se arată – şi se pare că chiar în Basarabia noastră – şi diverse secte erotice clandestine, cari, în lipsă de altă ocupaţie mai ordonată, îşi caută o justificare „ştiinţifică" a aberaţiilor lor trupeşti. Adeptul unei asemenea secte nelinişteşte cu biata lui dialectică analfabetă pe o seamă de tineri dintr-un oraş de margine a ţării. Ei ni se adresează, deci, cu rugămintea de a le da, prin ziar, câteva lămuriri cu privire la interpretarea freudistă a religiei.

(Acum, evident, un ziar nu e o revistă, şi el se pretează numai cu greu la asemenea consultaţii. Cum însă, pe de altă parte, nu aş voi să las fără nici un răspuns rugămintea tinerilor noştri cetitori, am să încerc totuşi o lămurire. Rog însă pe corespondenţii mei să noteze că e o *excepţie*, şi să nu revie cu rugăminţi suplimentare. Cel mult ar putea să mi se adreseze personal; şi le voi răspunde... dacă voi avea timp.)

Să deosebim în aşa-numita interpretare psihanalitică a religiei două probleme distincte: a) viaţa personală a omului religios; b) fenomenul religios însuşi; distincţia este necesară, pentru că şi faptele şi interpretările sunt altele.

Şi acum lămuririle:

I

S-a observat că viaţa omului religios este frământată de o mulţime de vedenii, pe cari respectivul le pune pe seama ispitirilor diavolului. Ce sunt aceste ispite? Răspunsul psihanalizei este simplu.

Freud afirmă că toate stările de conştiinţă de natură instinctuală, cari dintr-un motiv sau altul ne sunt neplăcute, sunt comprimate de noi şi alungate oarecum cu voinţă în subconştient, unde o bucată de vreme rămân ca moarte. Cum însă în natură nimic nu se pierde, aceste reprezentări dau cu timpul năvală în conştiinţă; la început numai ca motiv pe care se clădesc visele, mai târziu când ele se înmulţesc şi presiunea lor devine mai puternică, cu tendinţa de a pătrunde în viaţa conştiinţei în stare de veghe. În acţiunile individului intră prin aceasta un element iraţional, al cărui izvor rămâne de cele mai multe ori necunoscut; viaţa gândurilor lui este tulburată de aceste reprezentări, cari se ridică din inconştient; iar afecţiunile nervoase pot merge până la neurastenie şi isterie.

Aceasta ar fi, pe scurt, explicaţia vedeniilor, halucinaţiilor, ispitelor la cari sunt supuşi sfinţii. Până aci însă nimic senzaţional. Asemenea explicaţii au mai încercat şi alţii. Ne aducem doar aminte de sinistrul şi dezgustătorul caraghioslâc „ştiinţific" în patru volume al lui *Binet-Sanglé*, intitulat *La Folie de Jésus*[1].

Freud însă are şi o teorie proprie. El pretinde, anume, că, dintre toate reprezentările cari nu ne convin şi care, prin urmare, sunt mai ales comprimate, cele

mai supărătoare sunt cele de natură sexuală. Grupul cel mai frecvent al reprezentărilor cari provoacă așa-numitele nevroze ar fi, așadar, cel sexual.

Asta este toată teoria.

Și acum, comentariul.

Să presupunem că teoria ar fi perfect exactă (ceea ce totuși nu e cazul): când ar fi viața sfinților explicabilă prin psihanaliză? 1) Când în adevăr ispitirile s-ar dovedi că sunt de natură isterică (și, pe urmă, ce înseamnează isterie? Știe cineva să spuie precis? I-am fi, toată lumea, recunoscătoare!). 2) Când s-ar stabili că originea acestor vedenii isterice stă exclusiv în reprezentări de natură sexuală.

A dovedit cineva aceste două afirmații? Mi se pare că nu. Atunci?

(Spre dezolarea amatorilor de teorii pornografice trebuie, de altfel, să adaug că conceptul de sexualitate pe care îl întrebuințează Freud este cu mult mai larg decât cel curent; așa de larg, încât el devine neprecis și irelevant.)

Iată deci că, redusă la ultima ei expresie, dar totuși riguros exactă, noua știință a psihanalizei nu se dovedește capabilă să explice viața personală a omului religios.

Să vedem atunci cum se comportă această teorie față de fenomenul religios însuși.

II

Transformând conceptul de sexualitate și lărgindu-i înțelesul, Freud a ajuns și la alte încheieri. Și anume el pretinde că tot așa după cum o mașină poate transforma, de pildă, căldura în lucru mecanic, respectiv în mișcare, sexualitatea are putința să-și transforme energia ei într-o activitate spirituală. Despărțită, prin comprimare, de obiectul ei natural, sexualitatea își caută un alt obiect, mai adeseori abstract, asexual, care e în stare să devieze energia de la linia ei originar sexuală și să o îndrepte pe calea unui proces de creare spirituală. Această transformare o numește Freud *sublimare*. De o astfel de natură ar fi, între altele, conform psihanalizei, creația în ordine artistică: energie sexuală deviată.

Această concepție a fost aplicată și la explicarea faptului religios, care nu ar fi decât rezultatul devierii energiei sexuale. Numai că, în fața problemei religiei, conceptul freudist de sexualitate s-a dovedit insuficient. *Thomas Achelis*[2], care a încercat o interpretare psihanalitică a religiei, recunoaște acest fapt și apelează la o derivație metafizică a psihanalizei, și anume la teoria lui *Hans Blüher*, care înlocuiește noțiunea cvasi-fiziologică de sexualitate, prin aceea metafizică de *eros*.

Două sunt, așadar, momentele mai însemnate în teoria psihanalitică a faptului religios: sublimarea și erosul. Care sunt însă semnificația și valoarea acestei teorii? Să mărturisim: mediocre, nesigure și, din punct de vedere al disciplinei științifice, inferioare.

1) Ea nu contestă existența fenomenului religios și nici a unui plan religios ontologic; ei încearcă numai o descriere a procesului religios din om. Deci, în cel mai bun caz, psihologie și nu metafizică. Metodă falsă și analfabetă.

2) Teoria sublimării poate fi cel mult sugestivă. Ea nu e însă nici precisă, nici științificește stabilită, ca corespunzând unor fapte.

3) Conceptul de eros nu are nici un fel de limite. Contactul lui cu vechea sexualitate freudiană este aproape nul. Deci, chiar dacă interpretarea psihanalitică a religiei ar fi stabilă, aceasta nu înseamnează că religia e în funcție de sexualitate.

Iată chestiunea schematic expusă.

Situația e destul de clară. Teoreticianul respectivei secte basarabene nu prea are habar de lucruri. Nu face nimic; suntem siguri că va stărui în teoretizări. Cei mai aprigi apărători ai „științei" au fost întotdeauna analfabeții.

Religie și morală

Spre deosebire de părerea filosofilor „științifici" și „spiritualiști", cari afirmă că religia ar fi o metafizică pentru proști, ne permitem să credem că nu există un mai mare dușman al religiei și religiozității decât analfabetismul. Nu analfabetismul bietului om de la țară, care posedă uneori atâta bun simț, cât să suplinească trei diplome de licență; ci analfabetismul... cultural, analfabetismul omului cu carte.

Bucuria celor cari asistă și promovează o renaștere religioasă în zilele noastre cată a fi serios înfrânată față de îndatorirea ce și-o simt – uneori numai din modă și din sărăcie sufletească – câteva duzini de intelectuali, de a sprijini, cu de la ei voie și însărcinare, mișcarea religioasă.

Iată, acum, o foaie bucureșteană, care pe vremuri ne obicinuise cu seriozitatea și precizia de gândire, că a sărit în ajutorul lui Dumnezeu. Evident, cu sfaturi și cu programe. Aflați, deci, domnilor cetitori, cari vă veți fi frământat capul și sufletul cu problemele dumnezeiești, că religiozitatea noastră contemporană suferă din pricină că nu-și cunoaște lungul nasului și că vrea să fie mai mult decât o morală. Așa cugetă și scrie târtița noastră modernistă, care s-a hotărât, în sfârșit, să vorbească, pentru a ne lămuri și a ne curma îndoielile.

Numai că, vedeți, îndoielile noastre rămân. Creștinismul, un sistem de morală? Identificarea aceasta e și neînțelegătoare, și falsă. Nu există nici o religie pe lume care să se reducă, pur și simplu, la o morală. Din orice atitudine religioasă decurge, pentru cel care o practică, un anumit fel de comportare față de realitățile concrete. Această comportare se poate formula și codifica, constituindu-se într-un sistem de morală. Dar sistemul nici nu e valabil prin el însuși, nici nu are o existență autonomă; ci trăiește numai în funcție de atitudinea religioasă respectivă, ca un reflex al ei.

Acesta e raportul real dintre religie și morală. Că s-ar putea să existe și o morală fără substrat religios? Nu ne îndoim! Dar aceasta nu este morala creștină.

Dacă nu cumva s-ar putea autonomiza morala creștină, renunțându-se la corelativul religios? Asta, sigur, nu!

E greu să lămurim aci, pe scurt, de ce. Dar cine nu înțelege lucrurile acestea nu gândește organic... Și e cazul proaspeților apologeți ai religiei, de care ne ocupăm. Și despre cari trebuie să spunem: Ferește-mă, Doamne, de prieteni...

În jurul „Evangheliei a cincea”

La Viena a apărut o cărțulie: *Das fünfte Evangelium*. Ea se ocupă cu viața lui Iisus Hristos și are pretenția să fie o „lucrare științifică”. E științifică, pentru că ne înfățișează pe „adevăratul Iisus”. Cel pe care îl știam noi până acuma era fals. Trebuia să apară d-l Runes (și încă și Dagobert, pe deasupra) pentru ca să ne-o spună. Întâmplarea e banală.

Dar d-l Dagobert Runes e din Sadagura. Ceea ce dă, într-un fel, și măsura intelectualității sale. Iorgu de la Sadagura, al lui Alecsandri îi e, oarecum, frate bun în ale științei. În afară de aceasta, d-l Dagobert mai este și evreu, fiul unui avocat din târgușorul bucovinean amintit; și – motiv de mândrie națională – și-a trecut examenul de bacalaureat acum patru ani la Cernăuți.

Iată, deci, atâtea motive ca presa compatrioată cernăuțeană să treacă prin toate emoțiile din lume. Iar foaia națională „Czernowitzer Morgenblatt” să recenzeze, în numărul din 27 XI 1926, lucrarea d-lui Dagobert prin pana d-lui Cara (băț?), care găsește că lucrarea ar fi o adevărată „evanghelie a adevărului” – spre deosebire de celelalte patru, scrise de oameni mai puțin „de știință” ca d-l Dagobert, oameni cari, nefiind decât niște bieți sfinți ignoranți ca Matei, Marcu, Luca și Ioan, nu avuseseră fericitoarea ocazie să se adape la izvoarele de gândire pură ale științei sadagureno-vieneze și cari, ca atare, nu pot fi decât evangheliile falsului sau, în cel mai bun caz, ale ignoranței.

Și, mă rog, care sunt năucitoarele descoperiri ale d-lui Runes, care, în sfârșit, pune pe Hristos în lumina științei? Știe Dagobertul nostru național, de pildă, că Iisus nu are nimic de-a face cu divinitatea și cu religia; și că el nu e decât un simplu om: un visător și un slăbănog, necăjit de tovarășii lui; cu o neînfrânată sete de putere, refugiat într-o visărie bolnăvicioasă; iar pe lângă toate altele, și cu anumite legături către o grecoaică bătrână și țicnită, care îi inculca ideea că el ar fi însuși fiul lui Dumnezeu. Ș. a. m. d.

Grozav de analfabet trebuie să fie redactorul foii cernăuțene, dacă se lasă „epatat” de asemenea descoperiri senzaționale. Îmi închipui că, dacă și d-sa și-ar fi trecut acum patru ani bacalaureatul la Cernăuți (anul ăsta nu, pentru că anul ăsta bacalaureatul nu se trece cu cartea, ci cu ghioaga sau revolverul), ar fi aflat și d-sa, dacă nu de altcineva, cel puțin de Renan, care tocmai aceasta a încercat: umanizarea lui Iisus. Iar dacă mai cetea și vreun ziar – de pildă, „Cuvântul” de duminică[1] – ar fi fost destul de „om de știință” pentru a cunoaște că nu e nevoie nici măcar să fii evreu pentru a face asemenea descoperiri senzaționale (deci, mândria națională a lui „Czernowitzer Morgenblatt” și bucuria... la mâna stângă!). Studiile de această natură sunt de origine și factură protestantă.

iar literatura chestiunii, foarte bogată, mai ales de limbă engleză și germană. Că și conaționalii apuseni, confrați întru știință ai d-lui Dagobert de Sadagura, vor fi având partea lor în această ramură de „cercetări" e incontestabil. Dar, în nici un caz nu sunt ei inițiatorii și inventatorii acestei „hristologii științifice și pozitiviste".

Ceea ce d-l Runes aduce nou în materie este tonul vulgar, nerespectuos și de scandal; atitudinile primare ale unui om străin de ale științei, speriat de senzaționalul locurilor comune; necesitatea, aproape organică, de a mânji, de a murdări obiectul cercetărilor sale. O inferioritate morală, fără nici un fel de scuză, pe care Carabățescul recenzent crede că o poate numi obiectivitate științifică.

Ce însemnătate poate avea pentru știință conținutul celei de a cincea „evanghelii" e ușor de înțeles pentru cei cari mânuiesc cărțile și ideile: nici una. Întru cât asemenea studii pot aduce atingere religiei noastre creștine – însăși întrebarea e o imprudență și o necuviință. De ce să insistăm, deci?

Și totuși: toată această afacere are și o latură serioasă: pentru că a apărut o carte, proastă, în fond, dar cu pretenția de a insulta câteva sute de milioane de oameni, o foaie locală cernăuțeană crede că e cazul a se sesiza de chestiune și a înfățișa această operă de slăbănog la minte drept o mare ispravă științifică. Orice om obiectiv va trebui să recunoască: mai ales în atmosfera încordată a cernăuțenilor, o gazetă evreiască nu-și putea îngădui un asemenea gest. Fapta recenzentului nu este numai o prostie, sau o inconștiență de analfabet; ci de-a dreptul o provocatoare necuviință.

Rezultatele se văd. Agitația pornită pe această temă nu poate fi pe placul nici unui om de treabă. Dar, iarăși, cu greu se va găsi omul care, chiar dacă nu o aprobă și nu o justifică, să o condamne fără rezerve. Sunt imprudențe nenorocite. Foiletonul științific al lui „Czernowitzer Morgenblatt" e din acestea. E bine că redacția ziarului s-a grăbit să-și dezavueze redactorul[2]. Să vedem, totuși, dacă aceasta va fi de-ajuns.

Problema deismului, ateismului și panteismului

Aseară [8 decembrie 1926], la Fundația „Carol", în fața unui foarte numeros auditoriu, d-l I. Petrovici, ministrul Instrucțiunii, a vorbit în continuare despre problema *deismului, ateismului și panteismului*. În lungul vremurilor, o singură problemă a preocupat constant spiritul omului: problema Dumnezeirii – care a fost adânc înrădăcinată în viața socială.

Din această cauză, și diferitele sisteme filosofice se diferențiază prin atitudinea pe care o iau față de problema Dumnezeirii. Unele susțin că nu există Dumnezeu (materialiste), alții cred că există numai spirit și esență divină. Se pare că dreptatea stă de partea spiritualiștilor, cari afirmă că, oricât s-ar analiza fenomenele sufletești, la baza lor nu se va găsi numai materia – a cărei funcție dinamică să se poată explica numai prin ipoteze materialiste.

În cursul vremii a fost luptă mare între deiști și panteiști.

Unii afirmau că Dumnezeu este autorul lumii, pe când panteiștii credeau că lumea este o manifestare a divinității, lumea este o integrare în opera Dumnezeirii. Ambele idei însă admit pe Dumnezeu, fiecare concepându-l sub o altă formă. Au fost obiecțiuni asupra existenței unui Dumnezeu și cele mai importante au fost ridicate de oameni de știință.

Față de aceste obiecții, Descartes a găsit o formulă, dând un rol activ Dumnezeirii în viața cosmosului.

Natura este manifestarea lui Dumnezeu, care se află în afară și deasupra fenomenelor naturii.

Un misticism al disperării

Am asistat mai zilele trecute la elogiul funebru pe care un preot îl făcea la prohodirea unui mare om al nostru[1]. Răposatul fusese om de o adâncă viață spirituală, iar gândurile lui căzuseră – cum e și natural, de altfel, și asupra înfricoșătoarei taine a creștinismului. Era însă un învățat pe care treburile și cercetările lui îl purtaseră mai ales prin lumea sigură și orgolioasă a grecilor. Personalitatea lui, excedantă și disciplinată tocmai spre o mai mare putere, se clădea toată pe arcul încordat al unei covârșitoare voințe. Mersese înspre creștinism nu printr-o pacinică și senină renunțare la drepturile omenești ale persoanei sale, cât mai ales incidental, printr-o eclipsă a voinței, printr-o criză a încordării sale, când împietrita încredere în sine părea să se clatine. L-am cunoscut în acele vremuri de aproape și-mi pot da seama că creștinismul său nu era creștinism. Ci precipitatul spiritual, etichetat religios, al unui misticism al disperării. Ceea ce e cu totul altceva.

În această dublă calitate a lui, de om care suferă și care gândește, cel acum răposat făcuse-n viață considerațiuni asupra religiei noastre creștine. Iar preotul găsea în aceasta prilej pentru panegiriat; pentru a preamări amintirea aceluia care „era creștin, dar se gândea la o transformare a creștinismului în sensul adaptării lui la spiritualitatea modernă". (Cam așa spunea preotul; și, în adevăr, aceasta era și ideea dispărutului.)

Stau adesea și mă gândesc ce va fi înțeles omul Bisericii din toate aceste lucruri. Dacă și-a putut închipui că ele pot fi prilej și pretext de laudă din partea unui preot. Că un laic frământat de gândurile morții (nu era om căruia moartea să[-i] fie mai familiară decât îi era răposatului) într-un stadiu tranzitoriu și, în orice caz, necristalizat al gândirii lui – prea științifică încă pentru a nu sta și în materie de religie sub prejudecata evolutivă – va fi crezut în posibilitatea și îndreptățirea unei reformări a creștinismului, asta se vede destul de des. Dacă nu e drept, e cel puțin obicinuit.

Dar ca un preot luminat al Bisericii creștine de Răsărit să se creadă liber și îndemnat a încuraja prin vorba lui de laudă asemenea exerciții [h]eterodoxe ale

orgolioasei conştiinţe moderne, fie ea realizată chiar într-un strălucit exemplar al rasei noastre – asta e culmea rătăcirii şi a pierzării. Mândra şi desperata încredere individualistă se cuibăreşte prin asemenea manifestaţii necugetate şi în sânul Bisericii noastre pravoslavnice, până acum singură şi neînvinsă cetăţuie a creştinismului autentic şi mântuitor.

Nu vom găsi în noi tăria să ne reculegem şi să ne înfrângem? Căci, iată, asta e, în adevăr, domnia Antihristului.

Filosofie şi religie

Un corespondent se îndreaptă către mine cu o întrebare; este, desigur, şi după întorsătura frazei, şi după subtilitatea aproape estetizantă a neliniştii lui interioare, un intelectual care a depăşit siguranţa factice a semenilor săi, făcută mai mult din prejudecăţi şi locuri comune decât dintr-un echilibru personal, fruct al unui proces de autodisciplină.

„... Din când în când îmi pun singur epitrahilul pe cap şi-mi spovedesc sufletul. Conştiinţa mea îndeplineşte rolul de preot şi mă osândeşte la cele mai grele ispăşiri ale păcatelor...

... Sunt canonit pentru aceeaşi greşeală de ordin raţional: cercetarea credinţelor.

... Am întrebat pe un preot hirotonisit dacă această cercetare e un păcat strigător la cer. Te întreb şi pe d-ta...”

Să-mi îngădui să-ţi răspund într-un limbaj ceva mai îndepărtat de cele sfinte decât e al d-tale. De ce e de ocolit păcatul? Pentru că te îndepărtează de forma de echilibru sufletesc către care tinzi d-ta, ca şi toţi oamenii cari se doresc după mântuire.

E cercetarea credinţelor un păcat strigător la cer? Sigur că este. Şi anume, pentru foarte simple motive. D-ta amesteci la un loc lucruri pe cari le-a amestecat tot veacul al XIX-lea, dar cari nu se pot amesteca: filosofia şi religia. D-ta alergi după mântuire, îţi îndrepţi nădejdile înspre Dumnezeu şi – faci filosofie. Căci asta înseamnă cercetarea credinţelor: filosofie. Atitudinea d-tale e hibridă: vrei să atingi cu mijloacele filosofiei rezultate cari sunt ale religiei. Nu se poate; pentru că religia e *trăire*, e *viaţă*, magnificare a existenţei prin îndurarea lui Dumnezeu – iar filosofia nu e decât *gândire asupra vieţii*.

De aci şi o sursă de erezii – în alt limbaj, greşeli de metodă în acţiunile d-tale. Mărturiseşti singur: „Conştiinţa mea îndeplineşte rolul de preot”. Conştiinţa d-tale? Cum ar putea să o facă atunci când îi lipseşte „harul”? Noi ne-am obicinuit să credem că asemenea vorbe – cum e *har* – reprezintă cel mult realităţi teologice, dar că ele sunt goale de sens în viaţa de toate zilele; e inexact: ele sunt *realităţi cotidiane*.

Pentru mântuire nu e de lipsă filosofia, ci religia. Iar viaţa religioasă autentică nu e posibilă în afară de Biserică. Lasă deci pentru alte ceasuri „cercetarea cre-

dinților". Refuză conștiinței d-tale dreptul de a fi preot. Mergi la Biserică și fă ceea ce ți se cere.

Asta e Ortodoxia – singura cale a mântuirii. Restul nu e decât diletantism protestantizant.

Teismul universal-religios

... Când, în duminica trecută, îți scriam cele câteva rânduri, pe cari le doream mai mult de orientare metodică decât de lămurire, nu-mi închipuiam că vei fi satisfăcut pentru întrebările d-tale. Nici nu se putea, de altfel. Nădăjduiam totuși că acele câteva indicațiuni vor fi înțelese cel puțin în ceea ce spuneam. Dar nu și în ceea ce lăsam de gândit, pentru că presupuneam că sunt cel puțin câteva noțiuni fundamentale comune între noi.

M-am înșelat. Închinarea d-tale raționaliza[n]tă te face să urmărești cuvântul în înțelesul lui cel mai pozitiv. Excelentă metodă științifică, desigur; dar care nu ajută prea mult în *meditația* religioasă, în care, fatal, trebuie să depășești conturele clare, dar nu mai puțin hotărnicitoare, ale vorbei.

D-ta crezi că „mergi la Biserică și fă ceea ce ți se cere" este o prescripție comună și catolicilor, și protestanților, și budiștilor. Este inexact: numai catolicii și ortodocșii mărturisesc funcțiunea aceasta mediatoare a Bisericii. Protestanții o suprimă, iar budiștii nu ar putea vedea în ea decât cel mult o metodă terapeutică și nu o realitate ontologică.

Pozitivismul acesta îți face o mulțime de farse; ceea ce ne îndepărtează pe unul de înțelegerea celuilalt. D-ta îți închipui, de pildă, că putința de a adânci legătura între Dumnezeu și om depinde de formule[le] pe cari le ia civilizația și de inofensivele noastre exerciții de „educare a conștiinței"; uitând că Sfântul Pavel, Origen sau Sfânta Tereza au trăit în Dumnezeu cu înfricoșătoare adâncime, fără să fi trecut prin furcile pedagogiei noastre.

„De la credinciosul paleolitic, ce zugrăvea pereții peșterilor de la Altamira, până la fresca lui Rafael din Vatican, «cunoașterea lucrurilor divine», aceeași flacără a credinței a inspirat închinarea în fața unei puteri supranaturale". Vezi cum vorbești când faci filosofie și nu religie! Și ce e asta? Asta se cheamă *teism universal-religios*. A fost practicat de humaniștii italieni ai Renașterii, iar mai departe de Erasmus, Reuchlin, nominaliștii de la Erfurt (știi, Conrad Mudt și tovarășii); *și este una din rădăcinile protestantismului*.

Că și Biserica noastră – obiectezi d-ta – face protestantism? Mai întâi, nu îl face conștient și nu-l face sistematic. Al doilea, nu-l face Biserica, ci numai unii oameni ai Bisericii, foarte bine intenționați, desigur, dar cu insuficient spirit critic sau cu insuficientă siguranță religioasă. Suferă și ei de ceea ce suferi d-ta: te-a năpădit Apusul și te-ai îndepărtat de la izvoarele autentice ale spiritualității noastre răsăritene.

Ca să fii ortodox, leapădă-te de Apus! Cum? Despre asta, altă dată.

Libertatea de gândire

Un confrate ridică, cu prilejul ultimelor necazuri mondiale ale Bisericii, chestiunea libertății de gândire; și crede că poate arunca, pe această temă, o piatră în grădina Bisericii.

Problema este veche și – în asentimentul unei opinii publice – rezolvată definitiv: Biserica a fost în chip constant împotriva libertății de gândire; și a împiedicat progresul culturii și al civilizației.

A protesta împotriva unor asemenea afirmațiuni – „evident prin ele înșile", mai încape îndoială? – însemnează pentru unii oameni a risca să te acoperi de un ridicul sigur. Și, cu toate acestea, cred că puține „adevăruri" sunt mai stupid și mai primar false decât această categorică – și... veselă – condamnare a Bisericii.

Că Biserica este intolerantă și că procedează în mod constant împotriva libertății de gândire? Asta este foarte adevărat. Mai mult decât adevărat – necesar. În așa măsură, încât o Biserică în care s-a strecurat spiritul de toleranță trebuie considerată ca decrepită. E cazul Bisericii noastre Ortodoxe Române, care, *în sânul ei chiar*, tolerează o dezgustătoare „libertate de gândire".

Din intoleranța Bisericii însă nu se poate deduce în chip imediat condamnarea ei, în numele libertății de gândire. Mai întâi pentru că, dacă există o libertate de gândire, cerem, de la neînfricații și intransigenții ei apostoli și pentru instituția Bisericii libertatea de a gândi cum crede că e mai bine; eventual, de a gândi că intoleranța e, în domeniul spiritual, mai rodnică decât toleranța. Nu?

Problema s-ar putea pune abia acolo unde Biserica, depășind domeniul ei propriu, ar încerca să intervină, cu intoleranța ei, în planuri de activitate cari nu-i aparțin. Dar și aci valoarea afirmațiilor libertarilor e foarte relativă. În definitiv, cu toată persecuția Bisericii de care vorbesc preopinenții noștri, gândirea omenirii a progresat într-un fel (în altul n-a progresat deloc, cu toată libertatea de gândire care domnește în chip absolut de vreo 4–5 sute de ani). Că au fost persecuții? Că oamenii au suferit pentru ideile lor? Asta nu a împiedicat însă pe oameni să gândească. Să nu confundăm însă suferințele oamenilor cu suferințele gândirii. Gândirea nu suferă niciodată din pricina persecuțiilor la cari sunt supuși gânditorii. Am zice, mai degrabă – dimpotrivă: ea înflorește și se dezvoltă mai ales în adâncime.

Și, pe urmă, să nu localizăm. Biserica, asupritoarea libertății de gândire? Dacă nu e Biserica, e altă instituție. Ieri, țarul. Azi, Stalin. Și ca să nu mergem prea departe: ați uitat regimul presei în țara rumânească? Adică, pe d-nii Goga, Duca – la cari s-a adăugat d-l Maniu?

Iar dacă e așa, eu am preferințele mele: prefer, anume, să mor călcat de un automobil decât de o saca.

Infirmitate spirituală

O impresionantă mărturie a timpului. A urcat mai zilele trecute scările redacţiei noastre, ca să ne cerceteze şi să ne ceară sfatul, un om mai în vârstă. Pensionar. Pensionat înainte de vreme al regimului actual, redus la a treia parte din leafa lui de până mai ieri, când fusese funcţionar superior. Asta era o nevoie. Dar mai avea una, şi încă mai caracteristică. Un fiu al omului e „intelectual". Intelectual, adică a învăţat carte mai multă decât tatăl său. I-a crescut însă prin aceasta şi putinţa de înţelegere? Asta e o altă chestiune.

„Intelectualul" însă s-a însurat. Şi a luat, evident, tot o „intelectuală". Care judecă, raţionează, despică lucrurile după toate regulile artei. Aşa fiind, „intelectuala" nu se mai duce la Biserică. Dar cum este totuşi cuprinsă de o nelinişte lăuntrică – semn bun! – se duce la... casa de rugăciune a lui Tudor Popescu; Tudor Popescu, răspopitul, de la „Cuibu-cu-Barză".

Bătrânul, om cu frica lui Dumnezeu şi păstrător de datini – vedeţi, mai sunt şi din ăştia – e neconsolat. A căutat să aibă o explicaţie cu fiul. Că la Tudor Popescu nu-şi fac oamenii cruce, că nu e pomenită Maica Domnului, că nu există sfinţi. – Nu e nimic; că tot *Evanghelia* lui Hristos se ceteşte şi acolo!

Atunci? Să scriem noi în gazetă, să se ia măsuri împotriva lui Tudor Popescu. Să scriem noi? E zadarnic. Împotriva lui Tudor Popescu nu se poate face nimic, pentru că acţiunea lui corespunde unei anumite slăbiciuni de suflet şi de minte a societăţii noastre. În aşa măsură, încât mai degrabă s-ar putea spune că această betegeală a creat pe Tudor Popescu şi nu Tudor Popescu betegeala. Va trebui, deci, să aşteptăm să se isprăvească cu această infirmitate spirituală.

Sunt semne? Nu. Clientela lui Tudor Popescu se recrutează din „intelectuali". Adică, din oameni cari se ridică de la sănătoasa simplitate nativă până la buchea cărţii şi cari, ameţit de această vertiginoasă ascensiune, „ştiu totul".

Falsitatea jalnică a casei de rugăciune a lui Tudor Popescu nu o poate trăi, ca atare, decât omul simplu şi nu o poate înţelege decât omul care, după ce a trecut prin toate arcanele ştiinţei, redevine simplu. „Intelectualul" însă, nu; pentru că „intelectualul" este cea mai tristă şi mai descurajatoare hipostază a omului: incult, prezumţios şi uscat sufleteşte, închis oricărei necesităţi metafizice. „Cultura" noastră scoate în fiecare zi câte un cuptor proaspăt de asemenea specimene. Din ele recrutează copios tudorpopeştismul.

Cum vreţi dară să luptăm noi împotriva lui? Sunt lucruri împotriva cărora nu luptă nici chiar Dumnezeu!

Misticism, fals misticism şi Ortodoxie

Într-unul din discursurile sale – cari mai adesea sunt pentru noi tot atâtea îndreptări – d-l profesor Iorga a fost adus, la Senat, să se ocupe şi de Ortodoxie.

D-sa a constatat:

„că nu mai avem Ortodoxie";

că nu mai avem decât „un fals misticism, bolnav ca esenţă";

că „toată publicistica noastră nu e ortodoxă";

şi a conchis:

„învăţaţi d-voastră acolo canoane şi tot ce voiţi, dar înainte de toate învăţaţi care este sensul adevărat al Ortodoxiei".

Despre învăţământul religios în şcoalele secundare a spus: „Ştiţi d-voastră ce învaţă preoţii pe băieţi şi pe fete? Îi învaţă ceea ce e mai dificil în interpretarea canoanelor. Am văzut în clasa a şaptea sau a opta a unei şcoli secundare de aci un preot care striga fetele cum strigă băieţii: Constantinescu Emilia şi aşa mai departe. Fata se ridică în picioare, iar preotul – foarte dichisit – o întreba: Ce a spus cutare Părinte al Bisericii în cutare Sinod? Şi atunci eu l-am întrebat: Mă rog, părinte, din fetele astea d-ta vrei să faci mitropoliţi? Mi-a răspuns, natural: Nu! — Dacă nu vrei să le faci mitropoliţi, vino mai curând cu o predică morală, sau cu exemple luate din *Vieţile sfinţilor*, sau cu toată poezia aceea sfântă, care înalţă cugetul şi îmbunătăţeşte inima".

Fără a stabili dacă suntem de acord sau în dezacord cu d-l profesor Iorga, o revistă de critică teologică cum e „Predania" găseşte în constatările şi observaţiile de mai sus prilej pentru o seamă de precizări, din care însemn aci câteva.

1) Înălţarea cugetului şi îmbunătăţirea inimei – oricât ar fi ele de necesare – nu pot fi considerate ca scop al învăţământului religios în şcoalele secundare. A afirma că se poate înlocui studiul religiei creştine ortodoxe – care uneori se luminează şi prin cunoaşterea unor canoane – printr-o predică morală însemnează a crede (ceea ce, probabil, nu e cazul d-lui profesor Iorga) că religia se poate reduce la morală. Asta însă ne-ar îndepărta de „adevăratul sens al Ortodoxiei" şi ne-ar arunca iremediabil în lagărul „unui protestantism care a luat câmpii" (pentru a întrebuinţa chiar termenii d-lui profesor).

Lăsând la o parte problema *învăţământului* religiei – care, în treacăt fie zis, trebuie să fie altceva decât *trăirea* religioasă, care se face la Biserică, *prin* Biserică – e neapărat necesar să tragem o linie de demarcaţie între religie şi morală. Care morală are dreptul şi trebuie să urmărească înălţarea cugetului şi îmbunătăţirea inimei, dar care în nici un caz nu se poate suprapune, necum să se poată substitui, religiei. E adevărat că un om crescut şi trăind efectiv în învăţătura Bisericii noastre ajunge, neapărat, la o înălţare a cugetului şi o îmbunătăţire a inimei – dar asta *nu ca un scop*, ci *ca o consecinţă* a felului de a înţelege şi valorifica existenţa. Viaţa religioasă şi bunurile ei constituiesc un domeniu în toate felurile mult mai larg decât cel al moralei; şi a reduce religia la o „predică

morală", fie și „cu exemple luate din *Viețile sfinților*", înseamnează a înlesni alunecarea înspre o morală laică (înspre o francmasonerie oarecare), a pierde „sensul adevărat al Ortodoxiei" și a ignora problema mântuirii, care, orice ar crede oamenii luminați, rămâne problema centrală a omului ca om.

Nu ignorăm că statul rumân modern a avut în chip statornic tendința de a transforma Biserica într-un simplu instrument de poliție socială, ceea ce nu era decât foarte firesc, dat fiind că toată generația de la 1848 era francmasonă. Asta nu înseamnează însă că noi trebuie să acceptăm această falsificare și sărăcire a religiei. Mai ales azi, nu, când însăși ierarhia oficială a Bisericii noastre începe să regăsească drumurile cu adevărat duhovnicești.

2) De o bucată de vreme – de la câțiva ani după război – se obicinuiește în anumite cercuri a se vorbi cu un fel de desconsiderare despre misticism. Mai interesant decât a protesta împotriva acestei atitudini este a preciza ce înseamnează ea efectiv; dat fiind că, după o bănuială a noastră, repetat verificată, de cele mai multe ori vorbesc de misticism oameni cărora le scapă sensul acestui cuvânt.

Sunt oameni, culturi și civilizații cari cred că realitatea aceasta sensibilă, în care trăim noi și care constituie experiența noastră imediată, nu epuizează existența; că, mai mult, există oarecum două lumi, dintre care una tangibilă, vizibilă – de aci – și alta intangibilă, invizibilă – de dincolo –, principiu oarecum și rațiune de a fi a celei de aci.

Putința omului *de aci* de a pătrunde *dincolo*, în chiar această viață, constituie experiența mistică a fiecăruia din noi. Pătrunderea vieții de dincolo în viața de aci, prezența ei în fiecare moment al istoriei, constituie înțelegerea mistică a existenței.

Misticismul poate fi, deci, contestat, dar cu o condiție: ca, anume, cei cari o fac să-și dea seama că contestă însăși existența religiei; sau, dacă vreți, a oricărei religii.

Vreau să adaug, pentru oamenii luminați, cari își închipuie că sunt rumâni, că țăranul nostru, care, plecând la drum, face semnul crucii, depune cea mai categorică mărturie pentru... misticism.

3) Se vorbește însă și de un fals misticism. Fals misticism, asta e, desigur, rău, ca orice lucru care e fals. Dar să nu exagerăm: un fals misticism e mai puțin rău decât lipsa oricărui misticism. Căci fals misticism înseamnă o alunecare, desigur, dar o alunecare *înlăuntrul* unui domeniu care e și al harului și, deci, al mântuirii. Pe când lipsa misticismului înseamnă incapacitate totală de mântuire; situarea ta într-un domeniu în care, chiar când jertfești, nu jertfești decât orgoliului tău, deasupra căruia nu se mai află nimic.

Însemn aci credința mea de nespecialist: că acel care înjură de[1] Dumnezeu e mai aproape de mântuire decât cel care trăiește în negarea lui Dumnezeu, chiar dacă, *moralmente*, duce o viață fără păcat. Căci cel dintâi prin chiar blestemele lui ÎL mărturisește; pe când cel de-al doilea...

Eu știu că toate astea sunt mărturisiri cari ar putea provoca scandalul celor cari își închipuie că rostul religiei nu este decât a înălța cugetul și îmbunătăți inima.

Nu pentru a promova o religie polițienească apare însă „Predania". Ci pentru a lămuri drumurile aspre, și prăpăstioase uneori, ale mântuirii.

Științificii și teologia

Am pomenit eu odată de un teolog rumân, care ținea foarte mult să-și sprijine părerile pe... Ernst Haeckel. Asta nu e o poveste – prea e „bună", ca să poată fi inventată! –, ci o întâmplare adevărată; asupra căreia e cu atât mai de nevoie să ne ostenim puțin, cu cât ea nu e un caz izolat.

Știențismul e unul din complexele de inferioritate ale teologiei rumânești. Ați băgat, poate, de seamă că e în viața omului o vârstă la care fiecare din noi „știm tot". E vârsta clasei a VI-a de liceu; când, fiind în contact mai strâns cu știința pozitivă, ne închipuim că tot se poate înțelege și explica cu ajutorul instrumentului, așa de ispititor în simplitatea lui lineară, pe care această știință – câtă poate intra în capul nostru la vârsta aceea – ni-l pune la îndemână; și că tot ce nu se cuprinde în cadrele științei e basm, superstiție sau naivitate.

Există însă și în istoria spiritului omenesc o asemenea vârstă. Cronologic, ea se așază, cu maximul ei de intensitate, cam pe la 1870. Și este, în ignoranța ei îndrăzneață și stupidă – cuvântul nu e prea tare pentru o epocă dominată *spiritual* de Voght, Moleschott, Büchner, Wagner, David Friedrich Strauss sau Haeckel –, una din epocile cele mai coborâte ale culturii umane. Este adevărat că stăpânirea aceasta nu a durat prea mult. Criza raționalismului, ale cărei prime simptome par a fi apariția impresionismului francez în pictură și invazia literaturii rusești în Europa, trebuia să ducă repede înspre declin și pozitivismul știențist, care nu oferea nevoilor metafizice ale omenirii decât pseudo-evidențe simpliste și mărginite. Dar dacă oamenii de știință, dându-și seama de limitele exacte ale eforturilor lor, au renunțat să mai transforme în generalizări metafizice rezultatele – desigur, nu precare, dar cu o semnificație unilaterală – ale cercetărilor lor, a rămas, totuși, în mintea unei întregi categorii de oameni – pasibilă de intimidare, pentru că lipsită de siguranță personală – un fel de teamă nelămurită în fața prestigioaselor construcții științifice; teamă care este cu atât mai adâncă cu cât contactul omului cu știința e mai îndepărtat și care se precizează în sentimentul că lipsa de atingere cu această știință echivalează cu o ignoranță care descalifică. Sentiment, fără îndoială, primar, dar care ia libertatea de acțiune și de gândire multor „doctori" ai teologiei rumânești.

Atitudinea aceasta, care dezonorează teologia, pentru că o atinge în demnitatea ei de știință de sine stătătoare, cel puțin tot atât de curată ca toate celelalte

științe, și care înfățișează pe ostenitorii respectivi nu numai ca neștiutori, dar și ca *neconvinși* ai teologiei, este fundamental falsă.

Să observăm că în mintea acestor oameni se confundă știința cu știința pozitivă; se reduce, adică, știința la știința pozitivă; și mai grav, nu se conferă caracter științific decât afirmațiilor de tonalitate pozitivă; ceea ce constituie încă o restrângere, chiar înlăuntrul științelor pozitive. Felul acesta de a gândi nu e numai fals. El e și inferior; și dovedește o totală lipsă de cunoaștere a mecanismului științei pozitive. Eu știu că a existat și a avut chiar succes odată părerea că atât adevăr e într-o afirmație, câtă matematică este cuprinsă în ea. Dar convingerile acestea au trecut. Astăzi se știe, chiar de silabisitori în ale științei, că fiecare domeniu de cercetare omenească își are incertitudinile lui; că înaintea fiecărei științe se deschide la un moment dat un câmp al presupunerilor; și că chiar în matematici anumite teorii și anumite înțelegeri sunt în funcție de temperamentul și subiectivitatea cercetătorului, unele probleme neîngăduind decât *asemenea* soluțiuni. Exact, vai! ca în metafizică, de pildă, unde adevărul e în funcție de timp și loc!

În fond, nu există o știință și o știință pozitivă. Specificarea aceasta nu se mai poate face astăzi; când toată lumea a înțeles, în sfârșit, că cercetarea științifică se face, de fapt, nu asupra obiectelor, ci asupra obiectelor *logice*, cari, toate la un loc, sunt tot atât de obiecte, și, din acest punct de vedere, tot atât de reale. Cred că multă vreme de aci înainte lumea se va veseli pe seama închinătorilor științelor „pozitive", cari au considerat întotdeauna un număr imaginar drept ceva pozitiv, dar au refuzat acest caracter unei națiuni sau unei biserici. Pentru ca să fie științifică se cere unei afirmațiuni: să se supună rigorilor logicei și să reziste unei confruntări cu realitatea la care se raportă. O afirmație nu e însă științifică în ea însăși. Ea e științifică în măsura în care se poate încadra într-un sistem de afirmațiuni legate într-un tot unitar, având anumite metode și raportându-se la un anumit domeniu; cu alte cuvinte, întru cât se poate încadra într-o știință; care, aceasta din urmă, nu se definește printr-un anumit obiect – unul mai... pozitiv decât altul! – cât, mai degrabă, printr-o anumită perspectivă asupra realității și mai ales prin putința de a face sistem. Asta e știința.

Dar, atunci, teologia nu are nimic de invidiat altei științe, și cu atât mai puțin se poate rușina în fața unora din ele. Căci cineva poate să se țină numai de întâmplările cari îi cad imediat sub simțuri și să nu facă știință, iar altul să cate numai spre lucrurile din cer, și totuși, să facă.

Iar dacă e vorba de ierarhizare, apoi parcă tot mai sus stă teologia, ale cărei temeiuri stau în Cuvântul revelat al lui Dumnezeu, decât oricare altă știință, al cărei obiect e numai făptură a lui Dumnezeu, lăsată la dispoziția bietei noastre putințe de a înțelege.

Să lăsăm, deci, în pace știința pozitivă. Ea nu conferă nici un fel de demnitate specială. Cel puțin teologilor, nu. E drept însă, *adevăraților* teologi.

Iubirea, act de cunoaştere

Asupra structurii şi funcţiunii metafizice a iubirii există o mulţime de teorii. Două tipuri de teorii caracteristice stau faţă în faţă: iubirea ca act de creaţiune şi cealaltă, mai puţin teoretizată, dar mai vie în realitate, *teoria iubirii ca act de cunoaştere*. Fapt este că prima interpretare a iubirii ca impuls creator are la bază oarecare îndreptăţire, pentru simplul motiv că iubirea este prin ea însăşi un fel de îndemn al depăşirii fiinţei, o acţiune; şi dacă este acţiune cade în domeniul activităţii voinţei şi creaţiunii.

Aceasta este şi nu este adevărat. Tot ceea ce este îndemn duce la acţiune; dar nu tot ceea ce este acţiune există prin sine însuşi, este de sine stătător. Şi aci este problema fundamentală: contemplaţia nu este o atitudine pasivă; contemplaţia, care are ca termen ultim înţelegerea, cunoaşterea realităţii, este în adevăr o încordare dureroasă, un fel de încercare de a te depăşi, de a te pierde pe tine însuţi într-un fel oarecare. De ce totuşi este clasată ca atare? Pentru că ţelul către care merge este cunoaşterea, şi nu creaţia. Evident, iubirea este un drum, este o posibilitate de a te depăşi, este un impuls, o acţiune; dar acţiunea aceasta nu îşi are îndestulare în ea însăşi, nu îşi are sensul existenţei în sine, aşa cum îl are creaţia, ci poate să existe, principial, şi ca metodă, ca drum înspre cunoaştere. Numai dacă singurul drum deschis iubirii ar fi creaţia, atunci evident că ar avea dreptate acei cari consideră iubirea ca o soluţie creativă; dacă însă există şi cealaltă posibilitate, adică: iubirea să nu fie decât metodă, atunci evident că iubirea nu se integrează, cu necesitate, atitudinei creative.

Impresia mea este că funcţiunea fundamentală a iubirii este, totuşi, cunoaşterea, şi nu acţiunea. Pentru ca să înţelegem acest punct de vedere, trebuie să ne dăm seama că cunoaşterea nu este un act de înregistrare, ci un act de *identificare* a subiectului cu obiectul: nu vezi ceea ce este, vezi ceea ce ştii tu. Acesta este un adevăr mare, care nu este datorat filosofiei ştiinţifice, spre ruşinea adevărului însuşi, ci este datorat misticei. Pentru ca să vezi ceea ce este, trebuie să devii tu, întâi, ceea ce este.

Acest adevăr, care pare foarte ciudat aşa cum îl exprimăm aci, dacă l-aţi verifica mai de-aproape, aţi vedea că nu conţine în el nimic extraordinar. Ce înseamnă adevărul recunoscut de psihologia experimentală, ştiinţifică, modernă, că întotdeauna noi venim cu o anumită predilecţie în faţa obiectului? Ce înseamnă adevărul fundamental, pe care îl văd foarte puţin întrebuinţat în psihologia modernă, că întotdeauna cunoştinţa noastră se face prin identificarea unui obiect din afară cu o imagine din conştiinţa noastră — identificare care nu se întâmplă decât dacă noi proiectăm această imagine în afară? Cu alte cuvinte, orice existenţă din afară este confruntată, pe rând, cu diferite imagini care există în conştiinţa noastră şi, acolo unde se potriveşte, acolo o clasăm. Prin urmare, noi răsfrângem în afară de noi ceva care este în noi, ceva din ceea ce suntem. Aceasta o spun psihologii moderni. Acest dicton mistic, acest adevăr datează

de pe la anul 1200 și mistica n-a avut nevoie de știință pentru ca să descopere formula aceasta fundamentală.

Dacă cunoașterea este *identificare cu obiectul*, și nu imprimarea obiectului, fotografierea lui pe o placă sensibilă, atunci și funcțiunea aceasta gnoseologică a iubirii începe să capete sens.

În limbajul de toate zilele se spune că înțelegi mai bine pe cineva pe care-l iubești. Aceasta înseamnează că prin actul de iubire s-a stabilit identificarea celor două obiecte puse în prezență: al aceluia care cunoaște și al aceluia care trebuie cunoscut.

Adevărul acesta poate avea o deplină validitate, numai cu o condiție: dacă actul de iubire este un act tranzient.

Aci este, iarăși, o răscruce în gândirea metafizică. Există o interpretare imanentă a iubirii, în care subiectul se iubește pe sine; este un fel de ignorare a necesității de a te depăși, este imanență completă. Și există un alt punct de vedere, care afirmă că nu se poate concepe actul de iubire decât existând doi poli. Prin urmare, monopolaritatea sau bipolaritatea actului de iubire hotărăște pentru putința întrebuințării iubirii ca drum înspre cunoaștere, sau pentru soluția cealaltă, imanentistă, trăirea realității așa cum este ea, cu dispariția personalității tale. Ce înseamnează dispariția personalității tale?

Actul de mântuire este un act metafizic, adică uman, și continuă să fie un act metafizic atâta vreme cât conștiința existenței noastre este întreagă, întru cât suntem noi oameni, întru cât ne dăm seama de existența noastră. Prin urmare, întru atât o soluție este metafizică, întru cât ea clădește pe conștiința existenței individuale, adică pe personalitatea umană; pentru că aceasta înseamnează personalitate — încadrarea sau plasarea ta în existență. Această încadrare și clasare a ta nu se poate face decât prin conștiință, prin posibilitatea de răsfrângere asupra ta însăți. Deci, orice soluție care nu contează cu conștiința existenței tale nu este o soluție metafizică, pentru că duce la nihilism, la distrugerea omului. Metafizica este un act uman, deci, trebuie să conteze cu existența conștiinței tale. Dacă nu contează cu ea, înseamnează că tinde să destrame existența umană – nu existența cosmică – adică anihilează personalitatea umană.

Prin urmare, suntem siliți, pe această cale, să admitem bipolaritatea procesului de iubire, pentru că monopolaritatea lui duce la nihilism, la destrămarea individului. De îndată ce nu există doi termeni ai procesului de iubire, înseamnă că eu mă confund cu întreaga existență, că eu sunt nu parte integrantă din *existență*, ci aparență a existenței. Monopolaritatea procesului de iubire este forma corelativă a panteismului, vitalismului și subiectivismului.

Adevărata axă a întregii probleme de cunoaștere metafizică este afirmația că nu știu ceea ce văd, ci văd ceea ce știu; prin urmare, că nu pot, nu sunt capabil să înregistrez o impresie decât în anumite condiții, și anume, să am deja în mine acea impresie, sau să am deja în minte posibilitatea de a o înregistra; că, așadar, conștiința care cunoaște este într-o continuă prefacere, ea prefăcându-se, pe rând, în toate obiectele care îi sunt date spre cunoaștere. Această depășire a individualului, această ieșire din mine însumi și această transformare în obiec-

tele care îmi sunt date spre cunoaştere este împlinită de către funcţiunea gnoseologică, actul cunoaşterii, adică identificarea ta cu obiectul din afară.

„Iubeşte pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta, din tot sufletul, din toate puterile tale şi din tot cugetul tău"[1] înseamnă ca nimic din ceea ce simţi şi din ceea ce gândeşti să nu fie îndreptat în altă parte decât înspre Dumnezeu: toată inima şi tot cugetul tău să fie orientate asupra lui Dumnezeu, adică să trăieşti într-un fel de atitudine extatică în faţa lui Dumnezeu, care nu te mai lasă să ştii dacă mai există ceva în afară de El. Tot ce eşti „tu" să fie absorbit de Dumnezeu, nimic din ceea ce mişcă în tine să nu cadă alături de Dumnezeu, ţinta întregii tale activităţi; încordarea ta de fiecare clipă să tindă numai înspre Dumnezeu, înspre acest centru de orientare a tuturor puterilor tale spirituale.

Vedeţi dar, tocmai aceasta este caracteristica iubirii: iubirea confiscă. Iubirea confiscă în adevăr şi face ca să vezi tot ceea ce există printr-un anumit unghi: tot ceea ce există este subsumat obiectului iubirii tale, nu trăieşte decât în funcţie de această iubire. Aceasta înseamnă că tu, cu tendinţe şi cu pofte, cu voinţa în genere, cu desfăşurarea de forţe, eşti identificat cu obiectul care este înaintea ta. Această identificare este în acelaşi timp *trăire*, *transformatio amoris*[2], trăirea obiectului care este înaintea ta: îl trăieşti în aşa fel încât, întors din această călătorie de identificare cu obiectele din afară, tu *ai posibilitatea ca ceea ce ai trăit atunci să dai în formule conceptuale; şi orice trăire traductibilă în formule conceptuale este cunoaştere*. Prin urmare, identificarea cu Dumnezeu prin ajutorul iubirii este cunoaşterea lui Dumnezeu.

II

Mântuitorul

1. NAŞTEREA

La naşterea Domnului

... Iară Irod Împărat,
Cana Galileei...
Auzind s-a supărat,
Cana Galileei...

... Când s-a născut Mântuitorul, în Roma stăpânea Octavian, iar în Iudeea, Irod. Perechea era bună. Un aventurier crud şi criminal, stăpânul. Un monstru perfid, vasalul.

Rareori istoria a avut să înregistreze orori mai insultătoare ale umanităţii. Un pripăşit îndrăzneţ şi lipsit de scrupule, Irod era un Idumeu. Cu Iudeea nu avea nimic comun. Uzurpase domnia foştilor lui stăpâni din neamul Asmoneilor. Graetz[1], care obişnuieşte să se documenteze, ni-l înfăţişează condamnând la moarte pe Hircan, ultimul domnitor din familia învinsă, şi pe nepotul acestuia, Aristobul, căruia, totuşi, maică-sa, Alexandra, o femeie îndrăzneaţă şi întreprinzătoare, izbutise să-i câştige protecţia lui August şi a Cleopatrei. Se însoară cu Mariamne, sora lui Aristobul, ca să-şi legitimeze tronul; dar sfârşeşte prin a o trimite la moarte. Tocmeşte un istoric, pe Nikolaos din Damasc, să-i facă o genealogie... babiloniană; şi e tot neliniştit. Domnia nu-i e sigură; peste tot nu vede decât primejdii, spioni, asasini plătiţi. Archelaus, ultimul născut al Mariamnei, e şi el executat. Zadarnic. Orice pretendent îl făcea să tremure.

Superstiţios şi credul, terorizat de propriile lui crime şi de grija păstrării unui tron care nu-i aparţinea – aşa l-au găsit cei Trei Crai de la Răsărit, cari veneau să-i anunţe naşterea unui nou rege în Iudeea.

Să ne mirăm că, atunci când Magii nu s-au mai întors ca să-i spună unde e noul rege, el dă ordin să fie sugrumaţi toţi copiii Bethleemului? Câţi au murit, nu se ştie. *Apocalipsa* lui Ioan vorbeşte de patruzeci şi patru de mii[2]. Flavius Iosephus tace. Dacă ar fi să credem pe Macrobius[3], în măcel a pierit şi unul din fiii lui Irod. Pedeapsă dumnezeiască, sau perversitate bestială?...

Biserica sărbătoreşte pe aceşti prunci[4], mai mici de doi ani, prima răscumpărare a tulburătorului noroc de a ne fi venit Mântuitorul. Cunosc un vechi imn latin, de o înduioşătoare frăgezime:

Innocentes pro Christo
infantes occisi sunt...[5]

Prunci nevinovaţi fură ucişi pentru Hristos; asasinaţi în vârsta laptelui, de un rege criminal, ei urmează Mieluşelului, el însuşi fără pată. Salut, flori ale martirilor, pe cari, în chiar pragul luminei, urmăritorii lui Hristos vă smulseră, precum furtuna, rozele înmugurite. Voi, cele dintâi victime pentru Hristos, turmă fragedă a jertfiţilor, la picioarele altarului, bieţi copilaşi, vă jucaţi cu palmele şi cununile voastre.

Aram sub ipsam simplices
Palma et coronis luditis...[6]

Este una din cele mai emoţionante şi mai semnificative prăznuiri. A, Copilul Sfânt, născut în ieslea simplă a Bethleemului, căruia i se închină boul şi asinul, păstorii şi Cei Trei Magi ai Răsăritului; Stăpânul cerului şi al pământului căruia îi pregătim, în sufletele noastre, „pat de flori" pentru a se sălăşlui întru noi, spre mântuirea noastră!

Desigur, asta e Crăciunul. Dar bucuria mântuirii nu e singură; şi e atât de cutremurătoare, că nu o putem suporta cu inima liniştită. Orice bucurie se clădeşte pe o jertfă. Ca şi bucuria veştii bune a Naşterii Domnului, pentru care omenirea a plătit birul câtorva mii de prunci gâtuiţi. Care este jertfa noastră?...

Pedeapsa – o ştim: patru ani de la naşterea Domnului, Irod murea; îi putrezise carnea; viermii îi sfârtecau de viu trupul; îl frigeau picioarele; răsuflarea îi mirosea a stârv. Avea oroare de el însuşi – şi se omorî singur, nemaiputând îndura chinuri oribile. Grozavă pedeapsă, desigur, pe care cărţile noastre obicinuite nu ne-o ţin la îndemână. Irod dispare pentru noi o dată cu porunca pentru uciderea copiilor de sân. Noi uităm însă a ne aminti şi valul nesfârşit de sânge şi de lapte care a curs ca o răzbunare a Răului, către care omenirea trebuia să expieze norocul Mântuitorului înfăptuit – şi groaznica moarte a lui Irod, unealtă perversă a celui rău.

Să ni le aducem aminte astăzi, în această zi mare, ca o conştiinţă a jertfelor pe cari le datorăm – pentru răscumpărarea izbăvirii noastre. Căci toate bucuriile fără reculegere nu rezistă colţului vremii.

Fuga în Egipt
(Articol cu tâlc, care ocoleşte noul proiect de lege a presei)

... Îngerul Domnului s-a arătat, deci, şi a poruncit cele ce trebuiau făcute: Maria să ia Pruncul şi să fugă în Egipt. Pruncul nu era altul decât Iisus. Ca să

scape de urgia urmăritorilor, Maica Domnului s-a supus poruncii. Pruncul Sfânt ar fi putut invoca pentru El protecția Tatălui Ceresc; ar fi putut găsi în El puterea de a dezlănțui minunea și de a se păstra nevătămat, în mijlocul iureșului sângeros după Cel Nou născut.

Nimic din toate astea nu s-a întâmplat. Primul act al vieții lui a fost de umilință și de supunere. Și-a recunoscut natura pământească, atâta vreme cât nu-i sosise încă ceasul; și a acceptat legea firii în care se întrupase; înțelegând că ceea ce era dumnezeiesc în El abia mai târziu trebuia să lucreze.

Iată, deci, că a înfrunta primejdia, împotriva căreia nu poți face omenește nimic, nu e o dezerțiune. Să fii Dumnezeu și să te pleci înaintea urgiei oamenilor, nu înseamnează asta să renunți la dumnezeirea ta? De bună seamă că nu, de îndată ce Iisus însuși a acceptat fuga și de îndată ce funcțiunea dumnezeirii era în acel moment numai virtuală în El.

A nu te opune răului, ci a te feri din drumu-i se dovedește astfel a fi, pentru noi, omenește, o indicație necesară. A te feri din drum, tocmai pentru a pune la adăpost, pentru ceasul în care se va plini vremea, puterile pe cari Dumnezeu ți le-a hărăzit, ca să le faci rodnice întru ajutorarea celor ai tăi.

Maria a luat pe Pruncul Iisus și a fugit în Egipt. Minunată pildă de supunere și de prevedere. Pruncul Iisus nu a stat să înfrunte pe ucigași. E așa de firesc. Dar ascultați totuși pe închinătorii romantici ai eroismului cu orice preț: cum, era Fiul lui Dumnezeu și nu a pregetat să fugă? A acceptat să se declare înfrânt în fața oamenilor și nu a dezlănțuit asupra lor fulgerele mâniei dumnezeiescului său Părinte. Vedeți, nu. Și nici Părintele lui nu a hotărât altfel. Ci a poruncit fuga la adăpostul din țara Egiptului, impunându-i acest pas de umilință. Spre mai marea slavă a Lui de mai târziu.

Să fi stat pe loc, să moară? Frumos. Cel mult frumos, adică. În fapt, nici măcar atât. Căci frumusețea aceasta îndoielnică ne ridica nouă putința mântuirii, pe care așa de îmbelșugat ne-a pus-o la îndemână mai târziu.

A fugit. Dar nu ca să rămână acolo, în pază bună și în căldură. Ci ca să se păstreze pentru ceasul pe care Dumnezeu i-l hotărâse; pentru ca să se reîntoarcă la ai săi, unde trebuia să înceapă minunatele lui isprăvi; între cari nu cea mai lipsită de însemnătate a fost când a luat biciul și a izgonit pe negustorii cari spurcau cu larma lor provocatoare casa Tatălui Său.

A, există, vedeți, și un eroism al umilinței; eroismul cotidian, fără gesturi și fără pathos, ignorat de toți, răstălmăcit de toți, batjocorit de toți. Răscolitorul, tragicul eroism al celui care-și simte chemarea, care-și știe îndatoririle grele ale acestei chemări, și care își impune aspra disciplină de a aștepta, întreg, ceasul în care trupul și sângele Lui se vor frânge cu folos, pentru iertarea păcatelor noastre.

Când steaua Bethleemului se arată deasupra capetelor noastre, noi ne gândim că după arătarea ei a urmat fuga în Egipt și intonăm, în încordarea tuturor nădejdilor, vechiul îndemn, vecinic nou: „Iată, Mirele vine la miezul nopții, și fericită e sluga pe care o va afla priveghind"[1].

Crăciunul – sărbătoarea singurătății metafizice a omului

Dogma nașterii este așa: „Carele pentru noi, oamenii, și pentru a noastră mântuire s-a pogorât din ceruri și din Maria Fecioara s-a făcut om". Și dogma aceasta nu numai că așază piatra de hotar între două lumi, dar le precizează integral.

Iată, omul a avut noroc de mântuire. Dar, pentru ca mântuirea aceasta să se împlinească, a trebuit ca Dumnezeu însuși să coboare între noi, ca OM, și să ia asupra lui, Miel al Domnului, păcatele lumii; adică, ale noastre.

Mi se povestea, acum, în urmă, că în vremea în care în Indii aborigenii luptau împotriva englezilor, Gandhi s-a așezat pe un post de trei săptămâni. Gandhi suferea, se macera pentru cei ai lui; lua asupră-și greșeala lor, pentru a o ispăși; ca nu cumva această greșeală să tragă în cumpănă în fața Dumnezeului puterilor și să le hotărască înfrângerea. Superbă și tragică aberație panteistă, căreia dogma nașterii i se opune categoric: pentru mântuirea noastră a fost nevoie ca *Dumnezeu* întrupat să ia asupra Lui păcatele noastre.

Aci stă miezul învățăturii creștine: un om nu poate mântui pe altul; mai puțin: un om nu poate sta pentru altul. Mântuirea e de două ori un act de îndurare de sus: o dată că se face prin voia lui Dumnezeu; a doua oară, pentru că se face prin intervenția activă a lui Dumnezeu (jertfa Mielului).

Ajutorul aproapelui tău în acest act de mântuire este nul. Căci chiar actul de iubire pe care ți-l impune Hristos e un act metafizic, eficace pentru tine, care iubești, nu pentru aproapele pe care îl iubești. Desigur că părerea curentă vede în iubirea creștină un act de... filantropie, de altruism, de caritate. Dar asta e fals. Asta e cea mai grosolană și mai materialistă, mai antimetafizică, mai apuseană desfigurare a înțelesului iubirii. Căci, dacă iubirea ar fi eficace pentru aproapele tău, atunci de ce a mai fost nevoie de întruparea Logosului și de jertfa Lui? Pe de o parte. Iar pe de alta, dacă iubirea este un act de finalități tranziente, de ce măsura iubirii către aproapele îți e dată prin iubirea către tine însuți – atunci când știut este că, pentru a te mântui, e nevoie să te desprinzi de tine însuți?

Nu. Orice s-ar spune și orice s-ar gândi, iubirea către aproapele nu e decât o terapeutică specială, privindu-te pe tine însuți. „Iubește pe aproapele tău" însemnând, în ultima analiză, desfă-te de tine însuți. Ea e o metodă exact de același sens ca postul și ca orice altă privațiune; toate mergând către același țel: să ajungi a te lipsi de tine, a nu mai trăi prin tine și în tine, pentru ca să izbutești a trăi în Altul.

Iubirea ca cheag al comunității creștine? Da, există și această funcțiune a ei. Nici această funcțiune nu e însă metafizică, ci numai gnoseologică. Comunitatea de iubire creștină nefiind decât un instrument de cunoaștere. Aci fac, desigur, ochii mari sau numai ridică din umeri (după gradul lor de receptivitate) filosofii noștri științifici. Comunitatea de iubire – instrument de cunoaștere? Desigur. Căci dacă, pentru cunoașterea realității sensibile, e suficientă o consti-

inţă individuală, cunoaşterea lui Dumnezeu nu e posibilă decât pentru o unitate umană colectivă, unitate realizată prin iubire. Adevărul teologic fiind de natură sobornicească. Asta nu o înţeleg decât creştinii răsăriteni, ortodocşii, e drept.

Prin urmare, iubirea creştină te poate duce la adevărul creştin, la ADEVĂR. Dar înseamnă asta mântuire? Nu. Asta nu înseamnă decât cel mult cunoaşterea lui Dumnezeu, dar nu încă mântuirea. Pentru că mântuirea nu e numai cunoaştere; cunoaşterea nefiind decât CALEA. O cale.

Şi iată cum singurul element, singura cale pe care aproapele tău ţi-ar putea sta în ajutor întru mântuire – iubirea – se dovedeşte a fi ineficace. Actul mântuirii este un act de graţie, de îndurare din partea lui Dumnezeu, de o parte; iar pe de alta, un act de iniţiativă individuală. Mântuire SUB cer nu există; nu există decât mântuire prin legătura dintre cer şi pământ.

Iar între cer şi pământ, în drama răscumpărării primului păcat, *omul stă singur în faţa lui Dumnezeu*. Tot ce facem noi pentru alţii, pentru noi facem; iar tot ce fac alţii pentru noi, nu o fac pentru noi. Fiecare începem de la capăt o experienţă a noastră şi o luptă a noastră pentru escaladarea cerului. De la mine la aproapele meu, nici o legătură, nici un ajutor, nici o tovărăşie de luptă. Suntem fiecare un microcosm? Se poate. Dar un microcosm închis ermetic înspre înlături, cu o singură putinţă de evaziune: ÎN SUS! De aceea mă gândesc că, dacă Leibniz ar fi trăit în Orient, ar fi trebuit totuşi să deschidă monadelor sale o fereastră: înspre cer.

... Crăciunul – sărbătoare a întrupării Logosului, ca condiţie a mântuirii – este sărbătoarea singurătăţii metafizice a omului, care deschide porţile cerului. Nu o spunem noi, doară; ci povesteşte *Evanghelia* că în noaptea asta s-a deschis cerul; ca să se împărtăşească oamenii la spectacolul îngerilor, cântând *gloria in excelsis*[1].

Trei Crai de la Răsărit

Doamne, noi suntem cei Trei Crai de la Răsărit; de când îi auzi pomeniţi în fiecare cântec de stea! Îţi aduci aminte când ne-ai văzut întâia oară? Era frig în staul. Doar boarea caldă pe care o suflau deasupra chipului Tău boii unui om sărac. Şi erai aproape singur. Iosif se ţinea tăcut la uşă, păstorii, ghemuiţi umil la picioarele Tale.

Noi venisem aduşi de stea – ca să ne închinăm unui Rege. Era unul? Iată, noi nu ştim nici acum. De o mie nouă sute treizeci şi atâţia de ani facem însă mereu drumul acesta. Căci, de îndată ce ni se arată steaua, noi trebuie să o urmăm.

Dar drumul e lung. Tu nu ştii tocmai de unde venim. Dacă ţi-om spune: din Ecbatana, poate că ai înţelege. E praf pe drum şi vânt, şi tâlhari se aţin la cheile munţilor. Ne cad caii de sete şi îngenunche cămilele. De o mie nouă sute trei-

zeci şi atâtea ori am venit – şi tot nu înţelegem. Vom mai veni? Cât şi de ce? De ce, Doamne, ne pui pe drumuri în fiecare an, de ce ne amăgeşte steaua ta în fiecare an, dacă în fiecare an ai să mori? Eşti stăpânul vieţii sau nu? Şi al cărei vieţi?

Doamne, cântecul spune că suntem înşine stăpâni de oameni, dar nu e adevărat. Noi suntem magi. Deci ţinem numai cheia stăpânirii. Dar nu pentru noi, ci pentru Regi. De ce ai spus că Împărăţia Ta nu e din lumea asta? E adevărat? Iar dacă da, de ce ne trimiţi în fiecare an steaua? Tu ştii că pentru noi, magii, nu e decât o lume: aceasta, cea din noi. Ne poţi da aci, pentru nevoile noastre, o mână de ajutor?

Abia văzuşi, Doamne, lumina zilei şi, iată, ai şi intrat în agonie. Şi până la sfârşitul veacului vei agoniza, schimbând însăşi faţa acestuia într-o tragică agonie. La ce bun? Noi îţi trimitem această carte de pe drum la-ntors acasă. Şi anul acesta am venit. Nu te-am mai găsit însă singur. Erau toţi de faţă. Bunii şi răii. Şi abia dacă ne-am putut strecura pe uşă, de am dat în genunchi, într-un colţ. L-am văzut însă privindu-te cruciş, la picioarele Tale, pe Irod. Pe Irod împărat. Căci anul ăsta Irod n-a mai omorât pe cei patrusprezece mii de prunci. De ce să o mai facă? Acum ştie că te-ai născut, unde şi cum – şi cine eşti. Te-a crestat deci cu semnul cu care se înseamnă feţii de domn; şi te-a dat în grija celor alor săi, de după el, ca să te răstignească. Când se va împlini sorocul. Iată, l-au adus şi pe Iuda cu ei, ca să te cunoască; nu e decât un copil, dar, de pe acum, Iuda care te va vinde. Stai, deci, din ieslă sub semnul morţii. Te vor spânzura şi anul acesta pe lemn.

Şi pentru că am îmbătrânit, şi pentru că am obosit, ni se strecoară, Doamne, deznădejdea în suflet. Noi nu putem înţelege jertfa aceasta de fiecare an, de fiecare clipă, pentru noi, aşa... Nu putem înţelege mântuirea noastră prin moartea Ta. Pe cine ai înfrânt? Pe duşmanii noştri *de dincolo*? Duşmanii noştri sunt aci. Nu suntem, Doamne, decât nişte bieţi magi. Ai împărăţiei lumii acesteia. Aci suferim, aci vrem să fim mântuiţi.

Noi ştim, Doamne, că tot ce faci împlineşte hotărârea care e scrisă undeva. Dar şi *Scriptura* asta tot Tu o faci. Iar dacă nu te-ai fi născut ca să mori, ci ca să stăpâneşti în veac, şi *Scriptura* ar fi fost altfel. De ce nu ai înţeles, Doamne, că noi de la Tine asta am aşteptat, că în fiecare an, de o mie nouă sute treizeci şi atâtea de ori, cu asta ne amăgim? De ce voieşti să ne dai, Doamne, mai mult decât ne poate îndura fiinţa?

Adu-ţi aminte, Doamne, că demult o regină din părţile noaste a venit aci, la curtea unui rege puternic şi că a plecat îndestulată. Iar noi, nu. Nu, după legea noastră. De aceea fiecare Ţi se închină azi în nădejdi pe cari nu le vei împlini, noi o ştim, şi mâine vor trece pe lângă Tine fără să Te mai vadă. De aceea Te-ai născut?

Nu. Gândeşte-Te că în curând vei merge iarăşi pe Muntele Carantania şi iarăşi vei fi ispitit de diavolul. Stai, deci, de data aceasta de trei ori la cumpăneală înainte de a striga: *apage Satana*[1]. Căci mai suntem şi noi. Noi, care gemem, flămânzim şi însetoşăm după puterea de aci; şi pe care trebuia să ne întrebi

atunci când Te-ai hotărât atât de tare să ne mântui, încât nu pregeţi nici în faţa lemnului de spânzurătoare.

... Căci, dacă e să treacă de la Tine acest pahar, fă, Doamne, să treacă aşa cum voim noi!

Măcelul

Toate trebuiesc plătite. Şi cele rele, desigur. Dar şi cele bune. Deci, dară, când s-a născut Hristos, Herodes a pus de a măcelărit patrusprezece mii de prunci „de doi ani şi mai în jos".

Evident că Herodes era, lăuntric, o spăimântătoare pocitanie. Graetz, istoricul iudaismului, îl înfăţişează (I, sfârşitul cap[itolului] 3 şi începutul cap[itolului] 4) ca pe o dezgustătoare canalie şi un criminal fanatic. Sclav idumeu, ajuns prin slugărnicia lui faţă de romani guvernator al Galileei, spre nefericirea populaţiei băştinaşe, manevrele lui pentru a pune stăpânire pe toată ţara, încoronându-se rege, sunt un şir de crime faţă de supuşi şi de trădări şirete sau chiar deschise faţă de stăpâni.

În această perioadă cu deosebire tulbure a istoriei evreilor, când ticăitul rege Hircan nu mai putea face faţă – oricât ar fi voit-o – puterii mereu crescânde a lui Herodes şi a fratelui său, când evreii sfârşeau prin a-şi răsturna conducătorul cu ajutor străin, tocmai pentru că presiunea lui Heordes devenise insuportabilă, îndemânarea drăcească a „sclavului idumeu" apare ea însăşi ca o pedeapsă a lui Iehova.

Felul în care el ştiuse să cumpere încrederea lui Antoniu, împotriva căruia totuşi luptase, sfârşind prin a căpăta de la acesta chiar arestarea şi decapitarea acuzatorilor săi, devotaţi statornici, totuşi, ai tânărului triumvir, constituie o pagină de istorie făcută să provoace şi astăzi, după 2000 de ani, dezgustul de politică şi groază de oameni.

De la o asemenea năpastă a lui Dumnezeu, tremurând de frica dizgraţiei şi de spaima necontenitelor comploturi pe cari numai teroarea laşă exercitată de el le ridica ne putem aştepta la orice. Şi la măcelărirea celor patrusprezece mii de prunci, deci, atunci când îşi închipuia că între aceşti prunci nevârstnici era unul care... ar fi putut să-i ia locul.

Şi totuşi! Acum, după ce ştim câte s-au întâmplat, mă gândesc că, privită de jos şi din afară, jertfirea aceasta a patrusprezece mii de copii nu poate fi decât un act de nebunie: adică, o întâmplare cel mult explicată; nu însă şi înţeleasă. Dar cum nimic nu se mişcă în lumea lui Dumnezeu fără nici un rost, un sens trebuie să existe şi pentru această faptă nebună; dacă nu un sens la îndemâna noastră, cel puţin unul mai adânc.

Şi de aceea socotesc că toţi copiii aceştia au trebuit să moară *pentru că se născuse Hristos*. Herodes purta, deci, o grijă, ca prin moartea atâtor nevinovaţi

să se depună mărturie sângeroasă – jertfă – pentru naşterea Celui prin care se mântuia lumea.

Nu e vorba, în această întâmplare cu înţelesuri ascunse, de vreo compensaţie cosmică pentru restabilirea unui echilibru. Ci de altceva: de aceea, anume, că toate nădejdile noastre purced printr-un act de răscumpărare. Iar faptul că jertfa de mărturie a ales pe nişte noi născuţi, *nevinovaţi*, întăreşte presupunerea noastră.

Pedeapsa pentru cele rele e altceva. Ea vine mai târziu. Cum a venit şi pentru Herodes; care a murit plin de bube, după ce-şi ucisese propriii lui copii; şi care a trebuit să ia asupra lui, cu el, în moarte, blestemul de a închide ochii dând porunci pentru un nou măcel. Dar pedeapsa asta nu are nimic de-a face cu jertfirea celor patrusprezece mii. Jertfirea e, faţă de călău – un fapt de sine stătător; în legătură nu cu cruzimea clătinată a lui Herodes, ci cu naşterea lui Hristos. Aşa de adevărat, încât mai degrabă aş crede că chiar nebunia lui Herodes era făcută necesară tocmai de apariţia Mântuitorului. Căci – şi aci se înfinge chestiunea care totdeauna ameţeşte – ce s-ar fi întâmplat fără nebunia criminală a lui Herodes? Ar fi rămas apariţia lui Hristos fără jertfa de răscumpărare! Se putea? Herodes a fost, deci, el însuşi un instrument al mântuirii; instrumentul infam, peste care mâna lui Dumnezeu era să se coboare mai târziu, grea; aşa cum s-a coborât şi asupra lui Iuda Iscariotul. Căci şi cele rele se plătesc. Toate. Şi chiar prin hotărârea lui Dumnezeu. Dar pentru asta, el nu a fost mai puţin o unealtă.

De aceea, noi toate le primim; şi nebunia cruntă a lui Herodes – şi jertfa pruncilor nevinovaţi.

Căci s-a născut Hristos!

2. ÎNTÂMPINAREA

Duminica Stâlpărilor

Cu ramuri şi cu stâlpări L-au întâmpinat... În ziua aceea în care înflorea primăvara şi se zbăteau jucăuşi porumbeii Domnului – Duhul Sfânt – scăldându-se în soare, norodul îşi deschidea sufletul nădejdii, ieşind înaintea Celui care rupea peceţile morţii.

Îl aşteptaseră; şi venea. La un destin, pentru El, tragic, desigur. Dar cu atât mai izbăvitor pentru ei.

Aşa cum îl aşteptăm şi noi, astăzi. Va veni? Deocamdată Duminica Stâlpărilor stă, pentru noi, sub egida patului de puşcă repezit în coşul piepturilor betege şi a picioarelor de lemn ridicate de braţe vlăguite, într-un gest de agonie, către cer[1].

Au venit schilozii marii epopei mai mult după un cuvânt de la suflet decât după o bucată de pâine. Căci este, în toată dureroasa noastră încordare de astăzi, cu siguranţă mai multă nevoie de o vorbă de alinare decât de... un bilet de cale ferată.

Pentru cei de-atunci urcă însă în Ierusalim pe cărările sufletului, orbitoare în lumina crudă a primăverii, marea făgăduinţă. Pentru schilozii de astăzi – căci schilozi suntem şi lipsiţi de cumpăna lăuntrică toţi, în toată ţara asta – se întind furtunile pojarnicilor; ca să stingă chemarea noastră spre nădejde.

Iată ce, totuşi, nu se poate întâmpla. Pentru că toată răutatea şi nătângia, perversitatea bolnăvicioasă şi duhul pustiitor al morţii nu pot fi în stare să omoare în sufletul oamenilor nădejdea. Dar nu este nădejde asupra căreia să ne plecăm încordaţi şi statornici, care să nu se împlinească. Dacă El nu ar fi, şi încă dorinţa noastră dureroasă ni s-ar închega din adâncurile fără fund ale Nimicului. Dar este. Şi va veni. Şi-l vom putea întâmpina şi noi cu ramuri şi stâlpări în primăvara însorită a sufletului şi vom striga înspre ceruri bucuria

noastră: „Osana, Fiul lui David"[2], în același fel în care primim deja astăzi pe tot cel ce vine în numele Domnului.

... Până atunci e însă nevoie să se împlinească jertfa pentru ca să ni se deschidă porțile mântuirii. Așteptăm deci – după apă, focul. El nu va fi, oricum, în nici un caz mai năprasnic decât cel în care se vor prăbuși torționarii dementi de astăzi ai sufletului nostru.

3. RĂSTIGNIREA

Pascalia [I]

Paştile sunt sărbătoarea mântuirii, izbânda puterilor noastre spirituale asupra suferinţei, înnobilarea suferinţei prin înţelegerea şi trăirea ei ca un prilej de purificare morală.

Nu voi putea uita, probabil, niciodată impresia de durere aproape fizică pe care am trăit-o în faţa marelui triptic al crucificării, rupt de-a dreptul din sufletul unei omeniri deznădăjduite de inspiraţia prăpăstios de adâncă, dar crudă, sălbatecă şi lipsită de îndurare, a lui Grünewald. Pe un cer de cositor şi furtună, crucea cu trupul Domnului se proiectează tragică şi covârşitoare, susţinând pe ea nu simbolul unei ameninţări, al resemnării sau poate al nădejdei în mântuire, ci un trup de om, frânt de durere, cu mâinile crispate într-o încordare sinistră, cu degetele încârligate de suferinţă, ca picioarele unui păianjen în agonie, cu carnea trupului plină de vânătăi, ca şi cum descompunerea ar fi început deja, cu două picioare informe, umflate de înfiorarea cuiului, peste cari se prelinge o dâră băloasă de sânge. La stânga, o Marie cu o faţă mai degrabă de stârv, dacă nu ar fi în ea deznădejdea ochilor şi roşul strident al gurii, într-un văl de un alb crud, de cretă; la dreapta, o mână cu arătătorul întins, un arătător subţire, lung, precis şi rece, ca indicaţiunea unui istoric impasibil, arată înspre Cel de pe cruce: ECCE HOMO[1]!

Da, iată OMUL! Să nu ne înşelăm singuri. Dacă răstignirea este un simbol, şi *este* unul, ea nu poate închipui decât suferinţa îngrămădită, de proporţii uriaşe, a omenirii, ţintuită pe cruce în ochii tuturor, acolo, sus, la Locul Căpăţânii, în văzul întregii lumi antice, care, într-o disperată stăruinţă, încercase excluderea sau ignorarea pur şi simplu a suferinţei din univers.

Căci aceasta este una din marile semnificaţii morale ale creştinismului. În faţa faptului brut al durerii care străbate nu cosmosul, ci neamul omenesc, el nu

ia atitudini potrivnice, nu neagă, nu ignorează, nu combate, ci este, dimpotrivă, tocmai reacţiunea omenirii înşelate în nădejdile ei de mântuire, dornică de libertatea de a-şi plânge durerea.

Cât de adânc omenească e această doctrină, o arată Iisus Hristos: „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, pentru ce m-ai lăsat"[2] este strigătul deznădăjduit al omenirii îndurerate. Fără retorism, fără pathosul eroic al grecilor, de care nu a putut scăpa nici o personalitate adânc cumpănită şi sinceră ca Socrate – geamătul acesta este plânsul simplu, umilit şi necontrafăcut, expresiunea veridică a sufletului închircit de durere, sub gesturile teatrale şi inutile ale lumii vechi. Este recunoaşterea pur şi simplu a unui fapt, şi anume, fără comentarii.

Este adevărat că istoria gândirii şi [a] suferinţei omeneşti nu a ignorat, de fapt, această durere universală. Dar sunt deosebiri fundamentale de atitudine, care trebuiesc subliniate.

Budhismul încercase o profundă explicare a existenţei răului, prin consideraţiuni metafizice, care puneau durerea la însăşi baza realităţii. O subtilă şi complicată tehnică, sprijinită în primul rând pe o practică stăruitoare, trebuia să dea înţeleptului posibilitatea de a se smulge durerii, trecând el însuşi în neexistenţă, în Nirvana. Dar, pe de o parte, soluţia aceasta – care nu e decât prea radicală – nu rezolvă problema decât suprimând individul, iar pe de alta, acolo unde această suprimare, din anumite motive, nu este posibilă, singura cale care mai rămâne deschisă este calea pasivă şi întunecată a resemnării.

Cinismul grec, cu toate formele lui, este o sfidare a suferinţei, o încercare mai mult retorică şi o „poză", fără adâncime sufletească, o atitudine care-şi găseşte răsplata mai adesea în aplauzele „galeriei" decât în adevărata linişte sufletească a înţeleptului. Însăşi celebra *ataraxia* a lui Epicur, care e una din consecinţele istorice ale cinismului (cealaltă consecinţă este îndemnul la sinucidere, practicat de Hegesias), însemnează, faţă de primele pretenţiuni – de a-ţi procura anume un maximum de plăceri –, un jalnic faliment.

Şi tot aşa este cu diversele variante ale doctrinei stoice, care, la urma urmelor, nu putea duce decât la mutilarea sufletească a individului, prin oprimarea vieţii afective, prin anestezierea facultăţilor noastre de cunoaştere.

S-a observat, cu drept cuvânt, că trăsătura fundamentală a întregii vieţi antice este hedonismul, tendinţa, adică, de a considera plăcerea (fiziologică sau morală) ca binele suprem al vieţii. Dar foarte puţini sunt aceia cari au înţeles că, în spatele acestei vecinice saturnale pe care o imaginează închipuirea noastră grăbită, stau tocmai dezamăgirea şi durerea unor sforţări făcute în zadar... Că ceea ce vechii greci urmăreau mai stăruitor – izgonirea durerii din omenire – era o imposibilitate de fapt, că suferinţa se strecoară pretutindeni, iar fericirea este cu atât mai greu de prins cu cât alergi mai însetat după ea...

Terapeutica greco-indiană dăduse aşadar greş, şi în locul ei se înfăţişa concepţiunea creştină, care începea prin a recunoaşte existenţa de fapt a suferinţei şi drepturile ei de existenţă.

Aci însă trebuie să se precizeze un fapt: recunoaşterea aceasta nu conduce la luptă, dar ea nu duce nici la resemnare. A fost una din erorile geniale ale lui Nietzsche afirmaţia că creştinismul ar fi o morală a sclavilor. A trebuit un om adânc îndrăgostit de idealurile lumii antice şi de imaginea unei forţe în acţiune, pentru ca să se poată ivi interpretarea aceasta fundamental greşită a religiunii creştine. Şi tot aşa de falsă, pornită de astă dată dintr-o hotărâtă incompetenţă şi superficialitate, este cealaltă credinţă, şi ea foarte curentă, că stoicismul ar fi, anume, o formă premergătoare a creştinismului. Sunt doar între Zenon şi Hrist[os] deosebiri fundamentale nu numai de inspiraţie, dar [şi] de atitudine; aşa de fundamentale, că o apropiere este, din capul locului, înlăturată. Stoicismul încearcă să înlăture durerea. Creştinismul, dimpotrivă, o primeşte ca atare; dar, în acelaşi timp, o VALORIFICĂ.

O intuiţie profundă a îmbinării noastre sufleteşti a înlesnit creştinismului să stăpânească adevărul acesta fundamental, că nu durerea sau plăcerea ca atare sunt dătătoare de seamă pentru suferinţa sau fericirea noastră, ci atitudinea pe care, în faţa lor, o păstrează personalitatea noastră spirituală; că durerea însăşi poate deveni izvor de nesfârşită bucurie, dacă ea îşi găseşte, pentru această personalitate spirituală a noastră, o semnificaţie.

Această înaltă semnificaţie morală a durerii a găsit-o tot creştinismul, [în] acţiunea ei purificatoare asupra sufletului. Şi atunci, suferinţa nu mai e pedeapsa trimisă de la Dumnezeu pentru ispăşirea păcatelor noastre, ci tovarăşul iubit, prin care sufletele se desprind din legătura trupurilor noastre, înălţându-se în sferele fericite ale libertăţii adevărate – focul în care ele se lămuresc –, binecuvântarea unui Dumnezeu îndurător, care nu ne poate lăsa pradă plăcerilor cărnii.

Hristos a fost răstignit pe cruce şi a suferit nu pentru ca prin suferinţa Lui să ne mântuiască, ci pentru ca prin pilda Lui să ne înveţe a ne mântui. Hristos a fost răstignit, dar a înviat. CU MOARTEA PRE MOARTE CĂLCÂND, prin însăşi suferinţa Lui înfrângându-şi suferinţa.

Pilda este lămurită. Durerea este drumul mântuirii, calea pe care ne putem câştiga pe noi înşine; minunile sunt şi aci la îndemâna oricui; numai să ştii a înţelege ce ţi se cere.

Mişcarea lumilor nu s-a săvârşit încă. Legea nouă a fost legea iubirii şi a suferinţei; dar ea nu este decât un drum. Cuvântul *Apocalipsei* a rămas încă neîmplinit; deci, cată a te pregăti pentru marea înnoire care va să vină şi pătrunde înţelesurile crucii.

Juxta Crucem

... Pe vremea aceea, *Altarul* lui Grünewald băjenea pe la München. Gonit din Colmarul alsacian de urgia războiului; sau pus la adăpost, împotriva unor pretenţiuni de peste hotare – cari nici nu au întârziat să se valorifice. Sorţii căzuseră. În primăvara spălăcită a lui 1919, Germania lichida, într-o dureroasă

înfrângere morală, nenorocul armelor sale. Și în cetatea de pe malurile Isarului, grea de mândrie și de amintiri, neamul germanic își lua adio de la tripticul crucificării, cerut înapoi, la locul de baștină, în Colmar.

La vechea pinacotecă din Barerstrasse, unde fusese expus panoul, era un pelerinaj. De dimineața începeau să curgă școalele cu profesorii lor; și oameni de toată mâna, simpli sau mai evoluați, solidari cu toții, ca descendenți spirituali direcți, cu meșterul Grünewald, care în acele ceasuri grele întrupa încă și mai mult parcă sufletul vechei Alsacii germane. Perindarea tuturor în fața Crucificatului căpăta, desigur, un alt sens, mai adânc și mai tragic decât plângerile periferic-sentimentale și intonarea vechiului cântec, de mișcătoare aducere-aminte: „O, Strassburg, o, Strassburg"...

Am fost să-l văd. O durere aproape fizică; covârșitoare, în orice caz. Crucea cu trupul Domnului proiectată pe un cer de cositor. Nu e un simbol; nici o adâncire transcendentă; nu e nici resemnare, nici nu se deschid zările mântuirii, ca o nădejde. Pe cruce spânzură un biet trup de *om*, frânt de durere; cu degetele crispate de suferință, ca picioarele unui păianjen în agonie; cu carnea plină de vânătăi, ca și cum descompunerea ar fi început deja; cu două picioare informe, umflate de înfiorarea cuiului, peste cari se prelinge o dâră băloasă de sânge. În stânga crucii, Maria. O Marie cu fața mai degrabă un stârv; dacă nu ar fi în ea deznădejdea ochilor halucinați și roșul strident al gurii, într-un văl de un alb crud, de cretă. Iar în dreapta, Ioan. Nu Ioan pe care îl cunoaștem noi, metafizicianul prăpăstios și pasionat; ci un Ioan rece, impasibil aproape, impersonal. Mâna cu arătătorul întins, un arătător subțire, lung, precis, ca indicațiunea unui istoric, arată înspre Cel spânzurat pe cruce: ECCE HOMO!

Da, iată omul! Răstignirea este un fapt istoric și un simbol. Ea închipuie suferința acumulată, de proporții enorme, a omenirii. Pe lemn atârnă El, pentru că numai El putea purta pe umeri toată durerea trupului, câtă s-a îngrămădit de la săvârșirea păcatului. Iar crucea a fost înfiptă sus, pe Golgotha. Dacă și aceasta are un sens – *Golgotha, quod est Calvariae locus* (*Matei* 27, 33)[1] – nu știu. Dar că jertfa a trebuit să se împlinească acolo, *sus*, nu e fără nici un rost. Sus, adică în văzul întregii lumi antice, care, într-o desperată stăruință, încercase excluderea, sau cel puțin ignorarea suferinței, câtă este ea în univers.

Aci stă marea întoarcere, mare semnificație omenească a creștinismului: durerea este un fapt; care nu străbate în încheieturile lui cosmosul, ci neamul omenesc. Creștinismul nu ia față de această durere atitudini potrivnice; nu o ignorează, nu o combate; ci, înșelată în nădejdile ei de mântuire, prin Hristos-omul omenirea se dorește după dreptul și libertatea de a-și plânge înfrângerea.

Omul este cel care se zvârcolește în chinuri, sus, la locul Căpățânii. Nu Hristos-Dumnezeu. Știu, și Dumnezeu poate să sufere; și Dumnezeu suferă. Când fiecare din noi își întoarce fața de la El și lasă drum iubirii sale către vadurile întunecate ale diavolului, Dumnezeu plânge. Îmi aduc aminte cât de puternic e în L. Bloy sentimentul acesta pentru Dumnezeu care suferă pentru că e părăsit de oameni. Pe cruce însă a fost părăsit durerii sale *omul*, de către Dumnezeu. Plângerea Celui răstignit nu o spune oare destul de categoric? „Dumnezeul

meu, Dumnezeul meu, pentru ce m-ai lăsat?" (*Matei* 27, 46). Şi nu este caracteristic că, în izbucnirea suferinţei Lui, Hristos găseşte *exact* aceleaşi cuvinte ca şi psalmistul: „Deus, Deus meus... quare me dereliquisti?" (*Psalmi* 21, 2). Ca şi psalmistul, care nu a fost decât om.

Fără retorism, fără pathosul eroic al grecilor, de care nu a putut scăpa nici o personalitate aşa de măsurată, adânc cumpănită şi sinceră ca a lui Socrate, gemătul acesta este plânsul simplu, umil şi necontrafăcut, expresiunea veridică a sufletului închircit de dureri sub gesturile teatrale şi inutile ale lumii vechi. E recunoaşterea pur şi simplu a unui fapt; şi anume, fără comentarii.

Toată metafizica creştină e dominată de această trăsătură fundamentală. Ceea ce există nu are nevoie de justificare, nici de fundare teoretică. Nici măcar de explicare. Răul e; ca o stare de fapt. Păcatul originar, de la care derivă *în timp* răul, nu reprezintă o demonstrare a *necesităţii* răului, care există, aş zice, ontologic. Primul om a păcătuit atunci *când* s-a îndreptat înspre cunoştinţă. Dar nu întâmplător, prin intervenţia unui principiu *exterior* al răului, diavolul; ci în virtutea unei slăbiciuni existând chiar *în* om. Căci diavolul, când a voit să ispitească, nu s-a întors către Adam, ci către femeie. De ce? Pentru că *ştia* că femeia nu va rezista ispitei. Ea era deci mai slabă; iar dacă a greşit, *trebuia* să greşească; *propter imbecilitatem sexu*[2]. Posibilitatea păcatului preexistă, deci, în om căderii, în acelaşi fel în care firul de iarbă e închis în sământă. Profund realistă, metafizica creştină este lipsită de dialectică.

Este adevărat, istoria gândirii şi a suferinţei omeneşti cunoaşte şi alte soluţiuni; cari, din punct de vedere al arhitectonicei filosofice, pot apărea unora ca mai complicate şi mai impunătoare. Budhismul, de pildă, aşază durerea la chiar baza realităţii, fundând prin aceasta teoretic caracterul ei de necesitate absolută. Mă gândesc însă dacă toată această subtilă şi confuză dialectică, înfăţişată în forma unei exuberante cosmogonii, este în adevăr mai impunătoare decât recunoaşterea simplă, dar tragică, a faptului, aşa cum o face creştinismul.

Şi, pe urmă, unde duce o asemenea dialectică? Dacă existenţa este înfrăţită cu durerea, evaziunea din suferinţă trebuie să echivaleze cu smulgerea din realitate. Prescripţiuni tehnice precise indică, în adevăr, înţeleptului calea pe care trebuie să o urmeze pentru ca să se poată desprinde din existenţă, trecând în Nirvana. Dar, pe de o parte, soluţiunea aceasta – care nu e decât prea radicală – nu rezolvă problema decât suprimând individul; iar pe de alta, acolo unde această suprimare – din diferite motive – nu este posibilă, singurul drum care mai rămâne deschis este calea pasivă şi întunecată a resemnării. Plecând de la faptul concret al durerii individuale, budhismul ipostaziază suferinţa într-un fel de durere cosmică. O frumoasă şi cutezătoare construcţie de gândire, sigur. Din nefericire însă, trecerea în Nirvana nu e decât... saltul în gol.

Mai este lumea greacă, pe care nu o putem ignora. Pe care însă prea ni-o închipuim senină, însorită, entuziastă, mergând cu pieptul deschis înspre victoriile vieţii. S-a observat, cu drept cuvânt, că trăsătura fundamentală a întregii antichităţi este hedonismul, urmărirea stăruitoare a bucuriei, în accepţiunea ei largă;

cuprinzând, de la plăcerea brutală a trupului până la cea spiritualizată a contemplării realității ultime, toate formele, cele mai variate și mai complexe ale bucuriei. Erosul grec, vehicul sau metodă, el însuși proteic și nesfârșit de diferențiat, este oarecum expresiunea tipică a structurii spirituale antice, a idealurilor acestei lumi. Foarte puțini sunt însă acei cari au înțeles că, în spatele acestei vecinice saturnale pe care o imaginează închipuirea noastră, cam grăbită întru generalizare, stă tocmai dezamăgirea și durerea unor sforțări făcute în zadar; că hedonismul nu este formularea unei realități care stă la baza vieții grecești; nu e răsfrângerea teoretică a unei stări de fapt, ci, mai degrabă, *tocmai dimpotrivă*, expresiunea unei dorințe, crescută și împuternicită de golul rece al durerii. Dincolo de sfârșitul temut al bucuriei, atât de stăruitor dorit, stă prăpăstios deschisă *moira*.

Cinismul grec, cu toate formele lui, este o sfidare, dar nu o înfrângere a suferinței; o încercare mai mult retorică, fără adâncime sufletească; o atitudine care își găsește răsplata mai adesea în admirația superficială și neînțelegătoare a mulțimii decât în adevărata liniște sufletească a înțeleptului care, înainte de orice, este echilibru. Cinicul este un orgolios și de aceea, un singularizat între semenii lui. Punctul lui de reazem e în afară; dar nu într-un absolut transcendent, ci în respectul temător al celorlalți. Formula lui de viață nu are valoare circulatorie; nu trebuie să aibă, pentru că satisfacția lui stă tocmai în prestigiu, și nu poate da prestigiu decât tocmai ceea ce nu se poate realiza de toți oamenii. Este prea puțin ca cucerire pozitivă în problematica bucuriei, nu? Prea puțin și prea... epidermic.

Însăși vestita *ataraxia* a lui Epicur, care este una din consecințele istorice ale cinismului – cealaltă consecință este îndemnul la sinucidere, practicat de întunecatul Hegesias – înseamnă, față de pretențiunea permanentă a hedonismului, de a-ți procura, anume, un maximum de plăceri, un jalnic faliment. Căci nici înțelepciunea aceasta epicureică nu este o atitudine pozitivă, de afirmare a individualității, ci trecerea într-o defensivă fricoasă în fața realității recunoscute a durerii, care cel mult ar putea fi neutralizată. Dincolo de anesteziantul epicureic, nu mai e nimic.

Și tot așa cu diversele variante ale doctrinei stoice. Cari, până la urma urmelor, nu au dus decât la o mutilare a vieții noastre afective, prin reducerea voită a facultăților de cunoaștere.

Ce deosebit este tabloul acesta, așa de întunecat și deznădăjduit, de bucuria vecinică și izbăvitoare pe care ne-o închipuim domnind perpetuu sub cerul albastru al Eladei. Din el se răsfrânge, desigur, altceva; și anume, convingerea că ceea ce vechii greci urmăreau mai stăruitor – izgonirea durerii din omenire – era o imposibilitate de fapt; că suferința se strecoară pretutindeni acolo unde *nevoia* fericirii se face simțită; iar dumnezeiasca bucurie împăciuitoare este cu atât mai greu de cucerit, cu cât mai însetat și mai stăruitor alergi după dânsa...

*

Se poate vorbi așadar, după aceste scurte indicațiuni, de un faliment al metafizicei antice. Terapeutica greco-indiană a dat greș; nihilism, de o parte, resem-

nare, de alta. Ambele, altoite pe voința stăruitoare, dar neputincioasă de a nega durerea. Creștinismul lichidează idealurile lumii antice; între altele, și prin aceea că recunoaște nu numai existența de fapt a suferinței, dar – atitudine fundamental nouă – și *drepturile* ei la existență.

Nietzsche a crezut că poate arunca suprema insultă creștinismului, considerându-l drept o morală a sclavilor. E o eroare; chiar dacă ea vine de la un om de netăgăduit geniu. Mai întâi, creștinismul nu este o morală; el depășește cu mult limitele unor asemenea preocupări. Chiar dezbrăcat de esența lui adânc religioasă, le depășește, încadrând toată existența într-o interpretare metafizică. Nietzsche nu avea de unde să o știe: într-o familie de pastori protestanți tradiția metafizică a creștinismului trebuia să fie de mult pierdută.

În al doilea rând, de sclavi nu poate fi vorba atunci când se cumpănește structura intimă a *Evangheliei*; căci recunoașterea drepturilor la existență a durerii nu duce la luptă împotriva ei, e drept; dar nu duce nici la resemnare.

Știm de unde vine această falsă apreciere. Nietzsche era prea adânc îndrăgostit de idealurile lumii antice și de imaginea unei forțe în continuă acțiune pentru ca să-și poată însuși noua perspectivă, care singură face cu putință înțelegerea creștinismului. Om de geniu, desigur. Dar… filolog clasic; și cu atât mai ancorat în antichitatea elină și mai legat de idealurile ei cu cât era mai de geniu.

Nu există nici din punct de vedere istoric punți de legătură între lumea creștină și cea greco-indiană. Asemănările sunt superficiale și valabile numai pentru incompetenți. Stoicismul – formă premergătoare *Evangheliei*? În nici un fel. De la Zenon la Hristos sunt deosebiri fundamentale nu numai de natură și de inspirație, dar și de atitudine. Stoicismul acordă un caracter negativ bucuriei și caută să o provoace înlăturând durerea. Creștinismul primește durerea ca o realitate, dar nu o neagă, ci O VALORIFICĂ.

De la răstignire, lumea știe că nu durerea sau bucuria ca atare sunt hotărâtoare pentru suferința sau fericirea noastră; ci atitudinea pe care personalitatea noastră spirituală o păstrează în fața lor. Astfel, durerea însăși poate deveni izvor de nesfârșită bucurie, dacă ea îndeplinește un rost și își capătă un sens în încordarea noastră înspre mântuire.

Această înaltă semnificație morală a durerii, creștinismul a găsit-o; ea stă în acțiunea purificatoare asupra sufletului. *Askesis*[3]. Suferința nu poate fi pedeapsă trimisă nouă de Dumnezeu întru ispășirea păcatelor; ci tovarăș iubit și fericitor, pentru care sufletele noastre se desprind de contingențele concretului, înălțându-se în sferele fericite ale libertății adevărate – focul în care ele se lămuresc, binecuvântarea unui Dumnezeu îndurător, care nu ne poate lăsa pradă năclăielii. Creștinismul este dezlegarea dumnezeiască a problemei lui Iov, pe care lumea antică nu o putea primi decât cu revoltă legitimă, dar împotriva căreia nu era în stare să întreprindă nimic…

Hristos a fost spânzurat pe lemn; și a suferit; omenește; dar nu atât pentru ca prin suferința lui să ne mântuiască; ci pentru ca prin pilda lui să ne învețe a ne mântui. Hristos a fost răstignit – și a înviat. CU MOARTEA PRE MOARTE CĂLCÂND – prin suferința Lui înfrângând suferința.

Sofisma cea mare

Vai vouă, cărturarilor[1]...

Mi-aduc aminte de o înfruntare, la care am fost supus acum câţiva ani. Era o înfruntare teologică – dar nu venea de la teologi, ci numai de la nişte „cărturari”. Cari – ca unii ce pe toate le ştiu, sau cel puţin pe toate le pot judeca – izbutiseră să mă pună la perete. Nu m-am împotrivit. Ci am rămas acolo unde mă încolţiseră ei, cu capul plecat. Dacă nu chiar sub povara ruşinii, măcar sub apăsarea jalei. Jalea asta era pentru ei. Dar – de ce nu aş mărturisi-o – ea fusese cu alţi ani în urmă şi pentru mine.

Scrisem eu odată, în preajma unor Paşti, despre sărutarea lui Iuda. Şi mă nedumeream asupra păcatului lui. Căci păcat era, fără îndoială. Dar păcat în care încolţea mântuirea. Căci dacă Iuda nu ar fi vândut – atunci ce? Rămânea Hristos nedat călăilor lui? Atunci zadarnică era întruparea lui Dumnezeu-Fiul şi zădărnicită iconomia mântuirii noastre. S-ar fi găsit altcineva care să-L vândă sau altă cale a jertfirii Lui? Atunci ar fi greşit Hristos, care *ştia* că Iuda îl va vinde. Aşa, sau cam aşa mă băteam eu cu gândurile şi nu mă puteam descurca. Căci fără păcatul lui Iuda noi rămâneam văduviţi de mântuire. Şi totuşi, trebuia să-l socotim vinovat. După care dreptate însă? După care dreptate, noi, cari îi datorăm mântuirea? După care dreptate, Dumnezeu, care îi datorează înfăptuirea hotărârilor Lui?

Toată această înşiruire de judecăţi mi s-a aruncat, mai târziu, cu un alt prilej, împotrivă. Spunând unii: desigur, Iuda, care a fost poporul ales, a lipsit misiunii lui de a recunoaşte pe Mesia – după ce l-a dat. Dar, dacă l-ar fi recunoscut, nu era oare zădărnicită mântuirea noastră? Căci doară nu în întruparea lui Dumnezeu stă mântuirea, ci în jertfa Lui. Dar atunci, după care dreptate Iuda suferă, el, al cărui păcat e însuşi instrumentul mântuirii? Asta şi altele ca asta mi s-au aruncat.

Fraţilor – sau nefraţilor, este cu totul greşită judecata aceasta; a voastră, de azi; a mea, de ieri. E greşită şi nici măcar nu e nouă. Au mai făcut-o şi alţii înaintea noastră – şi unii încă mari de tot. Dacă nu mă înşel, apoi tot aci bătea şi Origen, când se întreba că de ce oare şarpele s-a îndreptat spre Eva şi nu înspre Adam. Greşită, pentru că lucrurile stau altfel. Şi anume, iată cum.

Iuda, vânzătorul, a păcătuit. Fără chip de îndoială. Putea să nu păcătuiască? *Putea*. Dar atunci – cum? Rămânea jertfa lui Hristos neîmplinită? Nu. Căci se găsea altă cale a jertfei. Va întâmpina vreunul că totuşi Dumnezeu *ştia* că Iuda va greşi? Asta e drept. Dar asta nu înseamnă că Iuda era predestinat păcatului. Ci numai că Dumnezeu, care le ştia pe toate, ştia şi acest lucru: că Iuda va păcătui. *Ştia*; dar *nu hotărâse* El. Iuda a păcătuit nu pentru că Dumnezeu hotărâse aşa. *Iuda a păcătuit din libera lui hotărâre*. Iar Dumnezeu a ştiut-o mai dinainte, pentru că Dumnezeu – la care nu există „mai dinainte” şi „mai pe urmă” – ştia chiar liberele hotărâri ale oamenilor, înainte ca aceştia să hotărască.

A, desigur, nimic nu se întâmplă în lumea aceasta fără voia lui Dumnezeu. *Dar e voia lui Dumnezeu ca anumite lucruri să se întâmple după voia oameni-*

lor; după voia lor slobodă; după judecata și hotărârea lor. Ce putem adăuga e doară că faptele fiecărui om în parte, ale unui anumit om, nu însemnează ceva decât pentru el însuși; pentru socoteala pe care o va da odată în fața lui Dumnezeu; El neputând schimba cu nimic icoana lumii așa cum o vrea El; căci, dacă ceva trebuie să se întâmple, se va întâmpla; dacă prin tine, prin mine sau prin altul, e indiferent; sigur e numai că, dacă vei lipsi tu de la îndatorirea ta, lipsa asta e numai a ta; în lumea lui Dumnezeu nu e lipsă, căci va sări altul să-ți ia locul lăsat.

Iată doară: omul nu-și poate tulbura decât ordinea lui; pe a lui Dumnezeu – nu; dar pe a lui, *da*; pe a lui și-o poate tulbura; și își poate pierde sufletul, adică mântuirea.

Și așa, *prin voia lui*, a păcătuit Iuda când a vândut pe Hristos; și și-a pierdut sufletul; și e blestemat; și se va chinui; în veac și în veac, și dincolo de veac. Așa cum a hotărât Dumnezeu nu după voia Lui, ci după greul păcat al lui Iuda din Kerioth. Iar împotriva acestei hotărâri orice sucire de gând a „cărturarilor" noștri nu e numai joc van, ci păcat.

La grozava judecată a lui Dumnezeu noi neputând adăuga decât un supus: amin!

... adică: așa să fie!

Asta e singura ieșire dreaptă din marea sofismă cărturărească.

4. ÎNVIEREA

Pascalia [II]

O apocrifă din vremea primelor începuturi ale creştinismului relatează că, după drama crucificării, un glas s-ar fi auzit de sus, care întreba dacă *Evanghelia* a fost în sfârşit vestită şi celor morţi; iar de pe cruce s-ar fi răspuns cu un *da*. Până la iad a coborât, deci, Duhul desprins din închisoarea cărnii pentru a purta solia mântuirii. Fapt confirmat şi în *Epistolele* Sfântului Petru – şi de Sfântul Pavel.

Răstignirea a fost o înfrângere; frângerea trupului sub povara omenească a durerii; dar a fost şi o izbândă: aceea a spiritului descătuşat de trup, liber în sfârşit a duce mântuirea până la cei pierduţi fără nădejde. Căci nici „porţile iadului nu au putut nimic împotriva Lui"[1].

La începutul oricărei victorii stă durerea. Pentru că orice victorie trebuie să înceapă cu o desfacere de tine însuţi. Nu există mare izbândă care să fie personală. Asta este taina creării, pe care noi demult am încetat să o mai înţelegem.

Ce însemnătate mai pot avea amănuntele procesului dezbătut în faţa iudeilor! Că Pontius Pilatus s-a spălat pe mâini? Nici nu se putea altfel. Pilatus-*Pileatus*: sclav liberat! Avea şi el curagiul şi cavalerismul originii lui.

Hristos trebuia să moară. Toată ignominia înscenării, toate păcatele grele pe cari fiecare din judecători le-au luat asupra lor sunt momentele necesare în actul izbândei supreme. Iuda a trădat! Dar ce s-ar fi întâmplat cu *Scriptura* dacă nu trăda Iuda? Ce ar fi devenit tăria de piatră a Bisericii dacă nu se lepăda Petru? Ai dreptul parcă să nu înăbuşi gândul pervers că toţi cei cari au căzut în vină sunt răscumpăraţi prin însăşi participarea la drama încheiată la Locul Calvarului. Care *trebuia* să se întâmple, pentru că ea singură împlinea făgăduinţa mântuirii. Hristos trebuia să moară, ca să poată învia. Trebuia să sufere – ca să poată

învinge. Aci stă, în afară de faptul istoric care subzistă literal, după indicațiile *Evangheliei*, unul din înțelesurile mai adânci ale crucificării.

A înviat a treia zi: așa cum fusese mai dinainte spus. Izbânda asupra morții era, deci, hotărâtă undeva sus. Nimic nu se împlinește prin surprindere – sau prin întâmplare. Dar e vorba de izbânda Lui. Martiriul Lui fusese doar o mărturie; a legăturii în virtutea căreia Dumnezeu hotărâse mântuirea noastră de păcat. Fusese actul prin care se răscumpăra *putința* mântuirii noastre. Pentru El, o mare izbândă răsunătoare, care trebuia să umple lumea până la marginile ei. Pentru noi, o fericitoare *nădejde*.

Bucuria Învierii nu este, deci, pentru noi decât o făgăduință. Posibilitatea răscumpărării ne-a fost dată. Răscumpărarea în fapt stă însă în mâna noastră. Beneficiari ai unei dureri căreia am fost în acea vreme străini și față de care ne-am comportat neînțelegător, calea răscumpărării de păcat nu ne e deschisă decât prin retrăirea, în sufletele noastre, a dramei crucificării.

Lepădarea de noi înșine stă la capătul acestui drum al durerii; ca o purificare a spiritualității noastre, dar și ca o realizare a suferinței. Căci iubirea de noi înșine este, dintre toate păcatele cari apasă mai greu asupra noastră, cel mai adânc înrădăcinat; iar extirparea ei, operația care cere cea mai aspră disciplină și cel mai neînfricat curaj.

Să învie, deci, în noi Hristos prin înfrângerea noastră; prin dezlegarea noastră de toate contingențele concretului; prin concentrarea noastră asupra sâmburelui de viață vie, care ne e spiritul, singurul real, singurul mântuitor, singurul în stare a depăși granițele durerii și a trece în ținuturile senine ale cumpănirii desăvârșite.

Ca și Hristos, care a înviat din morți, cu moartea pre moarte călcând...

Înviere [I]

A înviat Hristos.

Sunt ani de când întoarcerea prăznuirii acestei cutremurătoare fapte ridică în mine aceeași tristețe: iarăși voi ceti aceleași comentarii și voi auzi aceleași interpretări. Proastă literatură protestantă, anemic efort de „cugetători" pozitiviști, în nevoia slăbănoagă de a împăca domeniul rațiunii cu cel al harului. Ca și cum cine a intrat o dată în împărăția harului se mai necăjește cu neputința rațiunii!

Ce zadarnică băiguială – științifică, dragă Doamne! – în jurul unui FAPT simplu și evident! „Renașterea naturii", „mitul solar" și atâtea alte neputințe, pentru a escamota faptul năucitor, dar FAPT, al Învierii după trup a lui Hristos. Căci a înviat, așa cum o hotăra mai dinainte, de altfel, *Scriptura*; și a fost, după trup, în mijlocul alor Săi, în același fel precis și *real* în care este în mijlocul nostru – trup și sânge – și va stărui să fie până la sfârșitul veacului.

A înviat, *cum vom învia și noi*, atunci când vor suna trâmbițele Judecății din urmă, se vor rupe pecețile cărții și vor cădea zidurile carcerii *vremii*; adică la *sfârșitul veacului*.

Aci e doară toată „taina"; care nu e, de fapt, nici o taină, ci numai o neînțelegere. Noi vom învia din morți la Judecata de Apoi. Adică atunci când se va sfârși *istoria* și vor cădea încercuirile timpului și spațiului. Ne-am născut în timp; am murit în timp; vom învia însă dincolo de veac. Întocmai ca Hristos: devenit om și jertfit în veac; dar înviat în afară de acesta și rămas în mijlocul nostru după natura lui de înviat în afara veacului.

Cum se lămuresc toate! Și Învierea, și prezența Lui de-a pururea în mijlocul nostru! În Sfânta Împărtășanie este prezent Hristos nu „în formă de" pâine și vin, ci existând *în chip real*, ca trup și sânge. Nu e, deci, vorba de un simbol, de o prefigurație, ci de un fapt real. Și totuși... noi nu *vedem* acolo decât pâine și vin, deși *este* trup și sânge.

Ce însemnează asta? Însemnează că există mai multe planuri de existență; și că pentru fiecare din aceste domenii noi *trebuie* să avem mijloace speciale de investigație. Că nu putem să înțelegem prin rațiunea noastră decât ceea ce cade *înlăuntrul* veacului; și că, pentru ceea ce este în afara lui, avem nevoie de un alt instrument, în speță – al credinței.

Din această lume de dincolo de veac face parte Învierea după trup a lui Hristos; care Înviere, ca și Înălțarea la cer, ca și prezența în mijlocul nostru, nu sunt *minuni*, decât în ordinea veacului și a rațiunii; dar sunt realități și existențe *firești* în ordinea care ține de domeniul credinței.

Simbol? Nu. Ci FAPT. Simbolic poate fi cel mult *limbajul* nostru. Faptele însă nu pot fi simbolice, ci numai fapte, pur și simplu. A înviat Hristos. Nu Hristos-Dumnezeu, ci Hristos-Omul, anticipând învierea noastră la sfârșitul veacului. *Anticipând-o*, dar nu schimbându-i natura. Învierea Lui e la fel cu învierea noastră; și după cum noi vom învia la sfârșitul veacului, deci *după încetarea* acestuia, așa a înviat și El: în afară de veac.

Afirmând prin aceasta existența mai multor lumi, de grade de realitate deosebite, sau, mai exact, comportându-se în chip deosebit față de Absolut.

Și astfel, Învierea nu este actul prin care noi am fost mântuiți; ci numai anunțarea și definirea lumii în care vom trăi după Judecata de Apoi.

„Hristos a înviat din morți, *cu moartea* pre moarte călcând..." Moartea Lui, deci, *jertfa* Lui este faptul hotărâtor al mântuirii noastre. Învierea este doar semn pentru viața veacului *ce va să vie*, deci nu a veacului care, pentru noi, este în acest moment.

Să lăsăm, deci, interpretările și încercările de a înțelege și să mărturisim smeriți *credința* noastră nestrămutată:

„Și a înviat a treia zi, după *Scripturi*."

Să mărturisim Paştele!

„Săvârşitu-s-a!"[1]. Cerul şi pământul, iarăşi împreună, pentru cea dintâia oară de la păcatul vechiului Adam, şi-au ţipat în noapte durerea: „Astăzi s-a spânzurat pe lemn Cela ce spânzură pământul pe ape"; şi s-a spintecat catapeteasma Bisericii.

Ce cald şi greu e aerul în noaptea asta! Cald şi greu de rugăciune. Căci, chiar dacă noi nu ne mai rugăm, undeva cântă pentru noi îngerii şi se roagă sfinţii. Pentru noi; pentru păcatele noastre; pentru neînţelegerea şi împietrirea noastră, care sunt cel mai greu păcat.

... În Bucureşti se schimbă guvernul[2]. Şi am dezertat cu toţii Bisericile, ca să viermuim în vânzoleala treburilor noi. Fără să ne gândim, bieţii, că şi guvernul care vine va fi tot cum va vrea Dumnezeu: după îndurarea lui sau după păcatele noastre. Pare că ştim noi ce va fi? Şi dacă va fi bun – fi-va el spre folosul nostru? Iar dacă va fi rău – ne va fi dat spre pagubă? Cine ştie! Când sigur este că totul se petrece după căile *necunoscute* ale lui Dumnezeu.

Stau numai şi cumpănesc ce lipsă de raport e între noi şi vremuri. Şi cum trecem cu ochii închişi pe lângă porţile împărăteşti ale mântuirii! Cum? Reculegerea noastră, a tuturor, să fie mai puţin însemnată decât o schimbare de guvern? Mintea noastră nu ar fi fost mai clară, sufletul nostru nu ar fi fost mai ferm, dragostea noastră nu ar fi fost mai largă şi hotărârea noastră nu ar fi fost mai rodnică după o săptămână de cufundare în noi înşine? Sau poate că aşa a vrut Dumnezeu, ca de data asta destinele noastre să se înnoade când îşi dă duhul pe Cruce Mielul Domnului, când plesneşte cerul sub fulgere în miros greu de pucioasă, când ne prohodim primăvara dulce şi stă pământul încordat în aşteptarea bucuriei celei mari a Învierii? Cine ştie?

Desigur, nimeni nu poate şti; dar evident e totuşi un fapt: lipsa putinţei noastre de a lega văzutul cu nevăzutul, lipsa de sevă metafizică a aplicării noastre la cotidian. Când începe o treabă, românul îşi face mai întâi o cruce. De ce? Ca să cheme în ajutor pe Dumnezeu? Nu tocmai. Ci ca să pună acţiunea lui sub egida lumii *celeilalte*, de la care totul purcede; ca să deschidă înspre realităţile lui concrete poarta prin care să pătrundă Puterile şi Stăpâniile, ca să restabilească unitatea originară dintre Dumnezeu şi creaţiune. Crucea aceea simplă, înfricată şi umilă este – cine s-ar fi gândit? – mărturisirea şi închinarea cotidiană a Paştelor.

Căci Paştele asta sunt: marea dramă prin care, după hotărârea lui Dumnezeu, s-au aruncat *iarăşi* punţi de legătură între creaţiune şi Stăpânul ei. Restabilindu-se – ca posibilitate numai, e adevărat, ca posibilitate la îndemâna celor cari înţeleg şi vor – starea de la început, când omul trăia cumpănit şi împăcat cu el însuşi în Dumnezeu.

Starea asta fusese ruptă prin păcatul primului Adam; care adâncise prin vina lui şi a şarpelui o prăpastie între el şi Făcătorul lui, origine a tăcăielii, a zbuciumului şi a chinurilor noastre. Pentru umplerea acestei prăpăstii îi fusese făgăduită

de la început jertfa Mielului, singura care putea să ne răscumpere. Ea a venit. Prin pătimirea lui Hristos, Dumnezeu și Om, cel de-al doilea Adam. În zilele astea ni se împlinește jertfa făgăduită – și mâine va răsuna imnul de bucurie al Învierii, pecetea mântuirii noastre, puntea dintre văzut și nevăzut. Căci a înviat *Dumnezeu*-Omul, lăsând să irumpă realitățile de DINCOLO dincoace, și a înviat Dumnezeu-*Omul*, deschizând poarta celor de DINCOACE înspre dincolo.

Așa. Vedeți ce posibilități mari, nebănuite ni se deschid și cum putem iarăși înnoda firul bucuriei contemplative, al echilibrului nostru vecinic, rupt prin ispita diavolului?

Să mărturisim, deci, Paștele. Să facem ca cei simpli și adevărați semnul crucii la fiecare act al vieții noastre, slăvind și sfințind orice gust și orice început, asigurându-le rodnicia. Căci omul nu poate trăi desprins de Dumnezeu și cazna lui nu poate rodi în afară de El. Să facem semnul crucii, care nu însemnează acceptarea suferinței, ci, dimpotrivă, chezășia mântuirii.

La Locul Căpățânii crucea de supliciu strălucește de toate nădejdile noastre împlinite. Nu vrem să coborâm strălucirea asta în noi?

... Să facem, deci, semnul crucii, mărturisirea Paștelor!

Paștele gândului și celelalte Paște

Nu știu cum s-ar putea mai bine prăznui Paștele. Probabil că trăindu-le. Dar asta e din ce în ce mai greu. Pentru cei mai mulți dintre noi. A trăi Paștele – asta presupune a te duce la Biserică; a te ruga *acolo*; a te supune – ceară moale și receptivă – tuturor sugestiilor transcendenței; a te pregăti pentru coborârea harului, lăsându-te purtat pe unda caldă și învăluitoare a cultului – minunată propedeutică la deschiderea cerurilor. Înțeleg însă că asta nu se mai poate. Asupra tuturor acestor amănunte și momente noi am gândit; noi, părinții noștri, părinții părinților noștri; de patru sute de ani încoace; sau noi singuri, cu mintea acestor patru sute de ani. Iar gândul omoară viața – ori de câte ori, orgolios, se ridică deasupra ei, voind să o stăpânească în loc de a i se supune și a o sluji.

Și așa, gândul a omorât în noi Paștele, în momentul în care am vrut să trăim ceea ce înțelegem, în loc să fi încercat a înțelege ceea ce trăim. A fost, desigur, în sufletul omenirii, cândva, undeva, o soluție de continuitate; când s-a întunecat totul și când, la întoarcerea luminii, ne-am găsit într-un alt peisaj spiritual. A fost. Nu înțelegem bine când și cum. Dar a fost. Și când pe crugul cerului s-a întors, ca în fiecare an, ceasul tainei pascale, auzul nostru nu se mai măsura pe trăsnete, ci pe plesnituri de bici; fulgerele erau biete scântei electrice, pe cari și noi le puteam fabrica în laborator la o simplă mașină a lui Whimshurst; și nu mai mirosea tot cuprinsul a pucioasă, ci ne gâdila înțepător nările doar fumul de iarbă de pușcă al focurilor de tracatruci. Paștele erau o amintire ștearsă, care nu se mai revărsa împlinitoare în suflete. Dar pentru că totuși, măcar ca moștenire

(deşi zăvorită cu nouă lăcate înţelegerii *fiinţei noastre*) încă mai dăinuia, ne-am îndreptat asupra ei cu cheia gândului.

A, desigur, din vechea taină am dezlegat prea puţin. Un colţ; o fărâmă. Dar pentru că fărâma aceasta era tot ce puteam înţelege cu gândul, am crezut că asta e tot. Şi s-a născut astfel pentru omenire, chiar pentru cei mai buni dintre noi, paştele nou, paştele cel sărac. În care taina a dispărut. În care omul-Dumnezeu a devenit omul-erou. Un erou al unei noi credinţe, care pentru această nouă credinţă, *a lui*, se oferă în holocaust; cam aşa cum pentru *convingerea* lui era să se ofere ca jertfă şi Galilei – dacă nu l-ar fi izbit spaima durerii. Ce e Hristos? Un erou al unei convingeri morale. Ce e Paştele? Prăznuirea amintirii unui proces juridic între două morale, în care peste veacuri a învins cea a victimei. Atât. Nu e destul?

Atât – nu e destul! „Probe", desigur, nu am. Dar e ceva în fiinţa mea care se refuză cu încăpăţânare gândului că Paştele ar putea să fie aniversarea unui fel de „afacere Dreyfus" de acum nouăsprezece veacuri.

A răsunat în mine, Joi seară, strigătul sfâşietor al crainicului, care anunţa: „Astăzi s-a spânzurat pre lemn *Cela ce spânzură pământul pre ape*". Şi s-a strâns în mine sufletul în seara de Vineri la cântarea de Prohodire, care mărturisea că în mormânt fu pusă, prin coborârea lui Hristos, însăşi *viaţa*.

Patimile, răstignirea şi învierea nu sunt simboale, ci fapte. Ele nu „însemnează", ci „sunt".

S-au întâmplat aievea; iată, acum 1900 de ani. Şi ne-au dezlegat pe noi de păcat, de vină şi de moarte. A trebuit să se jertfească cineva. Dar jertfa omului singur nu putea deschide din nou porţile cerului. Şi s-a jertfit Dumnezeu-omul. A suferit pe lemnul de spânzurătoare ca un om – după ce, ca Dumnezeu, suferise pentru noi încă de la căderea lui Adam în păcat.

S-a răstignit, deci;
şi s-a îngropat;
şi a înviat a treia zi.

Toate – „pentru noi, oamenii, şi pentru a noastră mântuire". Ca să ne fie iarăşi cu putinţă a arunca punţi de la noi la Dumnezeu; de a ieşi din noi, destrămându-ne în Dumnezeu; de a scăpa de noi – depăşindu-ne. Ca să nu se mai sperie gândul nostru în faţa morţii, a murit El; cu moartea pre moarte călcând – omorând, deci, moartea. Şi a înviat – după trup – cum vom învia şi noi la împlinirea vremii; când se va împlini şi ceea ce credem atunci când mărturisim: „Aştept învierea morţilor şi viaţa veacului ce va să fie".

... Iată Paştele – pentru cari nu am probe, dacă voiţi. Dar Paştele sunt dincolo de gând, în inima fiecăruia, bucurie. Întreb, deci, numai: unde e bucuria, acolo sau aci? Şi poate că prin asta am făcut şi proba. Pentru cine are nevoie.

Înviere [II]

Patimile lui Hristos m-au cutremurat întotdeauna. Nu pentru suferința Lui. Așa era hotărât, ca El să fie jertfă expiatorie; și împotriva unor hotărâri luate acolo, sus, nu putem nimic. Dar pentru singurătatea Lui. Pentru lipsa noastră de la veghea Lui însângerată. „Hristos va fi în agonie până la sfârșitul lumii; în tot acest timp să nu dormim" (Pascal)[1]. Înaintea lui Pascal ne-o spusese însă El: „Stați și vegheați!"[2]. Am stat. Dar nu am vegheat. Am stat obosiți și pasivi și atunci când El se ruga. Se ruga nu pentru noi, desigur, ci pentru El. Dar pentru ca să aibă destulă putere în clipa jertfei, care, totuși, pentru noi se împlinea.

Noi stăm să adormim. Și ăsta e un păcat. Dacă Dumnezeu se îndură, mântuirea vine oricum. Pentru că Dumnezeu poate orice. Dar așteptarea e, totuși, o condiție a mântuirii. Așteptarea activă, care, altfel, se zice deznădejde.

Și care e cea dintâi datorie a noastră. De la care lipsind, cădem în cel mai greu păcat – ispita deznădejdii. Nu ne mântuim prin vrednicia noastră, ci prin îndurarea lui Dumnezeu, care hotărăște într-un fel sau altul jertfa Mielului, suferința lui Hristos pentru noi. Dar prezența noastră activă la această jertfă ușurează suferința lumească, transfigurând-o. E, deci, în datoria noastră de a fi prezenți prin nădejde, un act de îndurătoare simpatie; și un sprijin. Sprijin de care oricine are nevoie. Căci s-a spus – Dumnezeu Însuși e trist când oamenii își întorc dragostea de la El.

Să nădăjduim, deci: mărturisind nădejdea prin prezența noastră la jertfa Mielului. E cea dintâi datorie, pentru că numai prin această jertfă a fost făcută cu putință mântuirea și pentru că, în afară de noi, jertfa e îndestulătoare pentru mântuire.

Hristos adevăratul Dumnezeu, cu moartea Lui călcând și înfrângând moartea noastră, nu a sfărâmat numai atunci porțile iadului, silindu-l să-și verse morții – dar a asigurat prin jertfa Lui învierea noastră.

Nu știu de ce sunt așa de trist când mă gândesc că oamenii își închipuie azi că totul e prefigurare și simbol! Hristos a murit pe cruce. Cu adevărat. Și a înviat a treia zi. După *trup*. Cu adevărat. Deschizând pentru noi porțile Raiului, când, prin moartea Lui, vom învia noi înșine *cu adevărat* din morți.

De aceea nădăjduiesc.

Și, mărturisind un botez întru iertarea păcatelor,

Aștept învierea morților și viața veacului ce va să fie!

III

Antropologie creştină

„... Şi s-a făcut om”

În nesfârşitul întuneric eu văd Treimea Sfântă, şi în Treimea desprinsă din noapte, în mijloc, mă văd pe mine însumi în picioare.

Angelo de Foligno

Aşa mărturisim noi, creştinii, că Dumnezeu-Fiul s-a coborât pe pământ, s-a întrupat de la Maria Fecioara şi a devenit *om*. Pentru ca această coborâre a Lui să însemne iarăşi mântuirea noastră.

Poate că amintirea, în aceste zile de sărbătoare, a naşterii ca om a Domnului Hristos e un prilej de reflecţiune la ceea ce este mântuirea noastră prin Mesia. Căci ar fi cu mult prea sărac Crăciunul nostru, dacă nu l-am trăi decât în atmosfera lui dulce-aromitoare, dar lipsită de rodnicie, a obiceiurilor şi nu am încerca să depăşim, cel puţin în această împrejurare, cercul îngust al concretului, înspre înţelesurile noastre mai adânci.

Naşterea lui Hristos indică momentul *istoric* în care Dumnezeu s-a făcut om. Iar această apariţie a lui Hristos, anunţată de Legea veche în zeci şi sute de chipuri, este faptul fundamental al adevăratei antropologii ca înţelegere a omului. De ce uităm aşa de stăruitor a ne gândi la aceasta?

Conştiinţa greacă socotea pe om şi Dumnezeu deosebiţi şi în închegarea lor intimă, şi spaţial. Erau deosebiţi şi trebuiau să rămână aşa. Iar lumea iudaică a *Vechiului Testament* nu gândea altfel.

Desigur, omul fusese creat după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu; dar păcatul originar însemna căderea definitivă; izgonirea lui din Paradis echivala cu o *schimbare de esenţă*, schimbare pe care Mesia cel cu calul alb ar putea să o anuleze; iar încercarea *Kabalei* de a depăşi prin Adam-Kadmon situaţia tragică a omului a isprăvit într-un fel de panteism, cel puţin tot aşa de fără ieşire ca şi ancorarea în *Vechiul Testament*.

Numai omenirea lui Hristos a desfăcut cercul de fier al acestei vecinice şi întunecate robii. Căci Dumnezeu, în cea de-a doua ipostază a Lui, a devenit om, s-a purtat printre oameni şi le-a trăit viaţa în forma ei vecinică şi absolută. Hristos – noul Adam.

Aşa s-a stabilit legătura firească între om şi Dumnezeu şi s-a ridicat din nou omul la conştiinţa esenţei lui divine. Veacurile adevăratului creştinism aveau vie această conştiinţă, următoare cum erau cuvântului Sfântului Pavel, care ştie că *omul va ţine scaun de judecată pentru îngeri*[1]. Omul deasupra îngerilor, în ierarhia lumii adevărate, iată marele fapt făcut posibil prin întruparea lui Hristos.

Ce departe suntem de lucrurile acestea, care ne interesează totuşi în aşa de înalt grad! E adevărat, noi stăm încă sub hipnoza „marei întoarceri" a Renaşterii, care, aşezând pe om în centrul universului, i-a redat autonomia, instaurându-l în vechea lui demnitate, pe care i-o confiscase creştinismul. Dar chiar aşa să fie? Reprezintă, în adevăr, mentalitatea modernă un plus de inovaţie omenească?

General vorbind, lumea nouă s-a străduit să integreze întreaga existenţă concretă într-un singur *proces*, mişcare pe o singură linie. Aşa a fost înglobat şi omul în ordinea naturală a lucrurilor, acordându-i-se, poate, în această ordine, o situaţie proeminentă, dar dezbrăcându-l, în fapt, de atributele divinităţii.

Că aceste atribute există totuşi efectiv, nu încape îndoială. Probă, însuşi acest evoluţionism de structură ştienţistă, care nu s-a putut sustrage dificultăţilor rezultate din noul punct de vedere, decât prin îndumnezeirea realităţii concrete, în care fusese coborât omul. De aceea, toate sistemele metafizice ale lumii de după Renaştere sunt precumpănitor *panteiste*. Soluţie hibridă, fără îndoială, dar dovedind necesitatea de a vorbi cu Dumnezeu în categoria în care se plasează omul.

În toată această perioadă de sărăcire spirituală, singură mistica a izbutit să salveze antropologia, menţinând-o pe piscurile însorite ale metafizicului; mistica creştină şi cealaltă.

Căci singură această cugetare a ştiut să nu părăsească punctul de vedere *cosmic* în înţelegerea şi valorificarea omului, atunci când filosofia se bucura a crede că a surprins cheia înţelepciunii absolute, pentru că izbutise să integreze antropologia în domeniul *naturei*.

Dar tradiţia gândirii mistice s-a pierdut; pe măsură ce a secat vâna religioasă a culturii, omul a coborât din ce în ce mai mult în lumea lucrurilor, pierzând contactul cu divinitatea, din care, totuşi, se împărtăşeşte prin esenţa lui; într-atât încât, chiar pentru conştiinţe religioase ridicate, îngerul a devenit un ideal de perfecţionare; uitându-se faptul elementar că, într-o cosmologie creştină consecventă, înger şi om se mişcă pe linii deosebite; cel dintâi nefiind decât ideal de sublimare a *lucrurilor*; cel de al doilea, treaptă de ajungere la Dumnezeu.

Gândurile acestea să ni le readucem în minte astăzi, când vom asculta vechea solie: „Naşterea Ta, Hristoase, Dumnezeul nostru, *răsărit-a lumii lumina cunoştinţei...*".

Poate că cel puţin nădejdea recâştigării pierdutei demnităţi omeneşti se va coborî mângâietor asupra noastră.

Dialectica păcatului

„În mormânt, viaţă, pus ai fost..." Jertfa Dumnezeiască se săvârşise. Ezitări se arătau de toate părţile. Şi de la bietul sclav liberat Pilatus (*Pileatus!*), temător mai mult pentru locul lui de proconsul, decât de grija sufletului amorţit în scepticismul descurajator şi sterp al întrebării: „Ce e adevărul?"[1]; şi de la Claudia Procula, soţia lui, femeie de neam mare, probabil, frământată de îndoieli şi temeri în care superstiţia era, de bună seamă, depăşită de presimţiri tulburi; şi de la tetrarhul Herodes Antipa – aflat întâmplător în Ierusalim –, bestie incestuoasă, avidă de putere, spion al împăratului Romei împotriva alor săi, tremurând încă sub uciderea celor 14 000 de prunci, care apăsa asupra neamului său.

Dar trebuia să se întâmple. Toate momentele de ezitare şi de întoarcere în desfăşurarea dramei judecăţii şi a crucificării nu sunt răscruci de la care acţiunea ar fi putut să pornească şi altfel. Ci doar amănuntele de realizare concretă – deci, nu absolut indispensabile – a unei sentinţe mai dinainte hotărâte, în altă parte.

Cum se agită poporul în piaţă, „la locul pardosit cu pietre"[2]! Cum ergotează bieţii Hannuk, Kaifa şi ceilalţi, închipuindu-şi că au ceva de hotărât, neînţelegând că sunt doar bieţi actori, cu roluri mai dinainte scrise, în cutremurătoarea tragedie a mântuirii!

„Iartă-le lor, că nu ştiu ce fac"[3]. Să le ierte? Ce? Dialectica păcatului este foarte întortocheată. Au păcătuit cei care au dat sentinţa de condamnare? Desigur. Dar patima lui Hristos era însăşi legea lui. Dacă nu l-ar fi trimis la moarte, judecătorii ar fi ocolit păcatul de a condamna pe un drept – desigur. Dar, împiedicând drama crucificării, nu ar fi înfrânt legea lui Hristos, care TREBUIA să fie spânzurat pe lemn. Dacă procesul mântuirii noastre urma să se împlinească. Din această dilemă nu putem ieşi.

Ce lipsea tuturor acestor trişti actori pentru a se sustrage păcatului de moarte în care îi aruncă „greşeala" lor? Nimic, decât CONŞTIINŢA păcatului, în care omul se recunoaşte, pe de o parte, instrument în mâna lui Dumnezeu, iar pe de alta, se mărturiseşte gata a face pocăinţă. Conştiinţa tragicei funcţii pe care o îndeplinesc şi care apasă asupra vieţii lor întunecate.

Vă amintiţi înaintea cui se pleacă şi cui îi sărută cizmele murdare stareţul lui Dostoievski în romanul *Fraţilor Karamazov*? Gândeşte, deci, de două ori nu când osândeşti, dar când crezi că poţi urî pe fratele tău căzut în păcat!

Trup şi întrupare

Joi, 20 martie, d-l Profesor Nae Ionescu a ţinut la Fundaţia „Carol" a şasea conferinţă din Ciclul de filosofie creştină, organizat de Federaţia Asociaţiilor Creştine Studenţeşti din România.

Problema *trupului* şi a *întrupării*, spune d-l Profesor, împinge cugetarea până la limitele înţelesului şi neînţelesului. Avem de-a face cu o problemă care nu e de sine stătătoare, ci se încadrează în aceea mai largă a locului pe care îl ocupă omul în existenţă. Omul nu reprezintă o formulă de echilibru în universul sensibil. El e incapabil de a se încadra în Univers. Omul ocupă, în realitate, o poziţie ciudată. El trăieşte şi nu în lume. Omul depăşeşte existenţa. Spre deosebire de lucruri şi de celelalte vieţuitoare, omul nu îşi poate îndeplini legea în chip natural şi armonic. El adaugă experienţei un element de mândrie, depăşind realitatea prin conştiinţa de sine, în virtutea căreia el proiectează în afară o realitate care nu există încă, ci va să vie. Omul e realitate neîmplinită încă, aşteptându-şi împlinirea.

Într-un fel, omul adaugă creaţiei.

De asemenea, omul nu se poate încadra în Univers, fiindcă planul de realizare al conştiinţei nu face parte din realitatea sensibilă. Între lumea planurilor şi realizare, idee şi actualizare, există deosebire.

Dumnezeu a creat pe om după chipul şi asemănarea Sa. Dar *l-a creat*. Din momentul în care e creat, el nu poate să pretindă *identificarea* cu Dumnezeu. Prima ispită a omului a venit din încercarea lui de *a fi ca şi Dumnezeu*. A fi ca şi Dumnezeu înseamnă a fi necondiţionat. Dar omul e condiţionat. El are un început şi un sfârşit.

Există o *limită* a omului. Păcatul e încercarea de a depăşi limita, de a călca legea, formulată de realizare. Păcat în ordinea vieţii spirituale, ca monstrul în cea naturală, transgresiune a legii.

Păcatul are pedeapsa în el însuşi, fără altă sancţiune.

După cum monstrul nu reprezintă o formulă viabilă, păcatul nu reprezintă un moment rodnic, ci o tulburare în viaţa spirituală. Pedeapsa închisă în păcatul originar pentru încercarea de a trece din relativ în absolut e moartea; păcat şi moarte sunt echivalente. Moartea nu urmează păcatului, ci este însuşi păcatul. Şi prin păcatul omului cade toată creatura. Căci creaţia e *un singur act* şi toată creatura este solidară.

O grea problemă [se] naşte: faptul că existenţa a călcat propria-i lege *este oare un act de pură libertate*? Se pare că nu. Căci forma deplină a libertăţii o are numai Dumnezeu, care nu primeşte nici o determinare. Şi totuşi, şi El are o determinare negativă: aceea de a nu putea păcătui.

Din punct de vedere al creaţiei, perfecţiunea lui Dumnezeu nu e desăvârşită. Prin creare, Dumnezeu se limitează oarecum. Înspre creare e o limită a lui Dumnezeu. Nici chiar la Dumnezeu *nu există act fără raţiune suficientă*.

În El însuşi Dumnezeu nu are nevoie de raţiune suficientă; în actele Sale, da. Creaţia naşte dintr-o rupere de echilibru. Dumnezeu a creat din nimic, atât de puternic e, însă se limitează pe El însuşi. Pentru om, Dumnezeu e transcendent. Pentru Dumnezeu, lumea e o continuare a lui Dumnezeu. Ceea ce a creat Dumnezeu închide ceva din El însuşi; creaţie înseamnă încercuire, mărginire, închidere în creat a celui ce nu e creat. *Nu numai dogma întrupării înseamnă închiderea lui Dumnezeu în trup, ci chiar creaţia însăşi.*

Şi într-aceasta stă nodul întregii probleme: din moment ce ceea ce e creat există în timp, naşterea şi moartea sunt şi ele legate de creatură. Asemenea şi păcatul. Dumnezeu nu a pus în om posibilitatea naturală de a-şi îndeplini legea, ci pe aceea de a şi-o îndeplini *cu efort*. Moartea, păcatul şi trup[ul] sunt trei chipuri ale aceleiaşi realităţi. E de-ajuns să fii în natură ca să ai în tine legea păcatului şi să mori. Moartea nu e numai o faţă a păcatului, ci şi a întrupării. Trei elemente ale aceleaşi realităţi, creatura: determinare în timp şi spaţiu, existenţă sensibilă, formă şi mărginire.

Pentru ca să-mi împlinesc legea mea, trebuie să ajung în echilibru perfect: a nu mai suferi, a nu mai păcătui, a nu mai muri, *adică a nu mai fi întrupat*. Deci, în acelaşi timp, în mine, cu moartea şi păcatul, găsesc legea depăşirii în ordinea trupului.

A-ţi depăşi trupul: problemă veche, nerezolvită de nimeni, filosoficeşte, problema fiind insolubilă.

S-a crezut că ascetismul şi rugăciunea pot duce la o depăşire a trupului.

Dar cel capabil de rugăciune e mai primejduit spiritual decât cel incapabil de rugăciune. El e mai supus dezechilibrului, fiindcă are o forţă pe care o poate întrebuinţa rău.

De aceea, cei săraci cu duhul sunt mai fericiţi. Sărăcia cu duhul apropie pe om de celelalte creaturi: formula de echilibru stabil, neresponsabil de cădere.

Problema centrală a metafizicei, a depăşirii naturalului prin virtual capătă o dificultate aproape de neînlăturat prin existenţa trupului.

Trup înseamnă coborârea noastră din lumea virtualului, de unde e locul nostru, în lumea actualului. Întrupare e egal actualizare. Iar incapacitatea noastră de a ne identifica în actual e la fel cu aceea de a ne identifica în virtual. Trup şi întrupare înseamnă degradare a lui Dumnezeu, a virtualului.

Pentru noi nu există posibilitate de a ieşi singuri din dificultate. Ea nu se rezolvă prin ea însăşi. Lacrimile noastre nu ni le putem şterge singuri. Cel ce a creat trebuie să ridice povara creaţiei. Cela ce ne-a aruncat în realitate trebuie să vie să ne ridice păcatul. Metafiziceşte, nu există posibilitatea de a ne împăca cu noi înşine, de a ne întoarce în virtual.

Aci încetează puterile de mântuire ale metafizicei. Mântuirea scapă puterii şi înţelegerii omeneşti. Numai calea Bisericii ne poate mântui.

Minunea din Bethleem

„... Și din Maria Fecioara s-a făcut om". Iată adevărul fundamental care învăluie, explică și îndreptățește bucuria zilelor de sărbătoare cari ne stau înainte. Dar, în același timp, adevăr care mai des e ignorat și prin a cărui ignorare ni se fură mântuirea.

Că *Logosul* s-a făcut om nu e, desigur, un fapt obicinuit, din ordinea lucrurilor concrete. Că nu-l mai înțelegem și că nu mai credem în el, asta însă nu pledează împotriva realității faptului; ci dovedește doară insensibilitatea noastră față de transcendență. *Am pierdut simțul minunii.*

O falsificare a înțelegerii realităților, asta e tot ce am putut obține ca „progres" în mașinăria noastră sufletească în ultimii patru sute de ani. Vrem ca totul să fie rațional și explicabil. Explicabil și rațional nu e, de fapt, nimic. Dar ne închipuim noi că așa e. Ne place să ne închipuim. Ne creăm o demnitate a noastră, prin închipuirea noastră că știm totul. Și nu știm nimic. Sau, în orice caz, nu știm nimic mai mult în ordinea „necesității" decât putem ști în ordinea „harului" și a „minunii".

Ce puțin gândim! Cât de lipsiți de spirit critic – cât de puțin atenți suntem cu pretențiile noastre și cu justificările acestor pretenții!

În definitiv, toți acceptăm în știință afirmația că, printr-un punct exterior unei drepte, se poate duce o paralelă la acea dreaptă – și numai una. O acceptăm ca pe un adevăr. Și totuși, afirmația aceasta nu însemnează nimic. Pentru că tot atât de „adevărat" e că prin acel punct se pot duce mai multe paralele la amintita dreaptă.

Adevăr pozitiv, știință exactă, explicație rațională? Nimic din toate astea. La baza cunoștinței noastre științifice stau o sumă de „adevăruri" de asemenea natură, a căror singură justificare sunt coerența și tranziența afirmațiilor cari, ulterior, se construiesc pe ele.

Explicația rațională? Glumă. Și totuși, pe baza unor asemenea cunoștințe și a unui asemenea mecanism noi voim să excludem din Univers minunea. De ce? Pentru că totul se întâmplă în cosmos după o „strictă" înlănțuire cauzală – și pentru că această strictă înlănțuire cauzală refuză apariția neobicinuită a minunii. Strică înlănțuirea cauzală? Se poate. Dacă și Dumnezeu este o cauză. Dar cauzalitatea mecanică – pe asta nu o cunoaștem. Sau, mai drept, o cunoaștem prea bine pentru ca să ne dăm seamă că ea nu poate avea caracterul de stringență absolută, care ea singură poate îndreptăți excluderea minunii.

Atunci? Pentru refuzul nostru de a ne însuși minunea nu există decât o explicație: incapacitatea noastră de a o percepe. Adică: sărăcia de conținut și avânt metafizic a epocii noastre.

Și totuși, „a epocii noastre" nu e exact spus. A epocii pe care o lichidăm, mai degrabă. A epocii care ne stăpânește încă „formal", care ne-a fixat legile. Legi cari însă, astăzi, plesnesc sub presiunea sevei celei noi, care urcă năvalnic dinspre rădăcinile rasei. Noi începem iarăși să socotim cu minunea. Nu cu mi-

nunea năprasnică şi cutremurătoare, cum a fost întruparea *Logosului* sau învierea din morţi – dar cu umila minune cotidiană, de fiece moment, care singură mai e în stare să ne spună de ce suntem aşa cum suntem, şi cum de mai suntem.

Şi iată, pentru noi stă ca de cremene şi de aramă adevărul că Dumnezeu s-a făcut om. Pentru că şi în noi se ridică nevoia restaurării omului în demnitatea lui; dar pentru noi e vorba de altă demnitate: aceea a Dumnezeirii care stă în noi şi pe care trebuie să o liberăm spre mai marea mărire a lui Dumnezeu şi spre împăcarea noastră cu taina Facerii.

Ca să ne mântuiască, Dumnezeu s-a făcut om. Nu putea să ne mântuiască şi altfel – din afară? E absurd. Putea să o facă cum ar fi vrut. Actul de îndurare însă s-a exercitat prin întruparea *Logosului* în om. Asta hotărăşte caracterul eminamente antropologic al creştinismului – şi, ca atare, impune această formă de viaţă religioasă tuturor celor cari vor cu adevărat să apere precelenţa neamului omenesc.

Nu există o altă cale pentru această *instauratio magna*[1] a omului în ierarhia cosmică decât cea a creştinismului; şi în creştinism nu există alt drum decât cel care duce prin staulul minunii din Betheleem. Toate celelalte încercări sunt iluzii; construite pe pulbere şi pe cenuşă.

Mărturisesc, deci, adevărul neclintit, pe care nici un fel de ştiinţă nu mi-l poate pune la îndoială: „... şi din Maria Fecioara s-a făcut om".

Creaţiune şi păcat

Caracterul fundamental al epocii noastre e că se propovăduieşte din ce în ce mai mult un ideal al muncii.

Idealul muncii, aşa cum este înfăţişat în ethosul contemporan, este o ideea de importaţie, de origine anglo-saxonă şi, fără îndoială, este forţată pentru noi; ea nu are de-a face cu mentalitatea noastră răsăriteană şi cu realitatea umană în genere.

Munca nu este şi nu poate fi un ideal. Când a fost izgonit din Rai, i-a fost dată lui Adam pedeapsa să muncească. Munca nu poate să fie, într-adevăr, decât o pedeapsă pentru noi. Munca este un fel de pedeapsă, care apasă asupra umerilor noştri pentru că, probabil, aşa cum este structural construit neamul omenesc, el nu a fost făcut ca să muncească; adică, funcţiunea lui fundamentală nu este aceea [de] a munci.

Fapt este că, în viaţa noastră, un om muncit înseamnă un om chinuit; un om muncit nu înseamnă un om la maximum de realizare a fiinţei sale, ci, dimpotrivă, un om ale cărui realizări sunt reduse tocmai prin munca pe care a săvârşit-o.

Idealul acesta al muncii este însă în legătură cu alte idei, cari se strecoară în civilizaţia noastră actuală şi cari au la baza lor nu funcţiunea de a munci, ci *rezultatul* muncii. Se asignează genului omenesc îndatorirea de a munci pentru un

ideal, pentru atingerea de valori cari, eventual, pot să se găsească la capătul acestei munci. De aci ar trebui să deducem că aceea ce interesează în primul rând neamul omenesc este *creațiunea de valori*. Rezultatele obișnuite ale muncii, rezultatele unei vieți, așa cum sunt ele înaintea noastră și așa cum stau ele la dispoziția folosinței noastre, acestea ar alcătui, prin urmare, punctul de miră, de atracție, către care converg toate eforturile omenești. Valorile acestea sunt în funcție de necesitățile noastre. Adică, mai lămurit și fără nici un fel de prejudiciere asupra fondului, valorile acestea corespund întotdeauna unor necesități precise ale noastre. Deci, în funcție de aceste necesități se judecă valorile, se judecă rezultatele activității omenești. Iar aceste necesități sunt mai mult puncte de plecare pentru activitatea noastră.

Așa ar fi lucrurile privite dintr-un punct de vedere. Din alt punct de vedere, s-ar putea spune, tot așa de bine, că noi suntem sclavii nu numai ai necesităților noastre, dar și ai creației noastre, în sensul că, în anumite momente ale istoriei, civilizația și cultura, ca și funcția creativă ne multiplică necesitățile. Vasăzică, de unde acțiunea omenească era pusă în funcție de rezultatele pe cari trebuia să le obțină la un moment dat, devine ea însăși condiție a existenței noastre. Adică mijlocul devine scop și noi ajungem să fim sclavii acțiunii noastre, de unde ar fi trebuit să fim sclavii numai ai necesității noastre. Crearea de valori ne-a dus la această sclavie.

Nu este mai puțin adevărat însă că, din pricina acestor necesități, faptul care stă la baza desfășurării vieții omenești ne poruncește să le multiplicăm. Pe de altă parte, se petrece și o deviere a funcțiunilor noastre, cari ar fi trebuit să fie în slujba acestor necesități. Lucrul pornește dintr-un fapt mai adânc și de natură ceva mai puțin obișnuită, anume dintr-o deformație ideologică a neamului omenesc.

Procesul de creație, care presupune întotdeauna un creator și ceva creat, implică întotdeauna în mintea creatorului un plan de acțiune. Planul acesta se inițiază și face parte din lumea ideilor. Omul este, fără îndoială, orice s-ar spune, un fel de mașină de idei, idei cari sunt așa cum a crescut neamul acesta omenesc – în bună logică – și așa cum l-a făcut Dumnezeu. Ideile nu sunt decât instrumente de lămurire a noastră, instrumente de orientare a noastră în lumea realităților, adică nu sunt decât un reflex al acestei realități. Dar și ideea închide în ea însăși tendința de a deveni independentă, adică tendința de a exista pentru ea însăși. Și tocmai în această tendință de independentizare – termenul e cam barbar – a ideii stă păcatul originar al întregii concepțiuni actuale, care face din muncă [un] ideal.

Fără îndoială că Dumnezeu va fi creat pe om după chipul și asemănarea Sa. Dar „după chipul și asemănarea Sa"[1] poate să însemneze o mulțime de lucruri. Nouă ne convine să credem că ar însemna că și noi suntem, într-un oarecare fel, cam așa cum este Dumnezeu. Și atunci stabilim totdeauna o *analogie* între ceea ce suntem noi și ceea ce ne închipuim noi. Și acei dintre noi cari izbutesc să știe despre Dumnezeu cât se poate ști stabilesc o analogie între noi și ceea ce suntem noi cu ceea ce ar fi, propriu-zis, Dumnezeu.

Dumnezeu a creat lumea. Dar atunci, fiindcă Dumnezeu a creat lumea, înseamnează că şi noi, cari trăim după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu, putem să creăm ceva. Poate că nu lumea, dar ceva în această lume. *Idealul acesta creaţionist decurge, prin urmare, din analogia care se stabileşte între Dumnezeu şi om*; iar în aceeaşi măsură în care Dumnezeu a creat, sau tot aşa după cum Dumnezeu creează, poate să creeze şi omul. Cum creează însă Dumnezeu? Noi, cari suntem simpli cititori ai *Bibliei*, ştim că la început nu a existat nimic şi că *din acest nimic* a creat lumea. Cei cari sunt cititori mai şurubuiţi ai cărţilor sfinte ştiu altfel. *Dumnezeu a gândit lumea* şi prin însăşi această gândire a şi creat-o.

Iarăşi un fapt fundamental pentru desfăşurarea de mai târziu a vieţii, *identificarea* aceasta care s-a făcut la un moment dat între *idee şi substanţă*. Dumnezeu a creat lumea, evident, după planul pe care şi L-a făcut; adică ideea este transcendentă realităţii create.

La un moment dat, în istoria omenirii, s-au ivit oameni cari au crezut că nu a existat nimic în afară de idee şi că Dumnezeu a creat lumea gândind-o. Deci, *simplul act de gândire echivalează cu actul de creaţie*, adică, pentru ca să creezi nu este nevoie decât de idee. Direcţia aceasta este, precum e îndeobşte cunoscut, categoric reprezentată de aşa-numitul *gnosticism*, o şcoală teologico-filosofică veche, care, aceasta este impresia mea, continuă şi astăzi sub numele de *idealism* sau mai ştiu eu sub ce alte nume. Dar această tendinţă, care reduce elementul creaţiei la idee singură, se prezintă în toată istoria gândirii omeneşti.

Noi credem că Dumnezeu a creat lumea cu ajutorul unei *idei* a lui şi cu ajutorul unei *substanţe* deosebite de această idee. Această substanţă deosebită însă nu există nicăieri. Pentru ca Dumnezeu să creeze lumea, trebuia să creeze această substanţă. Cum însă nu exista nimic, presupoziţia logică, în materie de interpretare a cărţilor sfinte, este că Dumnezeu a creat această substanţă din nimic. Prin urmare, ideii de creaţie divină îi corespunde neapărat corolarul creaţiei din nimic.

Noi, evident, trăim aşa cum ne-a înlesnit Dumnezeu. Trăim adică aşa cum suntem noi. Pentru cei cari nu pot să admită cu nici un chip existenţa lui Dumnezeu, noi trăim aşa cum ştim noi. Gândim aşa cum ne îngăduie structura noastră să gândim. Dar, între actul de creaţie divină şi actul nostru de creaţie – presupunând că şi noi creăm ceva – există o deosebire esenţială; că *noi găsim gata materia sau substanţa din care creăm*. Imediat intervine aici un corectiv. De îndată ce substanţa din care creăm noi, conform ideilor noastre, *preexistă*, ea *există în chip real, independent de noi, în afara noastră* şi aceasta înseamnează că ea trebuie să vină de undeva, indiferent dacă a fost creată sau nu; înseamnează că această materie preexistentă are ea o existenţă a ei proprie. Prin urmare, intervenţia noastră asupra acestei substanţe, din care noi creăm cu ajutorul ideilor noastre, este mărginită şi îngrădită de chiar legile substanţei acesteia, existente independent de noi. Intervenţia noastră în această materie nu se face după bunul nostru plac şi nu se face după posibilităţile cari sunt în noi, după planurile pe cari le combinăm noi, căci aceste planuri sunt subordonate preexistenţei

acestei substanțe. Ceea ce înseamnează că inițiativa noastră nu este, propriu-zis, a noastră, ci este rezultanta unor anumite realități existente în afară de noi.

Aci stă deosebirea fundamentală între procesul de creație propriu-zis, de creație divină, și procesul de creație omenească – dacă se pot întrebuința cele două cuvinte unul lângă altul. Lucrurile acestea s-au uitat cu totul. Toată gândirea europeană cu rădăcini mediteraneene, cari nu sunt numaidecât europene, toată gândirea aceasta s-a falsificat, dacă nu otrăvit, de anumite filoane de idei subiacente, cari merg într-o direcție cu totul opusă considerațiunilor de bun simț.

Evident că ceea ce spun eu nu aduce nimic nou, care să contrazică bunul-simț sau simțul comun al realităților în cari trăim. Dar bunul-simț e contrazis în chip flagrant de mișcarea ideologică pe care se sprijină civilizația europeană. E foarte ciudat că tot ce am trăit până acum câțiva ani, am trăit în funcție de ceea ce ne închipuiam noi a fi realități propriu-zise. Dar am văzut, în urmă, că nu erau decât eșafodaje de elemente complet străine de bunul-simț. Și tocmai elementele fundamentale ale gândirii europene apusene, de origină mediteraneană, egipteană și grecească, conțin în ele putința de *identificare*, într-un oarecare fel, *a omului cu Dumnezeu*. A existat întotdeauna, pentru conștiința omenească, un domeniu al supranaturalului, adică al unor existențe altele decât realitatea în care ne învârtim. În acest domeniu al supranaturalului, omul a încercat întotdeauna să pătrundă; și efortul acesta, de a trece dincolo de limitele cari îngrădesc posibilitățile noastre de cunoaștere și înțelegere, *efortul acesta s-a identificat cu acela de a ajunge la Dumnezeu*, la o ființă supremă, care domnește asupra realității sensibile, dar care are un plan deosebit de această realitate sensibilă. Acesta este faptul fundamental care se poate urmări în toată istoria gândirii omenești și pe care vi l-am expus într-o formă așa de simplă.

Poate părea foarte ciudat că aceea ce afirm eu acum, și ceea ce într-adevăr reprezintă *trăsătura caracteristică a activității și a gândirei noastre contimporane, este același lucru cu, aș zice, ideea fundamentală a magiei*. Noi trăim, adică, astăzi, în 1929, într-o perioadă de magie continuă. Tot ceea ce făceau ocultiștii în vechime, începând de la Hermes Trismegistul, este aidoma cu structura spirituală și ceea ce gândim și facem noi în momentul de față. Adică, noi ne închipuim, la fel cum își închipuiau magii, că ne putem *substitui lui Dumnezeu*; și ne închipuim că ne putem substitui lui Dumnezeu pentru că într-adevăr ne închipuim că putem să cunoaștem.

Vedeți alunecarea: în primul rând, este *identificarea creației divine cu gândirea*; în al doilea rând, este *împingerea cunoștințelor noastre până la absolut*; și, în sfârșit, în al treilea rând, vine *asemuirea noastră cu Dumnezeu*, adică momentul în care *ne închipuim că putem să cunoaștem totul și să fim la fel cu Dumnezeu*. De altfel, tendința aceasta apăsa de la începutul lumii, pentru că Adam, când a păcătuit, așa a păcătuit: a vrut să mănânce din pomul cunoștinței. Pentru că așa i-a spus șarpele: „De vei mânca din acest pom, vei fi ca și un Dumnezeu"[2]. În momentul în care vei ști, vei fi ca și Dumnezeu. Deci, *tendința noastră de a deplasa limitele cunoștințelor omenești echivalează cu tendința de*

a ne substitui lui Dumnezeu. În momentul în care credem că suntem în posesiunea cunoştinţei absolute, în acelaşi moment ne-am şi substituit lui Dumnezeu.

Veacul al XIX-lea a fost stăpânit de credinţa că limitele cognoscibilului pot să fie împinse la infinit şi că ştiinţa poate să meargă până la a ajunge în posesia cunoştinţelor ultime. Dar ne-am dat seama că nu se poate ajunge la cunoştinţele ultime prin ştiinţă şi atunci am învăţat să ne mai îndoim de această valoare de absolut a cunoştinţelor ştiinţifice. Totuşi, nu am încetat deloc cu cercetările, pentru că, în măsura în care gândirea contimporană a pierdut încrederea în valoarea metafizică a soluţiunilor ştiinţifice, în aceeaşi măsură lumea a început să cadă pradă ocultismului şi magiei.

Nu există, de trei sute de ani, o perioadă mai gata de a cădea victima magiei şi ocultismului ca perioada în care trăim noi astăzi. E un amestec îngrozitor, în care lipsa de disciplină şi lipsa de control asupra noastră fac ravagii. Tot ceea ce se petrece în viaţa contimporană, numiţi-l oricum, ocultism, creştinism, adică viaţă religioasă autentică, misticism autentic, Biblia sănătăţii, noua mişcare americană „Ştiinţa creştină" şi aşa mai departe, sunt tendinţe cari, toate, merg în aceeaşi direcţie: înspre *cucerirea absolutului*. Numai că se uită să se facă această mică deosebire, fundamentală totuşi, că toate aceste preocupări pentru cunoaşterea absolutului, toate aceste direcţii de cari vorbeam şi cari urmăresc cunoaşterea s-ar putea ca, până la urmă, să ne dea o cunoaştere conceptuală a absolutului în care cunoştinţa formulată – aş zice – să fie singurul rezultat al activităţii noastre.

Prin urmare, în epoca contemporană, *tendinţa aceasta de a cunoaşte echivalează cu tendinţa de a ne substitui lui Dumnezeu, de a exclude pe Dumnezeu* din socotelile noastre sau de a afirma pur şi simplu *identitatea noastră cu Dumnezeu*. Sunt greşeli în cari nu am fi căzut dacă am fi ştiut din capul locului să ne întoarcem la cei vechi. Literatura creştină are indicaţii foarte precise în această privinţă. Nu ştiu unde citeam că Sfântul Augustin (sau Fericitul Augustin) şi Sfântul Maxim Mărturisitorul stabilesc linia de demarcaţie foarte precisă între lucrurile pe cari noi, astăzi, le amestecăm: între valoarea absolută a cunoştinţei, din punct de vedere al creaţiei, şi actul de creaţie propriu-zisă.

Dar lucrurile acestea nu se mai citesc pentru că sunt vechi şi pentru că noi suntem mai deştepţi decât cei dinaintea noastră. Eu însă impresia aceasta n-am avut-o niciodată. N-am avut-o niciodată pentru că am convingerea că, oricât ne-am zbate noi, mai deştepţi nu putem să fim decât înaintaşii noştri. Putem noi să ne încurcăm mai mult decât cei dinaintea noastră. Dar ca să-i depăşim în putinţa de înţelegere, aceasta este exclus. În câteva mii de ani, cât cunoaşte istoria, nu cred să se poată stabili, calitativ, nici un fel de deosebire în favoarea noastră între noi şi înaintaşii noştri. Problematica noastră este ceva mai complicată astăzi, dacă voiţi; noi am sistematizat mai mult chestiunile şi soluţiunile, dar că am mers mai adânc, propriu-zis, în realitate, aceasta nu este adevărat. Şi spun aceasta cu toate că, fără îndoială, fiecare dintre noi ar putea să trântească la un examen de filosofie şi pe Platon, şi pe alţii.

Este încă o prejudecată aceea că noi înaintăm și că, pe măsură ce înaintăm, posibilitățile noastre de cunoaștere sunt mai mari. Nu. *Posibilitățile de cunoaștere rămân constant aceleași*. Este chestiune de structură, de îmbinare individuală, această putere de pătrundere în realitate. De îndată ce nu avem putința de pătrundere completă în realitate prin cunoștințele noastre înseamnă că nu putem să obținem cunoștința absolută, și aceasta nici pe cale logică, nici pe cale metafizică. Faptul că o cunoștință a noastră nu poate să fie niciodată absolută, că nu poate să pătrundă realitatea în chip absolut, ne retează încă o dată pretenția de creație.

Dar tocmai în această pretenție a noastră de a crea totuși și de a ne substitui lui Dumnezeu, în această pretenție stă păcatul propriu-zis. Pentru că, orice ar spune toți Părinții Bisericii, nu în trup stă origina păcatului, ci în altceva; cum ar spune Sfântul Ambrozius, în *superbia animi*[3]. Orgoliul nostru, mândria noastră, aceasta înseamnă păcat și tocmai pretenția noastră raționalistă are la bază această *superbia animi*, adică încercarea noastră de a ne identifica cu Dumnezeu. Prin această superbie care a gonit pe Adam din Rai, prin aceasta suntem pedepsiți în fiecare moment.

Pedepsiți, cum?

Păcatul pe care-l săvârșim noi, oamenii, cu pretenția noastră de a crea este pedepsit prin *inanitatea efortului* nostru. Atâta vreme cât ne închipuim că putem crea – după chipul și asemănarea lui Dumnezeu – după un plan al nostru, putem să forțăm realitatea, o bucată de vreme, ca să urmeze direcțiunile și sugestiunile noastre. Noi putem să încorsetăm această realitate și putem face să urmeze indicațiile de cari vorbeam mai sus. Întrebarea este cât timp și cu ce rezultat. Un grădinar care creează are la îndemâna lui flori de tot soiul și poate face toate felurile de experiență, poate să obțină forme și culori deosebite. Numai că se întâmplă un lucru foarte caracteristic. Prin această îndrumare și aceste forme noi, pe care un grădinar le obține asupra florilor lui, foarte rareori florile sunt viabile; adică tipurile noi de viață sunt sterile: nu se reproduc.

Așa e și cu acțiunea noastră, când ne luăm numai după ceea ce poruncește capul nostru. Când astăzi protestăm împotriva unei forme de viață politică oarecare și ni se spune că nu avem dreptate, pentru că forma aceasta există de trei sute [de] ani sau de știu eu când, nu se întreabă nimeni dacă această formă este, totuși, cea normală și dacă lucrurile, lăsate la voia lor, fără această voință ordonatoare, s-ar dezvolta așa cum le deținem noi. Adică tot ceea ce vrem noi să creăm numai după ideea noastră e întreprins fără ca să ținem seama de realități și tocmai prin aceasta *acțiunea e dinainte condamnată sterilității; iar în această sterilitate stă pedeapsa păcatului și dovada păcătuirii noastre*.

Noi nu creăm, propriu-zis, nimic. Efortul nostru valabil asupra realității se întâlnește atunci când, din ceea ce facem noi, nu reușim decât *să ajungem la surprinderea liniilor de forță ale acestei realități*. Ar trebui ca, prin cunoașterea acestor forțe și văzând neputința noastră, să ne purtăm ca grădinarul înțelept, să înlesnim plantei să se dezvolte după legile ei naturale. Operația noastră de creație, dacă vreți, la aceasta să se reducă; *la orientarea, sistematizarea și*

dezvoltarea puterilor reale, din haosul în care, de multe ori, poate, ar sucomba fără această intervenţie.

Prin urmare, este cu totul altceva ceea ce putem face noi, şi aceasta pentru motivele pe cari le-am spus de la început; anume, de ce nu este creaţie ceea ce facem noi, şi, în al doilea rând, ce fel de operaţie este ceea ce facem noi în această realitate. Opera noastră de creaţie e o operă de orientare, sistematizare şi dezvoltare a puterilor reale din haosul în care se află. De aci rezultă indicaţiile normale pentru toată viaţa noastră, indicaţii cari sunt o nouă preţuire a puterilor personale. *Noi nu suntem inventatori de nimic. Nici un geniu al omenirei nu a creat, propriu-zis, ceva, ci el doar a formulat, în anumite momente, tendinţe cari preexistau în realitatea asupra căreia ele se aplică* şi care realitate a înlesnit libera lor formulare. Dar, *ca să creăm noi ceva, din ceva preexistent, nu se poate*. Noi suntem pur şi simplu *meşteşugari asupra acestei realităţi*. În măsura în care ne putem depersonaliza, în măsura în care dispărem în această realitate, în aceeaşi măsură devenim, oarecum, reprezentanţii acestei realităţi.

Noi *suntem datori să împlinim legea realităţii şi a noastră*. Cu alte cuvinte, datoria noastră e de a ne cunoaşte pe noi înşine; pur şi simplu a ne cunoaşte şi a înlesni legii noastre libera ei dezvoltare şi completa ei realizare. *Datoria noastră este să fim ceea ce suntem, nu ceea ce vrem să fim*, dar *să ştim ceea ce suntem*. Este o foarte mare asemănare, din acest punct de vedere, între noi şi natura organizată.

Dacă iniţiativa noastră nu înseamnă nimic, atunci să trăim ca animalele? Evident, să trăim ca animalele; adică să împlinim în acelaşi fel legea noastră, după cum îşi împlinesc animalele legea lor. Nu înseamnă ca noi, oamenii, să împlinim legea animalelor; ci să fim în acelaşi timp naturali şi în acelaşi fel în realitate, ca şi animalele.

O plantă creşte frumos pentru că *creşte aşa cum a lăsat-o Dumnezeu*, pentru că îşi împlineşte legea ei. Nu vă gândiţi; niciodată n-aţi avut impresia că un bou nu e bou, că un măgar nu e măgar sau că un câine nu e câine. Pe când, singur, omul poate să fie neom, adică, *singur, omul, dintre toate vietăţile pe cari le-a lăsat Dumnezeu pe pământ, se poate ridica împotriva legii lui Dumnezeu.*

În această *ridicare împotriva legii lui Dumnezeu stă păcatul*; iar cea mai de seamă ridicare împotriva legii lui Dumnezeu este tendinţa noastră de a subplanta pe Dumnezeu, substituindu-ne funcţiunii Lui fundamentale, care este actul de creaţie. Nu putem să creăm, pentru că nu suntem decât oameni. Putem însă să fim oameni, şi aceasta înseamnă foarte mult. Toată greşeala şi tot păcatul provin tocmai din faptul că nu ştim să ne măsurăm puterea noastră şi nu ştim să dăm voie acestor puteri interioare ale noastre să se desfăşoare după plinătatea ei desăvârşită.

IV

Ortodoxia

1. ECUMENICITATEA ORTODOXĂ

Sinodul Ecumenic Ortodox

Cele mai noi informațiuni îngăduie să credem că de mult anunțatul Sinod Ecumenic al Bisericilor de Răsărit se va ține. Nu la Ierusalim, cum se dorise la început, ci la Sfântul Munte; și, iarăși, nu astăzi, a doua zi de Rusalii, cum ceruse Patriarhul ecumenic Vasilie[1], ci la o dată care rămâne a se stabili. După nevoile și indicațiile Bisericii noastre, această dată va fi, probabil, începutul lui octombrie.

Inițiativa acestui conciliu a pornit – formal – de la Patriarhul Vasilie, care, încă din iarna anului 1921, adresa tuturor autocefaliilor ortodoxe o chemare, asupra căreia se revenea în vara lui 1923 cu precizări: „În scurgerea veacurilor și în dezvoltarea necontenită a vieții sociale, s-au ridicat o mulțime de probleme cari impun Bisericii o soluționare urgentă. De aceea, în deplină înțelegere, în deplină conștiență și cumpănire a nevoii ca – în frățească iubire – să ne grăbim cu toții la această adunare, revenim asupra hotărârii luate și aprobate în anul trecut și decretăm ca – cu ajutorul lui Dumnezeu – sinodul să se adune în 1926 și să își înceapă lucrările în marea și slăvita zi a Rusaliilor (...). Sinodul va dura tot timpul care va fi necesar pentru soluționarea și cercetarea chestiunilor cari interesează pe fiecare din sfintele Biserici Ortodoxe...". În ceea ce privește locul de convocare, Biserica noastră socotea la început, ca cea mai potrivită scopului, sfânta cetate a Ierusalimului. Acum, de acord cu alte Biserici, ea e însă de părere că Sfântul Munte Athos e întru totul cu mult mai potrivit, atât prin însemnătatea istorică a acestui vestit centru de viață monahală, cât și prin bogăția spirituală a bibliotecilor lui și a situației lui centrale.

Programul sinodului indică șapte secțiuni:

1) *Chestiuni generale*. Se va încerca o revedere a dreptului canonic pentru o adaptare a lui la nevoile timpului. Nu ascundem că această idee de revizuire și

punere la curent pare de-a dreptul inspirată de structura Bisericii apusene. De altfel, în aceeaşi secţiune se va discuta, după toate probabilităţile, şi eventualitatea unor legături mai strânse cu celelalte Biserici creştine.

2) *Chestiuni dogmatice*. Se va afirma din nou principiul inviolabilităţii dogmelor stabilite în cele şapte Sinoade Ecumenice.

Se va relua distincţiunea între *theologumenon* (părere dogmatică) şi dogma propriu-zisă; chestiune de cea mai mare însemnătate – şi, ca eventuale consecinţe, de cea mai mare însemnătate, mai ales dacă adăugăm că se va discuta şi hotărî asupra părerilor Ortodoxiei ruseşti, care prin unii din reprezentanţii ei, încă de mult a afirmat că teoriile asupra procesiunii Sfântului Duh, care despart pe catolici de ortodocşi, nu sunt propriu-zis dogme, ci doar *theologumena*.

Tot aşa de grea de consecinţe va fi şi soluţia care se va da în controversa asupra validităţii botezului „ereticilor"; controversă care merge de la extrema rusă, ce refuză catolicilor şi protestanţilor dreptul de a se numi creştini, până la cea greacă, ce admite o convalidare a botezului prin preoţii ortodocşi.

3) *Chestiuni administrative*. Formalităţile de îndeplinit pentru convocarea sinoadelor ecumenice şi locale; legături mai strânse între diferitele Biserici; uniformizarea procedurii etc.

4) *Chestiuni liturgice*. Corectarea şi editarea cărţilor sfinte; reforma predicii; a ritualului liturgic şi a repausului de sărbătoare; reducerea numărului posturilor; cultul sfinţilor; reforma muzicii bisericeşti etc.

5) *Chestiuni relative la cler*. Reforma seminariilor; recăsătorirea preoţilor văduvi; criza vieţii monahale; vestmintele preoţeşti în viaţa de toate zilele etc. Cea mai însemnată problemă în această secţiune va fi însă, desigur, aceea a funcţiunilor în ierarhia bisericească, problemă de care se leagă în bună parte soarta de viitor a tuturor Bisericilor răsăritene şi care interesează nu numai Biserica propriu-zisă, ci structura vieţii sociale în genere.

6) *Chestiuni privitoare la calendar*, ridicate de „îndreptarea" aproape gregoriană a calendarului, acceptată de unele Biserici Ortodoxe. Ştim deja că Sinodul nostru a făcut să tipărească în limba franceză şi va distribui celor adunaţi la Sfântul Munte o broşură a prof. Chiricescu[2] specialistul nostru cel mai autorizat în chestiuni de calendaristică.

7) *Varia*. Chestiuni sociale şi morale. Politică religioasă. Schisma bulgară. Relaţiunile cu Sovietele etc. Aceasta din urmă, chestiune extrem de delicată, cu atât mai mult cu cât recunoaşterea de către fostul Patriarh ecumenic Grigorie[3], acordată bisericii lui Udenski, prieten al Sovietelor, va ridica anumite dificultăţi canonic-juridice în legătură cu Biserica Rusă pravoslavnică, pribeagă în străinătate şi aşezată sub oblăduirea lui Antonie al Kievului.

Însemnătatea acestui Conciliu Ecumenic nu va scăpa nimănui. Evident, Biserica noastră va fi reprezentată. Nu cunoaştem compunerea delegaţiei. Dar trebuie să nădăjduim că va fi cea mai bună posibilă: vor trebui să meargă creştini de o Ortodoxie peste orice bănuială, de o cultură larg europeană şi de un delicat simţ politic. Străinătatea nu ascunde că slavii şi românii dispută astăzi elenismului, fiecare pentru ei, supremaţia spirituală în viaţa ortodoxă. Va trebui

să le cercetăm şi să lămurim dacă avem o formulă de Ortodoxie *a noastră*, în adevăr superioară celorlalte două; şi dacă această formulă ar fi de fapt capabilă să dea puteri noi vieţii religioase de pretutindeni. Altfel, supremaţia pe care am urmărit-o nu ar fi decât politică şi ea nici nu s-ar sprijini decât pe prestigiul pe care, eventual, statul nostru i l-ar putea împrumuta.

La Ierusalim

Pr[eotul] Grigore Cristescu a tipărit o carte actuală: *Mai aproape de tine, Doamne!* – asupra călătoriei pe care a făcut-o la Ierusalim.

În Evul Mediu, când Biserica anunţa înstrăinarea Sf[ântului] Mormânt, creştinismul european s-a manifestat energic. Cruciaţii, în afară de ambiţiile politice care-i mânau pe drumurile însorite ale Răsăritului, au luptat pentru Ierusalimul creştin şi dintr-un profund sentiment religios. Din zăngănitul armelor radia masiv dorinţa de sacrificii.

Mai târziu, cum Biserica a încetat să decreteze, un drum la Ierusalim însemna un pas către Hristos. Hagialâcul a înlocuit călătoriile în masă; oamenii au alergat neîncetat după umbra lui Hristos, deşi ştiau că n-o pot ajunge niciodată.

La noi, anul trecut, P. S. Nicolae, mitropolitul Ardealului, a plecat cu 160 de închinători spre Ierusalim, în setea aprinsă după revelaţii.

Ca altădată caravanele tăcerii, pelerinii români au pătruns în cetatea supremelor amintiri, au sărutat smeriţi urmele sfinte ale Mântuitorului, au văzut Golgotha cu piatra în care a fost înfiptă crucea răstignirii, Bethleemul cu ieslea naşterii şi Muntele Măslinilor, locul înălţării la cer.

S-au rugat dornici de inspiraţie în grădina Ghetsimani, umezită de lacrămile lui Iisus, în Săptămâna Patimilor, şi au aruncat privirile dincolo de apele tălăzuite ale Tiberiadei.

Au poposit apoi liniştiţi în Nazaretul copilăriei şi au vizitat amănunţit Samaria idoloiatră.

Pretutindeni închinătorii au dus evlavia strămoşească, cea care i-a ajutat să respire înţelegători în „Ţara Apostolilor" şi să se inspire la vatra *Evangheliei*.

Pr[eotul] Cristescu s-a desprins de repetate ori de grijile călătoriei zilnice şi, inspirat, a aşternut pe hârtie, moment după moment, tot visul pe care l-au trăit aievea în Canaania pământului sfânt.

Cunoscător temeinic al *Sf[intei] Scripturi*, autorul îmbină într-un chip de măiestrie pasagiul evanghelic cu realitatea locală.

Cartea e scrisă în note locale, într-o formă care vădeşte un dar descriptiv remarcabil. Sunt unele pagini pline de amănunte sesizante şi de reflecţii ce pun în lumină intensa sensibilitate mistică a autorului.

Citiţi-o şi veţi zice împreună cu mine: am fost la Ierusalim.

Nevoia unor congrese panortodoxe

Călătoria Patriarhului României[1] la locurile sfinte şi, în genere, în ţările Răsăritului poate însemna o dată nouă în istoria Ortodoxiei. Căci legăturile personale făcute de Înalt Prea Sfinţitul Miron pot fi începutul unor legături statornice între Biserici, cari lipsesc astăzi aproape cu desăvârşire.

Mai ales la Atena, unde scaunul arhiepiscopal e ţinut de un om de vastă cultură europeană şi unde un aspru control al canonicităţii ortodoxe se face totuşi simţit, s-a discutat necesitatea convocării unui congres panortodox şi, eventual, a unui sinod ecumenic.

Din acestea două, congresul are, fără îndoială, o mai mare însemnătate. Ceea ce lipseşte Ortodoxiei în genere nu e disciplina dogmatică propriu-zisă. Ci contactul permanent între diferitele Biserici naţionale, pentru stabilirea unei atmosfere unitare, concrete.

Autocefaliile au, pe lângă netăgăduite, foarte însemnate avantagii, şi defectul de a nu putea înfrâna creşterea elementului *istoric* din viaţa Bisericii, în paguba celui dogmatic. Orice Biserică e constituită din aceste două elemente. Teoretic, linia de demarcaţiune stă între ele netă. În practică însă, măsura nu se prea poate păstra.

În Apus, unde există autoritatea centrală a papei, problema menţinerii acestei unităţi nu se prea pune, Roma impunând păzirea strictă a liniei Bisericii Catolice. De unde însă rezultă un fel de abstractizare a Bisericii, un fel de uniformizare a vieţii spirituale, care nu poate ţine seamă, şi, deci, nici valorifica după cuviinţă elementele locale, concrete, ale religiozităţii.

De aceea, formula noastră ortodoxă – urmând, de altfel, linia tradiţiei pauline – e superioară. Căci ea îngăduie dezvoltarea vieţii religioase în cadrele ei naturale, aşa cum ele se precizează în şi prin naţiune. Cum însă naţiunea e un corp viu, pasibil de a lua forme de echilibru şi înfăţişări deosebite, religiozitatea trebuie să-i urmeze. Şi atunci, există primejdia ca, în aceste neîncetate transformări, noi să nu mai fim în stare a deosebi accidentalul de esenţial şi să ne vedem atacată însăşi esenţa dogmatică.

Din necesitatea aceasta de a ne controla prin comparaţie, pentru a putea preciza în fiece moment ce e istoric în aceste transformări – şi, prin urmare, ce e îngăduit –, izvorăşte pentru toate ţările ortodoxe nevoia unor întâlniri periodice şi a unei conlucrări mai strânse.

Congresele pan-ortodoxe sunt o modalitate. Conlucrare pe terenul publicaţiilor ştiinţifice ar fi alta. P. S. Patriarh sprijină de-aproape iniţiativa graţie căreia va apărea în toamnă revista internaţională de cultură ortodoxă *Logos*[2].

Nu ne îndoim deci că va fi pus, din aceeaşi adâncă înţelegere a realităţilor, deosebită căldură în discuţia în care s-au pus la cale adunările panortodoxe.

Conducerea religioasă a Răsăritului

Un confrate, relevând ofensiva catolică în jurul Sfântului Mormânt din Ierusalim, aduce amănuntul că, între alte elemente de cari se prevalează aceştia în protestul lor pentru a dovedi că *statu quo* a fost rupt, e şi „intrarea triumfală" a Patriarhului României în Sfânta Cetate.

Ofensiva catolicilor nu e o surpriză pentru nimeni. Împăcarea Vaticanului cu Quirinalul ca şi, acum în urmă, îngăduinţa congregaţiilor de a se aşeza din nou în Franţa dovedesc că Biserica de Apus e în plină ascensiune politică. Această ascensiune trebuia să-şi aibă repercusiunile ei în tot trupul catolicismului şi, ca atare, manifestaţia de la Ierusalim e în ordinea lucrurilor previzibile.

Nu trebuie înţeleasă însă această protestare ca pornind din teama catolicilor faţă de creşterea prestigiului nostru. Această teamă nu există. Biserica de Apus – care are cel mai puternic şi mai precis serviciu de informaţii din câte există în lumea întreagă – ştie astăzi mai bine decât noi chiar că de o expansiune a Ortodoxiei româneşti nu poate fi vorba. „Patriarhia românească? Dar ea nu există decât... în bugetul statului român!" Iată părerea exactă, scăpată într-un moment de imprudentă sinceritate, unui reprezentativ personagiu catolic, pe care am avut prilejul să-l văd acum câteva luni peste graniţă.

Şi, din nefericire, aşa e – de unde şi durerea noastră. Căci s-ar fi putut să nu fie aşa, pentru că nu a fost întotdeauna aşa. Biserica noastră a cunoscut timpuri de mare strălucire. A fost doară o vreme în care centrul Ortodoxiei era la noi. Sunt, e adevărat, de atunci, trei sute de ani. Dar acum trei sute de ani, mica Biserică moldovenească putea, vasăzică, să adune un Sinod al întregii Ortodoxii la Iaşi[1], iar domnul ţării, Vasile Lupu, salutat în pravoslavie cu chemarea de „Vasilievs", putea schimba patriarhii Răsăritului[2]. Era în vremea în care mitropolitul Petru Movilă îşi scria catehismul său[3], rămas până astăzi cel mai trainic şi mai cuprinzător compendiu al credinţei noastre pravoslavnice.

Astăzi? Întâmplările[4] ne-au aruncat pe cap împrejurări favorabile mai mari decât a putut suporta vrednicia noastră. Ne-am trezit într-o zi cea mai mare ţară ortodoxă şi nimic nu se împotrivea ca noi să luăm efectiv conducerea religioasă a Răsăritului. Dimpotrivă, toată lumea ne chema şi ne aştepta la acest loc de cinste.

Ce ar fi putut însemna acest lucru se vede din apriga luptă pe care o dau astăzi italienii şi francezii pentru reprezentanţa catolicismului în Răsărit. Am înţeles noi acest fapt? Da, de îndată ce am vrut să avem cu orice preţ o patriarhie. Dar am ştiut ce să facem cu ea? Rătăcirea sinodală şi halul în care se află Biserica noastră ne-o spun clar.

De această Biserică să se teamă catolicii de la Ierusalim? Să fim serioşi!

Rosturile conducătoare ale Bisericii noastre

P. S. Tit[1], vicarul Arhiepiscopiei Bucureştilor, călătoreşte la Sofia. Pentru a vizita pe Mitropolitul Bulgariei, cu care ar fi prieten, spun unele ziare; pentru a încerca o împăcare între biserica schismatică a exarhatului bulgar[2] şi Patriarhia Ecumenică a Constantinopolei, afirmă altele.

Versiunea cea din urmă pare mai aproape de realităţi. Cu atât mai mult cu cât ştim că planul acesta există mai demult în intenţiile cercurilor superioare bisericeşti de la noi. Iar dacă P. S. Tit a plecat la Sofia cu o misiune – fie chiar numai oficioasă – apoi, desigur că poartă cu sine binecuvântările arhiereşti ale Î. P. S. Miron.

Nu ştiu care va fi rezultatul acestei misiuni. Ţinând seamă de calităţile eminente ale trimisului Bisericii noastre şi de alte împrejurări, cari nu e deocamdată nevoie să le înşirăm pe toate aci, am fi înclinaţi să nădăjduim că P. S. Tit se va întoarce fără nici un rezultat.

Mă gândesc însă că actul acesta e unul din multele pe cari le-am nădăjduit noi ca făcând parte din misiunea Bisericii noastre ridicate la rangul de Patriarhie – şi înţeleg de ce jalea noastră e cu atât mai mare. Rămasă, după revoluţia rusească şi risipirea mândrei şi puternicei Biserici de la răsărit, cea mai mare dintre toate autocefaliile ortodoxe, [Biserica noastră avea toate dreptu]rile[3] – ca şi îndatorirea – să se aşeze în capul pravoslaviei, devenind nu numai arbitrul întregii vieţi ortodoxe, dar şi îndreptarul ei, punctul ei de raliere.

Îşi închipuie oricine câte foloase spirituale, dar şi politice ar fi decurs pentru neamul nostru din preluarea de către noi a acestor rosturi conducătoare. E deajuns să amintim că Franţa laică, aceea care a izgonit congregaţiunile de pe teritoriul ei, a luptat totuşi din răsputeri pentru a păstra rolul de protector al tuturor aşezărilor catolice din Siria şi Palestina şi că una din pricinile împăcării dintre Roma şi Vatican trebuie căutată tocmai în încercarea Italiei de a se substitui Franţei în Asia Mică.

Iată – prin analogie – ce perspective ni s-ar fi putut deschide nouă, dacă ne-am fi dat de la început seamă de rosturile pe cari le putem împlini în Ortodoxie şi dacă am fi procedat în consecinţă. Nu am înţeles însă. Biserica noastră e condusă de nişte ciobani şireţi, cari nu au habar de bunurile spiritualităţii şi de cultură; şi cari, pe deasupra, nici nu sunt creştini. Am dovedit-o.

Astăzi, P. S. Tit încearcă să schimbe cursul lucrurilor. Va izbuti şi dincolo de marginile unui succes local? Pentru aceasta îi lipsesc sprijinul şi înţelegerea de sus.

Crima sovietică împotriva Duminicii

Imensul popor ortodox de dincolo de Nistru e obligat de astăzi înainte să şteargă din socotelile lui sufleteşti această zi a Domnului. Duminica a fost înlo-

cuită, printr-un decret sovietic, cu o zi numerotată și lăsată la voia oricui pentru odihnă. Nu numai numele ei, dar simpla ei ordine în săptămână a fost socotită primejdioasă, pentru că-i evocatoare de neuitate emoții.

E ultima lovitură ce se aduce creștinismului pe pământul roșu al Rusiei. Și cea mai gravă. Nu însă pentru politica religioasă a Ortodoxiei. Rusia geopolitică a încetat de foarte mult să țină cumpăna acestei lumi spirituale. Și dacă noi am urmărit cu atâta crâncenă atenție atâtea chestiuni de politică religioasă, a fost tocmai pentru că simțeam că centrul Ortodoxiei, deplasat de-acolo, încearcă și trebuie să fie statornicit aci, între noi. Nu?

Crima ultimului ordin sovietic – fiindcă o crimă este – e numai de ordin sufletesc. Nu încetează, cu suprimarea Duminicii, și mistica ei. Desigur că nu. Dar se sfârșește o etică a zilei acesteia. Comisarii bolșevici n-au avut de unde să înțeleagă, ori au înțeles exagerat de bine, că Duminica este un legământ, o forță morală, o entitate spirituală și, mai ales, o disciplină. Este o disciplină care, atunci când, din voia lui Dumnezeu, nu pornește din adâncuri, se impune sărbătorește din afară. O haină curată, îmbrăcată la șapte zile o dată, comunică prin acest simplu fapt un sentiment. Un clopot care sună creează neapărat o dispoziție anumită. Este, în acest simplu ritual – dacă nu pentru oricine o semnificație mistică – cel puțin una morală. E un element de educație. E o mare putere de convingere de la om la om și de la suflete la suflet. E un cadru care impune ținută.

E o mare tristețe să reduci până aci sfântul înțeles al Duminicii și să prinzi doar atât din marea ei rezonanță interioară, din blândul ei mister. Dar atâta lucru putea să rețină mintea oricărui om, chiar dacă existența și lumea nu se împart pentru el decât exact în atâtea probleme câte capitole are *Capitalul* lui Marx. Sângerosul păcat făptuit împotriva a 150 milioane de creștini va găsi capul asupra căruia să cadă. Până atunci, un popor mare cât un pământ rămâne într-o aspră singurătate.

Dezorganizarea în Biserica Răsăriteană

Acum două săptămâni, în vreme ce Biserica Notre-Dame răsuna de imnuri de jale la înmormântarea celui de-al douăzecilea arhiepiscop al Parisului, *cardinalul Dubois*, la Mănăstirea Izvorul Tămăduirii avea loc sfânta pogribanie a *Patriarhului ecumenic Vasile al III-lea al Constantinopolului.*

Venerabilul părinte, ce își încheia viața pământească la frumoasa vârstă de 89 de ani, a fost un cărturar de seamă. Și-a făcut primele studii la Constantinopole, Halki, Atena. Și le-a desăvârșit prin centrele Apusului: Roma, Florența, Viena, München, Lipsca, Berlin, Paris și Londra. Era un mare cunoscător al filosofiei ecleziastice. Profesor la Școala Teologică din Halki, director al Seminarului din Galata, Mitropolit de Anhialos, al Pelagoniei, al Niceei – pretutindeni pe unde a trecut a lăsat urmele personalității sale distinse. Orator de seamă

și mare prieten al românilor, cu prilejul încetării din viață a Regelui Carol I a rostit acel frumos discurs în Biserica Sfintei Patriarhii Ecumenice. Acesta a fost omul și Patriarhul Vasile al III-lea.

Gazetele noastre ne-au informat amănunțit și la vreme asupra boalei cardinalului Dubois, asupra personalității, morții și înmormântării sale. Adormirea în Domnul a fericitului Patriarh Ecumenic ne-a fost laconic anunțată: în vreo zece cuvinte. Atât. De o parte, un cardinal, de alta, cel mai în cinste dintre Patriarhii Răsăritului.

Hotărâse Sinodul Bisericii românești să trimită un reprezentant la înmormântare. Dar de la Legațiunea elină, unde venise să-și vizeze *passeport*-ul, a aflat că înmormântarea avea loc chiar în ceasul acela. A renunțat, deci. Și astfel, pentru poporul român ortodox, moartea întâiului între patriarhi n-a însemnat mai mult decât moartea unui burghez oarecare și infinit mai puțin decât moartea cardinalului! Veți zice: lipsa posibilităților de informație.

Nu. Sunt fapte ce ilustrează o nenorocită stare de lucruri: dezorganizarea Bisericii Răsăritene. Fiecare fracțiune a Ortodoxiei are – chipurile – o lege de organizare. Și fiecare lucrează pe cont propriu. Ia inițiative cari nu-i aparțin. Ar vrea să dea tonul în probleme ce privesc întreaga Biserică, nesocotind legăturile necesare cu celelalte Biserici Ortodoxe și cinstea, canonicește obligatorie, cuvenită Patriarhiei Ecumenice. Și în Biserică dreptarul cinstei a fost răsturnat: cine are punga doldora, acela crede că are și dreptul la respect. Și așa haosul crește.

Ortodoxia n-are un statut de organizare. Iar așezările canonice sunt nesocotite. Și atacurile din afară, încurajate de greșelile dinăuntru, sporesc. Dar, ciudat, cetatea Ortodoxiei rezistă totuși. Inacțiunea ori nefasta acțiune a unor conducători vremelnici ai Bisericii nu pot decât *să întârzie* înfăptuirea chemării ei. Viața lăuntrică a Ortodoxiei e prea năvalnică, garanțiile Întemeietorului, suficiente, spre a ne feri de păcatul deznădejdii.

Dar, vai acelora cari n-au înțeles chemarea vremii, cari „în cinste fiind n-au cunoscut și s-au asemănat dobitoacelor", cari altă grijă decât cea lumească n-au avut; cari nu numai că n-au făcut nimic pentru strângerea laolaltă a fiilor Bisericii Ortodoxe, dar prin faptele mândriei lor de oameni ajunși, nesocotind glasul dragostei, au lucrat la dezmembrarea ei!

„Ierusalime, Ierusalime (...), de câte ori am vrut să adun pe fiii tăi, cum adună cloșca sub aripi puii săi; dar n-ați vrut"[1] sună mustrarea Domnului. Luați aminte, episcopi ai Bisericii Ortodoxe!

Impasibilitate

Ni se vestește din Polonia o vie ofensivă catolică împotriva Bisericii Ortodoxe din loc. Mai săracă, mai incultă, mai dezorganizată, aceasta din urmă se vede hărțuită din toate părțile și chemată în judecată în fiecare zi pentru neîndreptățită deținere de bunuri. Rezultatul acestor procese, defavorabil ortodoc-

șilor, duce la deposedarea treptată a Bisericii pravoslavnice și creează o tristă stare de lucruri, asupra căreia vom reveni cu amănunte. Catolicii din Polonia sunt polonezi; ortodocșii – ucraineni. Mai e ceva de adăugat?

Mai este. Și anume: impasibilitatea noastră. Sinodul Bisericii poloneze și președintele lui, Î. P. S. mitropolit Dionisie, reacționează numai foarte timid. Lipsește din partea lor o încercare de a solidariza lumea ortodoxă.

Dar tot așa de impasibili stăm noi. Nu avem decât informații incomplete și de a doua mână. Nu cunoaștem procesul care se dezbate între catolici și ortodocși în chiar hotarul nostru și nu știm încă nici măcar cine are dreptate.

Veți întreba: vreți să luăm vreo inițiativă? Să facem mai mult decât polonezii înșiși?

Voi răspunde: Da. Și de ce nu? Suntem prima țară ortodoxă; și asupra noastră cad sarcinile cele mai grele. Noi suntem răspunzători de marea solidaritate pravoslavnică astăzi și fiecare fir de păr care se clintește fără ca noi să fi făcut tot posibilul întru apărarea lui apasă asupra noastră ca un greu păcat.

Avem cea mai mândră și cea mai puternică patriarhie ortodoxă din lume. Să tragem curagios toate consecințele. Părintele Patriarh a depus funcțiunile administrative. Nu le-a depus însă și pe cele spirituale. Îi revine de-a dreptul, deci, sarcina de a lua o inițiativă.

Nu e vorba numaidecât să protestăm. Poate că, cine știe, catolicii vor fi având dreptate. Dacă nu o au, o puternică intervenție colectivă a tuturor Bisericilor Ortodoxe nu ar putea să oprească săvârșirea unei inechități. Iar dacă o au, o intervenție a tuturor e cu atât mai necesară, în sensul cel[ăl]alt: al ajutorării unei întregi Biserici amenințate cu dispariția din pricina sărăciei.

Așteptăm hotărârea Î. P. S. Miron.

Îndreptar

Radicalii Ortodoxiei (sunt, din fericire, și din aceștia) au ridicat o chestiune principală cu prilejul călătoriei P. S. arhiereu-vicar Tit Simedrea la Atena. Se știe că P. S. Tit a plecat din ordinul și din dorința părintelui Patriarh, care ar vrea o mai mare apropiere și o mai strânsă legătură între Bisericile Ortodoxe. Călătoria aceasta o așteptam mai demult și am salutat-o după cuviință.

Iată însă că radicalii de cari vorbeam ridică din umeri: călătoria la Atena? La ce bun? Pentru strângerea legăturilor dintre Biserici; pentru realizarea unei solidarități mai ferme și mai depline? Nu e nevoie! Suntem solidari cu toții întru Hristos; și legătura între Biserici tot prin El se face, dacă fiecare Biserică își ține îndeaproape legea. Avem un singur punct de raliare: Hristos. Să ne ținem strâns de arătările lui și totul e în ordine; și unitatea de credință, și solidaritatea.

Raționamentul radicalilor – așa de valabil în aparență, încât înfruntarea lui ar duce de-a dreptul la catolicism – nu e nici pe departe impecabil. Căci Biserica

este UNA, şi totuşi, noi avem MAI MULTE Biserici Ortodoxe. Între BISERICA lui Hristos, care depăşeşte veacurile, şi BISERICILE noastre naţionale pravoslavnice este o deosebire care provine din adăugarea unui element concret, ISTORIC, la acestea din urmă.

Este sigur că fiecare din aceste Biserici locale au, toate, unul şi acelaşi îndreptar – BISERICA. Este adevărat că păzirea indicaţiilor acelui îndreptar aduce cu sine unitatea de doctrină şi, cu aceasta, solidaritatea Bisericilor, prin participarea lor, prin fuziunea lor, aş zice, în arhetip, în BISERICA.

Dar tot aşa de sigur şi adevărat este că, pentru ca diferitele Biserici să poată în adevăr respecta şi împlini LEGEA, ele trebuie să fie în cât mai strânsă legătură între ele şi în cât mai activă osmoză.

Împotriva acestei afirmaţii, pe care eu o socotesc fundamentală, pot să strige şi să protesteze radicalii Ortodoxiei oricât vor pofti; parcă-i aud deja tunând: erezie papistăşească; deformaţie metafizic-gnoseologică; istoricism şi… psihologie. Îi rog însă să se liniştească; nu e nimic din toate astea. Ci doară un imperativ de viaţă. Bisericile noastre nu sunt un Ierusalim ceresc. Ele trebuie să trăiască; deocamdată aci, în veac. E un lucru pe care îl uităm prea des.

Primatul temporalului?

Părintele Iuliu Hossu, episcop unit de Gherla, a trimis credincioşilor săi o scrisoare pastorală, instituind o zi de rugăciune pentru Biserica Ortodoxă prigonită în Rusia. E o frumoasă pagină de literatură religioasă, peste care trece un larg suflu de indignare întru Hristos, cu puternice şi demne accente de protest.

Dar, cu toată bucuria noastră pentru faptul că un fiu şi păstor al Bisericii lui Hristos s-a învrednicit de atâta virtute, nu pot sugruma într-un colţ al sufletului o undă de întristare. Iată, Biserica noastră Ortodoxă stă; şi nu se încumetă la elementarul gest de solidaritate, pe care şi l-a îngăduit chiar Biserica schismatică a bulgarilor.

Am auzit şi o explicaţie. Ea este penibilă: să fim cuminţi. Stăm în coasta Rusiei; şi Dumnezeu ştie dacă nu cumva diavolii roşii de la Moscova, cari ne caută gâţă, nu vor prinde prilejul pentru a tuna împotriva… amestecului nostru în trebile lăuntrice ale Sovietelor.

„Ne” caută gâţă! Cui „ne”? Că doară vorbeşte Biserica Ortodoxă. Nouă, Bisericii? Nu. Ci nouă, statului român! Vedeţi, dară! BISERICA românească este silită să lipsească de la un gest şi o îndatorire elementare, pentru că aceasta nu se potriveşte cu interesele STATULUI românesc. Instituirea expresă a primatului temporalului, a secolului asupra spiritualului. Mai clar decât atâta nu se poate.

Să fim, deci, cuminţi. Să întârziem, să renunţăm chiar la o mărturisire care constituie prima noastră datorie de următori ai lui Hristos, pentru că interesele statului nostru sunt altele. Îmi aduc şi acum aminte ce nobilă supărare cuprinse-

se pe vajnicii apărători ai Ortodoxiei române acum patru ani aproape, când, intrând în presă și scriind prima *Duminică* la această foaie[1], arătam că nu se poate cere statului român „modern" să se identifice cu nevoile Bisericii și că e o datorie a acesteia să-și creeze o autonomie de manifestare. Am fost „strivit" atunci cu tot felul de poncife istorice și considerațiuni „dominante". Eu am ridicat din umeri. Știam cui vor da dreptate împrejurările. Am precizat, de atunci, diverse împrejurări cari mă verificau. Și astăzi mă verifică alta. Acum ce mai vreți?

Frații noștri creștini ortodocși sunt schingiuiți în Rusia, Bisericile sunt închise – iar în numele pravoslaviei românești nu poate ridica cuvânt de împotrivire și mărturie de solidaritate decât... episcopul unit al Gherlei! Asta e.

Îndreptarea unei erori

Rândurile mele din *Dumineca*[1] trecută, în cari relevam frumoasa scrisoare pastorală prin care episcopul Hossu hotăra o zi de rugăciune pentru creștinii prigoniți din Rusia, mi-au procurat un plus de informație. Am primit, anume, la ziar textul a două scrisori pastorale analoage, emanând una de la părintele Bădescu, episcopul Caransebeșului[2], alta de la vlădica Neculai, mitropolit al Sibiului[3]. Mai ales aceasta din urmă, de o frumoasă ținută literară și conținând, intercalată în text, o rugăciune ocazională, scrisă cu un deosebit simț al limbii și atmosferei bisericești, plină de o nobilă emoție, m-a impresionat. Împotriva mitropolitului Bălan nu o dată am avut prilejul să fac valabile tot felul de aprehensiuni, dintre cari unele grave. Nu mă voi da în lături să recunosc, totuși, și în această împrejurare, că P. S. Neculai al Sibiului este, între arhiereii noștri, cel mai viteaz și cel mai sensibil la întâmplările cari angajează într-un fel sau altul ființa Bisericii noastre. Discuția poate fi în legătură cu soluțiile pe cari le adoptă în aceste împrejurări. De la reacțiunea necesară însă, nu a lipsit niciodată.

Aceste două pastorale, cari îmi sosiră în cursul săptămânii, dovedesc un lucru: că nu am avut dreptate când am afirmat că din sânul Ortodoxiei românești nu s-a ridicat nici un glas pentru îndurerata Biserică pravoslavnică Rusă și că numai uniții s-au învrednicit de o asemenea atitudine. Iau act de această eroare a mea.

Constat însă că manifestările vin din Ardeal. Că Biserica noastră, în întregul ei, în frunte cu Sinodul, a tăcut. Și că numai de peste munți s-au ridicat glasurile de protest și de solidaritate. Chiar dacă m-aș înșela a doua oară și dacă pe undeva, într-o eparhie din Vechiul Regat, ar mai fi existând vreo asemenea pastorală, încă nu ar fi neîndreptățită constatarea pe care am făcut-o și cu alte prilejuri că, între faptele cari deosebesc Ortodoxia ardeleană de Ortodoxia din vechea țară, e și mai viul spirit de acțiune al celei dintâi.

Cine din noi are dreptate?

... Este încă un aspect ignorat al marii probleme structurale a Ortodoxiei. Dar ne gândim așa de puțin la el!

Sfinți naționali?

Citesc într-un ziar:

„Corespondentul din Belgrad al ziarului «Observer» anunță că Sinodul sârbesc se ocupă cu chestiunea canonizării lui Nicolae al II-lea, care a fost împușcat la Ecaterinburg de către bolșevici.

Petiția care cere proclamarea lui Nicolae al II-lea ca «Sfânt Mucenic» a fost înaintată Sinodului de către populația ortodoxă a orașului Leskovitz. Cererea e motivată de faptul că Nicolae al II-lea ar fi fost «cel mai cinstit, cel mai inimos și cel mai mărinimos dintre suveranii europeni», iubind călduros poporul sârbesc, ca pe al său propriu. În consecință, se cere ca Nicolae al II-lea, care a murit ca un mucenic, să fie pus alături de sfinții naționali ai sârbilor – Simion, Sava, Lazăr, Ștefan și alții".

Cererea aceasta este extrem de curioasă. Nu se poate susține că era canonizărilor ar fi categoric închisă pentru Biserica Răsăriteană. Dar fapt e că lucrul nu se mai obicinuiește. Și, pe urmă, organizarea – sau, dacă vreți, dezorganizarea specială în care se află de câteva veacuri Ortodoxia – ridică anumite dificultăți.

Relațiunea de mai sus vorbește ea însăși de sfinți... naționali. Sfinții naționali sunt totuși un *curiosum*. Cum adică – chiar în materie de sfințenie, ceva care e valabil peste Dunăre încetează să fie valabil la București? Starea de sfințenie reprezintă o valoare națională, sau una absolută? Nu există sfințenie obiectivă?

Dar această aberație și are explicația ei formală; cine ar trebui să canonizeze? Sinoadele Bisericii sârbești. Au hotărât aceste sinoade valoarea pentru Biserica noastră, de pildă? Nu. Atunci nici canonizările ei. Vedeți, deci: sinoadele naționale duc la... sfinții naționali.

De unde această anormalitate? Dintr-o falsă înțelegere a autocefaliei. Fărâmițarea Ortodoxiei în Biserici naționale complet autonome este o depărtare de la normal. Căci, de fapt, autocefalia nu este de sine stătătoare. În ce ne privește pe noi, autocefalia este un privilegiu pe care ni l-a acordat Patriarhia din Constantinopol[1]. Poate să nu ne convină asta, dar așa e: logic, istoric și dogmatic. LEGĂTURA DINTRE NOI ȘI PATRIARHIA ECUMENICĂ NU E NULĂ, CI NUMAI ANULATĂ PRIN CĂDEREA ÎN DESUETUDINE.

Ce s-a întâmplat cu noi s-a întâmplat însă și cu celelalte Biserici. Am uitat cum stau lucrurile, în fond, și ne credem de capul nostru. Rezultatul? Sfinții... naționali și adevărurile religioase... naționale. Ce păcat că nu putem să râdem!

Nedumeriri

Despre P. S. Gherontie, episcop al Tomisului[1], deci păstorind în cel mai înaintat post al Ortodoxiei românești înspre răsărit, am spus aci adesea cuvinte de recunoaștere a unei activități pe care o doream rodnică. Nu în virtutea unor

legături personale cari ar fi existând între Prea Sfinţitul şi noi. Căci legăturile personale nu au însemnat nicicând ceva în acţiunea noastră. Ci numai pentru adevăr.

Astăzi însă ni se înfăţişează un fapt surprinzător. Iată-l.

„În comunele Cavarna, Hârşova, Ciobanu, Mihai Viteazul, Ghiuvenlia, Chiaselev (şi alte vreo câteva) P. S. a resfinţit Bisericile care au fost sfinţite în regulă şi în care s-au oficiat serviciile în timpul războiului de către bulgari; s-au oficiat sub episcopul Ilarie şi până la câteva săptămâni înaintea resfinţirilor făcute de P. S. Gherontie.

Pe ce motiv s-a făcut resfinţirea? Pentru că, zice Sfânta Episcopie, aceste Biserici au fost profanate de bulgari, care, în timpul războiului, le-au luat Sfintele Moaşte ce trebuie să existe pe Sfânta Masă.

Ce-au vrut să facă bulgarii cu Sfintele Moaşte? Mai ales că şi ei au făcut servicii în aceste Biserici?

Şi, dacă bulgarii au făcut servicii în Bisericile noastre Ortodoxe, numai prin faptul că ne-au fost duşmani în război, prin aceasta s-au profanat Bisericile?

Sau, dacă bulgarii sunt schismatici faţă de ecumenicitatea ortodoxă, prin aceasta s-a comis o profanare când ei au săvârşit Tainele în Bisericile noastre?

Dacă pentru acest al doilea motiv a socotit P. S. Gherontie că s-au profanat Bisericile, ce se face cu toate ierurgiile săvârşite de la război până la resfinţire? Noi ştim că schisma lasă în picioare valabilitatea Tainelor săvârşite, căci schisma bulgarilor priveşte disciplina administrativă, iar nu dogma. Sfintele Taine sunt valabile între noi şi romano-catolici, cu atât mai mult între noi şi bulgari.

Nu cumva însă toate motivele de resfinţire a Bisericilor se datoresc altor interese, străine de dogmă şi de ecumenicitatea ortodoxă?"

Din partea noastră, nu am avea decât o dorinţă: să fim lămuriţi. Noi şi toată lumea care stă nedumerită. Ceea ce nu e frumos.

Pregătiri pentru Sinodul panortodox

Se deschide sesiunea de primăvară a Sfântului Sinod. Nu ştiu în ce dispoziţie sufletească se vor fi adunând Prea Sfinţii Părinţi. Vremurile cari au trecut peste ei în acest ultim an au fost, bisericeşte, mai liniştite. Vor fi fost, deci, chiriarhii mai la îndemână ca să judece asupra problemelor cari se pun astăzi Bisericii.

Credem că activitatea actualei sesiuni se va împărţi în două: rezolvare de chestiuni curente, administrative, de o parte; formulare de probleme şi studiere a lor, de alta. E vorba, evident, de marile probleme ale Ortodoxiei, pe cari viaţa religioasă de după război le-a indicat în chip precis şi a căror rezolvare nu mai poate întârzia.

Vrem, deci, să spunem: cea mai de seamă îndatorire a Sinodului Bisericii noastre e astăzi să pregătească materialul pentru presinodul panortodox, care se va ține în curând la Muntele Athos.

Biserica românească e datoare să-și dea seama de importanța acestei reuniuni pravoslavnice și să se prezinte acolo suficient de pregătită nu numai pentru a ajuta la o rodnică desfășurare a lucrărilor, dar și pentru a cuceri în soborul Bisericilor dreptcredincioase LOCUL CARE NI SE CUVINE, NUMAI DACĂ ȘTIM SĂ-L ȚINEM.

Prima problemă de dezbătut și de lămurit va trebui să fie restabilirea unității de credință și de acțiune a Ortodoxiei, sfârtecată așa cum e în acțiunile izolate ale diverselor autocefalii, cari de prea multă vreme lucrează fără contact.

Va trebui, în acest scop, făcută o verificare de titluri și stabilirea acelei ierarhii fără de care este imposibilă o viață bisericească.

Și, mai ales, va trebui asigurată procedarea unitară în toate chestiunile curente, singura garanție de existență a Bisericii noastre SOBORNICEȘTI. Prilejul imediat, în această privință, nu va lipsi. El este dat, de pildă, de data Paștelor în anul 1931, care prezintă din nou particularitățile anului trecut.

Vrem să se reînceapă agitațiile; să se golească Bisericile? Desigur, nu. Dar pace în această chestiune nu se poate obține decât într-un singur fel: să serbăm toți în aceeași zi.

Asta însă nu poate hotărî decât Soborul de la Sfântul Munte. Iată, deci, un exemplu. Și nu e decât unul!

Toată atenția și toată însemnătatea pentru viitorul presinod. Iar Sinodul nostru să-și facă pregătirile.

Sf[ântul] Sinod și statul rumân sunt în vină

Toate ziarele publică o notă stereotipă:

„Ieri după amiază, M. S. Regele a primit în audiență pe părintele Visarion Dzuvani, mitropolitul Albaniei.

D-l președinte al Consiliului de Miniștri, ministru al Cultelor, l-a prezentat membrilor Sinodului permanent, arătând dorința sa ca Biserica să urmeze statul în recunoașterea noii Biserici naționale într-un stat care are legături în mai multe domenii cu statul român."

Este o notă care ne surprinde în cel mai înalt grad. Părintele Visarion, mitropolit al Albaniei, în Sinodul Bisericii Române? Cum adică, Sfântul Sinod nu știe că părintele Visarion e CATERISIT de Patriarhia Constantinopolei? L-am văzut și eu, fotografiat cu tot felul de cruci pe piept; dar sfinții părinți chiriarhi ai noștri trebuiau să știe că un caterisit nu mai are dreptul de a purta engolpioane și că nu mai aveau dreptul să stea cu el de vorbă în Sinod, ca mitropolit.

D-l ministru al Cultelor l-a adus? Se poate. E probabil însă că d-l ministru nu cunoaște *toată* chestiunea. Biserica națională albaneză nu există încă, după

canoane[1]. Părintele Visarion, care pe vremuri a încercat să obţină arhieria la noi şi nu a izbutit, a fost ridicat la treapta arhierească de doi episcopi ruşi în pribegie, CARI NU AVEAU JURISDICŢIUNE.

Părintele Visarion, e adevărat, a devenit mitropolit al Albaniei şi a hotărât instituirea autocefaliei albaneze. Asta însă împotriva Constantinopolei, care l-a caterisit. Procesul e în curs, deci.

Va trebui, desigur, să sprijinim hotărârea Albaniei de a-şi avea o Biserică naţională. Dar este cel puţin straniu a crede că o putem face solidarizându-ne noi, Biserica pravoslavnică, cu Biserica albaneză, care – o regretăm, dar aşa e – în momentul de faţă nu poate fi socotită decât schismatică.

Datoria noastră este să oferim mediaţia noastră între Patriarhia Constantinopolei şi autocefalia albaneză pentru a obţine o împăcare şi regularizarea canonică a acesteia din urmă. Cu totul fals e însă ca noi să recunoaştem, împotriva Constantinopolei – smulgându-ne, deci, din ecumenicitatea pravoslavnică – Biserica albaneză, primind în Sinod un arhiereu caterisit.

Sfântul Sinod şi d-l Iorga sunt în greşeală gravă. Nădăjduim că vor reveni.

În chestiunea Bisericii albaneze
– O punere la punct –

Părintele Visarion Dzuvani, ce se intitulează „Mitropolit Primat al Albaniei", ne-a vizitat la redacţie, aducându-ne o întâmpinare din partea comunităţii ortodoxe albaneze din Bucureşti. Întâmpinarea – care vrea să combată punctul nostru de vedere în foarte importanta chestiune pe care a ridicat-o, brusc, neaşteptata vizită a părintelui Visarion Dzuvani la Bucureşti – am publicat-o în numărul de alaltăieri al „Cuvântului", rezervându-ne dreptul de a o comenta, neîntârziat. E ceea ce facem.

Noi regretăm că părintele Visarion s-a amestecat în această discuţie. Tema, cum am pus-o noi, mărginea procesul la doi interesaţi: Biserica românească şi guvernul românesc. Cazul Bisericii albaneze – faţă de care noi am ţinut să ne subliniem simpatia – şi al părintelui V[isarion] nu ne interesau, în speţă, în ele însele. Pentru că însă părintele Dzuvani crede că ne poate întâmpina cu precizări cari răstoarnă afirmaţiile noastre, datori suntem să restabilim – spre sincera noastră părere de rău – faptele. Nu de alta, dar nu putem lăsa impresia că noi nu ştim ce spunem.

Să luăm, deci, lucrurile pe rând:

O hirotonisire... morganatică

Întâmpinarea recunoaşte: „Este adevărat că hirotonisirea mitropolitului Visarion Dzuvani a fost făcută de către episcopii ruşi emigraţi, însă cu voia Patriarhului său de atunci", că de la acest patriarh AL SĂU (notaţi bine) există

chiar o semnătură sub un act prin care Visarion se recomandă autorităților bisericești din Sremsky Carslovsy „în calitate de episcop albanez". Și că acolo, la Sremsky Carslovsy, l-au și pomenit în Biserică, așa: „Pomenește, Doamne, încă și pe episcopul albanez Visarion!". Concluzia: hirotonisirea este în deplină ordine.

Răspundem: hirotonisirea s-a făcut la 3 mai 1925, în Cattaro, de către episcopii ruși Ermoghen *al Ecaterinoslavului și* Mihail *al Alxandrovskului. Acești episcopi n-aveau, după canoanele Bisericii, dreptul de a hirotonisi episcop* pentru un teritoriu ce cădea sub jurisdicția altei episcopii. *În speță, sub jurisdicția Patriarhiei de Constantinopole. Iată ce hotărăște în această privință* Canonul 35 apostolic:

„Episcopul să nu îndrăznească a face hirotonii afară de hotarele sale, în cetățile și satele cari nu sunt supuse lui; iar de se va dovedi că a făcut aceasta, împotriva învoirii celor ce țin acele cetăți sau sate, să se caterisească și el, și cei pe cari i-a hirotonit".

Dar vorbește întâmpinarea de „voia patriarhului său de atunci". *E vorba de Patriarhul sârb Dimitrie. Întrebăm: al cui era patriarhul? Al părintelui Visarion Dzuvani? Dar acesta era albanez, născut la Elbasan. Cetățenia îi era greacă. Fusese preot al unui regiment din armata greacă, în timpul războiului.*

Dimitrie nu era patriarhul său. N-avea cum să fie. Dar, chiar de ar fi fost, hirotonia sa tot nulă era. Se știe apoi că un episcop se hirotonisește pentru un loc precis. Întrebăm: care i-a fost eparhia părintelui Visarion Dzuvani? Al cui episcop a fost hirotonisit? Al cui? Întâmpinarea ne spune că el era „episcop albanez". Asta, în Biserica Ortodoxă, este egal cu „cetățean al lumii"...

Autocefalia și caterisirea

Întâmpinarea, vorbind de *„așa zisa caterisire"* a lui Visarion Dzuvani, o socotește *neavenită*, pentru că:

„Biserica albaneză este proclamată autocefală în anul 1922, Î. P. S. a fost hirotonisit episcop în anul 1925 și actul de caterisire, dacă ar fi fost efectuat, se spune că ar fi fost efectuat în anul 1929, adică șapte ani după proclamarea autocefaliei Bisericii albaneze și patru ani după hirotonisirea episcopală; distanța acestor date face neavenită orice hotărâre a Patriarhiei din Constantinopol împotriva înaltului prelat albanez".

Întâmpinarea se grăbește. Și se grăbește rău. Biserica albaneză nu este autocefală din anul 1922. De drept, ea nu este autocefală nici astăzi. Autocefalia ei n-a recunoscut-o nimeni. Și fără această recunoaștere e hazardat a se vorbi de autocefalie, încă din 1922. Că așa au socotit-o albanezii, asta e altceva. Dar situația de drept este cea pe care am spus-o noi. Iar până în 1929, Biserica o conduceau episcopii, puși de Patriarhia Constantinopolei, Ierotei și Hristofor. În 1929 au fost alungați aceștia (Hristofor a fost întemnițat și a înnebunit, din această cauză) și în locul lor Visarion Dzuvani a venit și a... hirotonisit pe Ambrozie, Evghenie și Agatanghel. *Haiducește. Atunci, în 1929, Patriarhia Constantinopolei, care are jurisdicția asupra Albaniei, l-a caterisit. Și pe*

dânsul, şi pe cei trei. IAR CATERISIREA ACEASTA A FOST RECUNOSCUTĂ DE TOATE BISERICILE ORTODOXE AUTOCEFALE – *Y COMPRIS* BISERICA POLONIEI. *Biserica Ortodoxă Română – după informaţiunile noastre – nu este adevărat că* „n-a acceptat până astăzi o astfel de hotărâre". *Nu. Ci, din prisos de dragoste faţă de Biserica şi de poporul albanez, s-a oferit să facă doar pe mediatoarea între Patriarhia ecumenică şi Biserica ce vrea să-şi ia zborul. Atât. Pentru toată lumea, deci,* părintele *Visarion Dzuvani este caterisit. Şi în această situaţie nu poate fi primit în Sinodul Bisericii rumâneşti.*

O teorie ciudată…

Întâmpinarea publicată de noi conţine însă şi o foarte ciudată teorie asupra autocefaliei şi asupra interdependenţei Bisericilor Ortodoxe. Pentru autocefalie, spune întâmpinarea, nu este nevoie decât de independenţa statului respectiv şi de… autohtonia poporului ortodoxal al Bisericii. Iar părintele Visarion Dzuvani „a crescut în teritoriul Albaniei, azi liberă politiceşte, a fost deputat şi senator în parlamentul albanez şi DIN ACESTE CAUZE NICI O ALTĂ BISERICĂ STRĂINĂ ŞI NICI MĂCAR CEA DIN CONSTANTINOPOL, DIN PUNCT DE VEDERE CANONIC, NU ARE DREPTUL SĂ SE AMESTECE ÎN TREBURILE BISERICEŞTI ALE Î. P. S.…"

Bine, oameni buni, dar atunci, dacă nu vreţi să ştiţi de nimeni şi nimic, de ce nu ne daţi nouă pace? Pentru ce vrea părintele Visarion Dzuvani să ne dea brânci ca să-l recunoaştem noi?

… Şi un cuvânt pentru viitor

Convingerea noastră este că Biserica Albaniei va izbuti să-şi capete autocefalia. E bine să o capete. Trebuie să o capete. Pre cât ştim, nici Patriarhia de Constantinopole nu pune picioru-n prag, pe această chestie. Nu. Intervenise chiar un acord. Cel de la Tirana.

Dar pentru asta nu se procedează… haiduceşte.

Biserica Ortodoxă Rumânească, prin răspunsul împăciuitor dat Patriarhiei Ecumenice (după informaţiunile noastre), a dat dovadă de înţelepciune şi de foarte multă bună-voinţă. Dacă Părintele Visarion Dzuvani însă crede că Bisericii noastre i se poate bate din picior, sau că poate fi… dusă cu Iordanul se înşală. Şi zăboveşte zadarnic prin Bucureşti.

2. Predania sau Sfânta Tradiție

Iubirea aproapelui și iubirea metafizică

De la un congres al înfrățirii popoarelor prin Biserică vine chemarea către iubirea aproapelui. Din toată metafizica creștină, iubirea pare să fi fost aleasă pentru ca să adune din nou, ca un teren comun [de] înțelegere, toate puterile risipite ale creștinătății. Reușita întreprinderii nu e însă asigurată. Căci la noi ea nu va găsi nici un răsunet – și pe drept cuvânt.

Știm ce poate să ne spună congresul înfrățirii popoarelor; călduțe emoții altruiste și umanitare, iubirea ajungând la „bunăstarea omenirii"; asta nu e iubirea *creștină*. Construită din idei abstracte, pe baza unei simpatii organice și naturale, ea nu este decât dovada *iudaizării* spiritului apusean, de care vorbeam și altă dată. Căci aceasta însemnează în primul rând iudaism: valorificarea faptei după efectele ei vizibile; totul începe și se sfârșește în acțiunea empirică. Psihologie!

Ce legătură poate avea această iubire apuseană cu iubirea noastră creștină, metafizică? Evident, nici una. Prima e din ordinea moralei – cea de-a doua, din ordinea mântuirii. Cea dintâi înlesnește conviețuirea, ultima face cu putință o trecere peste marginile noastre empirice. Căci aci stă doară adânca, răscolitoarea valoare a iubirii creștine: prin ea ne eliberăm de apăsătoarea robie a identității *Eu = Eu*; prin ea putem păși *afară din noi înșine*.

Există în creștinism, totuși, și o iubire a aproapelui? Desigur, există; dar o iubire a aproapelui prin Dumnezeu și în Dumnezeu; ca o consecință a actului nostru de iubire către Dumnezeu, a depășirii noastre *supralogice*, prin îndurarea lui Dumnezeu. Pe de o parte.

Iar pe de alta, ca o condiție de constituire a comunității de iubire, fără de care adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu nu e posibilă.

În ambele cazuri deci, o iubire care nu-și are scopul în îndestularea aproapelui, ci, dimpotrivă, începutul și sfârșitul în comuniunea cu Dumnezeu (*I Ioan* 1, 6–7).

Finis amoris, ut duo unum fiant[1]. Ce departe suntem de anglo-saxona filantropie protestantă! Ce ne poate fi, deci, nouă Stockholmul sau Geneva? Ocupaţie nevinovată, dar şi nerodnică, pentru oameni de treabă... Adâncirea noastră înşine, eliberare a noastră din hamurile empiriei, *mântuire* a noastră? Nu. Pe asta o găsim în altă parte: în împlinirea întreagă şi înţelegătoare a legii noastre dreptcredincioase, nealterată şi intransigentă.

Învăţătura Bisericii

Acum două săptămâni a fost instalat oficial în Bucureşti, la o Biserică din centrul oraşului, un nou preot paroh; un prieten, om în putere, energic şi cu simţul răspunderii păstoreşti, în care binevoitorii Bisericii îşi pun nădejdile[1]. Doi teologi şi un laic au avut acolo, la această ceremonie, o discuţie. Locul era nepotrivit pentru asemenea îndeletniciri. Discuţia s-a urmat în fraze scurte şi s-a frânt înainte să ajungă la o încheiere. Laicul eram eu. Pentru că tema e – după părerea mea – de o însemnătate fundamentală, o reiau aci.

Părintele protopop, care a ţinut vorbirea de binevenire, a pomenit de „Biserica învăţătoare". Problema era la îndemână. Această calitate de „învăţătoare" este o *funcţiune* specifică şi *diferenţiată* în Biserică, sau nu e decât o *calitate* constitutivă a Bisericii în *totalitatea* ei? Există, cu alte cuvinte, o Biserică învăţătoare şi alta care este învăţată de cea dintâi? Am crezut atunci, ca şi acum, că *nu*. Mi s-a opus termenul de „Biserică ascultătoare". Socotesc că nu e un răspuns hotărâtor.

Nu voi spune că în Biserică nu se împarte învăţătură. Dar ce fel de învăţătură e asta? Cea discursiv-logică (singura care ar îndreptăţi împărţirea în învăţători şi şcolari)? Sigur că nu; căci asta ar fi raţionalism – deci, protestantism. Religia însă nu e raţiune, ci cunoaştere şi viaţă; raţiune, credinţă şi faptă; toate la un loc. Cine încearcă să rupă această unitate sintetică se rupe de creştinism. Şi învăţătura Bisericii trebuie să ţină seamă de acest fapt. În Biserică, deci, toţi învaţă şi sunt învăţaţi. În diferite chipuri: prin *Sfânta Scriptură*; prin comentarea ei; prin predici; prin acte de îndurare şi de credinţă, prin exemplul faptei trăite, deci; dar prin toate acestea la un loc. Una singură e neputincioasă, pentru că nu înfăţişează decât un aspect al creştinismului.

Nu vom contesta că există o expresiune logică a religiei noastre; e *Simbolul credinţei*, a cărui comentare şi înţelegere se însărcinează să ne-o înlesnească ştiinţa teologică. Dar teologia nu este ea însăşi decât o ramură a doctrinei complete; şi nimic nu ne îndreptăţeşte a-i acorda o situaţiune privilegiată în opera de „predare" a creştinismului.

Dar, dacă aşa de vaste sunt mijloacele de învăţătură creştină şi aşa de multe felurile de oameni în stăpânirea unuia din aceste mijloace, mai este oare posibilă deosebirea de fapt, constituirea unui corp învăţătoresc şi a altuia şcolăresc în

Biserica noastră creştină? Răspunsul e clar: învăţătură de Biserică, dar nu printr-un organ al ei specializat. Ci prin ea însăşi, în totalitatea ei; căci fiecare e în Biserică profesor şi şcolar, până la sfârşitul zilelor lui.

Asta – cred eu – este Ortodoxie.

Iertarea creştină

Iertare! Iertare creştină. Cuvântul a fost prea des pomenit în ultimele zile. Dar la înţelesurile lui câţi dintre noi se vor fi gândit cu dinadinsul? Şi totuşi, el trebuie lămurit.

Creştinismul este religia iubirii, a milei şi a iertării. Religia celor slabi, deci? A sclavilor? A, nu! Ci mai de grabă a eroilor. A eroilor umili şi anonimi; a celor cari s-au înfrânt pe ei, a celor cari nu mai sunt ai lor, ci ai lui Dumnezeu.

Cine nu mai cere nimic pentru el – e creştin.

Cine nu mai există prin el – e creştin.

Cine s-a omorât în trupul lui, în ambiţiile şi poftele lui, dar trăieşte în spiritul şi în legea lui, care e a lui Dumnezeu, e creştin…

Înseamnă însă aceasta că un creştin nu există, nu cere nimic, nu vrea nimic, nu luptă pentru nimic? Deloc. El este, luptă şi cere împlinirea legii lui Dumnezeu.

„De-ţi va greşi aproapele tău nu de şapte ori, dar de şaptezeci de ori câte şapte, iartă-l pre el"[1]. Desigur. De-ţi va greşi ŢIE! De-ţi va greşi ţie, nu ai nici un drept să-l osândeşti; căci cine te-a pus pe tine judecător în propria ta cauză şi de unde vei lua puterea să osândeşti şi hotărârea să execuţi?

Cum de poţi aduna atâta tărie în sufletul tău, încât să iei asupra ta păcatul grozav de a te înscăuna ca stăpân peste oameni? Deci, iartă-l. Dar noi mai ştim ceva.

Ştim că, batjocorit, scuipat, pălmuit şi spânzurat pe cruce, Hristos a gemut îndurător: „Iartă-le lor, Doamne, că nu ştiu ce fac"[2]. Dar tot Hristos, îndurătorul a toate, e cel care a luat biciul şi a gonit pe zarafii şi negustorii cari spurcau casa Domnului. De ce se uită aşa uşor lucrurile acestea?

De ce nu ne dăm seama că blasfemăm şi că batjocorim tocmai ce e mai cutremurător de sublim în creştinism atunci când bagatelizăm iertarea creştină, făcând din ea o muşama cu care să acoperim păcatele ce se fac împotriva „legii"?

Căci tocmai asta e sublim în religia noastră: dezrădăcinarea subiectivismului şi a sentimentalismului obicinuit să centreze toate întâmplările asupra noastră înşine – şi punerea noastră absolută în slujba unei realităţi transcendente nouă. Iertarea în domeniul relativ al personalului e la locul ei: pentru că noi, neexistând ca „noi", insulta ce ni se face nu are obiect, nu există pur şi simplu. Iertarea greşalelor greşiţilor noştri echivalează cu indiferenţa faţă de răul care ni se face, pentru că acest rău noi nu-l simţim, nu trebuie să-l simţim. Aşa fiind, iertarea nu e un principiu de morală, ci o metodă terapeutică pentru prelucrarea noastră personală.

Dar atunci, iertare pentru păcate, împotriva legii nu există pentru noi; ca nu stă în mâna noastră, ci în mâna lui Dumnezeu; singur poate Dumnezeu să ierte. Noi, nu! Ar fi prea mare îndrăzneala şi orgoliul acesta ne-ar pierde.

Încetaţi, deci, mieluşei ai lui Dumnezeu, cu risipa de generozitate; NON DE RE TUA AGITUR[3]!

Crede şi te vei mântui

Şase mai. Duminica slăbănogului. *Sfânta Evanghelie* a lui Marcu:

„... Şi s-au adunat aşa de mulţi, că nu mai era loc nici înaintea uşii, şi le grăia lor cuvântul Împărăţiei.

Şi vin şi aduc la El un slăbănog, pe care îl purtau patru inşi.

Ci neputând, din pricina mulţimii, să se apropie de El, au desfăcut podişul învelitoarei unde era Iisus şi prin spărtură au lăsat în jos patul în care zăcea slăbănogul.

Atunci, văzând Iisus credinţa lor, i-a zis slăbănogului: Fiule, iartă-se ţie păcatele tale.

Dar erau acolo unii dintre cărturari, cari şedeau şi cugetau în inimile lor:

Pentru ce vorbeşte acesta astfel? El huleşte. Cine poate să ierte păcatele, fără numai unul Dumnezeu?

Şi, pe dată, cunoscând Iisus cu duhul Lui că aşa gândeau ei întru sine, le-a grăit: De ce cugetaţi aceasta în inimile voastre?

Ce este mai lesne? A zice slăbănogului: Iartă-se ţie păcatele tale, sau a zice: Scoală, ia-ţi patul tău şi umblă?

Ci ca să ştiţi că Fiul Omului are pe pământ puterea ca să ierte păcatele, a zis slăbănogului.

Ţie zic: Scoală-te, ia-ţi patul tău şi mergi la casa ta.

Şi s-a sculat şi, pe loc luându-şi patul, a ieşit afară, înaintea tuturor" (2, 2–12).

Tâlcul acestui fapt, întărit prin mărturisirea *Evangheliei*, este lămurit pentru înţelegerea oricui. Slăbănogul a fost vindecat pentru că a crezut. Nu se poate să nu fii mântuit când crezi – şi ai hotărârea sforţării şi jertfei tale. Ca cei patru care au spart coperişul pentru a depune la picioarele Lui povara lor dureroasă, în căldura voinţei lor, încordată toată asupra mântuirii.

Ca şi slăbănogul din Capernaum, bântuit din naştere de duhurile rele, care îl vlăguiau şi-i legau puterile vieţii, aşa stăm şi noi astăzi la picioarele lui Dumnezeu.

Crede, fii gata de jertfă şi te vei mântui. Dar nu uita că, mai departe, *Evanghelia* Sfântului Ioan spune: „După acestea, Iisus l-a aflat în templu şi i-a zis: Iată că te-ai făcut sănătos; nu mai păcătui, ca să nu ţi se întâmple şi mai rău" (*Ioan* 5, 14).

Ce e Predania?

Una din cele mai mari primejdii care amenință Ortodoxia rumânească – și cu ea însăși așezarea spirituală a poporului nostru în structura lui intimă – este nevoia de „înnoire" pe care o simt din ce în ce mai stăruitor anumite cercuri teologice de la noi. Dacă această nevoie s-ar face simțită numai în unele personagii ridicule, scăpate în bălăriile teologiei rumânești, cari s-ar simți dezonorate dacă nu ar fi în stare să valorifice pe Fouillée sau chiar pe Ernst Haeckel[1] pentru învățătura dumnezeiască, chestiunea nu ar fi tocmai așa de gravă. Se întâmplă însă că o problemă a „înnoirii" există realmente în orice viață religioasă. Astfel încât o cercetare atentă a situației, obligată a se ține deopotrivă departe atât de „științificitatea" inovatorilor, cât și de „ortodoxia" habotnicilor, e datoare să stabilească cu precizie sensul și limitele acestei înnoiri.

Îmi îngădui să cred că, în ciuda frecvenței și gravității excepționale a erorilor în cari a căzut neliniștea reformatorilor, există un îndreptar sigur, aș zice, infailibil, în problema „actualizării" Bisericii; și că numai ignorarea acestui îndreptar a făcut, aiurea și la noi, posibile toate greșelile pe cari le-am trăit sau le ispășim. Acest îndreptar este PREDANIA. Adică, Sfânta Tradiție a Bisericii.

1) Orice învățătură religioasă, deci și învățătura lui Hristos, este trăită de oameni. Trăirea aceasta, considerată în totalitatea ei spațială și temporală, constituie într-un fel viața însăși a învățăturii. Căci învățătura nu este un adevăr oarecare, pe care cineva l-a formulat odată, l-a săpat apoi într-o tablă de aramă și l-a pus undeva sub sticlă, ca să se uite lumea la el, sau chiar să i se închine. Ci e mai degrabă ca o sământă; care e pusă în pământ, încolțește și dă roadă. La învățătura lui Hristos se adaugă, deci, într-un fel, trăirea ei de către noi: ea nu mai este învățătură pur și simplu, ci învățătura care a rodit în noi, *învățătură rodită*.

Astfel fiind însă, *învățătura este un fapt cu o istorie a lui, cu diverse momente cari se înscriu pe o curbă. Curba aceasta e însăși legea de desfășurare a posibilităților cuprinse în învățătură. Iar înscrierea la conștient, formularea diverselor momente e ceea ce numim noi Predanie sau Tradiție.*

2) Dacă însă orice așezare religioasă se definește prin învățătura inițială plus formula de identificare a creșterii ei, două primejdii amenință permanent o asemenea definiție:

a) se poate ca învățătura să crească strâmb;

b) se poate ca o învățătură, chiar normal crescută, să fie fals formulată. Există oare garanție împotriva unor asemenea primejdii și cari ar fi ele?

Răspundem: în creștinătatea ortodoxă ele există. Și anume, iată-le: adevărurile religiei creștine ortodoxe nu sunt adevăruri individuale. Viața lor se desfășoară într-o comunitate, și anume în comunitatea de iubire care este Biserica. Atâta vreme cât această comunitate de iubire funcționează normal, este exclus ca creșterea învățăturii să fie strâmbă.

Asta despre creștere. Dar formularea? Formularea se face, la noi, în sinoade, de către sinoade, plecându-se de la principiul absolut just că *adevărul creștin*

chiar atunci când e vorba de înţelegerea cuvântului lui Hristos, *e de natură conciliară* şi nu raţională – raţiunea individuală neavând nimic de spus într-o asemenea problemă. Cum însă un sinod funcţionând normal nu poate da formulări eronate şi cum în Biserica noastră există indicaţiuni precise în privinţa condiţiilor în cari trebuie să funcţioneze un sinod, însemnează că noi putem şti care formulare e justă şi care nu.

Garanţia creşterii drepte a învăţăturii şi a formulării juste a acestei creşteri stă, deci, în normalitatea funcţionării comunităţii de iubire şi a sinodului, normalitate care este suficient indicată în Ortodoxie. Iar dacă, prin imposibil, asta nu e încă de-ajuns, atunci mai există încă o garanţie.

În adevăr: spuneam că viaţa, creşterea unei învăţături se înscrie pe o curbă. Curba aceasta, chiar dacă nu poate fi calculată, poate fi, în orice caz, desemnată, cel puţin pentru ceea ce se leagă cu trecutul. Fiecare moment al ei trebuie să stea, structural, într-un raport organic cu toate celelalte, să se integreze în unitatea organică a curbei. Nu e locul să stăruim aci asupra chestiunii. Cine a făcut însă morfologie istorică sau mecanică îşi dă seama cât de uşor e să stabileşti dacă un moment oarecare se integrează organic într-o curbă sau nu. Şi atunci, problema e simplă: se integrează momentul, el poate fi acceptat; nu se integrează – el trebuie respins, înlăturat, ca unul ce introduce o anormalitate în curbă, un dezechilibru în situaţie.

Cu alte cuvinte: *garanţia valabilităţii creşterii învăţăturii sau formulării acestei creşteri stă în organicitatea ei, adică în concordanţa ei cu Tradiţia.*

3) Inaderenţa structurală a unui neam sau a unei culturi la o formulă de viaţă religioasă sfârşeşte, mai curând sau mai târziu, prin desprinderea acelui neam sau acelei culturi de religia respectivă. Ea poate lua însă, provizoriu, şi alte forme; cum ar fi, de pildă, încercarea de a reface învăţătura. Aşa au făcut, de pildă, protestanţii, cari au luat drumul întoarcerii la origine.

Întoarcerea la origine este însă o operaţie imposibilă, pentru că ea însemnează pur şi simplu înlăturarea Predaniei, adică ignorarea caracterului viu şi, deci, a creşterii învăţăturii. E ca şi cum, punând în pământ un bob de grâu şi părându-ţi-se ţie că a crescut rău, ai vrea să anulezi creşterea şi... să te întorci la bobul neîncolţit. Încercând întoarcerea la origine, protestanţii ignorează faptul elementar că învăţătura lui Hristos nu mai este astăzi ceea ce stă scris în *Evanghelie*, ci această *Evanghelie*, aşa cum este ea înfăţişată de Biserică, adică de Sfinţii Părinţi, de Sinoadele Ecumenice, cu alte cuvinte: *Evanghelia* trăită şi crescută normal în comunitatea de iubire a Bisericii.

4) Acum ştim însă ce e înnoire: înnoire nu poate să însemneze schimbare pur şi simplu, ci creştere firească. Introducerea luminii electrice în Biserică o fi înnoire, dar creşterea firească nu e. Pentru că lumânarea care arde în Biserică nu este un instrument de luminare (altfel nu ar arde şi ziua!), ci o jertfă omagială. Şi nici retipărirea *Bibliei* ca promovare a religiozităţii nu e creştere firească, pentru că nu *Biblia* ne mântuieşte, ci Biserica.

Ştim, deci, acum ce e înnoire firească, pentru că ştim ce e Predania, măsura oricărei înnoiri, legea de creştere a învăţăturii creştine.

3. DISCIPLINA CANONICĂ ŞI DOGMATICA ORTODOXĂ

Stil nou – stil vechi

– Sau cum se face propaganda rusească –

Pe un fapt considerat ca definitiv, în Basarabia continuă agitaţia. O credeam demult sfârşită; dar presa românească din Chişinău insistă zi de zi. E vorba de chestiunea noului stil, care s-a învechit şi care, în provincia de peste Prut, rămâne, totuşi, la ordinea zilei. Să întrebăm: din vina cui? Sau să facem întâi istoricul. Încă de-acum un an guvernul, de acord cu Sinodul, au hotărât îndreptarea neconcordanţei dintre cadranul nostru asupra timpului – calendarul – şi mersul timpului, împingând acul, pe cadran, cu 13 zile înainte, spre a fi exact; schimbând, cu alte cuvinte, calendarul împăratului Iuliu Cezar cu cel stabilit de pontiful bisericii catolice, papa Grigorie al XIII-lea[1].

Necesitatea faptului nu putea fi combătută de nimeni. Vorbim de cei cu scaun la cap şi cu judecata sinceră. Totuşi, unii preoţi basarabeni au găsit ocazia de aţâţare a spiritelor. Fără ca guvernul să intervie. Mai mult, cu ocazia alegerilor, guvernul acordă – o dată cu libertatea de a ţine deschise cârciumile şi duminica dimineaţa – călcarea noului stil, sperând ca, din sărbătorirea Paştilor, să culeagă voturi. Excepţiunea acordată – deşi era limitată la acel an – a dat curaj celor ce se cred a fi mai vajnici apărători ai tocmelilor ortodoxe decât Sfântul Sinod.

Este această atitudine, a acestor preoţi de peste Prut, în legătură cu Ortodoxia? Răspunsul este negativ. El nu porneşte din cadrul actualelor noastre graniţe; ci din exilul chiriarhilor Bisericei din care făcea parte Basarabia, până mai ieri. Ca să fim înţeleşi: la Ierusalim trebuie să căutăm răspunsul. Căci acolo se află episcopul rus al Basarabiei, Anastasie. De acolo, episcopul Anastasie trimite epistole către aceşti preoţi din Basarabia, cărora le aminteşte că el continuă să

fie șeful spiritual al Basarabiei. O astfel de epistolă le-a trimis chiar după decizia de schimbare a calendarului.

Mai subzistă vreo îndoială asupra cauzelor agitației? Doi preoți basarabeni – propagandiști ai vechiului calendar – o risipesc.

Este adevărat că acești preoți din Basarabia au făcut cunoscut Ministerului Cultelor, după cum a anunțat „România nouă"[2], că ei se găsesc sub autoritatea spirituală a patriarhiei din Ierusalim? Veți înțelege: nu a Bisericei Ortodoxe Universale, ci a Bisericei Ortodoxe Rusești, reprezentată acolo prin „șeful spiritual" al Basarabiei, episcopul Anastasie.

Acești preoți basarabeni mai pot invoca datini strămoșești? Evident că nu. Și atunci, agățarea de vechiul stil nu este decât dorința de a nu o rupe – și cu acest fir – de Biserica pravoslavnică. Iar agitația contra noului stil nu e altceva decât vechea propagandă rusească.

Și-ntr-un caz și-ntr-altul, cerbicia „datinei" a acestor preoți basarabeni reprezintă o călcare a disciplinei Bisericei noastre Ortodoxe independente; și un pericol pentru statul nostru național.

Locotenența patriarhală

Ministerul Cultelor anunță că, în urma intrării Î. P. S. Patriarh în funcțiunea efectivă de membru al Consiliului de Regență, s-a hotărât înființarea unei locotenențe patriarhale, care să gireze afacerile Patriarhiei pe tot timpul cât înaltul ierarh al Bisericii Ortodoxe va împlini funcțiunea de factor constituțional[1].

Nu vom discuta deocamdată în virtutea căror drepturi Ministrul Cultelor instituie locotenența în sânul unei organizațiuni *autonome* ca aceea a Bisericii noastre Ortodoxe.

Constatăm numai că intrarea Î. P. S. Patriarh în regență a ridicat – fie și așa de tardiv – (adică, după intervenția noastră lămuritoare cu articolul *Legea*[2]) chiar pentru organele de stat chestiunea incompatibilității între funcțiunea de patriarh și aceea de membru al regenței.

Această incompatibilitate este evidentă. Patriarhul, întrunind în una și aceeași persoană funcțiunile de arhiepiscop al Bucureștilor, mitropolit al Ungro-Vlahiei și Patriarh al României și fiind, după toate legile vieții noastre publice, gestionar, cade sub autoritatea și controlul puterilor ministeriale, chiar dacă – după noul statut – Biserica Ortodoxă Română este o instituție autonomă. De unde ar rezulta că „patriarhul-regent" este o imposibilitate: el fiind o dată, ca deținător al prerogativelor regale, *deasupra* autorității ministeriale, iar a doua oară, ca arhiepiscop, mitropolit și patriarh, *sub* această autoritate.

Ministerul Cultelor, respectiv guvernul, crede că poate ocoli această gravă dificultate, care atinge însuși principiul separării funcțiunilor factorilor constituționali, preluând atribuțiunile administrative ale patriarhului și trecându-le asupra

amintitei locotenențe. Din nefericire, nu e așa. Căci, chiar dacă am admite că această soluție rezolvă dificultățile constituționale, încă rămâne deschisă latura bisericească a chestiunii, care e cel puțin tot așa de însemnată.

Iar din acest punct de vedere e greu de admis că atribuțiunile absolut *personale* ale unui patriarh pot fi exercitate de o locotenență *pluricefală*, fie ea chiar prezidată de un mitropolit. Cine a emis soluția locotenenței patriarhale e dator să ne lămurească atât asupra canonicității, cât și asupra posibilității ei practice de funcționare.

Căci, să nu se uite, actualul patriarh ar trebui să lipsească de la îndatoririle sale bisericești paisprezece ani de aci înainte și nu există nici un fel de argument în drept sau în fapt care să pledeze pentru admiterea unui așa de prelungit vicariat la arhiepiscopie, mitropolie și patriarhie. Argumentele fiind, toate, pentru teza contrarie.

Pentru Biserica noastră, locotenența patriarhală e o dificultate în plus. Ea mărește haosul canonic în care amestecul puterilor și punctelor de vedere lumești cufundă din zi în zi mai mult dumnezeiasca așezare a pravoslaviei noastre și nu este creștin cu simțul răspunderii care să nu fie îngrijorat de această destrăbălare juridică ce se cuibărește în sânul Bisericii.

Să recunoaștem însă că soluția aceasta, hibridă și inadmisibilă, a locotenenței nu e decât o consecință forțată a unor întâmplări mai grave încă, între cari cea mai însemnată și mai grea de urmări este *consimțământul patriarhului de a figura în Consiliul de Regență.*

Este aproape de necrezut că în Biserica noastră românească dreptcredincioasă s-a găsit o față bisericească în stare a-și asuma răspunderi așa de lumești, atunci când canoanele acestei Biserici sunt aspru și categoric împotrivă.

În adevăr (citez după *Enchiridion*), *Canonul 6 apostolic* spune:

„Episcopul (...) să nu ieie asupră-și lucruri lumești; IAR DE NU, SĂ SE DEPUNĂ".

Și, tot astfel, *Can[onul] 81 apost[olic]:*

„Am zis că nu se cuvine episcopului sau prezbiterului să se deie pre sine în ocârmuiri publice; ci să se îndeletnicească în lucrurile bisericești. Deci, ORI SĂ SE SUPUNĂ a face aceasta, ORI SĂ SE DEPUNĂ; căci nimenea nu poate sluji la doi domni, după dumnezeiasca poruncă".

Iar Sinodul local din Constantinopol, [din anul] 861, luând din nou în considerare această chestiune însemnată între toate, stabilește în *Can[onul] 11:*

„Pe prezbiterii sau diaconii cari primesc asupră-le slujbe sau purtări de grije civile (...) canoanele dumnezeiești și sfințite îi supun depunerii. Deci aceasta și noi întărind-o, rânduim că, DACĂ VREUNUL DIN CEI CE SE NUMĂRĂ ÎN CATALOGUL SACERDOTAL AR ÎNTREBUINȚA LUMEȘTI DREGĂTORII (...), ACELA SE SCOATE DIN CLER; căci nimenea nu poate sluji doi domni, precum zice nemincinosul glas al lui Hristos, adevăratului Dumnezeului nostru".

Canoanele sunt, deci, precise. O interpretare argută a lor e și primejdioasă, și imposibilă. Nu e îngăduit unei fețe bisericești, sub pedeapsa scoaterii din

cler, a lua asupră-şi însărcinări lumeşti. Nerespectarea acestor prescripţiuni duce la cezaro-papism, adică la cea mai primejdioasă erezie care otrăveşte viaţa Bisericii creştine. Crede Î. P. S. Patriarh, care a acceptat să funcţioneze ca regent, că poate înfrunta aşezarea noastră canonică? Să o ştim.

Canoanele

Au început, deocamdată verbal, pe culoarele Camerei şi Senatului, comentariile în jurul punctului nostru de vedere în chestiunea canonicităţii „patriarhului-regent". Nu am auzit până acum nici un argument de drept împotriva tezei noastre – cu toate că e de bănuit şi la canoniştii noştri o mai îndemânatică mânuire a textelor.

Abundă în schimb asentimente pe cari onorabilii noştri preopinenţi ar vrea să le numească *de fapt* şi cari, mai toate, se grupează în jurul exclamaţiei: „Ce valoare mai au canoanele!". Şi argumentul acesta circulă chiar prin graiul unor oameni pe cari, altfel, ne obicinuisem a-i socoti serioşi.

Vasăzică, există o părere după care canoanele bisericeşti ar cădea în desuetudine. Foarte bine. Dar, am întreba pentru precizare: mă rog, în bloc, sau parţial?

Dacă decăderea aceasta priveşte canoanele în bloc, ar trebui să admitem – oricât ar părea de extraordinar – că... Biserica nu există. Căci, în adevăr, corpul acesta al canoanelor constituie statutul, osatura juridică a Bisericii. Iar dacă aceste canoane pot cădea în totalitatea lor în desuetudine, toată Biserica e târâtă înspre aceeaşi soartă; căci nu se poate închipui o instituţie fără structură juridică. Şi, precum se ştie, în afară de canoane, Biserica nu are alte reguli de drept.

Preopinenţii noştri nu au, deci, prea mult de ales. Ei pot contesta, evident, existenţa de fapt a Bisericii. Ce nu poate contesta un intelectual român, mai ales când vrea să aibă şi cultură „ştiinţifică"! Da, dar, vedeţi, în regenţă a intrat patriarhul ţării ca figură bisericească; deci, Biserica trebuie admisă ca existând de fapt (chiar dacă, după canoane, patriarhul-regent e o imposibilitate).

Cad canoanele numai parţial în desuetudine? Să presupunem că e aşa. În acest caz însă, va trebui să facem o deosebire şi o ierarhizare – chiar dacă discutăm cu „ştiinţificii" noştri problemele numai sub aspectul logic; şi anume: canoane ale căror dispariţii sau modificare nu ating esenţa însăşi a Bisericii noastre, şi canoane a căror schimbare angajează această esenţă intimă.

În această perspectivă însă, trebuie recunoscut că, în adevăr, *Canoanele apostolice 6, 81* şi *83* sunt pentru Ortodoxia noastră constitutive. O călcare sau modificare a lor însemnează pur şi simplu trecerea noastră, juridiceşte, în leagănul Romei. E cineva care să ia asupră-şi răspunderea unor astfel de perspective?

... Prin urmare, mai prudent cu întrebarea: „Ce valoare mai au canoanele?".

Patriarhul dă delegații...

Nu se putea ca problemele ridicate de noi în această foaie în legătură cu situația nou cretă Bisericii, prin intrarea patriarhului în Consiliul de Regență, să nu atragă atenția așa-numitelor foruri competente. Dificultățile sunt, în adevăr, prea grave și ating prea de aproape esența însăși a Ortodoxiei, pentru ca ele să fie tratate după metoda lui „las-o încurcată", așa de scumpă și de la îndemână pentru politicienii noștri. Politicienii, de altfel, nici n-ar fi trebuit poftiți la discuția acestor probleme. Ei nu fac decât să încurce și să complice chestiunile, într-un domeniu care ține de spiritualitatea cea mai autentică a nației, pentru care politica noastră n-a avut și nu poate avea nici un fel de înțelegere.

E bine, deci, că s-a mișcat lumea bisericească. O soluție trebuie găsită. Căci, după cum am arătat, funcționarea unui patriarh în regență nu se poate face decât cu încălcarea principiului separației puterilor, de o parte, cu înfrângerea canoanelor, cari, precum am văzut, sunt categorice, de alta. Iar un patriarh care, cu bună știință, ar călca așezarea canonică ar fi, pentru Biserica noastră de astăzi, un adevărat dezastru. Gândiți-vă numai ce situație ni s-ar putea crea în sânul celorlalte Biserici de Răsărit; mai ales astăzi, când, pot să o afirm pe bază de informație directă, tot din vina noastră noi nu suntem prea iubiți, și când totuși încercăm – pe drept cuvânt – să ne asigurăm o preponderență în lumea ortodoxă! Încă o dată, deci, e bine că autoritatea ecleziastică s-a sesizat de aceste probleme și dificultăți.

Și totuși, avem impresia că, din nenorocire, lipsește în loc înalt sinceritatea deplină și curajul de a privi greutățile în față. E greu, desigur, Bisericii noastre care se vede dintr-o dată ridicată la norocul nesperat de a hotărî în statul românesc, să renunțe la aceste avantagii. Dar tocmai aceasta dovedește că autoritatea noastră superioară bisericească – de îndată ce se simte bucuroasă de anumite prerogative cezaro-papiste – ignorează adevărata esență și adevărata forță a pravoslaviei. Și atunci, în loc să aibă curajul de a ataca de front problemele esențiale și de a se hotărî pentru soluțiile radicale, singurele valabile și eficace, Patriarhia nu se apropie – și cât de timid! – decât de chestiunile anexe. Ocolind problema patriarhului-regent, care, de fapt, domină toată situația, Î. P. S. Miron – așa ne spun gazetele – se ocupă de lămurirea lucrurilor la Arhiepiscopia Bucureștilor și la Mitropolia Ungro-Vlahiei.

Nu admitem diversiunea; dar, totuși, să-l urmăm pe acest teren. Problema a fost pusă în treacăt de noi și reluată mai amplu într-un interviu de P. S. episcop Ghenadie al Buzăului[1]. P. S. Sa propunea pentru mitropolie o locotenență compusă din cei trei episcopi sufragani: al Râmnicului, Noul Severin, al Argeșului și al Buzăului[2]. Soluția ni se pare irealizabilă.

Pe de o parte, pentru că nu se poate trece asupra unui sobor ceea ce cade în atribuțiunile unei singure persoane. Că o ieșire analoagă a fost în timpul din urmă adoptată la Constantinopol? Dar, mai întâi, situația nu a analoagă. La noi mitropolitul *nu vrea* să se ocupe de treburile păstoriei sale, pentru că preferă să

se dedea unor îndeletniciri lumești. Și mai apoi: e soluția constantinopolitană în acord cu spiritul canoanelor și al dogmelor – sau nu e decât o ieșire advocățească?

Pe de altă parte, orice soluție s-ar adopta, ea trebuie să fie logică. Problema mitropoliei este solidară cu cea a arhiepiscopiei. Iar dacă se acceptă pentru gospodărirea treburilor Ungro-Vlahiei locotenența celor trei episcopi sufragani ai mitropoliei respective, ce soluție se găsește pentru Arhiepiscopia Bucureștilor? Tot o locotenență? Și atunci, compusă din cine? Că doară nu se va spune: din vicarii celor trei episcopii!...

Probabil că toate aceste considerații le va fi avut prezente și Î. P. S. Patriarh când s-a oprit la o altă hotărâre, anume aceea pe care o publică ziarele; a dat delegație celor doi vicari: P. S. arhiereu Platon Ciosu[3], pentru mitropolie; P. S. arhiereu Simedrea, pentru arhiepiscopie. Chestiunea persoanelor nu prezintă deocamdată nici o importanță. Calitățile celor doi delegați sunt, dimpotrivă, o asigurare. P. S. Platon e om de bogată experiență administrativă și spirituală. Iar P. S. Simedrea este – ne aducem aminte – arhiereul care a condus cu atâta autoritate și cu atâta tact lucrările Congresului eparhial din primăvara trecută, când a făcut și o alocuțiune de deschidere de o impresionantă știință și elevație spirituală. Deci, împotriva persoanelor nu pot merge obiecțiunile noastre. Dar obiecțiuni trebuiesc făcute.

Soluțiunea la care s-a oprit Î. P. S. Miron nu rezolvă nici o dificultate. Hotărârea de a trece grijile mitropoliei și arhiepiscopiei celor doi vicari ai săi era ceva mai veche (de aceea a și prezidat P. S. Simedrea Congresul eparhial în primăvară: ca o experiență). Ea nu e, deci, în legătură cu noile funcțiuni, de regent, ale patriarhului nostru.

Înalt Prea Sfințitul a acordat *delegații*. Se știe însă că delegatul nu lucrează în numele lui, ci în numele și pe răspunderea celui ce a dat delegația. În formă, deci, patriarhul-regent Miron rămâne și mai departe mitropolit și arhiepiscop. Ceea ce înseamnă că și după aceste delegări constituția rămâne lezată prin nerespectarea principiului separării puterilor.

De la articolul nostru *Legea*, care arăta necesitatea unei clarificări a situației false în care am intrat prin patriarhul-regent, nimic nu s-a schimbat, deci. Iată de ce ne vedem din nou siliți a cere mai multă sinceritate și mai mult curaj.

E oare așa de greu?

Mai avem patriarh?

Am dovedit că patriarhul-regent este întâi o imposibilitate constituțională, pentru că nu poate evita amestecul puterilor; și, al doilea, o imposibilitate canonică, pentru că dreptul bisericesc interzice, sub sancțiunea depunerii, oricărei persoane ecleziastice preluarea și exercitarea de funcțiuni lumești.

Nu se poate spune că lămuririle noastre au rămas fără ecou. De la primul articol s-a și emis în cercurile interesate soluția unei locotenențe patriarhale; care, evident, a trebuit să cadă din pricina însăși a hibridității ei (după cum nu am întârziat să demonstrăm). Cum o soluție era totuși necesară, guvernul și Patriarhia au căzut de acord asupra unui „proiect de lege privitor la exercitarea atribuțiunilor și funcțiunilor administrative și judecătorești ale Înalt Prea Sfințitului Patriarh pe timpul cât va face parte din regență".

Prin această lege se hotărăște că „toate funcțiunile și atribuțiunile administrative și judecătorești pe cari, potrivit legilor și regulamentelor bisericești în vigoare, e chemat să le îndeplinească arhiepiscopul Bucureștilor, mitropolitul Ungro-Vlahiei și patriarh al României, se vor exercita, pe tot timpul cât Înalt Prea Sfințitul Patriarh dr. Miron Cristea va face parte din regență, de către organele indicate de sus-menționatele legi pentru cazul de lipsă a Î. P. S. Sale; și anume: pentru afacerile Patriarhiei și Mitropoliei, de mitropoliții țării, în ordinea canonică stabilită de legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române, iar pentru afacerile Arhiepiscopiei, de către vicarii arhiepiscopali".

Nevalabilitatea punctului de vedere adoptat în această lege, ca și inoperanța lui [le-]am dovedit în articolul nostru *Patriarhul dă delegațiuni*... Asupra acestor lucruri nu mai este, deci, nevoie să revenim. Replică nu mi s-a dat, pe cât știu, și nici nu se poate da.

Să observăm, totuși, în subsidiar:

1) Legea vorbește de „organele indicate (...) pentru cazul de lipsă a Î. P. S. Sale...". Se poate aplica, în specie, legea? Este Î. P. S. Sa lipsă? Evident, nu. Și, pe urmă, chiar așa fiind: cum va iscăli P. S. mitropolit Pimen[1]: „Patriarh al României, Pimen"? Sau „Pentru Patriarh al României, Pimen"? Desigur, în forma din urmă. Dar atunci, formal, răspunzător rămâne tot patriarhul, care e dr. Miron Cristea, regentul.

2) Chestiunea vicarilor arhiepiscopali e mai clară încă. Las la o parte problema arhiereilor titulari; aceștia sunt necanonici; orice ar spune legile noastre laicizante. Dar mă adresez canoniștilor noștri, și în specie d-lui dr. I. Matei, care pare a fi autorul legii. A avut și are – după canoane – un arhiereu dreptul să spună *orisas ipégrapsa* („hotărând, am subscris") fără delegație specială a episcopului? Nu. Dar, atunci, vicarii nu lucrează tot timpul pe răspunderea episcopului respectiv? Și, în acest caz, la ce mai este bună legea d-voastră, acum de curând votată?

(D-l dr. Matei, când a cerut să fie numit director al Internatului Teologic, a scris, negru pe alb, în petiție, că are cu atât mai mult curajul să ceară acest loc, cu cât în exercitarea atribuțiilor sale de îndrumător și educator al viitorilor preoți, va fi efectiv ajutat de... soția d-sale. Regretăm că nu i-a cerut concursul la facerea acestei legi. Poate că d-na director al Internatului Teologic și-ar fi dat seama că o asemenea lege nu e decât o monstruozitate canonică.)

Se pare însă că chiar autorii legii au fost loviți de insuficiența totală a acestei noi așezări; căci atât expunerea de motive, cât și referatul consiliului legislativ

abundă în tentative de a da un fundament canonic și istoric legii. Din nefericire, toate aceste lămuriri – de o rară confuziune logică – mai mult încurcă; dovedind în același timp cât de adâncă e ignoranța sau reaua credință în materie de așezare bisericească.

Expunerea de motive deosebește între funcțiunile predicatoare, sacramentale și cele jurisdicționale ale Î. P. S. Patriarh. Funcțiuni predicatoare și sacramentale ale patriarhului nu există. Nici măcar asta nu se știe? Ierarhia predicatoare și sacramentală se termină în Biserica noastră Ortodoxă la episcop, care reprezintă plenitudinea harurilor. Depunând, deci, efectiv funcțiunile jurisdicționale, Î. P. S. dr. Miron Cristea a depus și calitatea de patriarh. Deci: sau e patriarh, și atunci nu a depus (decât prin delegație) funcțiunile jurisdicționale (ceea ce înseamnează că încălcarea puterilor neîngăduită de constituție persistă); sau a depus atribuțiunile judecătorești și administrative, și atunci nu mai e patriarh. Aceasta din urmă însă nu se poate, pentru că de la ea suntem opriți de *Epistola Sinodului al III-lea Ecumenic* către *Sinodul din Pamfilia* (cf. *Pidalion*, pag. 117–119).

Dilema acesta inextricabilă anulează dintr-o dată o altă afirmație crucială a expunerii de motive și a referatului consiliului legislativ; anume, pe aceea că, de îndată ce patriarhul rămâne numai cu funcțiunile sacramentale, nu mai există putința unei coliziuni cu legile pozitive civile. Afirmație cu totul iluzorie:

1) pentru că am dovedit că patriarhul e inseparabil de atribuțiile jurisdicționale;

2) pentru că, după cum am arătat cu alt prilej, *Canoanele 6, 81* și *83 apostolice* și *Canonul 11 constantinopolitan* interzic oricărei fețe bisericești exercitarea unei funcțiuni civile, sub pedeapsa depunerii.

E adevărat, împotriva acestui al doilea punct, referatul consiliului legislativ încearcă o ușoară apărare. Se amintește că, după expresia Divanului Moldovei din 1807, mitropolitul țării nu era numai „cap legii și credinței noastre", ci și „cel dintâi întru cele politicești caimacam". Nu insistăm. Argumentul e de-a dreptul inexistent. Ne întrebăm însă în ce stare de dezagregare canonică și dogmatică trebuie să fi ajuns Biserica, pentru a-și căuta argumentele și îndreptățirile în niște întorsături de frază ale unui divan. Au uitat canoniștii noștri adevărul elementar și fundamental că în Biserică dătători de legi nu pot fi decât Dumnezeu și Biserica însăși?

Iată cum se înfățișează noua lege, prin care guvernul a crezut că poate scoate din încurcătură Patriarhia noastră înfrângătoare de canoane. Ea este ilogică și inoperantă. Înainte, ca și după ea, situația legală rămâne neschimbată: în ordinea civilă, patriarhul e în același timp funcționar al statului și deținător al prerogativelor regale; în ordinea religioasă, Î. P. S. Sa exercită funcțiuni religioase și lumești.

Formal, *patriarhul României este astăzi depus*. Iată de ce ne-am întrebat dacă mai avem un patriarh.

Dar chestiunea aceasta are o latură mai gravă încă, pe care nu vom întârzia să o relevăm.

O îndatorire de conştiinţă

Acţiunea noastră de a încerca să lămurim greaua situaţie în care se află Biserica prin trecerea Î. P. S. Patriarh în Consiliul de Regenţă are ecourile cele mai deosebite. Este, într-un fel, îmbucurător că, după manifestaţiile cari se înregistrează la ziar, interesul cel mai viu e aşteptat în cercurile bisericeşti. Avem dovezi că întreagă ierarhia noastră ecleziastică ia parte la discutarea acestei probleme de cea mai gravă însemnătate şi că există peste tot, într-un grad foarte înalt, grija pentru păstrarea neîntinată a purităţii de doctrină în Biserica românească. Dacă ne gândim că alte dificultăţi canonice şi dogmatice au găsit, acum câţiva ani, o perfectă opacitate în lumea bisericească, sau – mai rău încă – o vădită înclinare spre tranzacţii, e motiv să ne bucurăm că viaţa noastră religioasă e într-o sigură ascensiune.

Acţiunea noastră nu s-a răsfrânt însă în toate cercurile la fel. Sunt cititori cari asistă la lucrul nostru ca la un spectacol. Găsesc d-lor că e amuzant ca un biet laic, netrecut prin şcolile de teologie, să dovedească Bisericii, sprijinit pe texte şi canoane, că se îndepărtează de la linia adevăratei dreptăţi, iar toţi teologii, cari prin colţuri agită ediţiile voluminoase ale *Pidalionului*, să nu fie în stare a răsturna argumentaţia „nespecialistului", sau, dacă totuşi cred că acesta ar avea dreptate, să arunce în cumpăna situaţiei cuvântul lor greu de autoritate.

Nu zic, s-ar putea să aibă dreptate; s-ar putea ca, în adevăr, să fie un spectacol, şi chiar amuzant. Dar nu de asta e vorba. Nu e un singur redactor la „Cuvântul" care să facă gazetărie de plăcerea spectacolului; ci păstrează fiecare în suflet încredinţarea, care singură duce la izbândă, că scrisul lui reprezintă un moment al conştiinţei publice şi, prin aceasta, poate interveni regulator în evenimente.

În cazul de faţă, situaţia redactorului e mai dificilă încă. El îşi dă seama că o cenzurare a Bisericii, şi încă în împrejurări aşa de însemnate, când, forţat, trebuie să laşi a cădea cuvinte grele, este, pentru orice creştin care se simte solidar cu Biserica, nu numai o întreprindere plină de responsabilităţi, dar o acţiune aşa de grea de consecinţe, încât orice om cu simţul realităţii ar fi mai bucuros să o evite. Dacă am luat totuşi hotărârea să o facem şi să o ducem la sfârşit cu orice riscuri, e pentru că o socotim ca o îndatorire de conştiinţă, pe care trebuie să o îndeplineşti chiar cu strângere de inimă.

De aceea, dacă în încordarea noastră hotărâtă suntem bucuroşi de vorba de sprijin sau chiar de împotrivire a fiilor Bisericii, am dori să fim scutiţi de aplauzele estetizanţilor, cari nu pot vedea în această încordare decât un spectacol, fie el chiar şi amuzant.

Avem dreptul să o cerem, nu?

Apărătorii patriarhului

Iau abia astăzi cunoştinţă de ediţia specială pe care mi-o consacră personal „Crucea"[1] părintelui Popescu-Moşoaia[2]. După noul preot al capelei române la Paris[3], eu nu aş fi decât un otrăvitor de suflete, primejdios şi ignorant, lipsit de orice pregătire ştiinţifică – pe care, se ştie, a monopolizat-o, toată, ca ştiinţă şi ca metodă, părintele Moşoaia de la „Crucea". De aceea, prea cuvioşia sa mă denunţă, cu petiţie în regulă, d-lui Stelian Popescu, ministrul de Justiţie şi director al ziarului „Universul" – care, de altfel, a şi luat asupra sa osteneala tipăririi ediţiei speciale a „Crucii" – cerând să fiu trecut înaintea judecăţii, pentru „instigaţia, conspiraţia şi profanarea pe care acest domn Nae Ionescu le exercită de mai bine de un an de zile în Biserica şi societatea noastră creştină ortodoxă".

Toate lucrurile aceste sunt, evident, foarte bune şi, în ce mă priveşte, personal, aştept cu veselie nereţinută ca d-l Stelian Popescu, ministrul Justiţiei, să ia cunoştinţă de toate „acuzaţiunile" tipărite de domnul Stelian Popescu, proprietarul tipografiei „Universul", pe răspunderea ştiinţifică şi morală a preotului Popescu-Moşoaia.

Mă întreb însă, până atunci, dacă Patriarhia nu putea şi nu merită să găsească şi alţi apărători decât cei pe care a putut să-i ofere punerea „la bătaie" a locului de superior al capelei române din Paris.

Eu la „atacurile" părintelui Moşoaia nu răspund. Ce poţi răspunde atunci când tu pui chestiunea de drept şi de fapt, canonic şi constituţional, când aduci în sprijinul tezei tale texte precise, cu indicaţiuni de cea mai strânsă disciplină ştiinţifică, şi ţi se obiectează că... nu cunoşti buchile *Pidalionului*? Ca şi cum toate textele din capul tău le-ai fi scornit.

Părintele Moşoaia şi tovarăşii săi să afle un lucru: că nouă nu ne arde de... polemici. Că chestiunea patriarhului-regent e în inima şi în mintea noastră cu mult prea gravă şi angajează prea adânc aşezarea noastră religioasă pentru ca să o părăsim, căzând în cursa primei diversiuni care ni se întinde.

Am, pe de altă parte, impresia că tovarăşii celor ce ar fi puşi în chestiune prin lămuririle noastre în problema patriarhului-regent nu-şi dau seama încă de vastitatea mişcărei pe care aceste lămuriri au provocat-o în lumea ortodoxă. O vor vedea în curând.

Cei cari îşi închipuie că diversiunea Moşoaia poate fi o apărare e bine să afle precis: că acţiunea noastră e departe de a lua sfârşit şi că va fi dusă până la capăt.

În sfârşit, argumentele

Printr-o surprinzătoare coincidenţă, două ziare, „Viitorul" şi „Politica", publică în aceeaşi zi articole şi lămuriri referitoare la problema patriarhului-regent. Ele sunt, ambele, favorabile soluţiunii actuale a chestiei, precizările „Viitorului" nefiind, de altfel, decât cuvântarea rostită în Senat de d-l Al. Lapedatu cu prilejul votării legii prin care se fixează atribuţiile Î. P. S. Patriarh.

Este cel puţin caracteristic că în această ofensivă neconcertată a specialiştilor, evident, neîndemânatecă şi lipsită de sinceritatea adevăratei ştiinţe, redacţia ziarului „Politica" simte nevoia să se desolidarizeze de fondul şi argumentele puse înainte de autorul articolului respectiv, d-l Alexandru Georgescu, doctor în drept canonic. Însemnăm faptul spre cinstea presei.

Regretăm însă că un om de adânca seriozitate morală a d-lui ministru Lapedatu se poate risca la adresa unor oameni a căror bună credinţă nu a avut prilejul să o pună la îndoială, în aprecieri a căror asprime ar avea nevoie cel puţin de un început de justificare. D-sa spune: „Chestiunea trebuia rezolvată pe cale de lege (...) şi pentru luminarea opiniei publice, influenţată în discuţiunile făcute în presă în jurul acestei chestiuni care, fie din ignoranţă, fie din rea-credinţă, nu sunt de natură a contribui să lămurească, ci, dimpotrivă, să rătăcească această opinie publică".

După câte ştim, singurii cari discutaseră această problemă în presă la data discursului d-lui Lapedatu eram noi. Noi ar trebui să fim, deci, şi ignoranţii, şi oamenii de rea-credinţă pe care îi vizează d-l ministru. Până când în acţiunea noastră de lămurire – nu a opiniei publice, ci a problemei – va veni vremea să publicăm părerile, sosite deja, ale canoniştilor ortodocşi din străinătate în această chestiune, datori suntem să stabilim, cu chiar declaraţiile d-lui Lapedatu, de ce parte stă tendinţa de a rătăci opinia publică.

Discursul d-lui ministru, ca şi legea la care se referă, are de scop „completa lămurire" a celor ce se interesează de problema pusă în discuţie. Această completă lămurire nădăjduieşte d-l Lapedatu să o facă discutând: 1) dacă, în momentul când va părăsi regenţa, Î. P. S. Sa va reintra sau nu de drept în exerciţiul atribuţiunilor şi funcţiunilor patriarhale; şi 2) dacă mai e nevoie de o lege specială pentru stabilirea funcţiunilor Î. P. S. Patriarh pe timpul cât va fi în regenţă.

Nici nu ne gândim a discuta deocamdată dacă d-l ministru al Cultelor izbuteşte să-şi fundeze temele pe cari şi le-a pus înainte. Ci ne vom permite a observa că, pentru „lămurirea completă" a chestiunii, punerea în problemă este falsă. Căci în primul rând hotărâtor este NU *care sunt modalităţile de funcţionare*, CI *dacă este, juridic şi canonic, îngăduit ca un patriarh să fie şi regent*.

Dar, în cadrul *acestei* probleme, singura de natură a lămuri complet opinia publică ameninţată de rătăcire, chestiunile supuse dezbaterii nu sunt cele formulate de d-l ministru Lapedatu cu concursul d-lor Dissescu, Policrat sau R. Boilă, ci cele puse de noi: 1) *dacă un patriarh, depunând funcţiunile şi atribuţiile jurisdicţionale, mai rămâne patriarh* şi 2) *dacă este îngăduit unei feţe bisericeşti*

să ia asupră-şi îndeletnicirile de ordin politic. Pentru înţelegerea faptului că aci, şi nu în argumentaţiile advocăţeşti ale d-lui Dissescu, e nodul problemei, nu se cere nici ştiinţă, de altfel, nici bună-credinţă, ci numai puţin simţ logic. Cetitorii vor aprecia, deci, de ce parte este în această discuţie dorinţa de lămurire completă şi cine contribuie la rătăcirea opiniei publice „din ignoranţă sau din rea-credinţă".

O singură afirmaţie în tot discursul d-lui Lapedatu atinge chestiunea de fond, şi aceasta pieziş numai. Atunci când precizează că legea de care vorbeşte *nu deleagă, ci suspendă* atribuţiile şi funcţiile patriarhului. Fără ca această distincţiune să rezolve vreuna din chestiunile ridicate de noi mai sus, ea este totuşi de natură a stabili că, în adevăr, după amintita lege, nu ar mai fi încălcare de puteri, deoarece Î. P. S. Patriarhul-Regent încetează în drept şi în fapt de a exercita funcţiunile jurisdicţionale ale Patriarhiei. Observaţia, în cadrele stabilite de noi, ar fi bună. Cu o singură condiţie: *ca această suspendare din atribuţiuni să fie îngăduită de legi şi canoane*.

Din nefericire pentru susţinătorii legii, acesta nu e însă cazul. Suspendarea temporară a unui patriarh este o inovaţie, surprinzătoare, neîngăduită de spiritul Bisericii şi de canoane. De asemenea, prin alegere a unei feţe bisericeşti pentru îndeplinirea unor anumite funcţiuni ecleziastice, nu e numai o operaţie lumească: ci închide încă şi un element de natură mistică. De aceea, asemenea desemnări nu se pot face decât pe viaţă, continuitatea acţiunii personale fiind un corolar al unităţii în timp a Bisericii. *Treptele ierarhice reprezintă însărcinări OBLIGATORII, de la cari nici unul din cei desemnaţi nu poate să se retragă.*

Iată de ce exercitarea de o altă persoană decât cea aleasă a atribuţiilor ecleziastice nu se poate face decât cu delegaţie din partea titularului. Suspendarea din funcţiune cu voia însăşi a celui suspendat este, din punct de vedere canonic, *o aberaţie*, condamnată în chip expres de *Canonul 27 apostolic* (cf. *Pidalion*, pag. 21) şi contravenind indicaţiilor Sfântului Apostol Pavel, care spune: „Şi întru aceea ce te-ai chemat întru aceea şi rămâi" (*1 Corint.* 7, 20, 24).

Iată, deci, cât de fundată este distincţiunea: suspendare–delegare, singura încercare a d-lui Lapedatu de a atinge fondul problemei.

Şi atunci, ne întrebăm, unde e ignoranţa şi reaua-credinţă, şi unde, dorinţa sinceră de completă lămurire a chestiunii?

(D-l doctor în drept canonic Alexandru Georgescu e rugat să mai aibă o zi răbdare.)

Răspuns unui canonist

E pentru astăzi rândul d-lui Alexandru Georgescu, doctor în drept canonic. Titlul acesta nu-l cunoaştem, după cum nu cunoaştem titlul de doctor în teoria numerelor sau doctor în logică; ci numai doctor în matematici sau filosofie. Cum însă d-l dr. în dreptul canonic ridică mănuşa în chestiunea patriarhului-

regent, îi vom răspunde. Noi nu discutăm cu titlurile, ci cu argumentele. Titlurile, în genere, nu prea fac parale – mai ales când le ai efectiv.

Că d-l Alexandru Georgescu pledează pentru teza patriarhului-regent, nu ne surprinde. D-sa este prieten personal cu d-l Marius Theodorian-Carada, cunoscut om al Bisericii Ortodoxe trecut la catolicism, şi mai degrabă ne-am fi mirat dacă spiritul militant catolic al d-lui Theodorian nu ar fi intervenit, într-o formă sau alta, în sensul intereselor spirituale pe cari le reprezintă, în această problemă, gravă între toate, a Ortodoxiei.

Preopinentul nostru debutează printr-o serie de argumente adunate în scopul de-a demonstra că nu e, juridic, nici un fel de incompatibilitate între calitatea de patriarh efectiv şi cea de membru în Consiliul de Regenţă. Vedeţi dar, d-sa e mai radical decât ministrul Cultelor şi canoniştii Patriarhiei; cari au socotit că e necesar ca cel puţin efectiv Î. P. S. Patriarh să fie sustras obligaţiei de a fi conducătorul administrativ şi judecătoresc al Bisericii. Puşi în încurcătură, Ministerul şi Patriarhia nu s-au putut refuza faptului precis că acelaşi patriarh e o dată – în calitate de şef administrativ şi judecătoresc al Bisericii – sub controlul Ministerului de Culte; iar altă dată – în calitate de membru al Consiliului de Regenţă – deasupra acestui ministru. Şi au venit cu cunoscuta şi nefericita lege. Noul apărător al patriarhului-regent crede că această lege este superfluă şi că patriarhul putea, în calitatea lui de regent, rămâne şi mai departe patriarh efectiv. Iată ce însemnează a fi „mai catolic decât papa". Să mai insistăm?

După un asemenea excesiv preambul, d-l Georgescu atacă problema canonică, în care e specialist. D-sa recunoaşte că texte precise ale canoanelor se împotrivesc la preluarea unor însărcinări lumeşti de către clerici, dar crede că trebuie să se ţină seamă de împrejurările cari au reclamat formularea lor. Şi afirmă că, sub unghiul acesta normativ privită chestiunea, „ajungem la concluziuni absolut favorabile participării patriarhului în Consiliul de Regenţă". Şi, pentru dovedirea acestor afirmaţii, d-sa recurge la *Canonul 3* al Sinodului al IV-lea Ecumenic.

Pentru un specialist, *c'est maigre*[1]! Dacă ţinea cu orice preţ să intervină favorabil Patriarhiei în această chestiune, i-am fi putut noi servi alte texte; cari nu ar fi hotărât împotriva tezei noastre – *aceasta nu se poate* –, dar cel puţin ar fi făcut figură onorabilă în discuţiune.

D-l Georgescu scrie: „*Canonul 3* al Sinodului al IV-lea Ecumenic prevede că nimeni (…) nici episcop (…) să-şi închirieze sau a se băga pe sine şi în lumeşti ocârmuiri". Ce vrea să dovedească d-sa cu acest citat? „Este aşadar vorba aci de acei clerici *cari se băgau pe sineşi*, adică alergau după îndeletniciri lumeşti". Dar Î. P. S. Patriarh „nu i se poate imputa că *s-a băgat pe sineşi*, alergând după această înaltă demnitate, când a fost chemat fiind ales de reprezentanţa naţională". *Ergo!* Iată raţionamentul noului nostru canonist.

Vasăzică: textelor precise şi categorice aduse de noi, d-sale opune afirmaţia că ele trebuiesc cercetate şi înţelese în context şi în istorie – dar nu o face însuşi nicăieri –; iar când e vorba de a se sprijini pe un canon, se referă la textul *Canonului 3* al Sinodului al IV-lea Ecum[enic].

Vom observa din capul locului că acest canon nu se raportează la chestiunea patriarhului-regent, *problemă eminamente politică*. Ci la altceva. Iată textul:

„Au venit la Sfântul Sinod (înştiinţare) că oarecari din cei număraţi în cler, pentru mârşav câştig, se fac năimiţi streinelor averi şi lucrează lucruri lumeşti, lenevindu-se despre liturghia lui Dumnezeu şi alergând prin casele lumenilor şi primind asupră-şi încredinţări de averi pentru iubirea de argint. Deci, au hotărât sfântul şi marele Sinod ca nimic de acum înainte, nici episcop, nici cleric, nici monah, să poată moşii să-şi închirieze sau a se băga pe sineşi în lumeşti ocârmuiri de lucruri. Afară numai dacă legi s-ar chema la neapărată epitropie a celor nevârstnici sau episcopul cetăţii i-ar rândui să poarte grijă de lucruri bisericeşti, sau de orfani, sau de văduve fără purtări de grijă şi de feţe ce mai ales au trebuinţă de bisericescul ajutor, pentru frica lui Dumnezeu. Iar dacă cineva s-ar apuca de aciia înainte a călca cele hotărâte, unul ca acesta supună-se cercetărilor bisericeşti."

E cum nu se poate mai lămurit. Începuse în Biserică molima îmbogăţirii prin arendări de moşii, prin administrarea averii minorilor, prin intrarea clericilor în slujbă la cei bogaţi. Sesizat de aceste întâmplări, Sinodul al IV-lea Ecumenic intervine normativ şi pune capăt goanei după averi în Biserică.

Ce legătură este între această chestiune – înfrânarea arghirofiliei – şi cea a patriarhului-regent – deosebirea dintre spiritual şi politic –? Evident, nici una. Atunci?

Atunci iată la ce se reduce întâmpinarea d-lui Alexandru Georgescu, doctor în dreptul canonic. Este o încercare subversivă, dar neîndemânatică, de a bagateliza chestiunea, transpunând-o în cadrul unor alte preocupări. Asemenea tentative de diversiune nu pot să izbutească. Pentru că însă opinia publică trebuie, în adevăr, să fie complet lămurită, vom reveni asupra chestiunii, dând texte mai categorice încă decât cele publicate şi aşezând lucrurile în cadrul lor teoretic.

*Căci această chestiune a patriarhului-regent este, aşa cum vom dovedi-o, o chestiune de dogmă, **care angajează însăşi esenţa Ortodoxiei noastre.***

„Patriarhul şi regenţa"
– Răspuns P. S. Tit Simedrea Târgovişteanul –

Înaltele atribuţiuni pe cari P. S. Tit le împlineşte în Biserica noastră, precum şi marile nădejdi pe care creştinătatea românească le leagă, pe drept, de acest călugăr-cărturar dau cuvintelor P. S. Sale[1] o greutate deosebită. Credem, dar, de îndatorirea noastră să discutăm aceste păreri, tocmai pentru a înlesni în opinia publică putinţa de a se stabili de care parte e adevărul. Încredinţaţi fiind cu toţii că nu dorinţa orgolioasă de a avea dreptate cu orice preţ ne însufleţeşte, ci numai dragostea de adevăr şi interesul cu cari suntem legaţi de fiinţa Bisericii noastre.

Pentru a începe, sunt fericit să pot constata un desăvârşit acord în părerile noastre asupra legii d-lui Lapedatu[2]: care este anticanonică, pleacă de la o ignorare totală a atributelor ierarhiei bisericeşti şi sfârşeşte prin a coborî pe patriarh în rândul chorepiscopilor. Aştept, deci, cu încredere studiul asupra acestei legi făgăduit de P. S. vicar al Arhiepiscopiei Bucureştilor şi nădăjduiesc că el va fi replica drastică pe care Biserica o datorează încă amestecului neînţelegător al ministerului în treburile ecleziastice.

Deosebirile între noi încep însă imediat acolo unde P. S. Tit afirmă că patriarhul poate fi şi regent, şi patriarh efectiv; şi anume: şi după canoane, şi după legile ţării.

Să urmărim argumentarea P. S. Sale.

DUPĂ LEGILE ŢĂRII, P. S. arhiereu scrie că nici un act al patriarhului nu cade sub cenzura Ministerului de Culte. Şi aduce în sprijin un pasagiu din discursul rostit de d-l Lapedatu la Legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe, care declară că „statul nu înţelege să se ingereze cu nimic, *dar absolut nimic*" în dreptul pe care Constituţia îl acordă Bisericii de a-şi regulamenta, conduce şi administra singură afacerile ei.

Să-mi fie permis a observa că, în Constituţie, la art. 22, se acordă acest drept Bisericii, dar „SUB CONTROLUL STATULUI". Formulă pe care d-l Lapedatu, în amintitul discurs, [o] îndulceşte spunând: „Chiar controlul său (al statului) faţă de Biserică e limitat în legea de faţă numai la chestiuni de ordin material".

Vasăzică, sunt cel puţin chestiunile de ordin material ale Bisericii care se exercită sub controlul statului. Cum se mai poate afirma atunci că „funcţiunile patriarhului (...) nu cad sub cenzura statului"?

P. S. Simedrea crede că poate înlătura uşor aceste dificultăţi: „chestiunile materiale, şi după canoane şi după lege, nu le execută chiriarhul, ci economul, Consiliul economic eparhial" etc. Şi aduce în sprijin *Canonul 26* al Sinodului al IV-lea Ecumenic.

Să precizăm, deci, raţionamentul:

Statul are controlul numai în chestiuni de ordin material;

Patriarhul nu execută chestiuni de ordin material;

Deci:

Patriarhul nu cade sub cenzura statului.

E uşor de observat că valabilitatea acestui raţionament e în funcţie de valabilitatea afirmaţiei a doua: *Patriarhul nu execută chestiuni de ordin material*. Să ne înţelegem: nu execută numai personal, sau nici măcar prin delegaţie? Evident, nici personal, nici prin delegaţie. Aşa ar trebui să fie pentru ca raţionamentul să rămână exact. De altfel, P. S. Tit precizează singur: „După noua lege, chiriarhul nu mai face nimic personal şi *nici nu poartă răspundere*. Totul e în sarcina şi *pe răspunderea numeroaselor consilii şi consistorii*". Iar în altă parte: „Patriarhul, în nici una din calităţile pe cari le îndeplineşte în Biserică, nu face gestiune financiară. Gestiunea financiară, atât a eparhiei, cât şi a casei sale, o poartă economul. *Canonul 26* al Soborului al IV-lea Ecumenic obligă pe

episcop, sub pedeapsa caterisierei[3], să aibă un *econom* care să poarte grija gestiunii financiare și *asupra căruia cade toată responsabilitatea*".

Este clar că legea noastră nu e decât o replică a *Canonului 26*, peste spiritul căruia nu adaugă, și nici nu poate să adauge, nimic. Acum, situația e clară: dacă administrația averii se face pe răspunderea economului, respectiv numeroaselor consilii, și *nu prin delegație de la episcop*, Î. P. S. arhimandrit Simedrea are dreptate.

Să vedem însă ce spune *Canonul 26*, Sin[odul] al IV-lea Ecumenic. Iată:

„Fiindcă, în oarecari Biserici, precum ne-am înștiințat, fără de iconomi, episcopii întrebuințează bisericeștile lucruri, s-au socotit ca toată Biserica ce are episcop să aibă și iconom din clericatul său, CARELE SĂ ICONOMISEASCĂ CELE BISERICEȘTI DUPE SOCOTINȚA EPISCOPULUI SĂU. Ca să nu fie nici martori iconomia Bisericei, și nici aceasta să se răsipească lucrurile aceștiași Biserici și să se pricinuiască defăimare preoției. Iar de nu o va face, să fie supus dumnezeieștilor canoane."

E clar, nu? *Canonul* acesta nu interzice episcopului să administreze averea, ci îi impune să aibă un econom care, lucrând DUPĂ DORINȚA EPISCOPULUI SĂU, deci PRIN DELEGAȚIE, să-i poată sluji de martor că nu se risipește averea Bisericii. (Martor și, am adăuga, și controlor; căci, după afirmația lui Zonaras, din *Istoria lui Isac Comnenul*, marele econom, ca și skevofilaxul, se numea, cel puțin până la acest împărat, de basileus însuși.)

Rămâne, prin urmare, stabilit că, după canoane și, deci, și după lege, actele economului, respectiv ale consiliilor, se execută după dorința chiriarhului, deci *prin delegație*.

În acest caz însă, *patriarhul face acte de gestiune financiară și, ca atare, cade sub controlul Ministerului Cultelor*.

Iată, deci, cum stă chestiunea patriarhului și a regenței, după legile țării: incompatibilitate. Vom cerceta într-un articol viitor cum stă după canoane.

Patriarhul român și canoanele

– Al doilea răspuns P. S. Tit Simedrea Târgovișteanul –

Am văzut cum stau, de fapt, lucrurile cu legile țării. Să cercetăm argumentarea P. S. arhiereu Simedrea după canoane.

Întâmpinarea P. S. Sale cuprinde, în această privință, două părți: o discuție a canoanelor și o interpretare istorică. Îl vom urma în această distincțiune.

I) CANOANELE. P. S. Tit afirmă:

a) „Nu există nici un canon care să oprească *expressis verbis*[1] pe un cleric de a fi în Consiliul de Regență."

Nu ştiu ce înţelege peopinentul nostru prin *expressis verbis*. Dacă vrea să găsim în canoane chiar vorbele „Consiliul de Regenţă" – desigur că are dreptate. Dar asta nu ar mai fi argumentare. Credem a fi de acord cu P. S. Sa dacă vom considera activitatea în Consiliul de Regenţă ca *activitate politică*. În acest caz, iată ce zic canoanele:

CAN[ONUL] 6 APOST[OLIC]: „Episcopul (...) lumeşti purtări de grijă să nu ieie asupră-şi; iar de nu, să se caterisească".

Iar *Pidalionul* spune în „tâlcuirea" acestui *Canon*: „Nu este iertat celor preoţiţi a se împletici pre sineşi în lucrurile lumeşti, ci să se îndeletnicească la dumnezeiasca slujbă a făgăduinţei lor, şi *să păzească mintea lor slobodă de fieştece turburare şi zarvă lumească*".

CANON[UL] 7, SINOD[UL] al IV-lea ECUM[ENIC]: „Cel ce odată în cliros s-au rânduit (...) *am hotărât ca nici la oaste, nici la dregătorie lumească să fie*. Sau, aceasta îndrăznindu-o şi *necăindu-se, să se anatematizeze*".

CANON[UL] 11, ÎNTÂIUL ŞI AL DOILEA SINOD: „Dacă vreunul dintre ei (clerici) ar întrebuinţa lumeşti dregătorii (...), să se izgonească din ele".

CAN[ONUL] 81 APOST[OLIC]: „Nu se cuvine episcopul (...) a se pune pre sineşi *în ocârmuiri lumeşti*, ci să se îndeletnicească la treburile bisericeşti. Deci, ori supunându-se (...), ori caterisească-se. *Că nimenea poate sluji la doi stăpâni*".

Indicaţie de o preciziune suficientă, întregită încă prin comentariul care adaugă: „Nu se cuvine episcopul (...) a se pogorî pre sineşi în POLITICEŞTI şi *lumeşti purtări de grijă şi ocârmuiri*".

Asta nu este *expressis verbis*? Dar iată şi:

CANON[UL] 10, SINOD[UL] al VII-lea ECUM[ENIC]: „Nu este lor iertat a primi asupra-şi *purtări de griji politiceşti şi lumeşti*...".

Din aceste câteva canoane – altele vom indica mai departe –, se poate uşor vedea dacă, în adevăr, Biserica nu opreşte pe clerici – *expressis verbis* chiar – a primi însărcinări în ocârmuirea politică.

b) P. S. Simedrea crede că nu e cazul a se aplica patriarhului-regent canoanele, pentru că „regentul domneşte, dar nu guvernează". Acest argument echivalează cu afirmaţia că, dacă pe vremea formulării canoanelor ar fi existat monarhia constituţională, sinoadele nu ar fi avut motiv să mai conceapă textele pe cari le-am citat!

c) Mai departe scrie P. S. arh[iereu] Tit: „Canoanele opresc pe clerici de la funcţiunile laice, tocmai pentru a nu cădea sub ascultare şi dependenţa laicilor".

Nu. Textele aduse de noi mai sus – ne dispensăm a mai cita altele – indică cu preciziune că pricina acestor oprelişti stă în hotărârea, care e esenţială Ortodoxiei, de a deosebi net între lumea spirituală şi cea politică.

Iată, de altfel, ce spune *Pidalionul* în comentariul la *Can[onul] 83 apost[olic]*: „În două se împarte stăpânirea şi începătoria. Alta este lumească, pe care o au încredinţat Dumnezeu ÎMPĂRAŢILOR şi STĂPÂNITORILOR. Iară alta duhovnicească, care o au încredinţat Dumnezeu arhiereilor şi sufleteştilor eco-

nomi. *Însă una alteia este protivnică* (...). Aceastaşi necuviinţă urmează *dacă* sau împăratul *va îndrăzni* a intra în altariu, sau *arhiereul a împărăţi* şi a încinge sabia. *Precum o au păţit aceasta uriaşul cel cu două coarne al Romei, popa, zic*. Amestecare neamestecată şi grozăvie streină! Vadă dar însuşi că se află călcătoriu al apostolicescului acesta canon *şi* caterisirei se supune vrând a le avea pe amândouă".

Situaţia pe care, deci, ne-o creează patriarhul-regent ne trece dintr-o dată în lagărul Romei. Orice comentariu mi se pare de prisos.

Vreau totuşi să observ că în Biserica noastră se încearcă a se instăpâni teorii cezaro-papiste tocmai în anul 1927, în care Roma bate, pe acest teren, categoric în retragere, prin îndemânateca încercare de a reînvia *teoria stăpânirii indirecte* (Cf. Maritain, *Primauté du spirituel*).

II) INTERPRETAREA ISTORICĂ. P. S. arhiereu Simedrea crede că poate rezolva dificultăţile acestea punându-ne în faţa faptelor. Principial, metoda poate să fie acceptabilă. Dar sub anumite condiţii. Se cere, în primul rând, ca faptele acestea să fie suficient de numeroase, ca să poată crea o tradiţie. Mai departe, e necesar ca ele să aibă o justificare în istoria poporului şi Bisericii respective. Şi, în sfârşit, ele se pot îndepărta, dar nu pot contraveni în chip categoric unui canon sau unei serii de canoane ale Bisericii.

Este adevărat, P. S. Simedrea afirmă că asemenea cazuri de regenţă sunt nenumărate în istoria politică şi religioasă a ţărilor române. Dar nu le numeşte. Noi, pe de altă parte, nu cunoaştem decât *foarte puţine*. Cum faptele trebuiesc cercetate *in concret*, pentru ca afirmaţia P. S. arhiereu să facă probă, ar fi nevoie să ni se dea cazurile, pentru a le putea examina şi stabili valoarea şi semnificaţia.

Exemplul dat – singurul –, cu împăratul Heraclius, nu poate fi nici măcar un început de probă. Căci un patriarh care poartă război este, după aşezarea noastră bisericească, o monstruozitate, condamnată în chip expres de *Can[onul] 7*, Sinod[ul] al IV-lea Ecum[enic] şi *Can[onul] 83 apost[olic]*, pe cari am avut prilejul să le amintesc mai sus. Trebuie să fim cu toţii de acord că nu ne putem prevala, ca de un precedent, de o flagrantă călcare a legii, chiar dacă un asemenea delict nu a fost în vremea lui pedepsit.

Că susceptibilitatea noastră canonică nu trebuie să fie mai mare decât cea a Sfinţilor Părinţi, cari pe atunci au lăsat să treacă faptul fără să se sesizeze? Se poate. Cu o singură condiţie: *să mi se dovedească întâi că, întotdeauna când a fost călcare de canoane din partea celor puternici, episcopatul creştin ortodox a protestat*.

Iată răspunsul meu la întâmpinarea P. S. arhiereu Tit Simedrea. Nădăjduiesc că nu a mai rămas nici un punct care să nu fie lămurit şi care să formeze un argument valabil împotriva tezei mele. Dacă mă înşel, rog să fiu făcut atent.

Până atunci, am dreptul să stabilesc că teza pe care am pus-o la începutul acestei acţiuni de lămurire stă neclintită: NICI DUPĂ LEGILE ŢĂRII, NICI DUPĂ CANOANE PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE NU POATE FACE PARTE DIN CONSILIUL DE REGENŢĂ.

Convocarea Sf[ântului] Sinod

– Chestiunea prealabilă –

P. S. mitropolit Pimen al Moldovei și Sucevei, „în calitate de locotenent patriarhal", a convocat pentru ziua de astăzi Consiliul Central Bisericesc și Sfântul Sinod. E pentru prima oară că P. S. Pimen își exercită noua sa calitate.

Până acum, înaltul chiriarh nu a descins de la Iași, iar treburile Bisericii românești au fost administrate precum știm: formal, după legea d-lui Lapedatu; în fond, de Î. P. S. Miron Cristea. Mărturisim că, chiar dacă am lua de bună legea d-lui Lapedatu, încă nu am înțelege situația actuală din Biserică. Legea spune că Î. P. S. Miron nu mai e patriarh decât în treburile spirituale – nu și în cele juridic-administrative. Dar Î. P. S. SA CONTINUĂ A ÎNCASA LEAFA DE PATRIARH, PRECUM ȘI VENITURILE SCAUNULUI MITROPOLITAN ȘI ARHIEPISCOPAL. Î. P. S. ARE ORE DE BIROU, CÂND REZOLVĂ AFACERILE PATRIARHIEI, MITROPOLIEI ȘI ARHIEPISCOPIEI; IAR LA CELE TREI CANCELARII SE POT VEDEA ORDINE DE SERVICIU SCRISE DE MÂNA Î. P. S. SALE. Vechea viață continuă, deci, la București, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat – iar legea d-lui ministru Lapedatu se dovedește a nu fi decât PRAF ÎN OCHII OAMENILOR îngrijorați de ciudata situație canonică creată Bisericii prin intrarea în regență a patriarhului României. Iată cum este tratată de oamenii politici Biserica românească a lui Hristos, în beneficiul material al celui dintâi prinț al ei, cu concursul tacit al celorlalți chiriarhi.

Este bine, deci, că P. S. mitropolit Pimen coboară de la mănăstirea sa din ținutul Neamțului, chemând la sine în sobor pe toți arhiereii acestei Biserici. Poate că se va găsi în această adunare „nebunul întru Hristos", care să ridice în discuția sfântului sobor toate chestiunile dureroase sub care geme astăzi Biserica noastră.

Până atunci însă, este o „chestiune prealabilă", care trebuie lămurită chiar înainte de începerea lucrărilor: P. S. mitropolit Pimen a convocat și va prezida ședințele Sfântului Sinod. În ce calitate? În calitatea de locotenent patriarhal. Foarte bine. Dar în virtutea cărei așezări deține P. S. Sa această atribuțiune? În virtutea legii d-lui Lapedatu? Nu se poate! Biserica nu cunoaște și nu recunoaște această lege.

Întâi, pentru că Biserica nu a fost consultată la facerea ei. Prin legea de organizare, prezentată Parlamentului de chiar d-l ministru Lapedatu, autocefalia românească are autonomie: după principiul, care nu se poate înfrânge, că în Biserică nu pot fi legiuitori decât Dumnezeu și Biserica însăși. Guvernul a făcut totuși o lege peste capul organelor indicate de așezarea noastră bisericească, trecând brutal peste autonomia care a fost acordată, nădăjduiam noi, efectiv. DACĂ SF[ÂNTUL] SINOD ADMITE CA P. S. PIMEN SĂ PREZIDEZE ÎN VIRTUTEA LEGII D-LUI LAPEDATU, ATUNCI EL CONSFINȚEȘTE PRIN ACEASTĂ SUPUNERE DREPTUL MINISTERULUI ȘI AL GUVERNULUI DE A LEGIFERA ÎN BISERICĂ ȘI RENUNȚĂ PRIN ACEASTA

CHIAR LA AUTONOMIA AŞA DE GREU CÂŞTIGATĂ. Mai ales prelaţii ardeleni, cărora principiul autonomiei le e aşa de scump, şi cari – pentru salvarea Bisericii noastre – l-au cerut aşa de stăruitor, nu au nimic de spus în această împrejurare, gravă între toate? Căci, iată, acum se deschide poarta încălcărilor!

Al doilea, Biserica nu poate recunoaşte această lege, pentru că este anticanonică. Am dovedit-o noi aci, au recunoscut-o înalte feţe bisericeşti. Este pur şi simplu aberativ, pentru cel care a luat contact cu spiritul juridic al Ortodoxiei, să voieşti a despărţi într-un episcop atribuţiunile spirituale de cele juridic-administrative. Un episcop, mitropolit ori patriarh numai spiritual e pur şi simplu o *contradictio in adiecto*[1]. Agravată încă, în specie, de faptul că se văduveşte, pe timp de 14 ani, o mitropolie şi o arhiepiscopie de titularul ei efectiv. O asemenea lege poate să fie propusă de un ministru laic, al unui guvern francmason şi votată de un parlament căruia treburile bisericeşti nu-i ţin nici cald, nici rece. Dar poate lua, în faţa lui Dumnezeu, Sfântul Sinod asupra-şi un asemenea greu păcat?

Prin urmare, dacă P. S. Sa prezidează şedinţele Sfântului Sinod şi ale Consiliului Central Bisericesc, nu poate să o facă decât în virtutea vechii legi pentru reorganizarea Bisericii Ortodoxe, care prevede că, în cazul în care Î. P. S. Patriarh e împiedicat a lua parte la lucrări, el va fi înlocuit de P. S. mitropolit al Moldovei şi Sucevei.

Iar prima îndatorire a înaltului for este să ia în discuţiune evenimentele întâmplate în Biserică în răstimp şi să respingă cu ultimă energie legea d-lui Lapedatu, ca o îndrăzneaţă încercare de anulare a autonomiei Bisericii Ortodoxe şi de imixtiune a guvernului în dreptul de legiferare în materie religioasă, care nu poate reveni decât exclusiv Bisericii.

Biserica, îndreptarul nostru

Prin urmare, se va redeschide discuţiunea asupra aşezării noastre bisericeşti. Nu o deschid eu, ci împrejurările. Este o discuţie cerută de evenimente, de preocupările şi de ritmul nou al vremii. Urmăreşte „Cuvântul" probleme de politică şi de cultură religioasă din proprie iniţiativă? A creat el aceste noi necesităţi spirituale ale ţării? Nu. A răspuns numai unor nevoi general simţite.

Aşa se întâmplă şi acum. Scriem pentru lămurirea opiniei publice, fiindcă această opinie publică o cere. (Uneori, e adevărat, nu o cere – dar o aşteaptă, fără să-şi dea seama.) Nevoile religioase ale generaţiei noastre sunt variate. Unele pornesc din viaţa religioasă însăşi; altele, din nevoia de disciplină. Cele dintâi interesează pe oamenii evoluaţi spiritual; cele din urmă, şi pe cei angrenaţi – dintr-un punct de vedere mai înalt – în conducerea politică a ţării.

De aci şi legătura cu Biserica; instituţie care, desigur, garantează adevărul religios, dar e, în acelaşi timp, şi îndreptar pentru o aspră disciplină şi înfrânare.

Unii nici nu o înțeleg, de altfel, decât în aceste ultime rosturi ale ei, și încă în chip cu totul pozitiv-concret; așa, de pildă, statul. Nu e cel mai fericit fel de înțelegere; el duce la o sărăcire a fondului de spiritualitate și la coborârea Bisericii la rangul de funcțiune pedagogic-administrativă.

Alții o înțeleg altfel. Ca mijloc de disciplină interioară. Evident, cu un ocol, tot acolo se ajunge: la o societate de oameni cari se controlează în resorturile intime ale activității lor. Dar cu un ocol rodnic. Căci așa, legea trăiește de două ori: o dată afară, obiectivată în Biserică; a doua oară în lăuntru, cale a urcării înspre piscurile înfricoșate ale Dumnezeirii. Nu e mai bine?

De aceea, în primul rând, Biserica trebuie să fie disciplină, control de sine și lege. Să fie EA pildă și început al înfăptuirii aci, jos, a cetății lui Dumnezeu. Se mai poate socoti nedumerit cineva de stăruința noastră întru obținerea unei aspre păziri a canoanelor, după ce am spus deschis ce e, între altele, pentru noi Biserica?

Strictă respectare a ființei juridice a Bisericii – iată prima condiție a viabilității ei. Că doară nu e vorba de Ierusalimul ceresc. (Ăsta stă în grija lui Dumnezeu.) Ci de Biserica concretă, dată în paza oamenilor, pentru paza și îndrumarea lor. Că e greu? Probabil. *Dar nu se poate altfel.* Cine este de altă părere să o spună. Dar dacă nu are nimeni acest curaj, să fim lăsați în pace, să ne vedem de treabă.

Scrisoare deschisă Înalt Prea Sfinției Sale, domnului domn dr. Miron Cristea, Patriarh al României

Înalt Prea Sfințite Stăpâne,

Nici nu ieșiseră bine din teascuri foile noastre, anunțând că vom redeschide discuția asupra unor stări din Biserică, când oameni din nemijlocită apropiere mi-au comunicat adânca Stăpâniei Voastre nemulțumire. Nu am fost surprins. Asemenea sentimente mi-au fost transmise și la sfârșitul verii, pe vremea când începusem acțiunea de lămurire a dificultăților canonice și dogmatice în cari a alunecat ierarhia noastră bisericească. Dacă ele m-au întristat, trebuie să mărturisesc totuși că nu au putut să mă clatine cu nimic în hotărârea mea. Știam doară că în raporturile personale pe care Î. P. S. Voastră a binevoit să mi le îngăduie nu s-au strecurat vreodată – de o parte sau de alta – nemulțumiri; că, prin urmare, nu aș putea fi bănuit că la baza acțiunii mele stau mărunte animozități sau resentimente personale. Mai știam că Sf[ântul] Sinod al Bisericii noastre îmi dăduse anumite însărcinări și că Î. P. S. Voastră era în curent cu spiritul de strictă Ortodoxie și aspră disciplină bisericească în care am înțeles să împlinesc mandatul Sfântului Sobor. Îmi închipuiam, deci, că voi fi la adăpost de orice bănuială pe care, cu un eufemism, aș vrea să o numesc subiectivă.

Iată însă că astăzi purtătorii de vorbe – cari se dau drept ai Î. P. S. Voastre – formulează împotriva mea, dar nu ca pornind de la ei, două plângeri: că aș scrie

după îndemnul unui prieten [şi] că aş fi un primejdios tulburător al păcii din Biserică.

Plângeri grave, cari echivalează cu o acuzaţie. Să le cercetăm. Mai întâi, cele două învinuiri nu pot sta alături; dacă scriu dintr-un îndemn din afară, nu prea pot fi un tulburător primejdios; căci acţiunea mea ar înceta în momentul în care „incitatorul" ar obosi sau ar schimba de părere.

În al doilea rând, Î. P. S. Voastră ştie precis că, în momentul în care eu scriam articolul *Legea*, cu care am început acţiunea, „inspiratorul" meu eventual era demult peste hotarele ţării[1], plecat într-o vreme în care nici unul din noi nu putea bănui precipitarea evenimentelor şi necesitatea campaniei de lămurire.

Ştiu, pe de altă parte, că Î. P. S. Voastră cunoaşte – ca şi mine – pe presupusul inspirator ca pe un om de hotărâre şi de curaj. Nu ar fi să-l insultăm bănuindu-l că, dacă ar fi avut ceva de spus şi ar fi vrut să spună, a recurs la serviciile altuia? Lăsând la o parte insulta absolut gratuită care mi se face mie, considerându-mă ca interpus. Am eu aerul?

Să lăsăm, prin urmare, să cadă această învinuire, penibilă pentru ambele părţi prin lipsa ei de demnitate omenească; şi să trecem la a doua: că aş fi un primejdios tulburător al păcii din Biserică.

Înalt Prea Sfinţite Stăpâne,

Eu nu mă voi încumeta să spun din capul locului că nu e aşa. Dar, dacă eu îmi impun această rezervă metodică în judecarea situaţiei, am dreptul omenesc să cer aceeaşi obiectivitate şi din partea cealaltă. Sunt tulburător? Dar de ce? Pentru că am pus în discuţie anumite probleme – delicate, o recunosc – dar cari privesc de aproape însăşi fiinţa Bisericii noastre? Asta nu e suficient. Aş fi, în adevăr, un primejdios tulburător dacă afirmaţiile mele ar fi nefundate; dacă cineva m-ar fi încredinţat de aceasta şi dacă, totuşi, aş fi persistat în atitudinea mea de agitator. E cazul?

Mă îndoiesc. Îmi permit a aminti Înalt Prea Sfinţiei Voastre că argumente valabile împotriva tezei mele nu am văzut încă până astăzi. Cine spune că nu am dreptate? Î. P. S. Voastră? Mă rog de iertare, dar, în această chestiune, părerea Î. P. S. Voastre nu poate fi decât o părere de aceeaşi esenţă cu a mea sau cu a oricărui alt om de rând; cu mai multă pregătire ştiinţifică şi teologică, la Stăpânia Voastră decât mine, o recunosc bucuros; dar ea tot *părere* rămâne, şi nu *lege*. Iar între noi doi nu poate hotărî decât un judecător a cărui părere să fie lege. *Şi acesta nu poate fi decât Sfântul Sinod*; după aşezarea sobornicească a Bisericii noastre dreptcredincioase.

Iată de ce, Înalt Prea Sfinţite Stăpâne, nu pot fi următor sfaturilor cari mi-au fost transmise. Eu sfaturilor nu pot ceda decât atunci când mă conving; oricât de înalt şi respectat ar fi locul de unde ele pornesc. Sau, în bun creştin, eu mă supun judecătorului meu firesc. Dar cer pentru aceasta să se facă judecata.

Şi mă întreb: de ce, dacă eu sunt în adevăr un tulburător aşa de primejdios, de ce, dacă acţiunea mea strică Bisericii, nu s-au luat măsuri bisericeşe legale pentru neutralizarea răului?

Schimbările produse prin împrejurări, în Biserica noastră, au pus – din punct de vedere canonic și dogmatic – în discuție însăși ființa legală și structura intimă a acestei Biserici. Îndoieli au început să se strecoare în sufletul credincioșilor cu simțul răspunderii. Nu era normal și indicat să se pună capăt acestei incertitudini prin convocarea Sfântului Sinod?

Parlamentul a votat, peste capul autorității dogmatice bisericești, o lege care – după însăși părerea unui luminat arhiereu în scaun – este anticanonică. Nu era cazul să se convoace Sfântul Sinod, care să judece situația?

De ce, Înalt Prea Sfințite Părinte, nu se convoacă Sfântul Sinod? Cine are interes la prelungirea acestei situații, neclare în cel mai bun caz, și cine se teme de judecata Sfântului Sinod? Eu, nu. Căci eu declar că mă supun acestei judecăți, oricare ar fi ea.

Iată un drum precis de dezlegare a greutăților. Îl indic deschis. Iar în așteptarea cuvântului care liberează, rămân al Înalt Prea Sfinției Voastre plecat și supus duhovnicesc fiu,

Nae Ionescu

Jurământul preoților

Un preot din Iași, chemat în fața unei instanțe de judecată ca să fie ascultat ca martor, a refuzat să depună jurământul. Cucernicia sa a declarat că la aceasta se opun canoanele și că nu poate face un asemenea pas fără o prealabilă specială dezlegare a mitropolitului și episcopului său.

Este o plăcută surprindere să aflăm în zilele noastre că mai sunt preoți cu atâta dragoste pentru Biserica căreia slujesc, încât atunci când, întâmplător, există coliziune între legile statului și cele ale Bisericii, ei se hotărăsc, după spiritul tagmei lor, pentru cea din urmă; înfruntând adică pe Cezarul numai pentru ca să poată sluji lui Dumnezeu.

Nu cunoaștem nici numele preotului, nu știm nici cum s-a terminat incidentul. Dar preotul are dreptate. Căci, în afară de canoanele la care face aluzie cucernicia sa, Biserica a hotărât că mărturiile preoților trebuiesc crezute pe cuvânt. Iar Biserica noastră, prin articolul 42 din Regulamentul pentru disciplina bisericească[1], votat de Sfântul Sinod și sancționat de rege, hotărăște: „Persoanele din treptele ierarhiei bisericești se scutesc de jurământ, fiind îndeajuns simpla lor arătare verbală, după cuvântul Mântuitorului: «Și să fie cuvântul vostru așa, așa – nu, nu!»[2]".

În fapt însă, aceste indicațiuni se calcă. Preotul de la Iași – cum îl cheamă? – a cerut dezlegare de la episcopul său. Episcopul poate să o dea sau nu – după cum crede că e împrejurarea. Chiar dacă pe nedrept ar fi fost dată dezlegarea, preotul e, canonic, acoperit.

Este însă o întrebare care priveşte funcţionarea în stat a persoanelor din ierarhia bisericească şi care ar trebui, totuşi, lămurită. Iat-o: sunt anumite acte condiţionate de un jurământ prealabil. Întrebarea este: sunt aceste acte valabile, dacă jurământul care le-a precedat a fost făcut în forme neîngăduite?

În bună logică, parcă nu. Orice act condiţionat nu poate fi valabil decât în măsura în care actele care îl condiţionează au fost perfect legal împlinite. Dar canoniceşte tot aşa e?

Eu, precum se ştie, sunt o biată persoană care nu am habar de dreptul canonic; pentru că nu citez canoanele în ediţia Beveregius sau a lui Rallis [şi] Potlis[3]. Mi-a dovedit-o, mai astă-toamnă, d-l Tafrali, eminent canonist al Bisericii orientale şi cunoscut cesteritor pentru Ortodoxie. Chestiunea de mai sus îşi are însă însemnătatea ei. Şi atunci, mă îndrept către canoniştii noştri cu rugămintea de a mă lămuri.

O va face cineva?

Între roate

Sfântul Sinod a luat în discuţie, în actuala sa sesiune, situaţia preoţilor ardeleni cari au oficiat la prestarea jurământului făcut de masele populare la Alba-Iulia. Se ştie ce a fost acolo; popi ardeleni de ţară au pus epitrafirul, au ridicat crucile în văzul mulţimii şi au făcut să răsune, în ritmarea sumbră şi hotărâtă a zeci de mii de glasuri, formula primejdioasă şi totuşi dătătoare de nădejdi a jurământului.

Nu mai încape îndoială, preoţii vor fi pedepsiţi. Jurământul este, în conţinutul lui, sediţios. Noi nu spunem că trebuia să fie altfel. Din capul locului am considerat adunarea de la Alba-Iulia ca un act revoluţionar, care comporta anumite riscuri pentru organizatori şi participanţi, după cum – ca orice act revoluţionar – comporta şi anumite elemente salvatoare, deşi dincolo de cadrul legilor.

Împotriva organizatorilor, guvernul ar fi putut să ia măsuri – dacă putea. Nu a luat. S-a sustras exercitării autorităţii sale, la care era obligat, prin subterfugii dialectice. Motivele acestei dezerţiuni nu le mai comentăm. Guvernul înţelege însă să proceadă astăzi la pedepsirea preoţilor. Nu a preoţilor cari au participat – pentru că aceasta au făcut-o în calitate de cetăţeni –, ci a celor cari au oficiat. La sfârşitul regimului, guvernul vrea să dovedească lumii că e capabil de oarecare logică. Şi, o mărturisim, reuşeşte. Deşi reuşita aceasta e, pentru noi şi pentru ţară, inoperantă.

Biserica este la noi, oarecum, o instituţie de stat; în sensul că statul şi Biserica stau în anumite raporturi contractuale. Cum însă Alba-Iulia trebuie să însemneze, şi însemnează de fapt, un nou statut al ţării, pot preoţii – legalmente

și prin jurământ legați de ordinea stabilită – să participe ca administranți ai darului la un asemenea act revoluționar? Evident, nu. Iată de ce credem că ei vor fi pedepsiți. Pe bună dreptate.

Pe bună dreptate *legală*. Dar ce importanță are această pedeapsă pentru așezarea noastră sufletească? Asta e întrebarea care constituie nodul problemei. Preoții, mai ales preoții ardeleni, au fost întotdeauna în fruntea mișcărilor politice și naționale ale poporului. Toate, mișcări cari depășeau cadrele legilor și erau – față de regimul de pe acea vreme – sedițioase. De aceea, preoții ardeleni au umplut temnițele ungurești, împodobind cu numele lor martirologiul emoționant a o mie de ani de suferințe.

Pedepsirea preoților ardeleni nu poate fi operantă. Ei au o tradiție eroică și a fi lipsit de la Alba-Iulia însemna pentru ei a lipsi de la cea dintâi îndatorire față de sufletul lor și față de nație; cari – ambele – în viața publică ardeleană trec dincolo de lege. Când au ridicat înspre cer crucea, ei știau de bună seamă că actul acesta închide anumite riscuri, pe cari ei le-au preluat. Este nevoie de o nouă serie de martiri? Pedeapsa, pentru care guvernul stăruie, îi va crea. Dar e sigur, cei ce vor regreta mai mult nu vor fi preoții.

Sunt și oameni cari stau în fața istoriei; și pentru cari rigorile legii nu pot fi o sperietoare. Cine pedepsește? Guvernul? Dar același guvern care vrea să strângă astăzi în chingile legii pe preoți – funcționari și, deci, în slujba regimului – admite în cărțile oficiale de școală elogiul și exaltarea lui Popa Șapcă, eroul revoluției de la Izlaz. După cum capitole speciale sunt consacrate luptei naționale politice, pe care preoțimea și Biserica a dus-o veacuri întregi împotriva regimurilor vremii. Preoții vor îndura, deci, și de data aceasta pedeapsa cu seninătatea lor tradițională – pentru că pe sub furcile guvernului ei intră în istorie.

Iar logica guvernului, care formal e ireproșabilă, va rămâne în suferință. Popa Șapcă este un erou – pentru că a participat la revoluția de la '48, al cărei rezultat e, fără îndoială, regimul liberal de azi. Iar bieții popi de țară ardeleni de la Alba-Iulia..., criminali de stat. La asta nu se gândește d-l Alexandru Lapedatu, care e, totuși, profesor de istorie?

Noi nu cerem grație pentru slujitorii lui Hristos, cari au mers în cetatea lui Mihai nu la întrunirea unui partid politic, ci la o mare adunare națională. Grația aceasta, pe care ei, cei dintâi, ar refuza-o, ar fi, fără îndoială, o insultă. Au stat în fața conștiinței lor și în fața lui Dumnezeu. Și, dacă în suflet le-a răsunat din trâmbiță de luptă vechea chemare națională:

Preoți, cu crucea-n frunte, căci oastea e creștină,

ca un îndemn de la care nu se puteau sustrage, ei s-au judecat singuri. Iar peste judecata conștiinței noastre, nici o judecată lumească nu are putere. Ce însemnătate va avea sentința – legal, oricât de dreaptă – care va cădea în acest proces, când chiar temnița poate deschide porți asupra Raiului?

Dar ce zice Biserica? A, asta e o altă problemă.

Distinguo

Nu sunt de părerea confraţilor cari fac rezerve în privinţa canonicităţii procedurii Sfântului Sinod, în chestiunea jurământului de la Alba-Iulia. Această problemă nu închide în ea nici un element canonic. Orice creştin are dreptul să depună jurământ în faţa lui Dumnezeu; iar valabilitatea acestei legături nu e în funcţie de prezenţa preotului. Probă, jurământul pe care orice martor îl depune în faţa unei instanţe judecătoreşti.

Prin urmare, nu asupra valabilităţii legământului făcut de naţie la Alba-Iulia se poate purta judecata şi hotărârea Sfântului Sinod, ci asupra unei alte laturi a problemei. Şi anume:

Orice credincios, în momentul în care depune un jurământ, are dreptul să ia ca martor şi mijlocitor pe un preot. Care poate aprecia, după conştiinţa sa şi după conţinutul juridic, dacă e cazul să intercedeze.

Este în competenţa Sfântului Sinod să judece dacă conţinutul unui jurământ e compatibil cu participarea unui preot la depunerea lui?

Principial, da; în virtutea autorităţii supreme pe care această instituţie o exercită în Biserica de Răsărit. Dar acest drept de apreciere poate reveni, cu aceeaşi valabilitate, şi chiriarhului.

În speţă, a intervenit Sfântul Sinod. Care a stabilit că jurământul a fost depus „în duh de răzvrătire". E o judecată bisericească? Evident, nu! Atâta vreme cât există o separaţie între punctul de vedere spiritual şi cel politic-lumesc şi atâta vreme cât, în conformitate cu canoanele, Biserica se ţine departe de acest din urmă plan de realităţi, Sfântul Sinod nu poate judeca dacă, în sine, jurământul de la Alba-Iulia, act de un conţinut eminamente politic, este aprobabil sau reprobabil. Cu atât mai puţin, deci, îl poate condamna.

Sfântul Sinod poate însă altceva. El poate lua în considerare raporturile contractuale, care există astăzi de drept şi de fapt la noi între stat şi Biserică; şi poate aprecia dacă preoţii care au oficiat la depunerea jurământului sunt în limitele acestea contractuale sau le-a depăşit. Şi poate reacţiona aplicând pedepse, mai exact, predând judecăţii chiriarhului pe preot, dacă îl crede în adevăr căzut în vină. El mai poate – principial – încă ceva: să stabilească, anume, că preotul nu a avut calitatea de a asista pe credincios la depunerea jurământului; care însă nu încetează de a fi valabil, decât dacă prezenţa preotului e un element esenţial al lui. Ceea ce, am arătat, nu e cazul.

Prin urmare: este dreptul Sinodului să trimită în judecata chiriarhului pe preoţii „răzvrătiţi"; nu e însă dreptul lui de a declara jurământul ca nul.

E bine însă că Sfântul Sinod a pus problema valabilităţii jurământului. Va avea, probabil, prilejul să judece şi alte cazuri, mai interesante.

Conflictul din Sf[ântul] Sinod

... Prin urmare, P. S. Neculai Bălan, vlădica Sibiului, a protestat în Sfântul Sinod împotriva hotărârii luate de această înaltă instituție, în chestiunea jurământului de la Alba-Iulia. Singură, fapta aceasta a protestului, ar fi destul ca să atragă grava luare-aminte a tuturor credincioşilor asupra stărilor din Sfântul Sinod. Căci, sau P. S. Neculai nu are dreptate, şi atunci trebuie depus, ca unul ce a lucrat „în duh de răzvrătire" – eretic, deci – față de Prea Sfinţiţii lui fraţi sinodali; sau Sfântul Sinod nu are dreptate, şi atunci această preasfântă adunare ecleziastică a lucrat ca un simplu parlament lumesc, fără prezenţa Sfântului Duh – pentru că i-a lipsit comunitatea de iubire. Din această dilemă, care pune în cauză, cu o gravitate dogmatică inextricabilă, însuşi caracterul dumnezeiesc al Bisericii noastre de astăzi, nu se poate ieşi decât dacă P. S. Neculai face act public de pocăinţă; şi, după toate aparenţele de până acum, vlădica Sibiului nu arată astfel de intenţii.

Cum noi nu suntem prietenii nimănui, ci numai ai adevărului – cât îl putem omeneşte stăpâni –, vom mărturisi că, de data aceasta, dreptatea stă de partea Prea Sfântului Neculai. Căci înşine am spus, din capul locului: SFÂNTUL SINOD AVEA PRICIPIAL CĂDEREA ADMINISTRATIVĂ DE A PEDEPSI PE PREOŢII CARI AU PRELUAT JURĂMÂNTUL: NU EXISTĂ ÎNSĂ NICI UN MOTIV CANONIC PENTRU ANULAREA ACELUI LEGĂMÂNT. Dezlegând, deci, pe credincioşi de jurământul pe care îl făcuseră, Sfântul Sinod depăşea, cu ignorarea canoanelor, atribuţiunile sale, pentru a fi pe placul nu numai al instituţiei lumeşti a statului – ceea ce ar putea, la urma urmelor, decurge din contractul dintre stat şi Biserică în ţara noastră; ci, mai grav încă, pe placul socotelilor personale ale guvernului actual. Iată de ce, înfruntarea ridicată de P. S. vlădică Sinodului, care crede să SFÂNTUL SINOD A FĂCUT POLITICĂ, în această împrejurare, are toţi sorţii de a fi fundată.

Dar să luăm lucrurile mai de aproape. Sfântul Sinod a anulat jurământul, motivând că ar fi fost depus „în duh de răzvrătire". Este acesta un motiv suficient, prin el însuşi, pentru a îndreptăţi anularea? Să vedem.

Condiţiile principale ale valabilităţii unui jurământ sunt cam următoarele:

1) CEL CARE JURĂ SĂ O FACĂ NESILIT. Asupra acestui punct nu poate exista controversă. Mulţimea de la Alba-Iulia nici nu a fost adusă cu forţa, nici sâlnicie nu s-a făcut asupra ei cu prilejul jurământului.

2) CEL CARE JURĂ SĂ FIE CU MINTEA ÎNTREAGĂ. Ridică cineva contestaţie asupra acestui punct? Trecem.

3) OBIECTUL JURĂMÂNTULUI SĂ FIE POSIBIL FIZICEŞTE. Să nu juri, de pildă, că vei aduce luna din cer. Ceea ce, precum se ştie, nu s-a jurat la Alba-Iulia.

4) CONŢINUTUL JURĂMÂNTULUI SĂ NU FIE IMORAL ÎN GENERE. Căci spune *Can[onul] 29* al Sfântului Vasilie, recunoscut de Sinoadele al IV-lea,

al VI-lea, al VII-lea Ecumenice: „De s-ar jura cineva să scoată ochii fratelui, este bună una ca aceasta a o aduce în faptă? De s-ar jura cineva să ucigă?".

Evident, aci poate începe discuția valabilității hotărârii luate de Sfântul Sinod. Se va zice: un jurământ revoluționar, împotriva așezării statului, este imoral. Deci, poate fi anulat. Nu? Să ne înțelegem: în toate aceste cazuri, intenția joacă un rol extrem de important. După cum se spune și în *Canonul 10* [al] Sfântului Vasilie: „Trebuie a cerceta și felul jurământului, și graiurile, și PLECAREA DIN LĂUNTRU pentru care s-a jurat". „Duh de răzvrătire" zice motivarea Sfântului Sinod. Răzvrătire împotriva cui? Și în ce intenție? Este suficient a stabili existența duhului de răzvrătire pentru a avea dreptul să anulezi jurământul? Dar dacă, de pildă, un creștin jură să lupte, din motive pur creștine, împotriva unui stăpânitor care împiedică răspândirea legii lui Hristos? Se va anula jurământul pentru că e dat „în duh de răzvrătire"? Evident, nu!

Prin urmare, la pipăirea moralității unui jurământ trebuie să se ia în considerare și conținutul lui, și intenția celui care jură. În speță, credincioșii de la Alba-Iulia socotesc că guvernul d-lui Brătianu e primejdios nației și jură să lupte pentru răsturnarea lui. Poate judeca Biserica dacă credincioșii au dreptate sau nu? Ar însemna să facă politică. Și asta, de bună seamă, nu e permis.

Se va răspunde, totuși, că preoții nu aveau, tocmai din acest motiv, calitatea de a prelua jurământul? Să presupunem că e așa. Asta stabilește însă cel mult vina disciplinară a preotului, dar nu prejudecă nicidecum asupra valabilității jurământului. Pentru simplul motiv că, după cum am arătat și altă dată, ASISTENȚA PREOTULUI NU E UN ELEMENT CU NECESITATE CONSTITUTIV AL JURĂMÂNTULUI.

Iată, deci, în ce încurcătură a intrat Sfântul Sinod intervenind într-o chestiune care nu-l privea. De ce a făcut-o? Am spus-o și noi – o spune astăzi un mitropolit al țării: pentru că în Biserică se face politică.

Dar cât va mai dura situația aceasta?

Nedumeriri canonic-juridice

Iată-mă iarăși în nedumeriri canonic-juridice. Chestiunea nu ar fi în sine prea complicată. Îmi aduc aminte însă că, de câte ori „m-am amestecat" în treburi bisericești, am fost înfruntat cu aprecierea: „nu e specialist"! Deși eu așteptasem cuviincios deoparte, ca specialiștii să lămurească chestiunea pusă în dezbatere și nu am intervenit decât atunci când am văzut că specialiștii „fac pe mortu-n păpușoi". Ba încă, un arheolog de la Iași, care dezgroapă ulcele, mi-a spus – în calitatea lui de specialist, probabil – o vorbă și mai urâtă: că, zice, domnul ăsta – „domnul acesta" sunt eu, dar nu mă numește, că e de rușine să stai de vorbă cu un așa nespecialist ca mine –, domnul ăsta citează după *Pidalion*, nu are ediția critică a *Canoanelor*, publicată de Ralle-Potle. (Între noi fie vorba, o am; precum am și pe Beveregius[1].)

Deci, dară, aşa cum sunt eu, un gazetar nespecialist şi lipsit de disciplina şi metoda ştiinţifică pe care le posedă, precum se ştie, cu prisosinţă, preopinenţii mei specialişti, cu toţii tobă de carte şi chiftind de dialectică – am o nelămurire pe care o supun discuţiei canoniştilor sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române.

Iat-o. Se ştie că Sfântul Sinod a anulat jurământul de la Alba-Iulia. Care este, după această anulare, situaţia credincioşilor respectivi? Sunt ei numai dezlegaţi de jurământ, sau sunt obligaţi de Sfântul Sinod să nu împlinească jurământul?

În cazul dintâi, hotărârea Sfântului Sinod ar fi eficace numai dacă credincioşii s-ar dori după această dezlegare. Au fost bieţii oameni înşelaţi de nişte pârlaci, au fost puşi să jure – prin dol – şi acum nu au cum să se sustragă legământului. Deci, dezlegarea Sfântului Sinod e binevenită. Păi, acesta e cazul? Sau PREOŢII AU FOST CHEMAŢI de popor ca să asiste la jurământ? Şi atunci, ce valoare mai poate avea dezlegarea Sfântului Sinod?

În cazul al doilea, dacă Soborul interzice împlinirea jurământului, au poate dreptul credincioşii să amintească din *Can[onul]10* [al] Sfântului Vasilie: „Cu cercare am cunoscut că nu se pricopsesc cei ce şi-au călcat jurământul".

Sau: „Călcătorul de jurământ în zece ani va fi neîmpărtăşit" (*Can[onul] 64* [al] Sfântului Vasilie).

Sau, în sfârşit: „Dar pentru călcătorii de jurământ, DACĂ DE SILĂ ŞI DE NEVOIE AU CĂLCAT JURĂMÂNTURILE, la mai uşoare cercetări se supun. Încât, după şase ani, negreşit să fie primiţi" (*Canon 82*, Sfântul Vasilie).

Dacă care ar fi situaţia Sfântului Sinod, care sileşte şi nevoieşte pe credincioşi la călcarea jurământului?

Aştept lămuririle specialiştilor.

Ce este un sinod?

Am impresia că discuţiunea făcută în presă în jurul incidentelor de la Sfântul Sinod e de natură a deplasa problema. Confraţii mei, laici şi feţe bisericeşti, exprimă, aproape în unanimitate, punctul de vedere că Sfântul Sinod avea dreptul să anuleze valabilitatea jurământului de la Alba-Iulia; dar că, atunci când a făcut-o, nu s-a condus de interesele Bisericii, ci de anumite obligaţiuni politice, cari l-au dus la pedepsirea unor oameni nevinovaţi.

Pentru confraţii mei, deci, nodul chestiunii este pedepsirea – din patimă politică – a unor oameni fără vină. Nu înseamnează oare aceasta o coborâre a problemei şi, în acelaşi timp, o sabotare a întrunirii de la Alba-Iulia în cel mai de seamă rezultat al ei – legământul? Foaia noastră a reprezentat, în această împrejurare, un alt punct de vedere; anume, noi am susţinut, cu dovezi de fapt şi de drept – textele nu au lipsit doară – că, ADMINISTRATIV, *Sfântul Sinod avea dreptul să pedepsească pe preoţii cari au preluat jurământul, întrucât ei au participat* – CA FUNCŢIONARI ECLEZIASTICI – *la o mişcare sediţioasă*

Că, însă, CANONIC ȘI DOGMATIC, nu există nici o posibilitate de anulare a jurământului, care este și rămâne bun o dată pentru totdeauna.

Ce se obiectează punctului nostru de vedere? Că Sfântul Sinod este instanța dogmatică și canonică supremă și că, prin urmare, împotriva hotărârilor lui nu se poate apela. Dintr-un asemenea argument ar trebui să deducem că, dacă Sinodul a dat o hotărâre, sentința lui e bună și definitivă nu pentru că ar fi justificată în fond, ci pentru că... împotriva ei nu există în nici un fel căi de atac. Concluzia apare, e drept, ca aberativă; dar ea nu e mai puțin necesar logică. Pentru a fi evitată, nu e decât o cale: să se părăsească premisele.

Singurul punct de plecare în stare a lămuri situația și a pune problema pe adevăratele ei baze este: un sinod funcționând în condițiuni normale nu poate emite sentințe greșite. Asta e adevărat. Dar orice hotărâre a sinoadelor poartă pecetea infailibilității? Asta afirmă repetat confrații mei; dar asta e fals. Trebuie să amintesc că a existat un sinod care a condamnat pe Sfântul Ioan Hrisostom; și care poartă, în istoria Bisericii noastre, numele de Sinodul tâlhăresc de la Stejar[1]?

Vasăzică, nu orice hotărâre sinodală e, prin ea însăși, valabilă; și, ca atare, sinoadelor nu le revine dreptul arbitrar de a lua orice hotărâre vor. Sunt, deci, anumite condițiuni pe care lucrările unui sobor trebuie să le împlinească. Și anume:

Garanția valabilității unei sentințe sinodale este de natură mistică, nu rațională. Un sobor nu e un parlament; ci o colaborare spirituală, în asistența Sfântului Duh. Limbajul și argumentarea aceasta pot părea unora curioase; nu e nimic de făcut; altă argumentare pentru îndreptățirea valorii hotărârilor sobornicești nu e. Prin urmare: sau admitem că soboarele lucrează în prezența Sfântului Duh, sau hotărârile sinodale nu mai sunt infailibile. Alegeți.

Mai departe. În ce împrejurări asistența Sfântului Duh e asigurată? Numai în cazul în care există în adunare o perfectă comunitate de iubire.

Care e măsura omenească după care noi deosebim un sinod funcționând normal de unul „tâlhăresc"? E concordanța hotărârilor lui cu dogmele, canoanele și Tradiția Bisericii.

Și acum, în cazul nostru:

A existat în Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române comunitatea de iubire care, singură, face posibilă asistența Sfântului Duh?

Nu. Scenele petrecute în adunare o dovedesc.

Există o concordanță între hotărârea Sfântului Sinod de a anula jurământul de la Alba-Iulia și așezarea canonică a Bisericii de Răsărit?

Iarăși, nu. Noi am dovedit cu texte că se face o confuzie; că, anume, chiar dacă se stabilește că preoții nu aveau dreptul să preia mulțimii jurământul, jurământul ca atare nu poate fi anulat; pentru că valabilitatea lui nu depinde de prezența preotului; și pentru că, în conținutul său și în condițiunile în care a fost depus, jurământul de la Alba-Iulia nu conține elementele unei casări canonice.

Să rezumăm deci:

1) Jurământul de la Alba-Iulia este și rămâne valabil.

2) Sfântul Sinod a dat o hotărâre greşită atunci când a stabilit că acest jurământ e nul.

Şi aci apar adevăratele dificultăţi. Căci problema nu mai e de ordin politic, ci religios. Acţiunea P. S. Nicolae – al cărei caracter pur teologic trebuie neîncetat accentuat – dovedeşte cu claritate desăvârşită un fapt de covârşitoare gravitate: SFÂNTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ESTE ÎN AFARĂ DE LEGEA LUI HRISTOS.

Aci e adevărata problemă. Să nu o mai ocolim!

Schisma

Rămâne, deci, bine stabilit, pentru cei cari au urmărit expunerea noastră, că problema politică pe care se construieşte conflictul sinodal este de o însemnătate periferică; şi că, în centrul situaţiei se plasează, cu o gravitate pe care noi din capul locului am subliniat-o, un război religios.

Nu putem consimţi a urma pe confraţii noştri în exploatarea laturei politice, întâi, pentru că nu înţelegem să bagatelizăm o chestiune care, atingând nodurile esenţiale ale vieţii noastre ecleziastice, are, cel puţin în aceste vremuri de renaştere religioasă, dreptul de a nu fi ignorată; al doilea, pentru că nu voim să cădem în capcana de a recunoaşte Sinodului valabilitatea anulării jurământului de la Alba-Iulia. Aceste două teze trebuie să fie recunoscute şi adoptate ca îndreptare de toţi prietenii Bisericii şi de toţi adversarii guvernului actual.

Că au fost pedepsiţi şapte preoţi în loc de trei, asta e, fără îndoială, un lucru grav; dar fără valoare principială. După cum lipsit de această valoare e şi faptul că ministrul ar fi procedat la pedepsirea preoţilor fără o anchetă prealabilă. Că actele Sfântului Sinod au fost, în speţă, greşite, pentru că în sânul acestei înalte adunări s-a strecurat politica, este adevărat; că textul hotărârii Sfântului Sinod a fost scris de mâna unui personagiu care nu mai face parte din sobor e iarăşi adevărat. Dar asta nu schimbă cu nimic natura problemei, care – încă o dată – e religioasă, şi nu politică; chiar dacă atitudinea falsă a Sfântului Sinod îşi găseşte explicaţia în imixtiunea politicei – care, de altfel, nu datează de azi, de ieri.

În ce constă gravitatea situaţiei? Iat-o. P. S. mitropolit Neculai Bălan a adus înaintea Sfântului Sinod, al cărui membru este, o întâmpinare împotriva hotărârii acestei adunări, cu privire la legământul de la Alba-Iulia. Prin întâmpinarea sa, Înaltul Prelat se desolidarizează de restul Soborului Bisericii noastre, pe care îl socoteşte în vină. Cine are dreptate în acest litigiu, noi am spus-o: e mitropolitul Ardealului. Şi am arătat chiar în ce constă vina înaltului Sobor. Dar de vinovaţi şi îndreptăţiţi se poate face deocamdată abstracţie. Pentru că ceea ce interesează în primul rând e situaţia de fapt: UN MITROPOLIT AL ŢĂRII ÎN

Este adevărat că Sfântul Sobor nu a reacționat. Există, mai ales în țara românească, o tactică a lui „n-aude, n-a vede". Ridici o acuzație, cel acuzat tace și lucrurile rămân baltă. Tactic, procedeele acestea pot fi bune. Rezultatele lor mai îndepărtate sunt însă dezastruoase. Pentru că orice conflict nelămurit lasă urme: ceva care macină nu numai din prestigiul și autoritatea instituțiilor, dar care le și descompune. Cum se explică, de pildă, faptul că hotărârea Sfântului Sinod, de natură a-i pune în discuție însăși existența dogmatică, nu a ridicat gravele și largile dezbateri pe cari o problemă de o asemenea însemnătate le comportă? Într-un singur fel: prin aceea că Sinodul și-a pierdut caracterul mistic. Dar mai poate exista un sinod creștin fără acest caracter? Iată de ce conflictele acestea trebuiesc lichidate.

În cazul de față, de altfel, împrejurările nu vor îngădui evitarea unei lichidări zgomotoase. Știrile cari vin din Ardeal arată că, în cele mai multe părți, preoții și protopopii ortodocși se adună, se consfătuiesc și se declară gata de luptă alături de mitropolitul lor și împotriva Sinodului. Un duh de răzvrătire suflă demult peste munți. Răzvrătire care poate avea și un substrat politic, nu o contestăm, dar care se poate funda și în chip strict bisericesc numai; și aci e gravitatea.

Puteți prevedea urmările acestei ridicări a preoților ardeleni împotriva Sinodului? Este schisma. Schisma provocată de o decădere din funcțiune a autorității dogmatice și canonice a Bisericii noastre. Ne putem aștepta la cele mai dureroase surprize. Dar cine va putea acuza pe preoți de răzvrătire, dacă ei vor refuza să se supună autorității Sinodului și dacă-și vor constitui un sinod al lor, atunci când, evident este, instituția sobornicească din București a procedat în disprețul tuturor canoanelor și al întregii tradiții ortodoxe?

Pentru ca atitudinea preoților să fie complet justificată și eficace, nu se cere decât un lucru: să transpună definitiv problema din cadrul politic în cel bisericesc. Și atunci schisma e gata.

Iată unde ne duce un Sinod care lucrează după bilețele...

Liga arhiereilor creștini

Prietenul și confratele meu Nichifor Crainic cere stăruitor, în legătură cu nemaipomenitul vot al Sinodului, prin care această înaltă așezare ecleziastică se exclude din Ortodoxie, o demitere grabnică a P. S. Pimen, mitropolit al Moldovei, și P. S. Lucian, episcop al Romanului[1], ca inițiatori și hotărâtori ai votului Satanei. Măsura ar fi, prin caracterul ei radical, de natură a curma scurt oribila situație creată Bisericii românești prin imixtiunea politicii.

Sunt de părerea hotărât opusă; și cred că demiterea celor doi prelați ar însemna pur și simplu o nouă nenorocire pe capul Bisericii. Pentru că, în situația de astăzi, orice jumătate de măsură este o primejdie; iar demiterea celor doi prelați, cu toată înfățișarea ei categorică, nu e, în fapt, decât o jumătate de măsură

Să depună cârja mitropolitul Moldovei şi episcopul Romanului, ca unii ce sunt inițiatori ai votului, de azi înainte de tristă celebritate? Să fim sinceri. Nu acești chiriarhi au avut inițiativa în această chestiune. Textul autograf al hotărârii vine din altă parte. De ce atunci să ridicăm la rangul de inițiatori doi oameni cari, în speță, nu au fost decât instrumente de execuție? Pentru că nu putem astăzi dezbate şi hotărî în această chestiune? Foarte bine. Să mai aşteptăm. Dar nu putem – din motive de oportunitate – angaja viitorul pentru realizarea unei jumătăți de măsură. Căci ce ar însemna demiterea celor doi chiriarhi indicați de confratele meu? Scoaterea din ierarhia noastră bisericească a doi episcopi presupuşi ca dovediți a fi liberali. Şi ce am obținut prin asta? Absolut nimic. Căci alegerea a doi noi episcopi, în actuala configurație a parlamentului bisericesc, ar duce, cu certitudine matematică, la scoaterea din urne a alți doi episcopi liberali. Ori poate ne închipuim că de data aceasta guvernul va renunța la intervenția sa politică în trebile Bisericii?

Prin urmare, singurul act ce poate fi militat în împrejurările de față este pregătirea marii purificări pe care va trebui să o întreprindem în Biserica românească. Nici o schimbare în momentul de față. Căci, cu jertfa a doi episcopi vinovați – dar mai vinovați decât alții? –, nu se îndreaptă situația unui sinod decăzut din drepturi sau a unui episcopat ignorant al celor mai elementare îndatoriri față de Biserică. Doi țapi ispăşitori? Dar, întreb, câți din cei 18 episcopi eparhioți şi cel puțin tot atâția purtători de cârjă arhierească cinstesc locul pe care îl ocupă şi pot sta cu fruntea sus nu în fața lui Dumnezeu, dar măcar a oamenilor?

Să părăsim, deci, planul de realități al persoanelor şi să ne ridicăm până la probleme. Este singura metodă fecundă şi demnă de ostenitorii în trebile bisericeşti. Chestiunea Bisericii Române Ortodoxe există. Ea stă permanent deschisă de la secularizare. Fără ca vreunul din guvernele care s-au succedat în acest răstimp să fi avut intențiunea măcar de a considera altfel decât politic o sumă de realități cari sunt şi trebuie să rămână bisericeşti. În acest domeniu, deci, totul este de refăcut.

Ce anume? Vom spune deocamdată că problema nu e nestudiată. Dar asta nu e de-ajuns. Nucleul de refacere a vieții noastre religioase nu se poate forma din lumea laicilor. Şi nici nu e nevoie. Pentru hotărârea planului definitiv de reintronare a Bisericii în drepturile şi funcțiunile ei, plan a cărui realizare nu este prea depărtată, cerem înființarea unei ligi a arhiereilor creştini în Biserica noastră. Putem indica deocamdată patru dintre episcopi: P. S. Neculai al Sibiului, P. S. Vartolomeu al Râmnicului[2], P. S. Visarion al Bălților[3] şi P. S. Gurie al Chişinăului, toți, oameni ai Bisericii în primul rând. La care s-ar adăuga câțiva din arhiereii mai tineri, fără scaun, unii, după ce-şi vor fi dovedit lipsa de solidaritate cu actualul regim.

Datoria noastră? Să stăm în ajutorul celor câțiva arhierei creştini din Biserica noastră; şi, mai ales, să nu ne pripim.

Prietene Crainic, ştii prea bine că avem de lucru. O mână de ajutor, deci, pentru liga arhiereilor creştini.

Dificultăţi bisericeşti

– Ce e cu data Sfintelor Paşti? –

Hotărât lucru, Biserica noastră e sortită să treacă prin tot felul de greutăţi. Sunt unele ridicate prin amestecul politicii de partid în trebile ecleziastice; sunt altele provocate de penetraţiunea spiritului laic şi de pierderea simţului tradiţiei şi al canonicităţii vieţii noastre bisericeşti. Dar sunt chestiuni cari nu au nici un fel de legătură cu influenţa lăturalnică şi cari, dacă pricinuiesc greşeli, e pentru că nu au fost la timpul lor suficient studiate. O asemenea problemă e cea a datei la care se vor sărbători Sfintele Paşti în anul 1929.

Nu credeam să avem prilejul a ridica aşa de curând această chestiune. Ştiam că, în Sfântul Sinod, se pusese problema şi că la calcularea acestei date se iviseră dificultăţi. Dar mai ştiam că, tocmai pentru că lucrurile nu erau clare pentru toată lumea, o hotărâre nu se luase; chestiunea urmând a mai fi studiată. Când, iată că astăzi ni se comunică, din sursă absolut demnă de încredere, că data sărbătoririi Sfintelor Paşti a fost definitiv fixată pentru 31 mart.

31 mart? Cine a hotărât această dată imposibilă şi pentru ce motive?

Sfintele Paşti la 31 mart însemnează că nu vom sărbători Învierea Domnului nici în aceeaşi zi cu catolicii, nici cu protestanţii, nici – ceea ce e încă mai grav – cu ceilalţi ortodocşi.

Mai însemnează că vom sărbători Paştele înaintea Paştilor evreieşti; ceea ce contravine în chip expres şi adevărului istoric, aşa cum este el înregistrat în *Sfânta Evanghelie*, şi hotărârii explicite a Sinodului de la Niceea, care stipulează că în nici un caz data Paştilor nu se poate fixa înainte da Paştele evreieşti.

Ni se răspunde că data de 31 mart e indicată de calculele ştiinţifice ale noului calendar; şi că, dacă am renunţa la ea, o altă dată indicată de aceleaşi calcule, după care, de altfel, serbează celelalte Biserici Ortodoxe, ar fi aşa de târzie, încât postul Sfântului Petru nu ar dura decât trei zile. Că sunt nepotriviri? Se poate. Dar ce-mi pasă mie de nepotriviri – răspunde P. S. preşedinte al Sfântului Sinod – când eu am ştiinţa pentru mine!

Ştiinţa? Ei, da! Uitasem că P. S. Pimen e numai şi numai ştiinţă din cap până-n picioare. Noi, ca proştii, ne gândeam în primul rând la *Sfintele Evanghelii*, la canoanele şi la hotărârile Soboarelor ecumenice. Noroc că mai există în Sfântul Sinod un autentic şi vajnic apărător al „ŞTIINŢEI" în persoana P. S. mitropolit al Moldovei. Căci, altfel, ne făceam de râs.

Să mai vorbim însă şi serios. Chestiunea calendarului a făcut poporenilor noştri destul sânge rău. Agitaţia pe această temă, întreţinută precum ne amintim şi de iresponsabilitatea d-lui Goga[1], nu e nici astăzi terminată. Defectuos şi neîndemânatec iniţiată, schimbarea calendarului a fost, de bine de rău, acceptată mai mult prin scurgerea vremii. E cuminte să dăm agitatorilor un nou prilej – de data aceasta perfect fundat – pentru răscolirea patimilor?

Nu va dura postul Sfinţilor Apostoli decât trei zile? Ei, şi? Acest post a variat, în orice caz, şi până acum între una şi şase săptămâni. Calcule[le] ştiinţifice se

opun? Noi, care ştim aproximativ cum se adună două numere, ne îngăduim a observa reprezentanţilor „ştiinţei" că şi celelalte Biserici Ortodoxe, care vor sărbători Învierea după Paştile evreieşti, tot după calculele ştiinţifice se conduc. Prin urmare, să înceteze pretenţiunile „ştiinţificilor".

Şi să ne gândim la alte lucruri mai însemnate. De pildă, la faptul că creştinismul răsăritean, şi aşa destul de fărâmiţat, ar trebui să evite prilejurile în care se rupe solidaritatea de manifestare. Mai mult spirit unificator nu strică, în orice caz; mai ales astăzi – când renaşterea religioasă a Răsăritului trebuie să ducă la precizarea unei conştiinţe comune.

Ce e de făcut? Nu o vom spune noi. Nu o vom spune, în orice caz, până când nu vom cerceta cu grijă problema. E sigur însă că hotărârea Sfântului Sinod, care ridică atâtea dificultăţi, nu poate fi decât pripită. Să se ia chestiunea din nou în studiu şi în discuţiune. Şi să se convoace în toamnă o sesiune extraordinară a Sfântului Sinod.

E a doua gravă greşeală pe care această înaltă adunare bisericească o comite în aşa de scurt răstimp. Mai multă grijă. Pentru că nimeni nu e ferit pe acest pământ de compromitere.

Agitaţii pe tema calendarului

Un sătean din fundul Moldovei m-a cercetat acasă. El îmi aducea o petiţie semnată de câteva sute de oameni, pe care eu trebuia să o prezint ministrului Cultelor şi prin care creştinii cer Ministerului, nici mai mult nici mai puţin, decât să-i lase să-şi prăznuiască sărbătorile după stilul vechi.

Voi prezenta, desigur, petiţia d-lui ministru Lapedatu. Dar nu voi sprijini această cerere, pentru motive pe care am să le înfăţişez cu alt prilej. Deocamdată mă mărginesc a atrage atenţia asupra laturii materiale a acestei afaceri.

Petiţia este tipărită. Ceea ce însemnează că asemenea hârtii circulă pe o rază mai întinsă în ţară. Mi se afirmă că acţiunea împotriva noului calendar are impunătoare proporţii. Treizeci de comune din acel colţ de Moldovă nu mai merg la Biserică pentru că preoţii slujesc după noua orânduială a Sfântului Sinod. Unii din ei se duc duminica, dar *lucrează în zilele de sărbătoare* după stilul nou. Alţii ocolesc Biserica chiar în zilele de duminică; pentru că... se calcă legea.

Asta însemnează că nici până astăzi opera de lămurire a credincioşilor, pe care am cerut-o stăruitor în urma neîndemânaticei reforme a calendarului şi care, pe alocurea, a fost chiar iniţiată, nu şi-a făcut efectele. Amănunt interesant de reţinut: săteanul cu care am vorbit nu ştie cine îi e episcop. Asta însemnează că chiriarhul din loc nu se prea osteneşte cu vizitele canonice; şi că nici preoţii nu lămuresc îndeajuns pe credincioşi asupra ierarhiei ecleziastice.

Alt amănunt – mai interesant încă: săteanul socotea că chiriarh i-ar fi P. S. mitropolit Pimen – ceea ce nu e exact –, care, de altfel, este, în mintea conlocu-

torului meu, vinovatul pentru tulburarea calendaristică. Există, deci, o agitaţie sistematică împotriva ierarhiei bisericeşti. Ea se duce deocamdată pe tema calendarului. Nu are însă nici o legătură cu mişcarea pentru înlocuirea unor înalţi prelaţi, de care am vorbit cu alt prilej?

Şi ce se face pentru stăvilirea acestei agitaţii?

Pentru liniştirea creştinilor

La Ministerul Cultelor, unde am fost să mă interesez de chestiunea agitaţiei pe tema calendarului – agitaţie pe care marea majoritate a publicului o socotea închisă – mi s-a lămurit că asemenea petiţii, ca cea de care scriam în numărul de ieri şi prin care se cerea, nici mai mult nici mai puţin, decât dreptul de a prăznui sărbătorile după vechea aşezare – sunt cu zecile depuse la minister, iar semnăturile sunt până acum mii.

Se dovedeşte prin aceasta că afirmaţia pe care o făceam ieri asupra caracterului grav şi general al acestei agitaţii era fundată. Precum, iarăşi, se dovedeşte că în adevăr există – cel puţin în unele eparhii, adică acolo unde agitaţia e în floare – o acţiune de contrapropagandă cel puţin, dacă nu s-a făcut din capul locului operă de lămurire a credincioşilor în privinţa rostului şi semnificaţiei noului calendar.

Aşa fiind, noi trebuie să constatăm că, în faţa caracterului grav al acestor întâmplări, cel puţin acum va trebui să se intervină de sus pentru a se drege ceea ce mai poate fi dres. Ce e de făcut e simplu. Mai întâi, trebuie anulat principalul motiv concret de agitaţie: data serbării Paştelui în anul care vine.

Omul purtător al petiţiei, de care vorbeam, se arăta foarte îngrijorat de faptul că aşezarea prăznuirii Sfintelor Paşti în 1929 reduce până la desfiinţare postul Sfinţilor Petru şi Pavel. „Ne-a tăiat postul Sfinţilor Apostoli, domnule Profesor. Apoi, aşezare e asta, ori stricare de lege?"

Chestiunea aceasta specială am dezbătut-o. Şi am cerut de la Sfântul Sinod o revenire. Ea e cu atât mai posibilă cu cât nu e nevoie numaidecât de o revenire la vechiul calendar. Este o măsură care se poate deci lua repede, fără multe complicaţii, şi de natură a răpi agitatorilor un puternic instrument de neliniştire a populaţiei.

Dar asta nu ar fi decât un mijloc cu răsfrângeri limitate.

De îndată ce agitaţia ia proporţiile primejdioase pe care le indicarăm, trebuie să se recurgă la mijloace mai mari. O întinsă operă de propagandă şi de lămurire a credincioşilor se impune. Operă de la care să nu lipsească, personal, vlădica din loc. Noi, orăşenii, sceptici şi blazaţi cum suntem, fără simţul hieraticului, nici nu ne dăm seama ce e prestigiul de care, pe drept cuvânt, se bucură un episcop în faţa poporului. Să meargă, deci, vlădica din sat în sat şi să lămurească pe poporeni că schimbarea calendarului nu e stricare a legii, ci stricare a legii

este ceea ce fac ei, petiţionarii, răzvrătindu-se împotriva unei hotărâri a Sfântului Sinod.

De ce se tem anume creştinii? De păcatul de a prăznui sărbătorile împărăteşti şi pomenirea sfinţilor Bisericii în alte zile decât cele de până acum, presupuse ca indicate de Biserica dreptcredincioasă. Să presupunem un moment că teama lor ar fi fundată. Şi că, în adevăr, noul calendar ar fi o greşeală şi un păcat împotriva Ortodoxiei. Au credincioşii motiv să se teamă că au căzut în păcat?

Evident, nu. Căci păcatul nu atacă putinţa mântuirii, decât dacă el nu e dezlegat de Biserică. În cazul de faţă însă, dezlegarea există, căci însăşi Biserica a dat hotărârea a cărei respectare e socotită de unii ca un păcat. În fond însă, chestiunea păcatului nici nu se pune în această împrejurare. Oamenii nu pot să fie creştini decât dacă fac parte din comunitatea creştină. În afară de Biserică nu există creştini. Asta e clar. Şi e, anume, creştin acela care urmează întocmai hotărârile Bisericii. La noi, în Ortodoxie, capul Bisericii, păzitorul sfintei aşezări dumnezeieşti, îndreptătorul credincioşilor e Sfântul Sinod. Sfântul Sinod are dreptul să hotărască în împrejurările litigioase ce e credinţa pravoslavnică şi ce nu e. Iar ceea ce hotărăşte Sfântul Sinod e LEGE pentru credincios.

La hotărârile Sfântului Sinod nimeni nu are dreptul să se împotrivească; pentru că atunci calcă legea. Cu ce drept declară atunci sătenii din nordul Moldovei că ei nu merg la biserică în zilele de prăznuire după noua aşezare a calendarului, pentru că strică legea? De când au ajuns în Biserica pravoslavnică credincioşii să se ridice pe căi de fapt împotriva unei încheieri a Sfântului Sinod? Cine are, în afară de interes politic, interesul de a introduce în Biserica noastră aceste atitudini protestante?

Credincioşii? Credincioşii, nu! Credincioşii aceia sunt nişte bieţi rătăciţi, înşelaţi în buna lor credinţă, purtaţi pe drumurile primejdioase ale răzvrătirii împotriva Bisericii, fără să-şi dea seama că actele lor îi pun în bătaia lepădării de comunitatea credincioşilor; şi fără să gândească la păcatul de moarte în care cad.

Credincioşii trebuiesc, deci, lămuriţi. Aşa cum am arătat-o: prin graiul episcopilor. Dar, în acelaşi timp, trebuie începută o contraofensivă; care, între altele, să stabilească cine sunt agitatorii şi în al cui interes lucrează.

O pastorală nesinceră

Evident, mai bine mai târziu decât niciodată. De aceea suntem bucuroşi că măcar la 10 septembrie P. S. mitropolit al Moldovei, actualmente şi preşedinte al Sfântului Sinod, ne-a învrednicit cu o scrisoare pastorală în chestiunea calendarului.

Agitaţia pe această temă ia proporţii grave. Însuşi Prea Sfinţitul Pimen e impresionat. Impresie până la spărietură. Căci numai aşa se explică tonul alarmat şi lipsit de siguranţa şi demnitatea hieratică a Bisericii, pe care, pe alocurea, îl ia, fără voie, scrisoarea pastorală.

Regretăm că această intervenție, pe care am așteptat-o demult, nu este îndeajuns de îndemânatică. Nu vorbesc numai de complicarea inutilă a problemei cu distincțiuni teologice – foarte discutabile din punctul de vedere al unei stricte Ortodoxii –, ca aceea a Bisericii învățătoare și ascultătoare; nici numai de expunerea nepedagogică a întregului proces; nici de afirmațiuni neîndemânatice ca, de pildă: „chestiunea aceasta (a calendarului) nu e așa de ușoară ca să o poată socoti și pricepe oricine", afirmații de natură a slăbi de la început valoarea scrisorii arhiepiscopale.

Vorbesc mai ales de altceva: de lipsa de sinceritate a pastoralei. Iată, de pildă, în capitolul în care se vorbește de data Sfintelor Paști în 1929 se spune: „Îndreptarea aceasta a calendarului s-a făcut după o înțelegere cu Bisericile surori. Au primit până acum calendarul îndreptat Biserica Patriarhală din Constantinopol, cea din Grecia, precum și cea din Alexandria și, în curând, îl vor primi și celelalte, când vor crede vremea potrivită". Mă rog, să precizăm: nu e vorba decât de acceptarea noului calendar, nu și de data prăznuirii Sfintelor Paști în 1929. De ce această încercare de confuzie? Cui îi servește această confuzie? Nu știe oare P. S. președinte al Sfântului Sinod că în 1929 noi nu vom serba Paștele nici măcar împreună cu Bisericile Ortodoxe care au admis deja îndreptarea calendarului?

Prin urmare, să distingem: îndreptarea calendarului e o chestiune; data prăznuirii Sfintelor Paști în 1929, alta. Iar deocamdată în dezbatere e ultima problemă. Sfântul Sinod era dator să ne lămurească pe noi, fiii duhovnicești ai Bisericii, cum se face că, deși calendarul cel îndreptat e cel bun, nu toate Bisericile Ortodoxe adepte ale noului calendar vor prăznui Sfintele Paști la 31 mart 1929; cum se face că, după socotelile calendarului îndreptat, în 1929 vom ajunge să prăznuim Paștele înaintea Paștelor evreiești – să serbăm, adică, Învierea Domnului înainte de răstignirea Lui?

Iată problemele pe cari nu trebuia, nu putea să le ocolească Sfântul Sinod în această chestiune a datei Sfintelor Paști. P. S. mitropolit a găsit că e mai bine să joace pe o confuziune – după vechea, nenorocita metodă întrebuințată în Biserica noastră: nu descurcați nimic.

Da, e însă o metodă care se răzbună.

Revizuirea canoanelor

În zarva apropiatelor schimbări politice sau în neliniștea provocată de apropierea unei ierni de foamete, Biserica noastră... a numit o comisiune. Frumoasă pildă de liniște, de încredere și de fermitate, o să spuneți; peste contingențele cotidianului, Biserica vecinică își urmărește problemele *ei*, neimpresionată de frământările „secolului". Frumoasă pildă, în adevăr, dacă ar fi așa. Dar nu e.

Două sunt motivele cari ne fac să credem că nu e cazul a ne bucura. Întâi, obiectul de cercetare al comisiei; al doilea, componența ei. Ambele fiind mai

degrabă de natură a ne face să credem că momentul de față a fost dinadins ales pentru ca observațiunea să treacă neobservată. Comisia aceasta se va ocupa cu revizuirea tuturor canoanelor Bisericii Ortodoxe; și ea e formată din profesorul Boroianu[1], preotul C. Dron[2] și I. Matei.

Problema însăși e de cel mai mare interes. Canoanele delimitează însăși ființa juridică a Bisericii; și e multă vreme deja de când această ființă juridică a intrat în descompunere. Netăgăduita superioritate *de fapt* a catolicismului asupra noastră tocmai aci stă: în preciziunea și în aspra disciplină juridică a Apusului creștin față de anarhia răsăriteană. Anarhie care merge așa de departe – mai ales la noi – încât înalte fețe bisericești contestă valabilitatea actuală a canoanelor și cred că pot trece cu inimă ușoară peste cele mai categorice și mai esențiale prescripțiuni ale codicelui juridic creștin. Că Biserica noastră a ajuns la încheierea că problema dreptului canonic trebuie în sfârșit atacată de front, nu poate decât să ne bucure. Felul în care ea înțelege să pornească la lucru ne aruncă însă în cea mai adâncă îndoială.

O comisie de trei va studia problema. O comisie de trei inși, culeși de prin București; pentru o problemă care depășește granițele nu ale Bucureștilor, dar chiar ale țării românești, fiind *o problemă a Ortodoxiei*. Își închipuie Biserica noastră că revizuirea canoanelor se poate întreprinde independent de celelalte țări ortodoxe? Crede cineva în locul de conducere că Ortodoxia nu e și așa destul de fărâmițată, încât mai era nevoie și de codice canonice locale și naționale? Primul pas e fundamental greșit.

Am simțit întotdeauna necesitatea acestui codex. Dar am crezut că alcătuirea lui trebuie să revină, dacă nu unui sinod, cel puțin unui congres panortodox. La București se crede altfel – și e fals.

Problema e grabnică, iar eventualitatea convocării unui congres panortodox problematică? Poate! Simțea Biserica noastră necesitatea imediată de a lua inițiativa acestei revizuiri? Încă nu am avea de protestat. Modalitatea în care a fost plănuită realizarea acestei întreprinderi nu rămâne însă mai puțin falsă.

O comisiune – nu e rău. Dar ce fel de comisiune? Boroianu, părintele Dron, I. Matei. Vai! Cu cine și pe socoteala cui glumim? D-l Boroianu, profesor de drept canonic la Universitatea din București, s-a ilustrat până acum printr-o absolută abstinență în discuția tuturor marilor probleme canonice care s-au dezbătut în Biserica românească. Este un om prudent.

Părintele Dron, îl știm. Autorul unei teze de doctorat asupra valorii actuale a canoanelor[3], teză irefutabil dovedită ca excesiv de slabă, în chiar coloanele „Cuvântului"[4].

Iar d-l Matei, inefabilul domn Matei, consilier tehnic al tuturor legilor necanonice ale Bisericii noastre votate în ultimii cinci ani!

Asta ne e comisia. Credem că Biserica românească ar fi fost liberă să numească o comisie internațională, în care să colaboreze toți marii canoniști ai Bisericii de Răsărit. Nu e de această părere!

Dar, chiar așa, în România nu a găsit nimic mai bun? Căci unde e, în această comisie în care nimeni nu cunoaște limbile teologice, filologul, unde e juristul,

unde, dogmatistul şi unde, istoricul? Dron şi Matei? Vai! Bieţii oameni sunt ultimii care ar putea fi întrebuinţaţi. Şi totuşi, au fost numiţi. Ei, şi nu alţii. Pentru că alţii ar fi putut fi oameni serioşi şi ar fi avut, cine ştie, părerile lor. Se pare însă că aci nu e vorba de Biserică sau de ştiinţă. Ci de „aranjarea" canoanelor, aşa ca ele să răspundă unor anumite necesităţi.

Ne aşezăm, deci, la postul de veghe; ca în faţa celei mai noi încercări de siluire a Bisericii noastre nemuritoare. Şi aşteptăm.

Pentru reluarea tradiţiei dogmatice răsăritene

Împrejurările din Biserica noastră mă duc, de câtăva vreme, să scriu despre aceeaşi problemă a disciplinei, fie că e vorba de disciplina acţiunilor noastre, fie că este pusă în chestiune disciplina noastră de gândire.

Iată de ce nu voi trece asupra unui însemnat articol, pe care îl publică „Unirea" din Blaj sub titlul *Adevăr şi iubire*[1], articol care se răfuieşte cu cele scrise în chiar foaia noastră de P. C. Spătaru asupra unirii Bisericilor creştine[2].

„Unirea" ne dă o straşnică lecţie de disciplină, şi bine ne face. Căci, dacă un creştin şi un om de ştiinţă – cu destulă pătrundere critică a sensului Ortodoxiei – ca P. C. Spătaru poate aluneca asupra valorii dogmei pentru a se ancora în iubire, ce să mai spunem de bieţii oameni cari, întorcându-se înspre Hristos după deziluzii pozitiviste, nu pot scăpa de capcana protestantă a pietismului[3]!

Noi am pierdut încrederea în poziţia noastră dogmatică, pentru că nu mai avem contact cu ea. Vechea tradiţie de ştiinţă şi de gândire a Răsăritului creştin, în care a înflorit totuşi cugetarea lui Clemens, a Sfântului Ioan Hrisostomul, a Sfântului Ioan Damaschinul şi a pedepsitului de Dumnezeu, Origen, cea mai ameţitoare minte a metafizicei din toate timpurile, s-a închircit până la dispariţie, aproape.

Şi iată-ne acum, din ignoranţă, alunecând pe drumurile mai facile, dar mai primejdioase şi, fără îndoială, mai puţin rodnice, în aceste împrejurări, ale iubirii, expuşi să primim lecţii de la papistaşi. Noi, cari am hrănit cu idei toată metafizica creştină şi toată teologia! Nu e aşa că pe drept ni se întâmplă ruşinea acestei înfruntări?

Prin urmare, să nu ne irităm de scuturătura fraţilor noştri de la „Unirea". Sunt în drept să o facă. O dată, pentru că ei au fost în stare să păstreze şi să fructifice comoara de gândire creştină care le-a căzut în lot. A doua oară, ca o mustrare pentru păcătoşirea noastră, moştenitori inconştienţi şi iresponsabili ai celei mai impresionante metafizici creştine.

Ci, decât să ne enervăm şi să răspundem cu cine ştie ce necuviinţe, mai bine să ne apucăm de treabă; întorcându-ne la greceasca pe care am uitat-o şi la latineasca pe care nu am ştiut-o niciodată. Şi pregătindu-ne pentru marea întrecere ştiinţifică între noi şi Roma, căreia nu ne putem sustrage fără primejdie de moarte.

Să cădem noi înfrânţi în faţa Apusului catolic pe o chestiune de dogmă? Aberaţie! O dată pentru totdeauna, aici, la noi, în Răsărit, e adevărul. Dar să-l cunoaştem! Altfel, nu facem decât să ne răţoim. Şi e ridicul.

Un sighilion patriarhal

Problema calendarului este iarăşi în centrul preocupărilor. Se ridică din Basarabia şi de prin nordul Moldovei, adică tocmai de prin părţile unde sensibilitatea noastră religioasă este mai ascuţită şi unde chestiunile bisericeşti sunt întotdeauna actuale.

Pentru opinia publică a oraşelor, problema apare mai degrabă ca un *curiosum*. Oamenii ridică din umeri şi se miră; parcă ce-i dacă mergem după vechiul sau noul calendar! Nu e nici o surpriză. Şi totuşi, problema este esenţială Ortodoxiei şi o întreagă literatură a chestiei există.

Dăm, de pildă, astăzi un sighilion patriarhal; e vechi; de prin 1583. Dar conţinutul lui e plin de suc. Iată-l:

„Ierimia, cu mila lui Dumnezeu, arhiepiscop al Constantinopolului – Noua Romă – şi Patriarh ecumenic

Fiindcă din nou Biserica Vechei Rome, înşelându-se de mândra deşertăciune a astronomilor săi, cu nechibzuinţă a schimbat preafrumoasele aşezăminte despre Sfintele Paşti, stabilite şi hotărâte de cei 318 Sfinţi Părinţi ai Sfântului întâi Sobor Ecumenic din Niceea, care cu cea mai mare sfinţenie se respectă de toţi creştinii din întreaga lume ca nişte aşezăminte neatinse, astăzi devine cauza ispitelor. Înaintea mea, ca unui Patriarh ecumenic, s-au prezentat bărbaţi armeni întrebându-se despre practica sărbătorirei Paştelui, fiindcă şi lor le să impune primirea acestei inovaţiuni.

Pentru de aceea noi a trebuit să le spunem ce despre acestea e hotărât de Sfinţii Părinţi. Chibzuind împreună cu Fericitul Patriarh al Alexandriei şi Fericitul Patriarh al Ierusalimului şi cu cialanţii membri ai Soborului, în numele Sfântului Duh hotărâm: a lămuri aşezămintele despre aceasta ale Sfinţilor Părinţi.

Cel ce nu urmează tradiţiilor şi obiceiurilor Bisericii şi celora, cum au poruncit cele şapte Soboare Ecumenice despre Sfintele Paşti, legiuind toate bine ca să-i urmăm, şi voieşte a da Pashaliei grigoriane şi calendarului papist, acela ca şi ateii astronomi lucrează contra tuturor hotărârilor Sfintelor Soboare voind prin aceasta a le schimba şi a le slăbi, să fie ANATEMA, depărtat de Biserica lui Hristos şi de la adunarea credincioşilor.

Dar voi, pravoslavnicilor şi bine cinstitorilor creştini, staţi în cele ce v-aţi învăţat, în cele ce v-aţi născut şi educat. Şi când va fi necesar, şi sângele vostru să vărsaţi ca să păstraţi credinţa şi mărturisirea părintească.

Păziţi-vă şi feriţi-vă de unei ca aceştia (reformişti), ca Domnul nostru Iisus Hristos să vă ajute vouă şi rugăciunea credinţei voastre să fie cu voi, cu toţi. Amin"[1].

Cei cari „decid" în chestiunea calendarului au gândit la toate lucrurile astea? Noi mai avem şi alte texte şi o să le dăm.

Prin mărăcini

Iată, în sfârşit, că în cercurile oficiale s-a pornit zarvă în jurul agitaţiei pe tema Pascaliei. Ministrul de Interne, pe drept cuvânt alarmat de tulburarea spiritelor, a luat iniţiativa unor consfătuiri la care au participat şi înaltele foruri bisericeşti. Se pare că intervenţia d-lui Mirto, subsecretar de stat de la Interne, a avut succes. Căci măsura, elementar indicată, aceea a convocării Sfântului Sinod pentru a se lua din nou în dezbatere problema (măsură pe care nu am încetat să o recomandăm chiar de a doua zi după nefericita fixare a datei Paştilor, pe care dintru început am socotit-o ca purtătoare de agitaţii) e pe cale a se înfăptui.

Aşa fiind, să încercăm anumite socoteli mai generale. Vinovat în toată această tulburare care a agitat spiritele credincioşilor este, fără îndoială, Sfântul Sinod. E vinovat nu numai în faptele pe care le face, dar şi în duhul în care înfăptuieşte.

Un Sinod care lucrează însufleţit de adevăratul spirit al Bisericii nu poate să greşească, pentru că el stă sub directa inspiraţie a Sfântului Duh. Adevăr vecinic, verificat pentru minţile noastre obicinuite prin elementare consideraţii de gnoseologie religioasă.

Dacă Sfântul Sinod a greşit, asta însemnează că nu a lucrat sub înrâurirea Sfântului Spirit. Fapt cu deosebire grav – confirmat, din nefericire, în repetate rânduri prin întâmplările ultimilor ani.

Căci Sfântul Sinod al Bisericii autocefale Române a pierdut, în chip voit aproape, contactul cu celelalte Biserici dreptcredincioase şi a rupt, printr-o orgolioasă atitudine separatistă, solidaritatea şi comunitatea de iubire a pravoslaviei.

Desprinsă de această comunitate, care e singura bază organică a vieţii în Dumnezeu, ea nu a încetat să alunece prin mărăcinii tuturor modernismelor, ştiinţismelor şi politicismelor, păcate grele, culminând toate în actul de groaznic orgoliu papistăşesc prin care Patriarhul ţării, înfruntând întreaga noastră aşezare canonică, a acceptat locul de membru în Consiliul de Regenţă.

De la un Sinod care poate asista cu inimă uşoară la înfruntarea celor mai hotărâtoare din canoanele Bisericii de Răsărit nu se mai poate aştepta nimic – pentru că se poate aştepta la orice.

Să fim, deci, măcar o dată serioşi şi să nu ne impresionăm dacă ni se va spune că nu se poate reveni asupra unei hotărâri a Sfântului Sinod. Şi să cerem hotărât: Paştele la 5 mai!

Rătăcirea cea de pe urmă

Sorții au căzut.

După penibile discuțiuni, care au durat aproape o săptămână încheiată, adunarea care până ieri mai avea încă – deși numai aproximativ – dreptul de a se intitula „Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române" a hotărât – împotriva tuturor arătărilor Predaniei și a expresei așezări a Sfintelor Canoane – prăznuirea Sfintelor Paști la data de 31 martie.

De când există Biserică românească nu s-a îndrăznit încă împotriva ei o mai grozavă lovitură; căci SE ÎNTÂMPLĂ PENTRU ÎNTÂIA OARĂ CA ACEASTĂ BISERICĂ, printr-o faptă de ocară a chiar conducătorilor ei prepuși, SĂ SE SCOATĂ DIN ECUMENICITATE.

Ne dăm seama de greul păcat pe care l-am lua asupră-ne cutezând să măsurăm, cu mintea noastră omenească, în valoarea lor lăuntrică faptele unei adunări, presupuse cel puțin, bisericești. Nota de joi a Sfântului Sinod se judecă însă singură, prin confruntarea ei cu îndrumările care decurg din însăși ființa Bisericii noastre dreptcredincioase.

Nimic nu îndreptățea luarea unei asemenea hotărâri. Vom dovedi aci, în zilele următoare, că punctul de vedere științific în așezarea Paștelor este o aberație, condamnată în chip lămurit de Predanie; că hotărârea Sinodului e necanonică și că poartă toate stigmatele unui act schismatic, că ea închide o sumă de absurdități dogmatice și că numai motive extrabisericești au putut îndemna la un asemenea pas greșit.

Vom dovedi, nu noi – pentru că noi suntem conștienți că unui om nu-i e îngăduit să judece faptele unui sobor; ci o va dovedi – încă o dată – Biserica însăși, prin așezările ei, pe care le vom înfățișa poporului.

Stă deasupra puterilor minții să înțelegem drumurile ascunse ale lui Dumnezeu, care ne-a trimis această grea încercare. Dar e o datorie a noastră, de mărturisitori ai drepteicredințe, să punem în fața credincioșilor, în toată grozăvia ei, fapta care vestește deja domnia Antihristului.

Ceea ce omenește a fost îngăduit, și în putința noastră să facem, pentru împiedicarea acestei rătăciri, am făcut. Dacă bine sau rău, ne va judeca Cel care singur poate sta judecător peste oameni.

De aci înainte, în monstruosul proces care se deschide, bietul glas omenesc trebuie să tacă.

Pentru ca, cu atât mai vârtos, să poată vorbi Biserica cea Adevărată.

După hotărârea Sinodului

După ce, încă de la strâmba așezare a Pascaliei pentru anul 1929, am cerut stăruitor conducătorilor Bisericii un răsvot asupra acestei hotărâri și am arătat toate primejdiile cari pot decurge pentru Ortodoxia românească dintr-o asemenea necugetată faptă, mărturisesc că am primit vestea convocării Sfântului Sinod în scop de a discuta din nou problema cu un fel de indiferență. Îmi dădeam, desigur, seama că această problemă *trebuie* rezolvată într-un fel; dar tot așa de bine știam că o soluție în această chestiune, care ar fi ea, nu poate însemna decât neutralizarea unui *efect* al răului care s-a înscăunat în înseși măruntaiele Bisericii noastre.

Iar pentru ca mărturisirea să fie deplină, va trebui să adăugăm că stăruința cu care am cerut revenirea asupra așezării Pascaliei izvora mai degrabă din nevoile păcii cetățenești decât din respectarea intereselor Bisericii. Căci, așa cum se înfățișează astăzi lucrurile, e o întrebare dacă nu cumva asprul interes supraomenesc al Bisericii noastre nu cere mai degrabă să lăsăm întinderea răului, tocmai pentru ca reacțiunea împotriva tuturor rătăcirilor de astăzi să fie mai grozavă – și, deci, mai definitivă.

Este o convingere a mea, verificată statornic în ultimii câțiva ani, de când urmăresc zi de zi viața religioasă a țării, că, pe calea pe care am apucat-o, mergem sigur la sugrumarea Bisericii lui Dumnezeu.

P. S. Neculai, mitropolitul Ardealului și, de bună seamă, una din cele mai puternice personalități ecleziastice de la noi, spunea mai zilele trecute referindu-se la agitațiile pe tema calendarului: „La mine e liniște; în eparhia mea nu se pot întâmpla asemenea lucruri”. E o mândrie pe care nu o înțeleg. Căci, dacă ea ar fi perfect justificată la un prefect de poliție, trebuie, în schimb, să umple de jale inima unui chiriarh. Căci un lucru îi scapă Prea Sfințitului Nicolae: *pricina acestei liniști este indiferența religioasă, lipsa de sensibilitate a populației ardelene pentru problema calendarului*. Și atunci, slavă Domnului că mai există în țara noastră și chiriarhi ca P. S. Gurie, și credincioși ca basarabenii, unde „se mai pot întâmpla asemenea lucruri”.

Căci tocmai aci stă marea primejdie de care e amenințată nu atât Biserica noastră, care, în formele ei de astăzi, ne e mai mult sau mai puțin indiferentă, cât mai ales viața noastră religioasă. Domnul mitropolit Neculai de la Sibiu a plesnit o dată din biciul lui și a hotărât: serbăm Paștele la 31 martie. De ce? Are domnia sa motive serioase? Nici unul – sau cel puțin nici unul de ordin bisericesc. Toată așezarea și tot spiritul Bisericii Ortodoxe pledează, dimpotrivă, pentru teza contrarie. Atunci?

Apoi, vedeți, tocmai aici e nodul problemei: motivele bisericești nu mai contează. Contează tot ce vreți: politica, astronomia, adică tocmai elemente pe care chiriarhii nu sunt ținuți să le cunoască; numai punctul de vedere al Bisericii, nu. Ba, episcopul Buzăului, om care trebuie admirat pentru sinceritatea lui

brutală, a spus-o pe şleau: să serbăm Paştele la 31 martie pentru că aşa o cer interesele sociale, politice şi economice.

De aceea, nefericita soluţie la care s-a oprit sfatul arhiereilor şi episcopilor are şi ceva bun: ea provoacă o lămurire în sânul Bisericii. De azi înainte se ştie că fostul Sinod – da, FOSTUL, şi o vom dovedi – a ignorat în unanimitatea lui punctul de vedere bisericesc într-o chestiune care nu interesa decât Biserica. Până la 24 ianuarie se mai putea bănui că există în ierarhia noastră ecleziastică chiriarhi care să ştie ce înseamnează Biserica şi să-şi cunoască îndatoririle faţă de ea. Din acea zi, orice asemenea nădejde trebuie înlăturată. Căci nu s-a găsit un singur arhiereu care să se ridice şi să arunce afurisenia asupra cetei de atei şi de protestanţi care se adună în Dealul Mitropoliei: nici Gurie, nici Visarion, nici fostul nostru prieten şi frate întru Hristos, arhiereul Tit Simedrea.

În ziua de 24 ianuarie a murit, deci, chiriarhia românească. De aci înainte apărarea Bisericii lui Hristos rămâne pe seama poporului. Împrejurare fără precedent în istoria religioasă a Răsăritului, care transformă o autocefalie în acefalie.

Acum se aleg oile curate de cele râioase; când se va vedea cine serbează Paştele cu papistaşii şi cine, cu dreptcredincioşii. Orice prudenţă din partea ortodocşilor e nelalocul ei: e vorba doară de credinţa noastră şi de mântuirea noastră. Iar cine nu îndrăzneşte, împotriva tuturor ameninţărilor şi primejdiilor, să depună mărturie pentru adevărata Biserică a lui Hristos e pierdut pentru vecie, laolaltă cu doctorii în filosofie adunaţi sus, în deal, ca să hotărască în lucruri pentru care nu au nici un fel de înţelegere.

Fiecare să răspundă de azi înainte pentru păcatele lui.

Judecata stă în mâna lui Dumnezeu!

O aşteptăm. Pentru noi – şi pentru ceilalţi.

Tot despre rătăcirea sinodală
– Încheieri –

Să rezumăm, deci. Două sunt chestiunile fundamentale în jurul cărora se grupează argumentarea noastră împotriva serbării Sfintelor Paşti la 31 martie:

1) necesitatea de a serba Paştele o dată cu toţi creştinii (postulatul ecumenicităţii);

2) necesitatea de a serba Paştele creştin după Pesahul iudaic (postulatul solidarităţii absolute a *Testamentului Nou* cu cel *Vechi*).

Prin înfrângerea primei prescripţiuni obligatorii, cădem în schismă – ca unii care ne rupem de comunitatea de iubire a Bisericii; prin înfrângerea celei de-a doua, cădem în erezie – ca unii ce negăm noutatea şi continuitatea Bisericii de la începutul până la sfârşitul vremii (marcionismul).

Sinodul Bisericii autocefale Române a înfrânt, prin hotărârea de la 24 ianuarie, prima şi a doua prescripţie obligatorie; Sinodul Bisericii autocefale Române

este, ca atare, din ziua de 24 ianuarie, schismatic şi eretic şi, prin urmare, căzut din dar.

În ziua de douăzeci şi patru ianuarie 1929, Biserica Ortodoxă Română s-a decapitat, deci, singură, prin actul necugetat şi lipsit de iubire al hotărârii pe care a luat-o.

Iar credincioşii rămân fără cârmaci. Se va ridica dintre ei unul care să treacă la loc de conducere şi de răspundere. Grea şi cutezătoare faptă, înfruntând oarecum cerul; mai ales pentru cei învăţaţi să respecte aşezarea dumnezeiască a Bisericii. Care, în ce ne priveşte, rămâne de astăzi înainte de-a dreptul în mâna lui Dumnezeu.

Ce vom face? În împrejurările de faţă, când oile bune se aleg de cele râioase, adevăraţii credincioşi vor sărbători Paştele la 5 mai, împlinirea ecumenicităţii şi a unităţii trupului mistic al lui Hristos.

Afurisenia? Da, am auzit. Am auzit că, între alte măsuri cu care ameninţă străşnicia jandarmerească a Sinodului, s-a vorbit şi de excomunicarea noastră.

Nu se poate.

Nu se poate:

1) pentru că Sinodul nu are voie, după spusa Sfântului Ioan Gură de Aur, să arunce afurisenia asupra oamenilor, ci asupra învăţăturii. Iar învăţătura e de partea noastră, care nu ne dezlipim de dogmă, canoane şi Predanie – şi nu de partea Sinodului, care le ignorează sau le înfruntă pe toate;

2) pentru că Sinodul din Bucureşti e căzut din dreptul de a excomunica, de îndată ce stă în schismă şi erezie;

3) pentru că Sinodul din 24 ianuar, ţinut la Bucureşti, e nevalabil. E nevalabil ca unul ce a fost prezidat de Patriarhul Miron Cristea.

Patriarhul Miron nu avea calitatea să prezideze acest sinod:

a) pentru că, prin trecerea la regenţă, a înfrânt sfânta aşezare a canoanelor şi stă sub afurisenie;

b) pentru că, prin legea Lapedatu din 1927, lege care prevedea separaţia atribuţiunilor administrative de ale spiritului în patriarhat, preşedinţia Sinodului trecea asupra mitropolitului Moldovei;

c) pentru că, prin faptul că, la trecerea în Consiliul de Regenţă, Patriarhul Miron s-a supus jurământului fără prealabilă dezlegare a Sinodului, excelenţa sa a căzut încă o dată sub caterisire.

Dar, atunci, cine să ne excomunice pe noi? Nu vom striga – Doamne fereşte! – ca răzvrătitul Pascal: *ad tuum, Domine, tribunal appello*[1]! Nu. Dar vom înţelege că, pentru ispăşirea păcatelor noastre, Dumnezeu aruncă asupra noastră şi afurisenia unui Sinod căzut din dar. Şi vom primi excomunicarea – dacă va fi să vie – cu bucuria dureroasă a unei noi încercări.

Am spus şi ne-am uşurat sufletul[2]. Dar ni l-am şi mântuit? Este o întrebare al cărei răspuns desigur că ne scapă. Să fie în puterea noastră să o ştim? O asemenea prezumţiune ne înfrângem.

Am spus, depunând mărturie pentru credința adevăratului Dumnezeu. Desigur, lucrurile nu se vor opri aci. Antihristul e la treabă; iar în una din zilele următoare va apărea enciclica „lămuritoare" a Sinodului. Noi, ce am avut de spus, am spus. Dar este de datoria noastră să nu îngăduim o nouă tulburare a oamenilor prin acceptarea rătăcirilor „științifice" [ale] Sinodului. Așteptăm, deci, enciclica lămuritoare; pentru ca să o punem goală înaintea credincioșilor.

Despre sinoadele tâlhărești, pe cari le uită d-l V. Goldiș

În așteptarea scrisorii pastorale a Sfântului Sinod, cu care științificii părinți ne-au învrednicit abia astăzi și asupra căreia evident că vom reveni neîntârziat, pentru a nu lăsa pe credincioși pradă rătăcirilor oficiale, un apărător se ridică sinodalilor, de prin părțile Aradului: e d-l Vasile Goldiș[1].

Înaltul respect pe care îl port fostului ministru al Cultelor, precum și – în afară de competența sa – solida seriozitate a argumentelor pe cari le formulează mă obligă a întârzia un moment asupra lor; pentru ca nu cumva vreunul dintre noi să se lase furat de aparența nu numai creștină, dar și ortodoxă a acestor teze.

Argumentele d-lui Goldiș sunt două. Noi trebuie să ne supunem hotărârii Sf[ântului] Sinod, zice d-sa:

1) pentru că „Sf[ântul] Sinod e singura autoritate în drept de a distinge adevărul de neadevăr, dreapta credință de rătăcirea primejdioasă" (sau, în altă parte: „Păzitor al credinței noastre ortodoxe autentice și nešovăitoare este Sf[ântul] Sinod. Cel ce nu-și controlează și nu-și armonizează credința sa cu credința Sf[ântului] Sinod, cade în subiectivism și în rătăcire");

2) pentru că, nerecunoscând hotărârea Sf[ântului] Sinod, ar însemna să nu recunoaștem principiul ierarhiei. Cum însă „organizația spirituală și administrativă a Bisericii Ortodoxe nu poate exista în afară de ierarhie", tăgăduirea principiului ierarhiei echivalează cu tăgăduirea Bisericei.

Iată, în adevăr, două grave și îngrijorătoare motive a ne supune hotărârii sinodale, nu?

Să vedem.

La argumentul 1:

Pozițiunea d-lui Goldiș ridică chestiunea infailibilității sinodale. ȘI NU POT SĂ FIU DECÂT DUREROS SURPRINS CĂ FOSTUL MINISTRU AL CULTELOR SE AȘAZĂ, PE ACEASTĂ PROBLEMĂ, GRAVĂ ÎNTRE TOATE, ÎN LAGĂRUL CATOLICILOR. În adevăr, după felul d-sale de a vedea infailibilitatea sinoadelor este necondiționată. Nu este asta augustinism? Căci doară Fericitul Augustin e cel care, făcând teoria celebrei *fides implicita*[2], credea că e de-ajuns să te supui orbește indicațiilor Bisericei, oricari ar fi ele, pen-

tru a fi mântuit. Mă gândesc, deci, de unde această grozavă rătăcire catolică la d-l Goldiş, om dreptcredincios întru totul?

Eroarea d-lui Goldiş provine dintr-o regretabilă uitare. Fostul ministru al Cultelor uită că PENTRU ORTODOXIE, INFAILIBILITATEA SINODALĂ E CONDIŢIONATĂ.

Ea este condiţionată, pe de o parte, de unele împrejurări lăuntrice Sinodului, a căror împlinire singură poate face posibilă conlucrarea Sf[ântului] Duh (cum e, de pildă, comunitatea de iubire); pe de alta, de respectarea prevederilor îndreptarului obiectiv al Bisericii: dogmele, canoanele şi Predania.

Infailibilitatea sinodală nu este, prin urmare, o calitate lăuntrică, subiectivă a sinodului, cum ar vrea să o înţeleagă d-l Goldiş, pentru că hotărârile soboarelor ortodoxe sunt toate ţinute la respectarea unui îndreptar. Această infailibilitate nu decurge, subiectiv, decât din identificarea, fuziunea sinodului în fiinţa Bisericii, şi este evident că o asemenea fuziune nu a fost realizată de îndată ce hotărârea sinodului contravine aşezării canonice şi dogmatice sau tradiţiei vii, de-a pururea prezente, a Bisericei.

Dreptcredinciosului creştin, alunecat astăzi prin meleagurile încurcate ale papistaşismului de structură evident romană a Fericitului Augustin, omului respectat Vasile Goldiş, îmi permit să-i amintesc că Biserica noastră a însemnat pe răbojul istoriei sale existenţa unor sinoade tâlhăreşti, a căror învăţătură a fost ştearsă din cunoaşterea şi practica noastră. Sinodul din Efes[3] de pildă, nu?

De îndată ce însă se poate identifica existenţa unor asemenea sinoade, înseamnă că noi avem dreptul să nu ne mai supunem orbeşte hotărârilor sinodului, de îndată ce acest sinod e dovedit a fi călcat Predania, canoanele şi dogmele.

Cred însă că noi am dovedit cu prisosinţă că tocmai acesta e cazul Sinodului nostru.

Şi acum, punctul 2.

D-l Goldiş susţine că o Biserică creştină, căreia i se contestă ierarhia, nu mai e Biserică.

Suntem de acord. Aceasta am susţinut şi noi: că Biserica văzută e astăzi la noi în sincopă. Nu însă pentru că noi am contesta ierarhia, ci pentru că – după cum am dovedit cu texte – această ierarhie s-a scos singură din Biserică prin procedeele ei.

Asta e.

Nu e vorba, domnule Goldiş, de subiectivism. De acest greu păcat noi ne-am ferit de la început, atunci când am spus că nu e minte omenească în stare să judece aşezările dumnezeieşti. Noi am lăsat să vorbească Biserica prin dogmele, canoanele şi Predania ei, prin Sfinţii Părinţi – şi credem că Biserica însăşi are totuşi dreptul să hotărască dacă un sinod este tâlhăresc sau nu.

În cazul şedinţei de la 24 ianuarie a Sinodului Bisericii noastre, noi credem că Biserica a hotărât; şi anume, nu în sensul ştiinţificilor părinţi.

Lucru pe care-l vom dovedi, de altfel, încă o dată, cu prilejul analizei scrisorii pastorale a Sf[ântului] Sinod, pe care o făgăduiesc.

Tranzacție

Consiliul Eparhial Ortodox Român al Bucovinei ne trimite spre publicare și luare la cunoștință un comunicat, pe care îl transcriem întocmai:

„Protopresviterii districtuali și inspectorii misionari din Mitropolia Bucovinei, întruniți la 31 ianuarie 1929 în conferința sub președinția arhiepiscopului și mitropolitului Nectarie și a vicarului general, arhiereu Ipolit, iau la cunoștință hotărârea Sfântului Sinod de a serba Sfintele Paști la 31 martie a. c. stilul îndreptat ortodox și declară că atât protopresviterii, cât și misionarii vor lucra din răsputeri împreună cu tot clerul ca populația ortodoxă din Eparhia Bucovinei să se supună orânduirilor Bisericii noastre.

Totodată, aducând acestea la cunoștința Sfântului Sinod, acesta este rugat a nu permite nicăieri vreo excepție și a interveni la onor. Minister de Interne ca să deie ordin prefecților ca toate autoritățile civile să oprească agitațiile contra noului calendar pe această chestie și să deie preoților concursul întru menținerea ordinei".

Făgăduiala că atât protopresviterii, cât și misionarii vor lucra din răsputeri ca populația bucovineană să se supună orânduirilor Bisericii noastre este cu atât mai emoționantă, cu cât e inutilă. Insuccesul fiindu-i mai dinainte asigurat. Dar nu asta e important, ci altceva. Și anume:

1) Consiliul Eparhial roagă Sfântul Sinod a nu permite nicăieri vreo excepție. E cam târziu. Sfântul Sinod, el însuși conștient de greșeala săvârșită, a luat hotărârea să păsuiască peste tot sărbătorirea ortodoxă de la 5 mai. Mai mult încă. Unanimitatea chiriarhilor la semnarea hotărârii din 24 ianuarie a fost obținută printr-o tranzacție: s-a admis, anume, ca de la anul să se revină la vechiul calcul al Pascaliei. Nu vreau să judec valoarea morală a unei asemenea tranzacții. Dar cer dezmințirea faptului.

2) Consiliul Eparhial mai care ca Ministerul de Interne să dea ordin prefecților „ca toate autoritățile civile să oprească agitațiile contra noului calendar pe această chestie (care?) și să deie preoților concursul întru menținerea ordinii".

E cam greu. Guvernul a hotărât o dată pentru totdeauna, și bine a făcut, să nu intervie în această tristă afacere. Biserica s-a încurcat – Biserica să se descurce. Să admitem însă siguranța Consiliului Eparhial din Cernăuți, care vrea să „încreștineze" lumea cu ajutorul jandarmilor. E o cerere demnă de spiritul actualilor chiriarhi! La care nu se poate răspunde decât cu expresiunea celui mai complet dezgust.

Aci a ajuns Biserica română! Orice comentar e superfluu.

Panica sinodală

În şedinţa de sâmbătă a Sfântului Sinod s-a întâmplat un fapt de o deosebită gravitate şi importanţă: aceiaşi chiriarhi cari ameninţau cu fulgerele lor pe creştinii cari nu se vor supune creziei [l]or marcioniste, refuzând să serbeze Paştele la 31 martie, au hotărât că data prăznuirii Învierii Domnului... stă la alegerea poporenilor.

Întâmplarea îşi are precedentele ei: sâmbătă dimineaţa, P. S. mitropolit Gurie, călugăr cu frica lui Dumnezeu şi cu pravoslavnică cunoaşterea aşezărilor duhovniceşti, a depus la Sfântul Sinod, în numele P. S. sale personal şi al P. S. episcopi Visarion şi Iustinian, o întâmpinare în care declară ca false iscăliturile lor pe pastorala Soborului din 6 februarie şi aduc la cunoştinţă că, în Basarabia, Paştele se vor prăznui la 5 mai.

În faţa unui act de o asemenea gravitate, de natură a scoate din Biserică pe toţi partizanii datei „ştiinţifice" de 31 martie, Prea Sfinţiţii Părinţi au trebuit să se plece; şi au acceptat, în mod oficial, ca nici un fel de împotrivire să nu se facă preoţilor şi poporenilor cari vor crede drept să prăznuiască Paştele după aşezarea pravoslavnică.

Toate împrejurările militează pentru părerea că această hotărâre a fost luată în plină panică. Din adâncimile întunecate ale resturilor închircite de conştiinţă religioasă, o grijă temătoare s-a ridicat în ei: grija că, totuşi, va mai fi un Dumnezeu în cer şi o pedeapsă năprasnică pentru înfruntătorii şi pângăritorii legii. Căci, neîmpăcaţi cu această măsură, în aceeaşi şedinţă au hotărât, pe de o parte, reorganizarea Sfântului Sinod, pe de alta, revizuirea Legii pentru organizarea Bisericii Ortodoxe.

Faptele ar fi, în adevăr, îmbucurătoare, dacă ele s-ar datora izbândei elementului ortodox asupra celui „ştiinţific" în Sfântul Sinod. Teamă ne e însă că toată această grabă de întoarcere la Ortodoxie nu e decât elementul trecător al amintitei panici. Şi că, în curând, lucrurile vor reintra în vechea albie a „ortodoxiei" româneşti de după război, catolică după metode, protestantă după spiritualitate.

Iată şi motivele pentru care mă plec înspre respingerea noii hotărâri:

1) spiritul care a domnit la luarea unei asemenea hotărâri e lipsit de puritate. Deciziunea e o tranzacţie, şi în cele duhovniceşti tranzacţie nu există. Prea Sfinţii părinţi şi-au adus însă aminte de anumite proceduri papistăşeşti şi au zis şi ei: *toleretur*[1];

2) hotărârea de la 8 februarie creează o situaţie mai gravă decât cea de până acum. Atitudinea de până mai ieri a Sfântului Sinod era cel puţin fermă. Se putea deci presupune că membrii Soborului sunt rătăciţi, dar sinceri. Astăzi, toată lumea îşi dă seama că Sfântul Sinod e lipsit de sinceritate şi că numai iactanţa orgolioasă a câtorva chiriarhi ţine pe credincioşi pe drumurile schismei şi ale creziei. Sfântul Sobor s-a decapitat, deci, singur;

3) cu începere de la 8 februarie, Sinodul Bisericii Ortodoxe Române a instituit *de drept* schisma înăuntrul hotarelor ţării. Până aci, chiriarhii noştri ignorau

ecumenicitatea. De azi înainte, ei o desconsideră în chip voit și expres, călcând-o.

Complicațiunile cari se nasc Bisericii noastre prin răsvotul de la 8 februarie sunt oribile. Ele nici nu pot fi înfățișate toate. Atât sunt de multe și de grele. Nu vrem să credem că împotrivirea noastră la blestemata hotărâre din 24 ianuarie a provocat această schimbare. E sigur însă că noi nu ne vom putea împiedica să mărturisim și de aci înainte grozăvia noii situații. Două date pentru prăznuirea Paștilor, hotărâte de aceeași Biserică, este o aberație. Sinodul are suprema datorie să meargă până la capăt pe calea pocăinței și să accepte, în conformitate cu dogmele, canoanele și Predania Bisericii noastre pravoslavnice, prăznuirea Învierii Domnului la 5 mai.

Altă soluție nu există!

Sinodul în gravă încurcătură

– Scrisoarea pastorală este neutralizată de hotărârea de la 8 februarie. O nouă campanie de lămurire –

Optimismul celor cari socotesc că, prin noua hotărâre a Sinodului de la 8 februarie, în care se îngăduie sărbătorirea de două ori a Sfintelor Paști în același an, s-ar fi pus capăt neliniștii din țară este cu totul nefundat.

Sinodul se blamează singur

Căci, de unde până acum dificultatea consta numai în faptul că o parte dintre credincioși erau împotriva Sfântului Sinod, ca unul ce alesese o dată nepotrivită pentru prăznuirea Sfintelor Paști, astăzi toată țara este împotriva Sinodului.

În adevăr, de bine, de rău, până la hotărârea din 8 februarie, Sinodul avea cel puțin o părere. Cum observa d-l Goldiș, principiul autorității era salvat. Prin noua hotărâre, care, cu toate aparențele îndulcite, nu poate ascunde impresia de răsvot, anulează chiar acest principiu al autorității – Sfântul Sinod s-a decapitat singur.

Scrisoarea pastorală e nulă

Sinodul s-a decapitat de altfel, o dată, ca prestigiu, prin publicarea cunoscutei pastorale, monument de ignoranță dogmatică și canonică. Nu e vorba de simple afirmații. O vom dovedi. Vom publica, în ordinea și la data mai jos indicată, o nouă serie de articole lămuritoare în chestiunea acestei scrisori. Și anume:

joi 14 februarie, Mircea Vulcănescu: *Netemeinicia scrisorii sinodale*;
vineri 15 februarie, Paul Sterian: *Nesinceritatea scrisorii sinodale*;
sâmbătă 16 februarie, G. Racoveanu: *Falsurile scrisorii* sinodale;

duminică 17 februarie, Sandu Tudor: *Inconsecvența sinodală în chestia datei Paștilor*;
luni 18 februarie, Nae Ionescu: *Paștile nu pot fi serbate de două ori în același an*[1].

Se va dovedi, prin aceasta, inexistența dogmatică și canonică a Sinodului.

Hotărârea de la 8 februarie e nulă

Sinodul s-a decapitat însă a doua oară, dând hotărârea de la 8 februarie. Căci pastorala, fiind generală, neutralizează învoirea de a se sărbători Paștele și la 5 mai, iar hotărârea nouă, fiind ulterioară scrisorii, neutralizează fulgerele pastoralei.

Cu un asemenea Sinod, lipsit de orice autoritate, și morală și dogmatică, Biserica nu mai subzistă. Protestele credincioșilor vor aduce pe sinodali la realitate.

Soluția?

Soluția nu e, evident, așa de simplă. Vom observa însă că Biserica a început să coboare din momentul în care Î. P. S. Patriarh a părăsit Biserica pentru un loc în Consiliul de Regență.

Asta e de-ajuns.

Cresc agitațiile

Știrile cari vin din țară nu sunt de natură a mări încrederea sinodalilor în temeinicia încheierilor lor. Dacă membrii Soborului din București ar fi avut nu numai un punct de vedere precis – care, și acesta, a lipsit –, dar și o atitudine fermă în promovarea atitudinii lor, poate că lucrurile ar fi mers. Așa cum s-a procedat însă, Sinodul – după ce s-a scos din dogmă, canoane și Predanie – a renunțat și la principiul autorității, revenind el însuși asupra unei hotărâri pe care o anunțase definitivă și deschizând astfel larg porțile liberei alegeri. Să ne mai mirăm că, din toate părțile țării, sosesc astăzi vești după care, chiar în locuri de indiferență religioasă, se formează nuclee de militanți ortodocși?

Ba, chiar asociația „Patriarhul Miron", patronată de părintele Patriarh, deci, s-a constituit în falangă cincimaistă. Doamne române ortodoxe nu ostenesc, pe vremea aceasta de vifor, a colinda prin casele oamenilor pentru a-i deștepta la dreaptacredință.

La Craiova, lumea se adună în mitinguri foarte populate; se constituiesc comitete de acțiune, se întreprinde operă de propagandă la sate. În eparhia P. S. Vartolomeu deci, om strașnic, care a împins autoritatea episcopală până la înălțimi papistășești, credincioșii nu mai urmează cuvântul păstorului lor, socotit – pe drept cuvânt – căzut din dar.

De Basarabia nu mai vorbim. Acolo, presiunea credincioșilor a impus chiriarhului – alunecat într-un moment de slăbiciune pe panta tranzacțiilor – să se întoarcă la calea aspră, dar dreaptă, a pravoslaviei.

Şi tare am vrea să mai vedem chipul superb de încredere al vlădicăi Neculai de la Sibiu, care mai acum câteva săptămâni afirma cu tărie: „la mine nu se întâmplă asemenea lucruri". Căci, iată, au început să se întâmple şi acolo „asemenea lucruri". Călători sosiţi de la Arad vestesc că în eparhia P. S. Grigorie aceleaşi agitaţii cresc pe fiecare zi – ca pretutindeni. Nu vrem să ne ascundem adevărului. Ştim că aceste agitaţii pornesc uneori şi din lagărul sectanţilor, cari au găsit din nou prilej de a lovi în Biserica noastră, dezorganizând-o. Dar de ce s-a dat acest prilej?

Şi mai pe urmă, să nu exagerăm: nu sunt numai sectanţii cari agită în ortodocşi; sunt ortodocşii înşişi, că doară nu va fi nimeni aşa de naiv să creadă că în Ardeal nu se găsesc decât ortodocşi „civilizaţi" şi „ştiinţifici", după chipul şi asemănarea părintelui mitropolit Neculai!

Evident, e şi o chestie a răspunderilor: nu văd ortodocşii că buna lor credinţă e exploatată de sectanţi şi comunişti pentru a se crea tulburare în ţară? De ce nu încetează? Ba văd – dar nu pot să înceteze. Ei sunt mărturisitori *cu orice preţ* ai credinţei adevărate. Dacă e ceva de schimbat, apoi asta e orbirea sinodalilor. Să se revină la 5 mai, să se reintre în Ortodoxie şi tulburarea va înceta. Asta e singura soluţie.

Căci nu se poate cere ortodocşilor să cedeze ei în faţa celor care se învârtoşează în rău. E clar, nu?

Cine e vinovatul de la 24 ianuarie

– Cum s-a schimbat calendarul. Un ministru excesiv şi un mitropolit plecat. De ce nu s-a renunţat la data de 31 martie –

Pentru că cetitorii noştri nu sunt dumiriţi asupra împrejurărilor în cari s-a născut rătăcirea sinodală – şi pentru că din protestele împotriva Sinodului, care ne vin din toate părţile ţării, reiese că unii credincioşi aruncă toată vina asupra părintelui Patriarh – suntem datori a da câteva însemnări lămuritoare, din care să reiasă clar partea de vină a fiecăruia dintre conducătorii proeminenţi ai Sfântului Sinod.

Nu e vorba să apărăm pe nimeni, e o datorie însă pentru noi a stabili cu precizie vina fiecăruia.

Cum s-a schimbat calendarul

Există o eroare, de pildă, dacă se crede că vina „îndreptării" calendarului cade asupra Î. P. S. Miron. Părintele Patriarh a fost multă vreme de părere că reforma calendarului nu se poate face decât în plină ecumenicitate, printr-un congres panortodox cel puţin – dacă nu într-un sinod ecumenic.

Călătoria pe care Î. P. S. Miron a întreprins-o acum câţiva ani pe la patriarhii şi mitropoliţii Răsăritului urmărea, între altele, şi lămurirea acestei probleme. Din nefericire, în lipsa părintelui patriarh, Ion Brătianu, nerăbdător că rezolvarea chestiunii calendarului întârzia, a dat ordin mitropolitului Pimen să sfârşească o dată cu „stilul vechi". Se ştie că, din motive... ştiinţifice, P. S. Pimen s-a executat.

Părintele patriarh nu a făcut decât să accepte o situaţie pe care nu o crease.

Cine a impus pe 31 martie?

Trebuie să stabilim, de asemenea, că aceeaşi atitudine de acceptare a adoptat Î. P. S. Miron în chestiunea datei Paştelor. După prima greşeală, care stabilea prăznuirea Paştelor la 31 mart, părintele Patriarh şi-a dat seama de consecinţele grave ale unui asemenea act şi a încercat o revenire.

Convocarea Sinodului avea ca principal scop chiar această problemă. Se ştie cum au decurs dezbaterile; după cum se ştie că luni, marţi şi miercuri, înainte de 24 ianuarie, atmosfera generală era pentru o amendă onorabilă şi reintrarea în Ortodoxie, prin admiterea datei de 5 mai.

Putem adăuga chiar că miercuri după-amiază Î. P. S. Miron a afirmat într-o convorbire particulară că a doua zi se va hotărî în sensul dorinţei cincimaiştilor.

Spre surprinderea generală, hotărârea de la 24 ianuarie a fost o persistenţă în eroare. Ea se datoreşte însă P. S. Neculai al Sibiului, care a pretins:

1) că Sinodul nu se poate blama singur, revenind asupra unei hotărâri (am văzut că la 8 februarie s-a putut blama, totuşi);

2) că este exclus ca Biserica românească să urmeze sugestiunile „retrograde" ale basarabenilor;

şi a ameninţat cu retragerea din Sinod.

În faţa acestor injoncţiuni, părintele patriarh a crezut de datoria sa să cedeze.

Situaţia în Sfântul Sinod

Nu mai încape îndoială că intervenţia mitropolitului Neculai Bălan a fost nefastă; nu numai pentru că a provocat nefericita hotărâre de la 24 ianuarie; dar şi pentru că, printr-o oribilă lipsă de tact, rezultat al unui neînfrânat orgoliu, a ridicat problema, delicată întru totul, a ardelenilor şi basarabenilor în Sinod.

Nu ştim până la ce punct ceilalţi prelaţi ardeleni s-au solidarizat cu P. S. Neculai. Putem afirma că cel puţin unul din ei condamnă această atitudine.

Mitropolitul de la Sibiu – „cezaro-papist în metode, protestant în credinţă", cum îl caracterizează un sinodal – a izbutit însă, desigur, să jignească pe basarabeni.

Acesta e faptul.

Concluzia?

Unde nu e cap, vai de picioare.

Cele două Paști

Discuția lămuritoare pe care foaia noastră a întreprins-o în jurul datei prăznuirii Paștelor și a îndreptării calendarului se apropie de sfârșit. Am arătat că hotărârea de la 24 ianuarie este, din toate punctele de vedere, inacceptabilă și creatoare de grave dificultăți. Ni s-a răspuns că nu avem dreptate și că scrisoarea pastorală a Sfântului Sinod, care va apărea, ne-o va dovedi. Am așteptat, deci, scrisoarea pastorală. Ea a apărut. Ce ne-a dovedit, am spus-o noi pe larg aci. Sinodalii s-au dovedit nu numai ignoranți în cele bisericești, dar de rea-credință, neîndemânatici și bântuiți de toate duhurile rele ale potrivelilor lumești.

Între timp însă, speriați de propriul lor curaj în a face răul și a înfrânge așezarea duhovnicească, sinodalii au căzut la tranzacție: să se îngăduie și prăznuirea pravoslavnică a Paștelor la 5 mai.

Nu știm ce să regretăm mai întâi și mai mult; inconștiența 31-martiștilor, cari revin cu inimă ușoară asupra unei hotărâri anunțate ca irevocabilă și ca păzită cu toate fulgerele anatemei, sau atitudinea tranzacțională a 5-maiștilor, care s-au declarat satisfăcuți cu împlinirea parțială a dreptelor lor întâmpinări. Pentru că, dacă de la 31-martiști ne putem aștepta la orice, dat fiind că ei s-au dovedit a nu avea nici un fel de legătură cu Biserica adevărată, am fi avut dreptul să cerem ortodocșilor 5-maiști elementara intransigență a celor care combat în numele unei așezări dumnezeiești.

Căci așa, Prea Sfinții prelați, cari au obținut pentru credincioșii lor voia de a prăznui pe data de 5 mai, au consimțit la una din cele mai grave lovituri pe care a primit-o Biserica Ortodoxă. În adevăr, dacă Biserica basarabeană ar fi de sine stătătoare, îngăduința printre 5-maiști de a prăznui după lege ar fi un succes. Biserica basarabeană stă însă sub autoritatea Sfântului Sinod de la București. Și dacă trebuie să fim mulțumitori P. S. Gurie, Visarion și Iustinian[1] pentru că, prin atitudinea lor energică, au obținut, principial și în fapt, dreptul de a rămâne în lege, cu drept cuvânt suntem obligați să le reproșăm că nu au avut aceeași străşnicie întru apărarea Sfântului Sinod din care totuși fac parte. Credincioșii lor sunt, fără îndoială, satisfăcuți în această elementară nevoie de a prăznui după așezarea duhovnicească. Ce te faci însă cu o Biserică al cărei Sinod e în situația celui al nostru? De ce dară, la prelații basarabeni, grija numai de credincioși și nu și de Biserică? Atunci când știut este că o aspră și impecabilă intransigență ar fi dus, desigur, la adoptarea generală a datei de 5 mai.

Situația de astăzi? Scriam, în momentul în care deschideam această campanie de lămurire în foaia noastră: când va fi rătăcirea de pe urmă mai amară decât cea dintâi. Nu a trebuit să așteptăm prea mult pentru ca întâmplările să ne dea dreptate. Hotărârea de la 8 februar, prin care se îngăduie prăznuirea Paștelor de două ori în același an, este – așa cum am arătat aci, de altfel – o grozavă aberație.

Căci spun *Așezămintele apostolice* (Cartea a V-a, cap. XVII): „*Trebuie să sărbătoriți Paștele cu îngrijire și cu luare-aminte, după isimerie; ca să nu prăznuiți de două ori într-un an amintirea unei patimi, ci O DATĂ PE AN,* spre

aducere-aminte de Cel ce a murit o dată" (cf. *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, edit. Fr. Funk, Paderbornne, 1905).

Vasăzică, o dată pe an, şi nu de două ori, cum îngăduie Sinodul din Bucureşti. Care, de altfel, înfrânge şi circulara imperială a Sfântului Constantin cel Mare: „... *a prăznui Paştele de două ori în acelaşi an este cu totul neîngăduit"* (Sf. Eusebiu, *De vita Constantini*, 1. III. C. XVIII, în *P. G.*, t. XX, col. 1073).

O să ni se răspundă că, în adevăr, există două prăznuiri îngăduite ale Paştelor, dar că fiecare credincios nu va serba decât o dată? E adevărat. Dar asta nu acoperă de vină pe sinodali. Pentru că, dacă Sinodul este unul singur, atunci şi Paştele lui trebuie să fie unul. Şi nu se poate spune că Sinodul nu ţine decât un Paşti.

Căci: ori Sinodul nu recunoaşte decât o prăznuire, şi atunci 5-maiştii nu mai sunt sub autoritatea Sinodului; ori autoritatea sinodală se întinde şi asupra 5-maiştilor, şi atunci Sinodul, ca unitate ierarhică, are două Paşti.

Din această dilemă nu se poate ieşi.

Sinodul trebuie să aleagă între căderea din drepturi asupra unei părţi a Bisericii şi prăznuirea de două ori a Paştelor în acelaşi an.

Iată situaţia tragică la care lipsa de intransigenţă a prelaţilor cu adevărat ortodocşi trebuia să ducă cu fatalitate, şi a dus.

Nu are nimeni de tras o consecinţă?

În legea strămoşilor şi a lui Dumnezeu

Cu noaptea-n cap am fost sculat ieri dimineaţă de o delegaţie ţărănească din comuna Curcani, care venea să-mi ceară sfaturi asupra prăznuirii Sfintelor Paşti. Ei ştiau, din ziarul pe care unul din ei îl purta împăturit cu grijă, că slobod e poporul să prăznuiască pe data de 5 mai. Dar preotul din sat nu se învoieşte. El pretinde că a aşezat o dată Triodul, că a făcut slujbele de începutul Postului cel Mare şi că nu poate să mai înceapă lucrurile de la capăt.

Când i-am lămurit că lucrurile nu sunt chiar aşa de simple, de îndată ce, vineri, acelaşi Sinod, care a dat slobozenia de la 8 februarie, spune acum că niciodată nu a îngăduit o abatere de la prăznuirea pe 31 martie, uimirea lor nu a fost mică. Ba încă, o impresionantă figură de credincios din Sinaia, care îi întovărăşea, a zbucnit în lacrimi, în plângeri pentru căderea noastră şi în blesteme groaznice pentru stricătorii de lege.

Am căutat să-i liniştesc, lămurindu-i că, de îndată ce Î. P. S. Patriarhul e de părere că Paştele cel adevărat numai la 5 mai se poate prăznui, încă mai e nădejde de îndreptare. E greu totuşi să încredinţezi pe oameni că părintele patriarh vrea să aducă îndreptare rătăcirii celorlalţi şi nu izbuteşte. Ei ştiu una şi bună: că Dumnezeu a luat minţile celor din Sinod, pentru păcatele noastre, şi nu înţeleg cum Î. P. S. Patriarh nu-i poate aduce la calea cea dreaptă.

Oamenii aveau cu ei şi o pantahuză, semnată de peste 100 de credincioşi. Ah, dacă aţi fi văzut semnăturile acelea chinuite şi fervente, dacă v-aţi putea închipui clipa în care fiecare din ţărani şi-a plecat capul asupra hârtiei – după o cruce şi un „să ne-ajute Dumnezeu" – şi şi-au crispat degetele pe condei ca să ceară, prin mărturia credinţei lor, de la „domnul ministru" dreptul de a rămâne în legea strămoşilor lor şi a lui Dumnezeu!

Cum să le spui că „domnul ministru" nu poate nimic împotriva unei hotărâri a Sinodului? Cu ce curaj să-i îndemni „să aştepte", atunci când tu însuţi eşti încredinţat că de la Sobor nu se mai poate aştepta nimic? Era între ei un ţăran frumos, cu o cută de întuneric între ochi. L-aş îndemna pe preotul din Curcani, dacă l-aş cunoaşte, să se ferească. Şi i-aş îndemna şi pe înălţaţii chiriarhi să nu exaspereze, prin inconsistenţa lor lipsită de răspundere, un popor şi aşa destul de frământat.

În afară de mărturia îndărătnică a pravoslaviei prăznuirii de la 5 mai, noi nu mai putem face nimic. Din ochii zecilor de delegaţii cari au venit să mă cerceteze însă în ultimul timp, cred că pot spune că unii episcopi îşi joacă mai mult decât scaunul. Prea Sfinţite Vartolomeu, care te-ai declarat gata a merge în rătăcirea ta până la mucenicie, ia aminte!

Un episcop sincer…

P. S. Lucian publică în „Cronica Romanului" părerile sale asupra rătăcirii Sfântului Sinod[1]. Mărturisesc că P. S. episcop Lucian dezarmează prin sinceritate. Ascultaţi părerile Prea Sfinţitului:

„Dacă admitem ziua Învierii la 22 aprilie, după calendarul iulian, adică 5 mai după calendarul în viaţă, atunci nesocoteşte *canonul nicean care, pentru sărbătorirea Paştelor, stabileşte intervalul de timp de la 22 martie până la 25 aprilie.* Nici mai curând, nici mai târziu. A doua: admiţând prăznuirea Paştilor la 5 mai (23 aprilie vechi), ajungea la ziua de 29 iunie, adică la sărbătoarea Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel, înainte de a se fi început postul care este prescris şi care trebuie să premeargă acestei sărbători. Postul ar trebui să înceapă la 1 iulie, adică după Sânpetru. Vasăzică, *se suprimă postul Sfinţilor Apostoli. Lucru grav.*

Admiţând serbarea Paştilor după calendarul îndreptat şi în deplină conformitate (?) cu canonul nicean, adică pe ziua de 31 martie, *dădea peste inconvenientul că avea să serbeze Paştele înaintea evreilor şi că nu se găsea în comunitate cu Bisericile Ortodoxe răsăritene care nu şi-au îndreptat calendarul.*

În faţa acestei alternative s-a întrebat: care dintre aceste două soluţii ar fi potrivită cu mai multă linişte sufletească din partea credincioşilor noştri?"

Vasăzică, vedeţi, toată chestiunea era să se ştie care soluţie provoacă mai puţin scandal. De un ADEVĂR mai presus de orice preocupare oportunistă, nici vorbă! Mă rog, se mai poate replica ceva?

De altfel, P. S. Lucian este un spirit eminamente împăciuitor. Părintele episcop admite că „noi, oamenii, suntem supuşi greşelii şi nu ne putem împodobi cu atribuţii de infailibilitate". Prin urmare, „noi, oamenii". Dar Soborul? Cred că toată lumea e lămurită.

Aş avea însă o întrebare de făcut. P. S. Lucian, după atâţia alţii, scrie: „... canonul nicean, care pentru sărbătoarea Paştelor stabileşte intervalul de timp de la 22 martie la 25 aprilie". Nu ar voi P. S. sau altcineva să ne dea şi nouă textul acestui canon? Ca să se isprăvească odată cu lucrurile neserioase.

Pentru reintrarea în Ortodoxie

Zis-a oarecare dintre farisei Domnului Iisus Hristos: „Spune Apostolilor tăi să tacă!". Iar Domnul Hristos, răspunzându-le, au zis lor: „Adevăr zic vouă, că, de vor tăcea aceştia, pietrele vor striga"[1].

Năucitoarea hotărâre de la 23 februarie, prin care Sfântul Sinod al Bisericii noastre, revenind asupra îngăduirii de la 5 ale aceleiaşi luni, interzice în chip formal prăznuirea Paştelor pe data de 5 mai, începe a-şi da roadele. Fără vrerea lui, numai prin faptul că nu a încetat un singur moment să apere punctul de vedere dreptcredincios, ziarul nostru devine centrul către care se îndreaptă plângerile – şi nădejdile – tuturor ortodocşilor pe cari îi are această ţară. (Şi are mulţi!) Tot felul de întâmpinări prezentate personal, prin telegrame, prin memorii sau pantahuze se adună din toate părţile ţării, mărturisind – împotriva tuturor scepticilor – cât de vie este în popor *credinţa*.

Întâmplările acestea le-am prevăzut. Iar împotrivirea noastră la multiplele nehotărâri sinodale, sprijinită pe nesfârşita serie de argumente pe care am înfăţişat-o, verificată printr-o amplă schimbare de perspectivă, avea de scop nu numai restabilirea Bisericii în drepturile ei, ci încă evitarea unei agitaţii care nu se putea să întârzie. Urechea sinodalilor a rămas însă surdă la chemarea noastră. Iar răsvotul de la 23 februarie înseamnă că de la ei nu se mai poate aştepta nimic. De aceea, tuturor celor cari în scris sau prin viu grai ne întreabă ce mai e de făcut le răspundem că de acum *campania aceasta trebuie strămutată de pe tărâmul împotrivirii teoretice pe cel practic, al organizării unei rezistenţe a dreptcredincioşilor*.

Până la iniţierea acestei campanii însă, care nu mai poate întârzia prea mult, lămurirea unei chestiuni prealabile: este această luptă pravoslavnic fundată, sau ridicarea împotriva Sinodului e un păcat de moarte? Părerea aceasta, a „cuminţilor", a fost dezbătută în ultimele zile prin presă şi ea merită să fie cercetată; pentru ca nici un fel de îndoială să nu se strecoare în sufletele credincioşilor, asupra a ceea ce ei au de făcut.

Să spunem, deci, din capul locului că părerea aceasta e falsă; și să o dovedim. Două sunt, de fapt, chestiunile în dezbatere, și anume:

1) Există, pentru un ortodox, putința să se împotrivească unei hotărâri a Sinodului?

2) Există, pentru laici, putința de a fi, la un moment dat, în mai mare măsură deținători ai adevărului decât ierarhia ecleziastică?

Într-un caz ca și în celălalt, răspunsul este: DA. Și iată și motivele:

La chestiunea I. Așezarea Bisericii creștine nu se sprijină pe un corp de prescripțiuni normative arbitrare și contractuale, cum e uneori cazul legilor juridice. Ca atare, orice dispoziție de caracter ecleziastic nu își are izvorul nici în *util*, nici în *bine*, ci în *adevăr*. Trăsătura caracteristică și esențială a așezării Bisericii noastre este, prin urmare, *Adevărul*. De unde urmează că nu urmăm o indicație a Bisericii pentru că e a Bisericii, ci pentru că ea exprimă adevărul. (Orice credință sau afirmație de altă natură este catolică.) Evident, nu o vorba aci de beteagul adevăr științific, la dispoziția rațiunii omenești (asta ar fi protestantism de cea mai săracă speță), ci de adevărul religios, depozitat oarecum astăzi în dogme, canoane și Predanie.

Din acest postulat fundamental decurge încheierea că *există o măsură obiectivă a adevărului*. Și că sinoadele nu pot hotărî cu de la ele inițiativă, ci numai în conformitate cu dogma, canoanele și Predania. Iar dacă nu o fac, greșesc (cum am dovedit-o, de pildă, pentru Sinodul nostru, în chestia calendarului). De altfel, sinodul local al unei autocefalii nici nu are darul hotărârii fără greșeală. Afirmațiile unui sobor arhieresc nu pot purta pentru norod semnul adevărului decât atunci *când unește în aceeași mărturisire pe toți episcopii dreptcredincioși, din toată lumea și din toate vremurile*. Este acesta cazul pentru hotărârile Sinodului nostru de la 24 ianuarie, 8 și 23 februarie? Evident, nu.

Sinodul, deci, poate să greșească. Mai mult, Sinodul a greșit.

Are drept un credincios, deci, să se împotrivească unei hotărâri a Sinodului? Desigur că DA, de îndată ce hotărârea unui sobor ortodox nu este un act de autoritate, ci mărturisire a adevărului, și de îndată ce oricare creștin are măsura adevărului în dogme, canoane și Predanie.

Din aceste considerațiuni decurge cu evidență și răspunsul.

La chestiunea a II-a. Din moment ce adevărul pravoslavnic este obiectiv, de îndată ce există un precis cadru indicatoriu pentru orice nouă situație bisericească – cadru format din dogme, canoane și Predanie – trebuie să admitem că mai degrabă e deținător al adevărului un laic care respectă acest cadru, decât un episcop sau o adunare de arhierei, cari nu îl respectă.

Istoria e, de altfel, aci pentru a ne confirma.

Și încă, într-un caz care ne e cu deosebire aproape. Când românii din Ardeal au făcut, la sfârșitul veacului al XVIII-lea, unirea cu Roma, au acceptat această unire 83 % din preoți, dar numai 12 % din turma credincioșilor. Și atunci, întreb pe Prea Cinstiții apărători ai ierarhiei ecleziastice: cine au fost în acele împrejurări tragice păstrătorii dreptei credințe? Preoții, cari împreună cu mitropolitul lor au trecut în proporție de 83 % sub stăpânirea Romei, trădând *pentru*

interese lumeşti dreapta credinţă strămoşească, sau poporenii, dintre cari 88 % au rămas credincioşi legii şi au trecut în Ţara Românească pentru a-şi aduce de acolo vlădică nou, pentru legea cea veche?

Să isprăvim, deci, cu falsa supunere faţă de o ierarhie care înfrânge legea.

Sinodul a greşit.

Sinodul să ispăşească.

Avem dreptul a o cere – şi o vom face.

Pentru restabilirea autorităţii Bisericii

Era fatal ca chestiunea calendarului să dea naştere la complicaţii. Faptul că le-am prevăzut nu constituie pentru noi nici un fel de merit. Am fi fost mai bucuroşi dacă am fi izbutit să hotărâm pe cei în drept să ia măsurile de nevoie. Asta însă nu ne-a fost dat. Şi asistăm astăzi la transformarea unei chestiuni religioase într-o afacere politică.

Afacere politică nu numai prin intervenţia d-lui dr. Lupu[1]. Ci şi prin exploatarea agitaţiei de oameni cu totul străini de orice preocupare religioasă.

Necesitatea guvernului de a provoca o clarificare şi o potolire a spiritelor este evidentă. Dar problema guvernului este în chip logic deosebită de cea a noastră. Guvernul, pe de o parte, trebuie să aibă linişte; iar pe de alta, trebuie să fie în măsură a garanta libertatea de conştiinţă religioasă. În asemenea împrejurări, pentru el – neutru din punct de vedere religios, cum trebuie să fie – chestiunea este rezolvată de îndată ce se poate obţine o pace cetăţenească, la adăpostul căreia prăznuirea Paştelor la 31 martie să nu fie tulburată. Observăm însă că un asemenea armistiţiu nu se poate obţine decât cu condiţia expresă ca cincimaiştii să aibă la dispoziţie preoţi şi biserici pentru praznicul lor. Dacă asta se obţine, putem nădăjdui că vom avea linişte la 5 mai. Altfel, nu.

Dar, chiar dacă acceptabilă pentru guvern, o asemenea soluţie este hibridă. Ea nu dă nici un fel de satisfacţie Bisericii insultate şi dezagregate prin tribulaţiile Sinodului. Bisericii îi lipseşte astăzi şira spinării şi de aceea Sinodul e la dispoziţia orgoliului primului ambiţios. Trebuie restabilit principiul autorităţii şi aceasta nu se poate face decât printr-un act de autoritate. Iar singurul în măsură să-l facă astăzi este Î. P. S. Miron.

De la părintele Patriarh, care de la început a fost pentru respectarea datei de 5 mai, aşteptăm deci convocarea imediată a Sinodului şi obţinerea reintrării în pravoslavie.

Altfel – repetăm aprehensiunile noastre, cărora de atâtea ori le-am dat expresie.

Unde e dezlegarea?

D-l profesor Iorga s-a declarat nemulţumit cu declaraţiile guvernului în chestiunea prăznuirii Sf[intelor] Paşti: „Cu hotărârea d-voastră nu se închide conflictul". Nu se închide, e adevărat; dar să nu exagerăm. Este adevărat că d-l Iorga a întins guvernului un colac de salvare: convocarea Consiliului Superior Bisericesc. Dar asta nu era decât un mijloc de a deplasa chestiunea din Cameră şi numai pentru moment. Pentru că, de fapt, fixarea datei Sf[intelor] Paşti e o chestiune de competenţa strictă a Sinodului. Părerea că o asemenea operaţie nu implică nimic dogmatic este fundamental falsă. Şi proba e în faptul că felul defectuos în care a fost soluţionată problema a aruncat pe sinodalii noştri, şi cu ei întreaga Biserică românească – aşa cum s-a dovedit în această foaie – în erezia marcionistă. Prin urmare, numai Sinodul are căderea să se pronunţe în această chestiune, şi – pentru că e vorba de dogmă – pronunţarea trebuie să se facă, chiar după indicaţiile constituţiei noastre, în plină ecumenicitate.

Iată de ce e justificat punctul de vedere al guvernului, care a declarat joi că Sf[ântul] Sinod are singur dreptul a decide în această chestiune, şi de ce nu ne putem alătura propunerii d-lui prof[esor] Iorga.

Fapt e, totuşi, că în ţară este frământare şi că guvernul, care nu se poate refuza realităţilor, trebuie să se intereseze de această problemă. Ceea ce înseamnează că – din acest punct de vedere – intervenţia d-lui dr. Lupu în Parlament e şi ea perfect îndreptăţită.

Aceasta a recunoscut-o, de altfel, şi guvernul d-lui Maniu. Numai că guvernul stă în dilemă: cere revenirea la cinci mai, pentru a se potoli lumea – încalcă atribuţiile şi autoritatea Sinodului; vrea să respecte această autoritate – lasă frâu liber tulburărilor din ţară. De aci şi declaraţia d-lui ministru preşedinte: „Aş dori să dispară conflictul dintre credincioşi şi autoritatea sinodală fără prejudiţiul autorităţii bisericeşti şi fără jignirea credinţei nimănui". „Aş dori" – desigur. Nu e om de bună credinţă să nu o dorească. Dar se poate?

Soluţia guvernului nu e clară, şi nici nu putea fi. Vorbind de cinci-maişti, declaraţia ministerială spune: „Se vor lua toate măsurile necesare, pentru ca serbarea Sfintelor Paşti dorită de credincioşii sfintei Biserici Ortodoxe să nu fie tulburată". Ce înseamnează asta, „să nu fie tulburată"? Pentru ca serbarea să nu fie tulburată, ea trebuie să aibă loc. Pentru ca să aibă loc, e nevoie ca preoţii să consimtă a prăznui Paştele la 5 mai. Dar dacă Sinodul nu îngăduie şi dacă autoritatea sinodală trebuie respectată, atunci credincioşii nu vor primi Paştele la 5 mai. Clar, nu? Cum înţelege guvernul să asigure credincioşilor prăznuirea de la 5 mai? Aci e nodul problemei.

Declaraţia ministerială conţine o indicaţie pentru Sinod: „... arhiereii din Basarabia vor fi în drept să caute (...) şi să găsească modalităţile prin care şi cei nemulţumiţi cu data de 31 martie să-şi primească mângâierea sufletească la data dorită de ei". Adică, mai precis: arhiereii din Basarabia să îngăduie prăznuirea Paştilor la 5 mai.

Să ne fie îngăduit a respinge categoric această soluție. Căci prin ea guvernul încetează de a mai fi consecvent. Același guvern care nu se poate amesteca, pentru că nu vrea să știrbească autoritatea sinodală, recomandă arhiereilor basarabeni să calce ei această autoritate, păsuind – împotriva hotărârii de la 8 februarie – prăznuirea de la 5 mai. A, nu! Cine judecă strâns își dă seama că asta înseamnează disoluția Bisericei și trebuie să protesteze.

În zadar se străduiește d-l Maniu să găsească o soluție acceptabilă. O asemenea soluție nu există, pentru că datele de la care se pleacă sunt false. D-l Maniu, ca șef de guvern, e silit să presupună că Sinodul român există de drept și de fapt și că autoritatea lui trebuie păstrată neștirbită. Poziția e fundamental falsă. Iar eforturile guvernului, zadarnice. E ca și cum, la miezul nopții, ai fi forțat să declari că e ziuă și ai căuta modalitatea să vezi fără lumânare.

Nu, domnule Maniu, nu se poate pleca de la respectarea autorității Sinodului, pentru că această autoritate nu mai există și nu mai poate fi respectată. Sinodul a păcătuit contra dogmelor, contra canoanelor, contra Predaniei; Sinodul a hotărât, a revenit și iar a hotărât; sinodalii au iscălit hotărâri și au declarat că nu le respectă; Sinodul a luat angajamente formale și pe urmă le-a călcat. Un asemenea Sinod nu există și nu trebuie respectat.

EL A CĂZUT DIN DAR, IAR CINE E CU SINODUL ACESTA E ÎMPOTRIVA BISERICEI.

Prolog de polemică

Un distins nătărău, redactor la o gazetă de seară, enervat peste măsură de constatarea că nu-i ia nimeni în serios apologiile la adresa episcopilor Bisericei românești, se năpustește cu o ploaie de înjurături asupra „Ioneștilor, Popeștilor, Stroeștilor”, posesorii prezumtivi ai unor adevăruri, *ezoterice* pentru domnia-sa, și face apel la toată suflarea românească să se întoarcă „cu fața spre Sf[ântul] Sinod”, d-sa însuși făcând în prealabil această stânga-mprejur. Constatăm că:

1) Preopinentul nostru (fiindcă noi suntem: Ioneștii, Popeștii, Dumitreștii) e nedrept: cu ce suntem noi vinovați dacă domnia-sa nu poate suferi pe Ionescu, Popescu sau Marinescu? Cu toată dorința de a-i fi pe plac, nu ne putem schimba numele, bunăoară în: Barabulof, Păstârnăcof ori Turbincov. Așa a fost să fie, ce să-i faci!

2) Presupunerea existenții acelor adevăruri ezoterice (ale Ioneștilor, Popeștilor, Niculeștilor) la care se provoacă domnul episcopofil se datorește celei mai vaste, mai complete, mai adorabile ignoranțe în materie de Ortodoxie, a sus-vizatului logofăt. Despre asemenea adevăruri nu poate fi vorba, fiindcă nimeni (afară de sus-zisul ortodox în ghilimele) n-a pretins vreodată că ele ar exista.

Există însă altceva: există un mănunchi de adevăruri mărturisite de Sfinții Apostoli, de Părinții Apostolici, de Părinții și unii Scriitori Bisericești și de

mulțimea episcopilor și patriarhilor Bisericii – adevăruri nealterate și nealterabile în veac și care se pot deosebi ușor de „celelalte" (de ale unui Sinod al [ziarului] „Patria", de o pildă), cu ajutorul dreptarului: *să fi fost mărturisite de toți, pretutindeni, în toate vremurile*.

Aceste adevăruri sunt demult cristalizate în: decizii dogmatice, în canoane, în epistole, în tratate, în monografii etc., etc. Și cine *le mărturisește* (chiar de ar fi el mic și sărac) rămâne în Biserică. Iar cine se abate de la ele, fie el preot, episcop, Sinod, sau „înger din cer", *anatema este*.

Recunoaștem că, pentru a putea înțelege aceste lucruri, este nevoie de bun simț și cultură teologică. Altfel, vorbim de adevărul lui Stan, Bran ori Ivan. Și nu suntem în stare să atacăm problema pusă în discuție.

Noi, cei cari am scris în chestiunea „Pascaliei românești", hotărâserăm să răspundem numai acelora cari vor încerca să combată punctul de vedere mărturisit de noi ca fiind al Bisericii Ortodoxe, atacând problema. Un astfel de atac însă nu s-a produs. Cavalerii 31-martiști s-au mulțumit să calomnieze în chip ordinar, să înjure de mumă și să-și dovedească unii reaua credință, alții, ignoranța. Trebuia oare să răspundem fiecărui fleac ori fiecărui șarlatan?

Iată însă că unii, după zadarnice icneli, opinteli și spume la gură, au crize de nervi. Spre a-i potoli, îi anunțăm că le vom răspunde. *Cu următoarele condițiuni*:

1) *să fie de bună credință;*

2) *să nu fie nătărăi* (asupra înțelesului a se vedea dicționarul *valacho-nemțesc* al lui T. Vladimirescu, Viena, 1814);

3) *să fie oameni inteligenți sau, în tot cazul, să nu fie iremediabil dobitoci;*

4) *să creadă în Dumnezeu așa precum mărturisește Simbolul niceo-constantinopolitan;*

5) *să aibă ceva cultură teologică* (nu cerem numaidecât titluri: om cu destule titluri a făcut, doar, dovada că e *a-fe-dron* în materie de Ortodoxie);

6) *dacă e „tinichea" între ale teologiei*, să se ducă, cu doi poli, la „Pavel Suru", să ceară *Mărturisirea Ortodoxă* a lui Movilă, să vie cu ea la noi, ca să-l învățăm cum s-o citească și, după un an, doi, trei de catehizare (după tăria de cap), putem sta cu el de vorbă. Altfel, e greu.

Între Afredon și Mateiu Vlastare

– sau o apologie protestantă la adresa Sinodului –

Tipografia cărților bisericești s-a necinstit zilele acestea, scoțând de sub teasc broșurica unui oarecare fost călugăr, anume Ioachim Fuioagă, despre data Paștelor și Tradiție[1].

Se spune că broșura de mai sus ar fi chiar teza de licență a sus-numitului, prezentată de curând la Facultatea de Teologie. În acest caz, la necinstirea editurii se adaugă și necinstirea ce și-a făcut sieși comisiunea care a primit-o și care a acordat în baza ei un titlu autorului.

Căci broşura de mai sus nu e numai o ţesătură de sofisme grosolane, o pildă de lipsă totală de siguranţă în mânuirea argumentelor şi doctrinei, dar mai este, alături de un monument de rea-credinţă, şi o lipsă totală de evlavie şi de simţ al Ortodoxiei. Ba, mai mult, e chiar o insultă şi o batjocură a felului nostru de a simţi şi de a trăi bisericeşte.

Sub acest raport, broşura constituie de-a dreptul o „nelegiuire". De n-ar fi decât acest ultim aspect, publicarea unei astfel de insanităţi n-ar merita să ne oprească nici o clipă luarea-aminte. Tăcerea singură ar putea să mărturisească autorului dispreţul drepteicredinţe ofensate.

Cum însă autorul acestei nelegiuiri poate mâine-poimâine fi sfinţit preot – vrând să împiedicăm legarea unei noi pietre de sminteală de gâtul credincioşilor, luăm pana ca să demascăm nelegiuirea şi să strigăm impostorului: „În lături!".

Broşura este, după cum ne spune însuşi autorul, maimuţărind pe Augustin, rodul unei „revelaţii" personale.

S-a năzărit, deci, într-o zi omului nostru să ia pana şi să mâzgălească o apologie a tezei sinodale şi, fără să se-ntrebe dacă-l îndeamnă bunul Dumnezeu sau pocitura, şi-a muiat pana de gâscă în cerneală şi a scris.

Şi ce-a scris? Doamne fereşte... de coada urecheatului care mişcă printre rânduri. Autorul s-a deşteptat din nălucire, a deschis prima oară *Pidalionul*[2] şi a cetit. A cetit şi a înţeles. Ce a înţeles nu importă, dar ajunge că a înţeles.

Şi pentru că acest canon avea o *tâlcuire* şi pentru că tâlcuirea făcea trimiteri la *Aşezămintele Apostolice*, şi pentru că acestea consfinţeau un *uz*, autorul s-a năpustit asupra lor, doborând la pământ pe Vlastare – autorul tâlcuirei – ca pe un „sofist" netrebnic, scoţând din uz *Aşezămintele Apostolice* ca apocrife şi a decretat uzul bimilenar al Bisericii caduc.

Apoi, cu o cutezanţă care n-are drept măsură decât inconştienţa, spre a nu-şi da de gol înşelăciunea, se scurge-n laude făţarnice şi preamăriri ale Tradiţiei pe care-a necinstit-o în chipul de mai sus, proclamându-se ortodox adevărat, cu temenele către feţele bisericeşti care i-au patronat nelegiuirea.

Toată această pretinsă argumentare constituie însă o sofismă atât de grosolană, încât în faţa ei trebuie să ne întrebăm dacă e rea-credinţă sau prostie.

Într-adevăr, autorul începe prin a-şi acorda aceea ce e de demonstrat. El afirmă că sensul canonului e acel care-i convine şi apoi infirmă una după alta, ca necanonice, tâlcuirea *Aşezămintelor* şi Tradiţiei, care i se împotrivesc, atunci când, de fapt, *tocmai sensul acestui canon e în discuţie* şi pentru lămurirea lui stau: 1) tâlcuirea; 2) *Aşezămintele;* 3) Tradiţia bisericească. E aci o PETIŢIUNE DE PRINCIPII de neînlăturat.

Argumentarea nu ar sta în picioare decât dacă autorul ar şti de ALTUNDEVA sigur care e sensul adevărat al canonului pe care-l opune Tradiţiunii Bisericii: de pildă, dintr-o „revelaţie" a sa proprie asupra chestiunii.

Ce are însă de răspuns dreaptacredinţă faţă de o astfel de „revelaţie" personală, opusă patrimoniului întreg bisericesc?

1) Este *eretic* şi *nelegiuit* procedeul de a opune năzăreala ta personală Revelaţiei obşteşti, dată în paza Bisericii.

Preferând aceea ce ți se pare ție a fi adevăr la aceea ce ai primit a fi Adevăr, de la Biserică, te-ai și scos din Biserică și ai devenit eretic, de ai avea pentru tine tot consimțământul evidenței tale personale.

Este, deci, eretic și nelegal procedeul de *a opune înțelesul tău personal* al unui text – fie acest înțeles oricât de corect „științificește" – împotriva *înțelesului pe care i-l dă Tradiția* vieții bisericești, din care nu ești decât parte.

Căci Tradiția Bisericii este un izvor de cunoaștere reală și *sigură*, mai presus de rațiunea individuală a mea sau a lui Fuioagă.

Înlăturând această „cunoaștere prin Biserică", adică tâlcuirea dată de Tradiție unui text spre a-i da o tâlcuire mai potrivită cu ceea ce știu eu, îmi răpesc orice posibilitate de a mai ști ceva sigur despre aceasta.

Un text care-mi vine din Tradiție – cum e canonul – *nu poate* fi desprins de întregul de viață în care a ajuns până la noi și nici *despărțit de înțelesul tradițional ce i s-a dat*, chiar dacă minții mele îi este greu ca să-l priceapă.

Pretenția de a înlătura tâlcuirea tradițională a unui text pentru că eu îl pricep altfel – cum face Fuioagă – este un procedeu *protestant*, care duce la absurdități cum sunt, de pildă, acelea la care ajunge acest Fuioagă atunci când spune că *adevărurile* Sfântului Ioan Hrisostomul sunt adevărate într-o vreme și false într-alta; sau atunci când, pentru motive scoase dintr-o cosmologie „modernă", afirmă că Sfinții Părinți de la Nicheea nu au putut avea în vedere un echinox gândit.

II) Este o *eroare gravă* încercarea *modernistă* de a voi să modifici adevărul absolut spre a-l *„pune în pas cu știința"*. Ea denotă că cei ce susțin acest lucru:

1) nu prea au de-a face cu știința și nu prea știu bine ce e ea; le e însă cam frică, un fel de frică superstițioasă, de un adevăr pe care-l ignoră;

2) au uitat ce e credința ortodoxă, de vreme ce le trebuie alte argumente ca să creadă, decât paza neclintită și *cu dragoste* a ceea ce au primit.

Cu aceeași ignoranță, deci, autorul nostru confundă adevărul religios cu cel științific și acuză pe cincimaiști că, nevoind să ia în considerație știința, trădează pe Iisus Hristos, Adevărul.

Mă rog dumitale, care știință?

Cea care neagă existența lui Dumnezeu, Revelația, minunile, facerea, existența reală a lui Iisus Hristos, Învierea, caracterul de peste fire al Bisericii?

Să fim serioși!

Biserica nu are a se potrivi ea adevărului științific. Căci *Ea* este „Stâlpul neclintit și îndreptarul Adevărului"[3].

Oricine a gândit vreodată la ce este un adevăr științific și ce este un adevăr bisericesc știe acest lucru elementar, că adevărul științific e *relativ* și *schimbător* de la o zi la alta; iar cel bisericesc e *neschimbat* și *absolut*. Cum dar să se potrivească Adevărul absolut și neschimbător după cel relativ și schimbător de la o zi la alta? Și, dacă potrivirea astronomică e schimbare, cum să lăsăm să se piardă de dragul ei, adevărul relativ al Paștelor, înfrățirea tuturor creștinilor în preîntruchiparea Învierii vecinice, la o zi fixată în chip neschimbător în veac?

Așadar, din două una:

1) sau Ioachim Fuioagă este un *sofist* care-şi acordă gratuit ceea ce trebuia să demonstreze; sau

2) Ioachim Fuioagă este *eretic* şi *protestant*, opunând o revelaţie proprie Sfintei Tradiţiuni a Bisericii de Răsărit.

În amândouă cazurile nu trebuie ascultat – căci MINTE.

Încă o dată, sinodalii riscă, cu un aşa *apologet*, să tragă peste „treizeci şi unu".

Spre pacea religioasă

Ultimele ştiri în legătură cu agitaţia pe tema datei Paştilor indică, dacă nu o destindere, cel puţin o lămurire în mintea celor ce sunt chemaţi a lua o hotărâre. P. S. Vartolomeu, care contestă că ar fi personal redactorul vestitei pastorale a Sfântului Sinod, dar care, orice s-ar spune, nu e străin de această pastorală, recunoaşte că au fost – dacă nu altceva – cel puţin grave defecte de procedură care au dus la această situaţie tulbure. Fapt e că rolul P. S. episcop de Râmnic a fost, atunci când greşeala se făcuse deja, să repare ce se mai putea repara.

O dată această situaţie recunoscută, lotul 31-martiştilor categorici suferă o gravă scădere de forţe, iar ortodocşii, o creştere de prestigiu şi o mai largă libertate de acţiune. Ceea ce face ca o clarificare a stării de lucruri să fie mai degrabă posibilă.

De altfel, ultimele zile au adus două fapte caracteristice de cea mai mare însemnătate: audienţa d-lui profesor Iorga la Î. P. S. Miron Cristea şi consfătuirea de la Patriarhie între părintele patriarh şi mitropolitul Bălan.

Cu acestea, dezbaterea problemei se îndreaptă în adevăr către factorii competenţi în materie. Pentru că, oricât de ciudat s-ar părea, judecată în realitatea ei ultimă, rătăcirea sinodală, cu toate consecinţele ei grave, cari merg până la distrugerea Bisericii şi ruperea în două a naţiunii româneşti, îşi are originea într-o ambiţie caraghioasă şi criminală: „De ce să merg eu după Gurie şi nu Gurie după mine?".

Vasăzică, dogme, canoane, Tradiţie, istorie, toate înseamnă nimic pe lângă imperioasa nevoie ca voinţa mitropolitului Neculai să se impună. Dar, te întrebi, ce drăcească influenţă s-a putut exercita asupra Sinodului sau asupra factorilor lui proeminenţi pentru ca soluţia 31-martistă să triumfe, cu toate că ea izbea Biserica şi naţiunea în faţă? Se povestesc, în adevăr, scene caracteristice, cu trageri de mâneca anteriului, cu ameninţări spuse sugrumat, cu conciliabule alarmate în „sotto voce", lucruri care e bine să nu fie povestite fără o necesitate absolută. Dar cari sunt sigure. Şi cari formează dosarul acestui proces, plin de multe şi grele păcate.

E bine însă să-l ţinem închis. Cu atât mai mult cu cât hotărârea părintelui patriarh de a interveni în calitatea sa de regent activ în această chestiune va duce cu siguranţă la destindere.

E singura soluție. Singura soluție de fapt. Pentru că de drept nu mai e nici una. Noi am spus-o demult. Și demult am cerut această intervenție a Î. P. S. Miron. Ne-am mirat când am văzut prima hotărâre. Ne-a mirat pentru că știam părerea părintelui patriarh. Pe urmă, am înțeles. Vai, câte nu suntem noi în măsură să înțelegem! Nu ne-am alarmat pentru că ne dădeam seama de tulburarea care se va naște și pentru că știam că, în fața unor necesități majore, cum sunt liniștea țării, unitatea Bisericii și solidaritatea națională, nu există presiune destul de puternică. Și nu mai există îndreptățire. Așa că cel care stăruie în ambiție trebuie să cedeze sau să cadă.

Prevederile noastre nu au dat greș de îndată ce – d-l profesor Iorga a declarat-o – Î. P. S. Miron e convins că trebuie să intervină, și încă grabnic.

Asta era de urmărit, și am obținut-o. În ce ne privește, e o soluție pe care am oferit-o guvernului mai demult. Atunci am avut satisfacția să avem de partea noastră pe unul din cei mai luminați miniștri. Astăzi avem bucuria să vedem soluția pe drumul realizării.

Eu cunosc dosarul afacerii; și știu că o intervenție energică a părintelui patriarh nu se poate să nu aibă succesul dorit de toată lumea: pacea religioasă.

De aceea, când constatăm că toate semnele indică o hotărâre a Î. P. S. Miron de a interveni direct și activ, avem dreptul să credem că conflictul a intrat în faza dezlegării.

Nu guvernul, ci patriarhul!

Ultima știre care circulă este că părintele patriarh s-ar fi hotărât să intervină pe lângă guvern în sensul reconvocării Sinodului, pentru obținerea unei hotărâri ortodoxe în chestia Pascaliei.

Formal, chestiunea Pascaliei este de competența exclusivă a Sinodului; și, de îndată ce nici un chiriarh nu vrea să se hotărască a sesiza guvernul asupra ruperii unității dogmatice față de Biserica Răsăritului – pentru ca guvernul să poată conchide la călcarea Constituției –, d-l Maniu nu are justificarea formală pentru o intervenție, chiar dacă ar ști precis că mâne se aprinde țara.

În asemenea împrejurări, când chiriarhilor le lipsește curajul de a înlesni o intervenție legală a guvernului, căile obicinuite ale legii sunt închise. Și atunci, pentru a se evita desființarea Bisericii și tulburarea țării, trebuie să se recurgă la căile de fapt.

Calea de fapt însă – asta înseamnează un gest de autoritate asupra Sinodului, pentru a-l face să revină la simțul realităților. Iar, în speță, un gest de autoritate al puterii lumești. Evident că, pentru cazuri extraordinare, nu există procedură. De aceea modalitatea intervenției poate fi discutată.

Că o asemenea intervenție nu e numai necesară, ci și posibilă, se dovedește prin cazul împăratului Constantin cel Mare. Întrebarea e cine să intervină în cazul nostru în numele puterii lumești: guvernul sau Coroana?

Părerea noastră este că, în asemenea împrejurări delicate, intervenţia guvernului – organ pur lumesc – nu ar fi tocmai potrivită. E vorba doară de un act de autoritate asupra puterii spirituale a Sinodului şi pentru aceasta este mai indicată Coroana, în virtutea dublului ei caracter lumesc şi mistic: „Prin graţia lui Dumnezeu şi prin voinţa naţională". Nu?

În speţă, situaţia este cu deosebire favorabilă unei asemenea intervenţii; prerogativele Coroanei sunt astăzi exercitate de regenţă; iar în consiliu funcţionează Î. P. S. Miron, patriarhul. El e persoana indicată a face cele de nevoie. Să ne înţelegem: nu în calitate de patriarh, în numele Bisericii al cărei şef ar fi (Î. P. S. Miron a încetat de a fi şeful Bisericii: o dată de fapt, prin acceptarea locului în regenţă, a doua oară, de drept, prin legea Lapedatu). Ci în calitatea lui de membru al Consiliului de Regenţă.

Părintele patriarh e dator să facă aceşti paşi.

Pentru că este, pe de o parte, condus de dreptatea punctului de vedere ortodox, călcat în picioare de Sinod.

Şi pentru că, pe de altă parte, e dator Bisericii o răscumpărare: anarhia canonică şi dogmatică în Biserica noastră a început mai ales de când Î. P. S. Miron a părăsit Patriarhia pentru Regenţă. Este o elementară datorie să-i facă azi binele pe care i-l poate face.

Metoda amânării

Încă nu a căzut nici o hotărâre nouă, care să aducă puţină pace în sufletele credincioşilor. Am impresia că grava problemă a datei Paştelor se tratează în Biserica noastră după aceeaşi mizerabilă, dizolvantă metodă a amânării.

Iată, suntem în duminica Lăsatului de sec. „Nu se va întâmpla nimic". Aceeaşi atitudine pe care liberalii au întrebuinţat-o constant la 18 martie, la 5 mai, faţă de fierberea ţării doritoare de intrarea în lege – o întrebuinţează astăzi Biserica faţă de credincioşi. Analogia nu e însă deloc încurajatoare; pentru că a fost o dată în faţa căreia a trebuit să plece chiar Vintilă Brătianu: 1 decembrie.

Eu presupun însă că nu se va întâmpla nimic; nimic la 18 martie, nimic la 31 martie, nimic la 5 mai. Linişte va domni în ţară. Guvernul îşi va fi împlinit datoria – care, înainte de orice, e păstrarea liniştei. Ei, şi? Bucurie mare, nu?

Voi observa mai întâi că nu guvernul va fi păstrat liniştea. Ci linişte va fi fost – de la sine. Dar liniştea morţii, căci de pe urma acestei dureroase întâmplări cel puţin două mari realităţi vor fi fost atinse de moarte: Biserica românească şi sufletul românesc. Şi va fi ca un fel de fatalitate grea, care se va coborî asupra regimului: sub guvernul care a fost cel mai puternic cerut de sufletul rasei noastre, dornită după o primăvară spirituală, sufletul nostru va fi primit cea mai grozavă lovitură.

Înalţii noştri chiriarhi amână. Părintele patriarh, singurul în măsură de a interveni energic şi eficace, şi poate cel mai răspunzător pentru anarhia de azi a

vieții noastre bisericești, se informează și așteaptă. Așteaptă cu toții... să trecem hopul.

Să nu ne înşelăm singuri. Dacă un hop e de trecut şi dacă un hop va fi trecut, singurul care îl va trece va fi guvernul. Nu Biserica – şi, mai ales, nu chiriarhii. Vedeți, şi noi aşteptăm. Şi dorim să fie pace. Pentru ca să se împlinească sfărâmarea Bisericii şi înfruntarea sufletului național; şi pentru ca cu atât mai grele să fie răspunderile. Dacă astăzi s-ar reveni asupra datei de 31 martie, poate că, în bucuria reînfrățirii şi a reintrării în Ortodoxie, am fi aplecați să uităm pe toți vinovații acestei dureroase încordări. Aşa însă, în fața dezastrului, care nu poate întârzia, nu va mai putea fi nimeni crutat. Nimeni.

Înalții chiriarhi nu trebuie să uite că, dacă nu suntem protestanți şi nu putem apela la tribunalul lui Dumnezeu, suntem pravoslavnici şi ne putem, deci, întoarce către toți patriarhii Răsăritului.

După cum e bine să-şi aducă aminte că păcatele noastre omeneşti numai atât timp pot fi tolerate cât nu aduc atingere celor sfinte.

Aşteptăm, deci, şi noi, cum aşteaptă dânşii. Rămâne să se vadă care cu mai mult temei.

Răspuns unui preot ardelean

Un „preot ortodox din Transilvania" îmi scrie o mâhnire a lui. Nu face nici un fel de politică de partid (ca şi noi); crede însă în puterile creatoare pe cari le aruncă în cumpăna vieții publice Partidul Național-Țărănesc (ca şi noi). E cetitor zilnic al ziarului nostru, dar, iată, nu e de acord cu punctul nostru de vedere în chestiunea Paştelor: „de când ați început această campanie, sunt adânc întristat; e ca şi când s-ar fi făcut un gol în sufletul meu (...); se-ntunecă lumea parcă înaintea mea şi nu mai pot ceti (...). Nu mai scrieți pe chestia Paştelor, căci altfel veți vedea cum sufletul intelectualului ardelean se va întoarce de la «Cuvântul», atât de prețuit şi iubit. Deci, vă rog (...), rămâneți ceea ce ați fost. Nu ne răpiți «Cuvântul» şi nu vă înstrăinați de noi".

Cinstite părinte, tonul cald şi sincer al rândurilor acestora nu pot rămâne fără un răspuns cinstit. Nu scriem pentru noi, doară, ci pentru cetitori; şi acestor cetitori cari ne-au sprijinit cu încrederea lor, cu cari suntem înfrățiți în aceleaşi nădejdi, le suntem oricând datori o lămurire, pentru că suntem răspunzători în fața conştiinței lor.

Lămurirea noastră, iat-o. Crezi că, dacă vom continua această campanie, ne vom înstrăina pe intelectualii ardeleni. Nu vreau să o ascund, intelectualii ardeleni ne sunt cu deosebire scumpi. Cea mai caldă primire, cel mai statornic sprijin, cea mai largă înțelegere, foaia noastră la ardeleni le-a găsit. Ne legau aceeaşi sensibilitate la orice încercare de a se purifica viața publică, aceeaşi nevoie de aer, aceeaşi necesitate de a ridica cotidianul în sfera unei vitejii hotărâte, dar senine. „Cuvântul" nu ar fi putut exista în vechea țară din 1916. Unirea cu Ar-

dealul a făcut cu putință apariția și dăinuirea lui. Eventualitatea pierderii simpatiilor ardelene ne impresionează, deci, mai mult decât s-ar crede.

Putem renunța noi însă la campania pe data Paștelor?

Nu. Ardelenii ne-au înțeles și ne-au iubit, pentru că din primul moment au știut că noi credem în scrisul nostru și că, pentru mărturisirea credinței noastre, înfruntăm orice; milenarul eroism ardelean, puterea lor de a înfrunta martiriul, care se simțea solidar cu vitejia noastră neînfricată în afirmarea unei credințe mântuitoare.

Crezi, părinte, că ceea ce scriem noi despre Paște nu ne stă aproape de suflet și că putem să ne sustragem obligației de conștiință de a lupta pentru această cauză? Ne bănuiești interesați personal? Spune-o. Iar dacă nu, iată situația: ardelenii ne-au iubit pentru că am luptat și luptăm vitejește pentru credințele noastre. Dar atunci, ne poate părăsi Ardealul pentru că nu putem renunța la această credință?

Ar fi contradictoriu; și prea puțin ardelenesc.

Răspuns Prea Sfințitului Vartolomeu (I)

„Deci, pe cel care vine și vă învață toate cele ce s-au spus până aci, primiți-l. Iar dacă învățătorul însuși s-a abătut de la ele și învață altă învățătură vătămătoare, să nu-l ascultați!"
(*Învățătura celor doisprezece Apostoli*, cap. IX, v. 1)

„Precum însă oaia care nu ascultă de Păstorul cel Bun este lăsată lupilor spre pieire, tot astfel, cea care ascultă de păstorul cel rău are moartea în față, încât o va înghiți.
De aceea trebuie să fugim de păstorii aducători de pieire."
(*Așezămintele Apostolilor*, cartea II, cap. 19)

„Chiar dacă noi înșine sau înger din cer va binevesti, peste ceea ce am binevestit vouă, anatema să fie!"
(*[Epistola] Sf. Pavel către galateni*, cap. I, v. 8)

În prima parte a *Ultimei lămuriri în privința datei Sf[intelor] Paști* a P. S. Vartolomeu[1], publicată aci, alaltăieri, am fost acuzați de a fi „subiectivizat" problema, „trecând-o mai mult prin ochii noștri proprii", și răpindu-i astfel înțelesul deplin.

În ceea ce privește plinătatea lămuririi, cetitorii singuri și-au putut da seama dacă și în ce măsură problema a fost sau nu înfățișată pe toate laturile ei.

Pentru a se curma însă orice discuție posibilă asupra presupusului nostru „subiectivism", repetăm aceea ce am mărturisit fără încetare în toate articolele publicate până astăzi și anume: nu are în această discuție nici o greutate „biata părere a minții noastre omenești", ci, singură, „mărturia dreptei credințe de pretutindeni și de oricând, așa cum dogmele, canoanele și Predania Bisericii Ortodoxe ne învață", așa cum însuși Sf[ântul] Sinod al Bisericii noastre ne-a învățat

până acum, așa cum *însuși P. S. Vartolomeu* ne-a învățat (învățătură pe care o vom arăta în întregime, la locul potrivit).

La temelia împotrivirii noastre nu a stat, de la cel dintâi articol, decât aceasta Învățătură a Bisericii însăși – mărturisită de noi – și nesocotită prin hotărârea Sinodului românesc, în chestiunea sărbătoririi Sf[intelor] Paști în anul 1929.

Cum, la temelia tezei potrivnice, stă o evidență intimă și personală... de ordin „științific" a unora dintre episcopi – după cum o mărturisesc ei înșiși, direct și prin interpuși – învinuirea de „subiectivism" tocmai acestora li se cuvine.

Ad. I și II. La întrebarea dacă se cuvine și mirenilor să formuleze cu drepturi legitime o părere în această chestiune, în opunere cu Sf[ântul] Sinod, P. S. Vartolomeu răspunde negativ, invocând mărturia *Canonului 64 al Sinodului al VI-lea Ecumenic* și deosebind o *Biserică învățătoare* de o *Biserică ascultătoare*, prima având în sarcina ei predarea Adevărului bisericesc, a doua, primirea și păstrarea acestuia.

Deosebirea pe care P. S. Vartolomeu caută s-o desprindă din canon – cu toate că tâlcuirea din *Pidalion* nu prea îndreptățea aceasta, căci tâlcuirea glăsuiește: „De va fi însă vreun mirean iscusit și cu chip cucernic, nu se oprește a răspunde și a învăța, îndeosebi pe cei ce-l întreabă, precum zice *Zonara*, în tâlcuirea cap[itolului] 32 al Cărții a VIII-a din *Apostoliceștile așezăminte*" (acolo unde comentează pasagiul *„toți vor fi învățați de Dumnezeu"* din *Ioan* 6, 45; *Isaia* 14, 13) – pune o problemă de o deosebită însemnătate, pe care însă nu o putem cerceta cu acest prilej. Ajunge să spunem de data aceasta că nu toți dogmatiștii ortodocși primesc teoria *catolică* a darului de a învăța, pe care și-o însușește P. S. Vartolomeu, împotriva noastră, atunci când deosebește, cu propriii termeni, trei daruri *deosebite* „pe care ierarhii le posedă și le aplică mirenilor, preoților și diaconilor subalterni"; și anume: 1) *sacerdotium*, 2) *ministerium* și 3) *magisterium*[2] (tot e bine că măcar ordinea lor e inversată față de catolici; ceea ce nu e fără semnificație, după cum o vom arăta la timp). Așa, de pildă, filosoful rus, pr. *Serghei Bulgakov*, profesor de dogmatică la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Paris, ca și toți elevii din școala marelui pravoslavnic *Homiakov*, susțin asupra acestui punct o teorie deosebită de cea juridică curentă.

Să admitem însă că afirmațiile P. S. Vartolomeu asupra acestui punct sunt perfect întemeiate.

Nici în acest caz, argumentarea Prea Sfințitului nu e valabilă când este îndreptată împotriva noastră.

Să lămurim.

Nicăieri, în cursul discuției, noi nu am înfățișat un punct de vedere propriu și nu am avut pretenția de a ne institui noi înșine învățători în această chestiune, ci numai *am mărturisit aceea ce ni s-a predat* în deosebite rânduri, de toți maimarii noștri bisericești și aceea ce astăzi *mărturisesc toate Bisericile Ortodoxe de sub soare*.

Are mireanul acest drept de mărturisire? Poate el opune chiar unui Sinod *rătăcit* mărturisirea neclintită a ceea ce a primit?

Nu numai mărturiile din fruntea acestui articol arată cu prisosință acest drept, dar însuși P. S. Vartolomeu îl recunoaşte pe față sub punctul al doilea din articolul pomenit.

Rămâne, deci, neîndoielnic dreptul mireanului de a stărui în păstrarea neclintită a comorii bisericești ce a primit, chiar atunci când „îngerii din cer" i-ar cere să se lepede de dânsa.

E în această păstrare neştirbită și cu dragoste de către popor a ceea ce a primit piatra de granit de care s-au zdrobit, se zdrobesc și se vor zdrobi, în veac, toate încercările de abatere de la Ortodoxie.

Invariabilitatea aceasta a Predaniei bisericești, care leagă și pe episcopi, după cum zice *Berdnikov:* „Episcopii fiind obligați să predice cuvântul lui Dumnezeu în conformitate cu Tradiția bisericească" (*Curs de Drept bisericesc*, trad. rom. Silvestru Bălănescu, episcopul Hușilor, București, 1892) este cheia de boltă a Ortodoxiei. Ea constituie cea mai puternică pavăză de apărare a ei față de iscusința de gând din dreapta și din stânga. Ea a fost recunoscută și de *Scrisoarea Patriarhilor răsăriteni*[3], care, vorbind despre infailibilitatea în materie de învățătură, zice: *„Iar nestricarea dogmei și curăția rânduielii nu sunt date în pază unei ierarhii oarecare, ci în paza întregului cler și popor bisericesc, strâns unit în dragoste reciprocă [și] care este, cu alt nume, însuși Trupul Domnului Hristos, Biserica credincioșilor".*

Cât privește amenințarea cu afurisenia pe 40 de zile, Sinodul nu ne poate zvârli o asemenea anatemă, căci ar afurisi implicat toate celelalte Biserici Ortodoxe deopotrivă, cu care am păstrat neschimbată aceeași Predanie; și aceasta ar însemna proclamarea oficială drept schismatică a Bisericii românești.

Să lămurim.

Toate Bisericile fiind legate prin *unitatea de săvârșire a lucrării duhovnicești*, anatema unei Biserici atrage după sine anatema tuturor celorlalte Biserici particulare. În cazul nostru însă, nici una din Biserici n-ar putea respecta anatema, fiindcă ar însemna să se afurisească singură – întrucât păzește aceeași Predanie, neschimbată. Anatema Bisericii românești ar vădi, deci, tuturor *inexistența unității de lucrare duhovnicească între ea și celelalte Biserici Ortodoxe*, care constituie, mai presus de orice, *ecumenicitatea*.

Astfel, Biserica românească, în prezent, *virtualmente* schismatică, ar deveni schismatică *în chip manifest* și categoric.

De fapt, dacă învățătura pe care o mărturisim e falsă, Sinodul n-are decât să afurisească. Am cerut-o și o repetăm, conștienți că faptul n-ar putea aduce decât limpezirea lucrurilor.

Suntem însă siguri că nu o va face, pentru că nu mai are dreptul să o facă. Făcând-o, *se scoate pe sine*, fățiș, din ecumenicitate – cum am arătat, iar noi rămânem pravoslavnici, în Biserica părinților noștri.

P. S. Vartolomeu pune însă dreptului nostru de a ne apăra dreaptacredință o condiție *de procedură:* ar fi trebuit să ne adresăm întâi Sinodului local și apoi celui ecumenic.

Lucrul acesta l-am făcut. 1) Într-o primă serie de articole ne-am adresat, supuşi, Sfântului Sinod, implorându-l să revină la dreaptacredinţă. Am aşteptat şi aşteptăm încă o revenire care, singură, ne-ar bucura deplin. 2) Cum a întârziat, ne-am adresat întregii Biserici româneşti – cler şi norod laolaltă – în paza căreia e dată păstrarea neştirbită a rânduielii, arătându-i nelegiuirea pregătită pentru noi toţi. 3) Cum Sinod general nu se poate aduna la vreme, vom pârî deci Sinodul românesc tuturor Patriarhiilor răsăritene. Până la îndreptăţirea noastră, trebuie oare să ne supunem nelegiuirii aşa cum cere P. S. Vartolomeu? Ferească Dumnezeu! Căci, având în vedere că Predania veche este cu noi, vom rămâne neschimbaţi în vechea rânduială.

Cât despre afirmarea *caracterului pur ştiinţific* al chestiunii calendarului şi Pascaliei, ea cuprinde o enormitate şi o serie de contradicţii prea mari, spre a nu ne obliga să revenim asupră-i într-un articol special, îndată ce toată întâmpinarea P. S. Vartolomeu va vedea lumina tiparului.

Răspuns Prea Sfinţitului Vartolomeu (II)

Prea Sfinţitul Vartolomeu afirmă: „*Prin patrimoniul bisericesc al mirenilor* (pe care au dreptul să şi-l apere chiar faţă de ierarhii şi de Sinodul lor, când aceştia l-ar atinge cumva în mod impios, n. r.) nu se înţelege calitatea şi nici măcar felul de aşezare în el a Sfintelor Paşti, ci numai *Sfânta Scriptură* şi *dogmele*, şi *preceptele morale*, şi *Sfintele taine* desprinse din ele, cum şi *ritualul întreg şi toate practicile Bisericii aşezate peste creştinism de cele şapte Sinoade Ecumenice şi de practica tradiţională a întregii Biserici*". Şi, mai departe: „Calendarul *bisericesc* nu este un element religios, ci *numai ştiinţific* (...) Biserica n-a făcut cu el decât să-i *înşurubeze* în lunile şi zilele lui săptămânale sfinţii şi sărbătorile ei fixe şi mobile (...). Calendarul, totuşi, nu se poate cu nici un preţ sfinţi şi el prin contactul acesta, după cum nici sacul în care se duce aur nu se poate preface în aur, ci rămâne de-a pururea de câlţi". Şi încheie: „Prin urmare, nefiind de natură religioasă, adică *nefăcând parte din patrimoniul credinţei pe care poporul şi l-a însuşit din înseşi învăţăturile ierarhilor şi ale clerului lui, calendarul nu poate fi considerat sfânt şi poporul nu este îndreptăţit să se plângă că prin îndreptarea lui s-ar atinge ceva din patrimoniul său religios*" (sublinierile sunt ale noastre, n. r.).

Cu vrerea Prea Sfinţitului Vartolomeu trecem peste teoria „înşurubării" şi peste comparaţia cu „de-a pururea câlţii": e în interesul P. S. sale.

Asupra naturii *calendarului bisericesc* şi a *Pascaliei* răspundem:

A. Dacă într-adevăr problema nu aparţine „patrimoniului nostru bisericesc", ci este o problemă „numai ştiinţifică", atunci nu Sinodul are căderea să se pronunţe. În asemenea materie nu recunoaştem altă autoritate decât *competenţa* şi alt instrument de convingere decât *argumentul*. Şi între noi, mirenii, sunt oa-

meni cu studii de matematici şi cu brevete în mecanica cerească. În tot cazul, suntem mai pregătiţi decât membrii Sinodului. Şi atunci, ştiut fiind că mireanul nu datorează ascultare episcopilor decât în chestiunile *bisericeşti*, ameninţarea cu afurisania prevăzută de *Canonul 64*, Sinodul al VI-lea Ec[umenic] apare deplasată.

B. Noi pretindem însă că problema Pascaliei şi „calendarul bisericesc" sunt o problemă bisericească şi că elementele lor aparţin „patrimoniului bisericesc", pe care mirenii au *dreptul* şi *datoria* să-l apere împotriva oricărei pofte de schimbare.

Şi iată de ce.

„Înşurubând" calendarului „păgân" sărbătorile noastre şi fixe şi mobile, pentru noi, creştinii, *„calendar bisericesc"* înseamnă o înlănţuire de sărbători – ca să fim în tonul P. S. Vartolomeu: un şirag de perle, de mărimi diferite, fiecare perlă fiind aşezată într-un anumit loc, pentru anumite consideraţiuni, tradiţia bisericească de până astăzi sfinţind această ordine nezdruncinată. Şi dacă P. S. Vartolomeu crede că şnurul pe care aceste perle sunt înşirate, rămânând „de-a pururi de câlţi", unii episcopi se pot oricând juca cu el, fie! Nu le stricăm joaca. Un lucru le cerem: respectaţi ordinea, nu vă atingeţi de consecuţia sfinţită a sărbătorilor, aşa cum a păstrat-o tradiţia Bisericii Ortodoxe, fiindcă atunci vă atingeţi de *„patrimoniul nostru bisericesc"* (în care P. S. Vartolomeu socoteşte: „ritualul întreg şi toate practicele bisericeşti, aşezate peste creştinism de cele şapte Sinoade Ecumenice şi de *practica tradiţională a întregii Biserici*") şi nu o îngăduim nimănui.

În concluzie:

Prea Sfinţiţilor, liberi sunteţi să adoptaţi orice sistem de calculare a vremii: păgân, creştin, ştiinţific sau nu; al lui Kosigene, Aximene, Lilio, Coculescu[1], Chiricescu ori Ghenadie Niculescu – Paştile cele sfinţite însă, Paştile cele mari, Paştile Domnului *trebuie să se serbeze* aşa fel, încât să fie respectată *Tradiţia* Bisericii Ortodoxe de pretutindenea, care cere ca:

1) să nu se serbeze o dată cu Paştile evreilor;
2) să se serbeze *după* Paştele evreilor;
3) să se serbeze totdeauna în zi de duminică;
4) să se serbeze de către toţi creştinii ortodocşi deodată.

Ad. III...

Răspuns Prea Sfinţitului Vartolomeu (III)

În ceea ce priveşte aspectul ştiinţific al chestiunii, părerea P. S. Vartolomeu se poate rezuma în următorul pasagiu:

„Calendarul acesta şi Pascalia din el au fost introduse, cum văzurăm, în toată creştinătatea, atât din Răsărit, cât şi din Apus, de către Părinţii de la Niceea, care l-au lăsat apoi moştenire ca unealtă de timp întregii creştinătăţi de pe pământ

L-au lăsat, însă cum? Nici mai mult, nici mai puţin decât ca pe o *fotografie* omenească a eternului şi desăvârşitului *calendar al naturii*.

Modelul calendarului iulian, ca şi al tuturor calendarelor lucrate de savanţii noştri de pe pământ este cel al naturii, pe care l-a construit tot acelaşi creator al Universului văzut şi nevăzut, care l-a creat şi pe om. Iar calendarul acesta al naturii este cel pe care-l întocmeşte pământul, prin rotaţiile lui anuale în jurul Soarelui, din cele patru anotimpuri şi 365 de zile, 5 ore, 48′, 45″ şi 98‴.

Ca făptură a lui Dumnezeu pentru măsura timpului, numai calendarul acesta al naturii este *cel mai desăvârşit, ca socoteală matematică şi mai precizat şi mai complet, ca unealtă de măsură atât a zilelor cât şi a lunilor, cât şi, în fine, a anilor şi a veacurilor infinite*."

Acest pasagiu cuprinde o dublă absurditate:

1) ideea unui „calendar al naturii" al cărui autor ar fi însuşi Tatăl ceresc;

2) ideea după care calendarul îndreptat e o „fotografie" a acestui calendar ceresc.

Lăsăm la o parte incongruenţele de detaliu, privitoare la „fotografierea" raporturilor abstracte de măsură, care nu au nici un alt rost decât să ascundă în dosul unei imagini un echivoc sau o imposibilitate de înţelegere a preopinentului.

1) Noţiunea de „calendar al naturii" este o noţiune fără sens. Calendarul astronomic este un instrument tehnic, o unealtă a omului, întemeiată pe un sistem de măsură a timpului, dedus din mişcarea relativă a astrelor şi, ca atare, el este un produs al minţii omeneşti, o convenţie.

E adevărat că acest calendar, ca orişice unealtă de măsură, nu este în totul convenţional. El se orientează după o realitate, asupra căreia inteligenţa omenească are priză prin funcţiunea sensibilităţii.

Discuţiunea purtată în filosofie, între anii 1890–1907, între savanţii Henri Poincaré, Edmond Le Roy, Russell şi Tannery, asupra a ceea ce este convenţional şi a ceea ce este de real în numărătoare a stabilit în chip lămurit acest lucru.

În cazul special al calendarului, criteriul de calculare este o convenţie, dar o *convenţie* întemeiată pe *mişcarea astrelor*.

Aceea ce se presupune că se întâmplă în natură sunt mişcările relative ale astrelor, care însă nu constituie, propriu-zis, un „calendar". Aceste mişcări presupuse sunt – ierte-ni-se obligaţia în care suntem, de a reaminti asemenea lucruri elementare:

1) durata de rotaţie a pământului în jurul axei sale, care ne dă ziua şi noaptea;

2) mişcarea de revoluţie a pământului în jurul soarelui, care ne dă anul astronomic, combinată cu mişcarea de oscilare a axei pământului pe ecliptică, care ne dă echinocţiile;

3) mişcarea lunii, care ne dă lunile din an.

Împărţind timpul de rotaţie a pământului în jurul axei sale în 24 de părţi egale, în chip *convenţional*, avem *ora*.

Împărţind acelaşi timp în 1440 sau ora în 60 (ceea ce este tot una), avem minute; şi împărţind şi pe aceasta în 60 avem secunda, într-un sistem de măsurătoare pur convenţional.

Acest sistem de măsurătoare a zilelor nu este însă perfect. El *nu corespunde cu ziua și cu noaptea reală*, care e aci mai *scurtă*, aci mai *lungă* de 12 ore, pentru aceeași regiune, în cursul unui an, lungimea zilei oscilând ritmic, în jurul duratei de 12 ore, pe care însă nu o împlinește decât în două momente ale anului, la echinocții.

De aci, nevoia pentru a uniformiza posibilitatea de numărătoare a zilelor, de a construi un sistem de măsură, care să ia în considerație *toate acele patru mișcări presupuse mai sus*.

Lăsăm la o parte faptul că mișcările de care s-a vorbit mai sus nu sunt *fapte reale*, constatabile prin simțuri, ci *ipoteze interpretative* ale faptelor reale, făcute cu unicul scop de a pune oarecare coerență logică între fapte, ipoteze posibile și probabile, însă, metafizicește, discutabile. Fapte reale, dacă prin fapt real înțelegem aceea ce e controlat prin *simțuri* – cum vor adversarii noștri, sunt:

1) mișcarea așa-zisă aparentă a Soarelui în jurul Pământului, peste orizont;

2) mișcarea și fazele lunii de pe cer;

3) lungimea și scurtarea ritmică a zilelor și nopților în cursul unei perioade de timp pe care în chip convențional o alegem.

Ce avem însă de observat cu acestea?

1) Un sistem de măsură întemeiat pe aceste mișcări presupuse, deși pornește în chip indubitabil de la *fapte*, nu este *nici etern, nici perfect*, pentru că, chiar dacă am presupune ipotezele pe care se sprijină că sunt perfect îndreptățite, măcar pentru practica de toate zilele a oamenilor: a) nici măsurătoarea acestor mișcări nu poate fi făcută în chip absolut exact; și b) nici siguranța perseverenței acestei mișcări nu o putem avea, decât datorită *unui postulat pozitivist* al „permanenței" fenomenelor date în experiența sensibilă.

Aceasta nu este însă decât un artificiu al minții, pentru că aceea ce garantează savantului invariabilitatea experienței nu este experiența reală a simțurilor, care mai curând dovedesc contrariul, ci o greutate în care se află de a gândi, atunci când se așază în alt punct de vedere.

Dacă este, deci, să ținem la fapte, atunci trebuie să spunem că un calendar astronomic nu poate fi niciodată perfect: a) *pentru că [realitatea nu] e perfectă* – datorită lipsei noastre de mijloace; b) pentru că *realitatea măsurată este ea însăși schimbătoare*.

În cazul calendarului, imposibilitatea măsurătorii exacte vine de acolo că timpul de revoluție a Pământului în jurul Soarelui este *incomensurabil cu timpul de rotație a Pământului în jurul axei sale*, adică, nu există *nici o unitate de măsură cu care să putem măsura exact* și ziua și anul, deodată, adică, [una] care să satisfacă tocmai condiția ce se cere să fie împlinită de calendar.

Teoretic, o asemenea măsură nu e realizabilă decât la infinit, practic, trebuie să ne mulțumim cu... aproximație.

2) Dar nu numai atât, înseși mișcările de rotație și revoluție, pe care, pentru necesitatea calculului, le socotim *constante, sunt supuse încetinirii. Împuținarea vitezei are loc extrem de încet, așa că, din punct de vedere convențional, poate fi neglijată, îndeajuns însă pentru ca, metafizicește, adică în realitate, să*

infirme concluzia celor ce pretind aidomarea măsurilor noastre a mişcărilor cu înseşi mişcările cereşti ale astrelor.

E adevărat că mişcarea astrelor a fost rânduită de Dumnezeu; e, de asemenea, adevărat că puterea de cunoaştere ne este dată tot de la Dumnezeu; dar între rânduirea lui Dumnezeu şi măsurătoarea astronomilor *se interpune păcatul.*

Consecinţele păcatului, pentru inteligenţa noastră, sunt: păcatul sparge unitatea totală de apercepţie a cunoştinţei omeneşti, deosebind-o în: a) *raţiune discursivă* şi b) *sensibilitate intuitivă*. Cea din urmă înţepenind cu neputinţă de a se fixa direct asupra unei realităţi, care necontenit îi scapă şi pentru prinderea căreia e obligat: a) să regreseze în infinit; b) să se oprească arbitrar în ipoteză; sau c) să cadă în dialelă (cercul viţios al sofiştilor).

Astfel, *exigenţa esenţialmente realistă a oricărei cunoştinţe este împiedicată în împlinirea ei, prin păcat.*

Priza asupra realului nu mai este, în cazul inteligenţei ştiinţifice, decât o *ţintă* către care neîncetat se străduieşte să ajungă, dar pe care nu o poate atinge decât *plinătatea cunoştinţei de har a vieţii mistice*. E adevărat că botezul restabileşte pe om în starea de har, el însă nu şterge de la început toate slăbiciunile firii omeneşti, dobândite prin păcatul originar.

Ca atare, tot ce este produsul minţii omeneşti, fie el oricât de coerent logiceşte, nu este scutit de spărtura de care am pomenit mai sus şi care îl face:

1) sau să fie o „construcţie a minţii"; sau

2) dacă vrea să poarte asupra realităţii, să fie nedesăvârşit şi supus schimbării.

Faţă de această situaţie a cunoaşterii ştiinţifice, *situaţia calendarului bisericesc este hotărât deosebită*. Ea se întemeiază pe un *canon* şi pe *Predanie*, pe care Biserica le socoteşte ca pe nişte cuvinte fără greş ale Domnului Hristos, despre care ştim că: „cerul şi pământul vor trece (cu calendar astronomic cu tot) însă cuvântul Domnului (împreună cu cei ce-l păzesc) rămâne în veac"[1].

Referindu-se la rectificarea făcută (o dată pentru totdeauna) de Sinodul de la Niceea, calendarului iulian, înainte de a-l adopta ca sistem de măsurare a vremii, P. S. Vartolomeu afirmă: „Prin procedeul acesta al lor, Părinţii de la Niceea au scutit Biserica universală de a-şi mai căuta vreun alt calendar bisericesc în afară de cel introdus de ei; dar i-au indicat în *grija* şi *datoria* de a-l verifica continuu cu calendarul naturii".

Întrebăm pe Prea Sfinţitul: cu ce poate dovedi această indicaţie a *grijii* şi a *datoriei* de a verifica continuu calendarul bisericesc cu calendarul naturii? Cum îşi explică Prea Sfinţia sa dezertarea de la această grijă şi datorie a soboarelor ecumenice ori locale, de la Niceea şi până la sinodul românesc? Să nu fi observat nimeni că echinocţiul *ideal* nu mai corespunde celui *real?* Să nu fi observat această pogorâre a isimeriei?

Ei bine, au observat-o sfinţii, dar *n-au vrut* să ia măsuri, fiindcă nu era nevoie.

Iată ce spune tâlcuirea la *Canonul 7 Apostolic* din *Pidalion:* „Că şi soboarele cele de toată lumea, care s-au făcut după cel dintâi, şi ceilalţi Părinţi vedeau cu adevărat şi ei, ca nişte înţelepţi ce erau, că mult s-a pogorât Isimeria. Dar însă

n-au voit a o strămuta din 21 martie, unde o au găsit Soborul I, cinstind mai mult pre învoirea şi unirea Bisericii, decât preamărunţimea Isimeriei".

Iată care a fost *grija* lor. Iată cum şi-au înţeles ei *datoria*.

Răspuns Prea Sfinţitului Vartolomeu (IV)

Ad IV. A patra întrebare pe care şi-o pune P. S. Vartolomeu în „ultima lămurire" este: „*Dacă îndreptarea calendarului de la 1924 aduce cu sine în MOD FATAL şi îndreptarea datei Sfintelor Paşte*.

Desigur că *da*; pentru că şi Sfintele Paşte, cu întreaga Pascalie care se ţine de el *sunt legate tot de calendarul naturii*, ca şi întregul nostru calendar bisericesc. Dar numai ca lună şi ca duminică. Ca dată însă, la care Sfintele Paşte trebuia să se serbeze anual, ei s-au condus de două fenomene reale ale calendarului naturii: *echinocţiul şi prima lună plină*".

Pentru care motive? Prea Sfinţitul crede că: „*Ei* (Sfinţii Părinţi, n. r.) *au urmărit ca Sfintele Paşte creştinesc să nu fie condiţionat, ca dată, de cel evreiesc (...). Singura preocupare a Părinţilor de la Niceea a fost ca creştinii să nu-şi prăznuiască Paştele lor în aceeaşi zi cu al evreilor, nici în felul creştinilor quarto-decimani sau proto-paschi*".

Nu suntem, vezi bine, de aceeaşi părere. Noi am rămas la părerea pe care P. S. Vartolomeu o avea asupra acestei chestiuni în anul 1923, şi anume: *sărbătorirea Paştelor evreieşti trebuie neapărat, întotdeauna, să aibă loc înainte de sărbătorirea Paştelor creştineşti*. Iată ce scria P. S. Vartolomeu în 1923, în calitate de raportor al chestiunii:

„... Cum se va lăsa deoparte consideraţia din *Învăţătura Sfinţilor Apostoli*, cartea a V-a, capitolul al VII-lea, după care Paştele evreieşti, nefiind decât o umbră şi un simbol premergător al Paştilor creştineşti, va trebui, ca atare, să se serbeze *totdeauna mai înainte de el*, întrucât melul pascal al evreilor nu e decât simbolul premergător al Mielului Hristos, cel prezis de profeţi?" (vezi: „Biserica Ortodoxă Română", s. II, anul 42, no. 1 (514), p. 33–35, pe 1924); raport aprobat de Sfântul Sinod de atunci (cu oamenii de acum).

P. S. Vartolomeu arată toate necazurile ce ar decurge din rămânerea *la stil nou cu sărbătorile fixe şi la stil vechi cu Pascalia*. Între altele, ne pune înainte perspectivele serbării, în anul 9943, a Sfintelor Paşti la 29 iunie, adică la Sfinţii Apostoli, iar la anul 31070, ar fi ajuns chiar la 25 decembrie, adică chiar în ziua de Naşterea Domnului.

După vechiul nostru „calendar bisericesc", aceasta însă nu s-ar putea întâmpla, în veac. Care trebuie să fie acum grija Bisericii? Să renunţe la reforma calendarului sau la *Pascalia ortodoxă?* Altă ieşire nu există. Renunţând la prima, *dogmele, canoanele, Tradiţia Bisericii* (ce formează patrimoniul bisericesc) nu sunt întru nimic lovite.

Renunțând la Pascalie, acest tezaur e călcat în picioare. Care considerațiuni trebuie să primeze într-o decizie sinodală? Să răspundă P. S. Vartolomeu. Principiul primatului erorii, al persistenței în greșeală, din ambiție pur omenească? E drăcesc!

În finalul *Ultimei lămuriri* izbutește, în sfârșit, P. S. Vartolomeu să rezume în formă plastică tot spiritul argumentării P. S. Sale în chestiunea Pascaliei: aduce, în mod formal și categoric, o nemaiauzită insultă Sfinților Părinți și întregii creștinătăți ortodoxe, de la Niceea și până la noi. Cumplita ușurință pe care o subliniem în ceea ce urmează ne dă cheia întregii explicații a rătăcirii sinodale: lipsa de contact cu duhul Ortodoxiei și, deci, incapacitatea de înțelegere a ei – ca să fim sinceri: necredința, masiva necredință episcopală.

P. S. Vartolomeu a putut afirma cu seninătate că Sfintele Canoane și Sfinții Părinți au fost călcători de canoane – și încă, dintre cele mai categorice.

Ascultați-l: „De altfel, nu este singurul caz când Biserica creștină Ortodoxă a nesocotit în totalitatea ei Paștele evreiesc ca normă de serbare a Sfintelor Paște creștinesc. Între anii, bunăoară, 360–500, după Niceea, creștinătatea a sărbătorit, după studiile unui savant astronom de la noi, de 13 ori Sfintele sale Paște cu cele evreiești, *nesocotind în felul acesta chiar rigorile Canonului 7 Apostolic prevăzute pentru astfel de cazuri, cum și asprele aprecieri în aceeași privință din scrisoarea pascală de la Niceea a împăratului Constantin cel Mare*".

Vai, câtă amarnică înșelare închide această credință a P. S. Vartolomeu! În cazurile excepționale de care e vorba aici, Prea Sfințitul confundă *data aflată în tabelele pascale* cu *sărbătorirea de fapt* a Sfintelor Paști.

Savantul astronom de la noi, consultând tabelele pascale evreiești și creștine și făcând calcule, a descoperit că data la care urma să se serbeze Paștele, *după calculele știute*, a fost și la evrei, și la creștini aceeași. Și astronomul deduce: deci, creștinii și evreii au sărbătorit împreună, de multe ori, Paștele. P. S. Vartolomeu însă este episcop și Prea Sfinția sa știe că, pentru a evita *coincidența* de care e vorba (și spre a respecta *Canonul 7 Apostolic*), creștinii aveau o supapă de siguranță: *porunca și obiceiul de a-și amâna ei, cu o săptămână, serbarea, dacă se întâmpla să coincidă data cu cea a evreilor*. Prin urmare, cu toate că, după socoteli, Sfintele Paști cădeau la o anumită dată, *serbarea* se amâna, dacă la aceeași dată serbau și evreii. Savantul astronom, nefiind episcop, nu era obligat să aibă în vedere aceste admirabile măsuri preventive luate de Biserică și, de foarte bună credință fiind, afirmă că *s-a sărbătorit* împreună. P. S. Vartolomeu însă își dă seama de panta pe care a apucat când afirmă că sfinții sunt călcători de canoane? Numai despre funestele concluzii ce se pot trage din această afirmație în scris a unuia dintre cei mai de seamă episcopi ai noștri ar trebui scris o săptămână în șir.

Își încheie P. S. Vartolomeu întâmpinarea cu îndemnul de a se da ascultare Sinodului și episcopilor în parte, fiindcă aceștia sunt păstorii ce-și pun sufletul lor (sic!) pentru oi.

Noi sfârşim acest răspuns cu citarea capitolului 19, cartea a II-a, [a] *Aşezămintelor apostolice*: *„Precum însă oaia care nu ascultă de Păstorul cel Bun este lăsată lupilor spre pieire, tot astfel, cea care ascultă de păstorul cel rău are moartea în faţă, încât o va înghiţi"*.

Ei, şi?...

Unul din tinerii mei prieteni, cari au luptat mai mult pentru lămurirea credincioşilor în legătură cu prăznuirea Sfintelor Paşti, nădăjduia mai demult: „Unde nu dă Dumnezeu o ninsoare de Paştile ăsta al cucului, şi să vedem noi pe sinodali!".

Am ridicat din umeri. Prietenul meu e mai tânăr, nu are experienţa oamenilor şi crede că un argument, de orice natură ar fi el, ar putea mişca inimile împietrite ale unor oameni învârtoşaţi în rele. Eu nu mai cred demult. Iar dacă am ridicat din umeri, am avut dreptate sau nu?

Căci, iată, de Paşti a nins. A nins la Chişinău, la Iaşi, la Constanţa. Se zice, n-am controlat încă, ar fi nins de la Ploieşti în sus. Ei, şi? Mai era nevoie de un semn din cer pentru a stabili că Paştele adevărat nu e cel de la 31 martie, ci atunci când îl va prăznui toată Ortodoxia, la 5 mai? Nu sunt dogma, canonul şi Predania, nu sunt toate Bisericile Răsăritului aci pentru a mărturisi adevărul?

De dovezi este lipsă pentru încredinţarea sinodalilor noştri că au greşit? Dar când a mai fost ierarhia noastră bisericească sensibilă la adevăr pentru ca să nădăjduim că va fi sensibilă şi acum?

Mi-aş îngădui să amintesc campania noastră de acum mai bine de un an, prin care încercam să lămurim lumea şi pe cei în drept asupra primejdiei pe care o prezintă trecerea în regenţă a Î. P. S. Miron. Adevărul punctului de vedere reprezentat de noi era evident. Din lagărul cel[ăl]alt nu a răspuns nimeni. Ce era să răspundă? Dar pentru asta răul nu s-a făcut mai puţin.

Astăzi, urmările acestei prime grave rătăciri se văd. Şi nimeni nu are curajul să ia taurul de coarne – să spună adică apriat că o *restitutio in integrum*[1] a Bisericii nu se poate face decât prin întoarcerea la starea în care eram acum doi ani. Doar noi dacă o afirmăm. Nădăjduim însă într-un „succes" al scrisului nostru?

Nu. Dar nădăjduim în altceva: în deşteptarea conştiinţei religioase şi bisericeşti a credincioşilor. Asta, da, o vom izbândi. Şi atunci vom vedea dacă ierarhia noastră bisericească îşi va mai îngădui uşurinţa ca cea care a dus la rătăcirea prăznuirii Paştelor.

Paştele cel adevărat

Acum vine partea cea mai grea. Paştele oficial, de la 31 martie, a trecut, fără îndoială, fără tulburări însemnate. Doar incidente locale, provocate de neîndemânarea unora. Creştinii pravoslavnici s-au ţinut într-o impresionantă rezervă. Ar fi naiv însă dacă am crede că „s-a isprăvit". Nu s-a isprăvit nimic. Oamenii îşi aşteaptă Paştele; Paştele cel adevărat.

De câteva zile au început, în adevăr, iarăşi jalbele. Ni se plâng oamenii că „au fost traşi pe sfoară". Li s-a spus că fiecare poate prăznui Paştele când va crede el că e bine – dar, iată, preoţii refuză să slujească după rânduiala Învierii.

Chestiunea nu e simplă. E adevărat, a fost o făgăduială care vorbea de dorinţa majorităţii populaţiei. Dar făgăduiala aceasta nu era prea precisă. Se referea la toată ţara, sau numai la Basarabia? Nimeni nu o poate spune. Ba, pe alocurea, se afirmă astăzi că de Vechiul Regat nici vorbă nu poate fi.

Adevărul e, pe de o parte, că preotul care a prăznuit o dată Paştele nu o mai poate face a doua oară în acelaşi an. Tot aşa de adevărat este însă că sumedenie de oameni nu a mâncat anul acesta paştele, aşteptându-le pe cele adevărate. Ce devin toţi aceşti credincioşi?

Are cineva inimă atât de tare, încât să se poată uita liniştit la milioanele de creştini cărora li se refuză mângâierea Învierii? Sau are cineva curajul să pedepsească pe aceşti „răzvrătiţi" pentru că nu s-au supus ordinelor chiriarhilor?

Să coborâm puţin în conştiinţa noastră. Câţi sinodali pot afirma că *aceştia* ar fi răzvrătiţii? Şi, pe urmă, nu s-a făgăduit de la început libertatea în prăznuire? Noi am atras, e drept, atenţia din vreme asupra tuturor acestor dificultăţi. Şi, ca de obicei, nu s-a luat nici o măsură. Dar se poate continua sistemul? Trebuie lăsaţi oamenii să creadă că totul nu a fost decât o cursă politică?

Pentru că, vedeţi, tocmai „politica" poate să sufere mai mult de pe urma acestor împrejurări. Căci ce se va întâmpla în Săptămâna Mare dacă în vreun sat preotul va refuza să slujească? Poate să se întâmple şi tulburare, nu?

De Biserică nu mai vorbim. Ce pagubă se poate ridica pentru sufletele credincioşilor de pe urma acestei stări de lucruri o vede oricine.

Aşteptăm, deci, măsuri înţelepte. Din partea Bisericii – dar şi din partea guvernului, de data aceasta. Să nu uităm că e în joc o declaraţie ministerială întărită prin cuvântul preşedintelui de consiliu. Iar gustul poporului pentru interpretări dialectice e foarte îndoielnic.

Prăznuirea adevăratei Învieri

Părintele Bărbulescu de la Patriarhie, care a venit vineri seară la slujba prohodirii Domnului din Biserica Rusească, a trecut brutal prin uşile împărăteşti ca

să spună cine ştie ce preotului oficiant, va fi putut raporta înălţatului lui stăpân lucruri impresionante. O biserică plină de credincioşi, cum n-am mai văzut de când sunt; dar nu oameni pe cari o tradiţie mecanică îi impune pe drumul Bisericii în fiecare an în Săptămâna Patimilor, ci credincioşi cari au aşteptat cu inima frântă ziua de cinci mai, pentru prăznuirea adevăratei Învieri pravoslavnice.

Iar dacă părintele Bărbulescu, referent patriarhal, ar fi zăbovit mai mult între aceşti credincioşi, ar fi putut mărturisi stăpânilor lui toată greutatea păcatului pe care şi l-au luat asupră-le sinodalii, hotărând împotriva Bisericii prăznuirea de la 31 martie.

Pe pristolul peste care zăcea Sfântul Epitaf stăteau florile până la o înălţime de braţ de om. Toată biserica era plină aproape numai de români. Satele din Ilfov şi din Vlaşca îşi trimiseseră delegaţii. Veneau oamenii cu maldăre de lumânări; fiecare din consătenii lor dăduse câte una, ca să le-o aprindă, pentru pomenirea lor, la picioarele crucii. Oricâtă sfântă mânie ar avea cineva împotriva Sinodului nostru stricător de lege, cred că nu e creştin care să aibă atâta întărire de inimă încât să fi dorit pe vreun sinodal vineri seară în Biserica Rusească. Stăteau credincioşii pe afară, rezemaţi de ziduri şi se căinau: am ajuns la ruşi! Ne-au luat şi Biserica de când cu papistaşii!

Papistaşii? Care papistaşi? Noi nu ştim de papistaşi în Biserica noastră. Sau, cel puţin, nu am ştiut până acum, în urmă. Biserica românească a avut să sufere, de la politicianizarea ei până astăzi, o mulţime de greutăţi şi nenorociri. Dar, în afară de marea luptă purtată de întru fericiţi adormitul Gherasim Safirin[1] în jurul legii cultelor, ea nu a cunoscut decât abateri personale de la dogmă, canoane şi Tradiţie.

A trebuit să se aşeze în capul ei cei cari o conduc astăzi, pentru ca zilele Paştelor să ne găsească în greaua rătăcire în care ne zbatem astăzi. Să-i mai tragem, în acest ceas de iubire şi de iertare, la răspundere? E de prisos. Pedepsirea lor e evidentă; pentru că nu a înviat Hristos!

Pe când anatema?

În sfârşit, Sfântul Sinod a trecut în ofensivă. Ca şi cum toate chestiunile cari apasă – sau ar trebui să apese atât de greu asupra conştiinţei înalţilor prelaţi ar fi fost lichidate. Ca şi cum administraţia noastră bisericească ar avea de azi înainte mâinile libere şi curate.

Sfântul Sinod a trecut la ofensivă împotriva presei; care, pentru eminenţii cărturari, mânuitori ai termenului propriu, ar avea diverse „organe de publicitate". În această presă – aşa spune comunicatul Sfântului Sinod – ar fi apărut „o seamă de articole lipsite de demnitate şi de cuviinţă la adresa Bisericii şi a ierarhilor ei" şi Sfântul Sinod „se vede nevoit să condamne acest abuz săvârşit în numele libertăţii de presă".

Hotărât lucru, nu e nici un stilist în Sfântul Sinod. Pentru înalţii prelaţi, articolele „lipsite de demnitate şi de cuviinţă" – presupunând că ar fi existat – nu sunt o insultă, ci un... abuz. Şi încă, unul „săvârşit în numele libertăţii de presă". „În numele"? Îmi închipuiam că cel mult *la adăpostul* libertăţii de (?) presă. Că doară „libertatea de presă" nu mă obligă în nici un fel prin ea însăşi să ocărăsc pe înalţii prelaţi.

Dar să nu facem dificultăţi. Acuzaţia pe care o ridică Sfântul Sinod împotriva noastră este că noi încercăm „scăderea prestigiului Bisericii şi a autorităţii conducătorilor ei". În ce ne priveşte, nu am prea făcut în articolele noastre chestiuni personale. Câţiva din înalţii prelaţi îşi pot aminti, la urma urmelor, că au urcat scările sărace ale redacţiei noastre pentru a căuta la noi sprijin şi apărar[e] împotriva unor asemenea atacuri, şi le-au găsit. Presupunând însă că încercarea aceasta de defăimare s-a produs: de ce nu au luat Sfântul Sinod sau înalţii prelaţi – personal – măsuri împotriva presei?

„Scăderea prestigiului Bisericii şi a autorităţii conducătorilor ei"?

Desigur, asta s-a întâmplat. Dar nu din vina noastră şi nu prin atacurile noastre, ci prin chiar faptele acestei Biserici şi ale conducătorilor ei.

Ce prestigiu poate avea o Biserică atunci când îngăduie grava călcare a canoanelor prin trecerea patriarhului în funcţiuni lumeşti şi asistă neputincioasă – fără să articuleze un singur argument valabil – la o campanie făcută de laici pentru a stabili adevărul canonic?

Ce autoritate pot avea conducătorii ei când, în problema Pascaliei, iau o hotărâre, o calcă şi revin la cea dintâi, se rup, sub teroarea ambiţiei unui singur om, de ecumenicitatea ortodoxă, înfruntă canoanele, scriu pastorale ridicole şi ignare şi nu pot ţine piept nici măcar puţinei ştiinţe teologice adunate de câţiva laici în coloanele acestui ziar? Prestigiu şi autoritate sprijinite pe ce? Pe aservirea Bisericii unui partid politic? Sau pe valoarea şi puritatea personală a conducătorilor ei? Este cineva în Sinod atât de naiv încât să creadă că lumea a uitat că de atâta vreme capii Bisericii noastre nu mai mor în scaun, scoşi din păstorie cu procese scandaloase? Sau îşi închipuie că viaţa lor privată e pentru credincioşi pură ca [şi] cristalul?

Atunci? Comunicatul Sfântului Sinod este o îndrăzneaţă şi primejdioasă înfruntare. Iar ameninţarea cu care se încheie acest comunicat – „fără a fi silit să recurgă la mijloace mai aspre pentru vindecarea răului" – e de-a dreptul ridicolă. Mijloace mai aspre? Jandarmii, probabil. Jandarmii fiind ultima apărare a prestigiului şi autorităţii Bisericii.

Vă gândiţi, poate, la anatemizare? A, nu! Anatema nu o vor arunca niciodată asupra noastră înalţii prelaţi; întâi, pentru că, oricum, dar nu au curajul să o facă; al doilea, pentru că ei ştiu că *astăzi* această anatemă nu ne mai poate face nimic.

Acum doi ani, când Sinodul mai păstra încă aparenţe de existenţă canonică şi când purtam campania împotriva intrării patriarhului în regenţă, am cerut, prin scrisoare deschisă adresată părintelui patriarh, să fiu judecat; declarând că mă voi supune întru totul judecăţii înaltului Sobor şi că, în cazul unei condamnări, nu voi mai scrie nimic în chestiuni bisericeşti.

Această cerere a mea nu a avut nici un fel de urmare. De ce? Că doară şi eu „pretind a mă numi fiu credincios al Bisericii Ortodoxe"; iar, pe de altă parte, acţiunea mea îşi are însemnătatea ei, de îndată ce, în înalte corespondenţe particulare, se scrie că „ne face mare necaz campania pornită de Nae Ionescu".

Anatemă, astăzi!? E târziu. Biserica Ortodoxă Română a căzut din drepturi. Am dovedit-o altădată. Iar hotărârile ei nu mai sunt [...[1]] pentru nici un dreptcredincios.

Să reintre în Ortodoxie – şi pe urmă vom sta de vorbă. Dar numai atunci.

Innoire?

Revista studenţilor în teologie din Bucureşti, care e deja la al treilea număr, frumos tipărit, este o foarte bună publicaţie, chiar cu titlul ei actual („Raze de lumină"[1]), ceva cam liric şi aducând cu leşinătura sentimentalistă a aşa-numitelor *Erbaungsbücher*[2] catolice sau protestante.

Publicaţia aceasta are meritul de a se bucura de supravegherea şi sprijinul no-[illegible] profesor la Facultatea de Teologie din Bucureşti, d-l Teodor M. Popescu[3], om cu o vastă şi solidă cultură ştiinţifică şi, lucru mai rar, condei sprinten; îndemânatec, personal şi sigur.

Numai că, iată, în fruntea acestui al treilea număr, profesorul Teodor Popescu (a nu se confunda, Doamne fereşte, cu d-l Popescu Tudor, de meserie „dominant") scrie un articol pe care nu-l prea înţelegem. Poate să fie şi vina noastră; dar, la drept vorbind, ne-au cam obosit progresiştii Ortodoxiei, cari simt nevoia să facă profesiuni de credinţă progresistă, dar pe cari nu-i vedem deloc progresând.

Cazul d-lui profesor T. Popescu este cel puţin caracteristic: domnia-sa, după ce rupe câteva săgeţi de stuf împotriva hipertradiţionaliştilor, cari ar voi să oprească în drumul lui mersul victorios al Ortodoxiei (ce păcat că nu putem vedea şi noi acest mers!), se declară pentru o reînnoire a Ortodoxiei pe bazele stabilite de Scriptură, tradiţie şi canoane. Caragiale, prin eroii lui, tot aşa spunea: să se modifice, dar să nu se schimbe nimic.

Apoi, vedeţi, tocmai aci e nodul chestiunii: cum să înnoieşti pe bazele arătate mai sus? Că, mai întâi, sunt unii cari susţin că aceste baze se opun categoric unei înnoiri. Iar dacă este vorba de înnoirile vieţii, cari nu sunt decât formele desfăşurării ei, apoi atunci nu e nevoie să fim noi pentru înnoire sau nu. Pentru că ne înnoieşte viaţa singură. Numai să existe această viaţă.

Ideile înnoitorilor au fost întotdeauna confuze. E natural; dat fiind că în mintea unor asemenea oameni se amestecă în chip necesar lucruri din planuri de realităţi deosebite. Iată, chiar profesorul Popescu, minte, altfel, ascuţită şi familiarizată cu gândirea personală, o cam încurcă. Mă rog, ce înseamnă înnoire pe bazele Scripturii, tradiţiei şi canoanelor? Noua Pascalie este o înnoire

acceptabilă sau nu? D-l profesor are aerul să spună că da. Apoi, e această înnoire pe baza dogmelor, tradiţiei şi canoanelor? Asta cred că ar afirma-o mai puţin.

În ce mă priveşte, nu-l pot uita pe răposatul părinte Guzeanu, fostul meu profesor de religie din liceu: „Spune ca-n carte, măi blestematule, că asta-i dogmă, măi, nu alta; şi la dogmă trebuie să te ţii de litera scrisă, ca orbul de gard...". Nu-l uit şi mă gândesc unde e mai multă înţelepciune şi mai mult adevăr: în sentimentalismul inovator, neclar, al iureşului moderniştilor, sau în împietrirea iraţională a răposatului preot Guzeanu?

Restabilirea ecumenicităţii

Direcţiunea Sfântului Sinod a trimis tuturor ziarelor o încunoştinţare, arătând că, pentru anul ce vine, Sfintele Paşti se vor prăznui la 20 aprilie.

Pentru a înţelege semnificaţia acestui fapt, vom aminti că 20 aprilie înseamnează, pe vechiul calendar, 7 aprilie, şi că 7 aprilie este tocmai data indicată de vechea Pascalie.

Vasăzică, la anul vom prăznui cu toţii Paştele, în ecumenicitat[illegible]tă cu toţi creştinii pravoslavnici.

Şi mai este un fapt care trebuie relevat. Data prăznuirii Paştelor pentru anul ce vine a fost stabilită printr-o înţelegere a Patriarhiei noastre cu Patriarhia Ecumenică din Constantinopol.

Aţi înţeles? Tot ce a spus, prin urmare, Sfântul Sinod cu prilejul discuţiilor în jurul Pascaliei anul acesta erau fleacuri. Pentru că, dacă argumentele „ştiinţifice" erau bune anul trecut, ele ar trebui să fie bune şi acum. Iar dacă bine s-a procedat anul trecut în stabilirea datei Paştilor, nu înţelegem de ce se părăseşte pentru 1930 sistemul şi de ce se întoarce Sinodul la calcularea şi procedeele pentru cari am luptat aşa de stăruitor noi.

Şi când te gândeşti câtă patimă s-a pus din partea Sfântului Sinod împotriva noastră! Ce am cerut noi?

1) Să prăznuim Paştele în ecumenicitate; ni s-a răspuns că asta nu are importanţă primă, ci... adevărul ştiinţific (!);

2) să nu prăznuim Paştele înaintea evreilor. Ni s-a răspuns: să nu dea evreii cu paştele lor peste noi. Şi am fost ameninţaţi cu lepădarea de la Biserică – pentru că ne împotriveam „adevărurilor" sinodale.

Este adevărat că, de data aceasta, a intervenit însuşi părintele patriarh. Foarte bine, dar de ce nu a făcut-o acum câteva luni? Ar fi ferit Biserica noastră de o ruşine, dacă nu de un păcat, iar ţara, de o tulburare nu numai inutilă, ci şi primejdioasă. Simt însă că încep să devin... indiscret cu întrebările mele.

... Dar, oricum: a intervenit părintele patriarh? Nu înţeleg. Parcă avem o lege Lapedatu şi parcă Î. P. S. Miron nu mai e patriarh în funcţiune – ci regent. Ori m-am... încurcat eu?

Pentru reînnoirea vieții bisericești

Se discută legea pentru reorganizarea învățământului teologic. În această discuție, înalții chiriarhi reprezintă un punct de vedere radical: învățământul teologic aparține exclusiv Bisericii. Am spus-o și altă dată: punctul acesta de vedere este, principial, perfect justificat. Împotriva lui se ridică însă obiecțiuni de fapt: ierarhia *noastră* bisericească nu poate asigura, din atâtea motive, o funcționare rodnică a acestui învățământ.

Vom recunoaște că obiecțiunea e fundată. Dar ce se poate spune în legătură cu învățământul teologic este perfect valabil pentru toată viața noastră bisericească. Și atunci: nu încerc să adaptez noua lege a învățământului la calitatea chiriarhiei, ci, dimpotrivă, atac problema fundamentală: reforma ierarhiei noastre ecleziastice.

Această reformă nu mai poate întârzia. Noua domnie a lui Carol al II-lea[1] trebuie să însemneze o înnoire și în viața religioasă. Trebuie. Iar prima înnoire necesară e cea din rândurile chiriarhiei.

Știu că unii dintre înalții noștri ierarhi se simt obosiți; și că ar voi să se retragă din scaun. Prin demisie. Nu e rău. Căci primenirea va trebuie să se facă; și e bine ca ea să fie înlesnită. Pentru a se evita gesturile de energie; cari sunt, pe cât posibil, de evitat.

Dar, cel puțin de data aceasta, ar trebui să se procedeze pravoslavnic. Nu demitere. După canoane, demisia nu există. Ci numai caterisirea. Și mai există o formă de retragere voluntară din scaun, pe care chiriarhia noastră a uitat-o. Dar care e singura canonică. E asocierea la păstorire a unui arhiereu tânăr.

Prin urmare, acei dintre chiriarhi, cari se simt bătrâni, bolnavi sau obosiți și cari își dau seama că rămânerea lor mai departe în scaun nu poate fi în nici un fel de folos marilor interese ale Bisericii vii, să se retragă la vreo mănăstire – să se retragă definitiv – și să lase în scaun pe vreun tânăr arhiereu (sunt; și mai pot fi găsiți), pătruns de adevărul duhovnicesc al Ortodoxiei, care, la trecerea la cele veșnice ale titularului, să-i ia și de drept, nu numai de fapt, locul.

În chipul acesta ar trece în scaunele de păstorie elemente tinere, viguroase, culte, credincioase și dreptcredincioase și s-ar înviora și biata noastră Biserică românească (așa de căzută în ultima vreme), în care cei de jos sunt incomparabil mai buni decât cei de sus.

Eu scriu pentru cei cari au urechi de auzit. Și să nu-și vâre nimeni capul în nisip, în nădejdea că nu e vorba de el. Fiecare se știe; și trebuie să-și dea seama ce are de făcut.

MARE SCHIMBARE VINE. Și e preferabil ca ea să se facă CU chiriarhii, și nu ÎMPOTRIVA lor.

4. CREȘTINISMUL ROMÂNESC

Reforma bisericească

– Problema autonomiei –

Dacă Ortodoxismul nostru are un rost și corespunde unei necesități organice sufletului nostru național, atunci el să fie păstrat în formele lui originare și autentice, dacă aceasta nu se mai poate, atunci e mai bine să fie lăsat să se stingă în liniște, scutind lumea de scenele apăsătoare ale unor zvârcoliri zadarnice.

În ultimul timp a început să se vorbească din ce în ce mai stăruitor de anumite prefaceri radicale în așezarea noastră bisericească. Așa se agită, între altele, și problema autonomiei Bisericii. Schimbări sunt, de fapt, dorite mai demult, cu toate că s-au făcut destule. Și nimeni nu se va împotrivi, nici măcar cu gândul, ca ele să se înfăptuiască. Dar, mai ales în împrejurările de astăzi, sunt anumite lucruri care trebuiesc ținute cu tot dinadinsul proaspete în minte. Se pare, de pildă, că reformele anterioare nu au fost nici îndeajuns de chibzuite, nici îndeajuns de înțelegătoare și respectuoase pentru vechile noastre înjghebări de viață bisericească. Așa, de pildă, cu secularizarea averilor mănăstirești. Și de aceea realitatea strigă astăzi după îndreptări.

Două sunt, în actualele împrejurări, primejdiile care amenință valabilitatea reformelor ce sunt a se întreprinde. Pe de o parte, este spiritul libertar care, după ce și-a făcut în Europa veacul, bate în sfârșit și stăruitor la porțile așezărilor noastre culturale. Că acest spirit, artificial în el însuși și de factură hotărât străină închegării noastre sufletești, nu ar avea nici o înțelegere pentru formele speciale ale tradiției noastre e clar pentru oricine. Pe de altă parte, nu trebuie să uităm că astăzi nu mai stăm în vechile hotare. Mișcarea de reintegrare politic-națională, care s-a înfăptuit, ne pune în fața unor probleme necunoscute nouă până acum. Continuitatea tradiției istorice în timp și spațiu, în masa întregului

românism, este astăzi imposibil de restabilit. Şi aceasta se simte mai ales în chestiunile bisericeşti. Căci, chiar dacă s-ar izbuti a se stabili o unitate de dogmă în cuprinsul Bisericei naţionale, prin reintrarea uniţilor în organizaţia noastră greco-orientală – ceea ce iarăşi e, cu drept cuvânt, îndoielnic –, omogenitatea Bisericei noastre nu ar fi deloc desăvârşită. Pentru că, la urma urmelor, nu dogmele fac viaţa unei Biserici, ci tonalitatea religioasă a poporului, pe care aceste dogme se grefează; aşa că, în fond, dătătoare de seamă este tot factura sufletească intimă a credincioşilor, tradiţiunea lor culturală. Deosebiri de factură sufletească sub raportul religios există, netăgăduit, între noi şi ardeleni. Ele s-au accentuat încă, prin alipirea Basarabiei, întărind graniţa dintre apusul şi răsăritul religios al românismului – Carpaţii.

Că astăzi se doreşte o autonomie bisericească nu e aşa de nenatural, mai ales că nu se cunosc încă precis limitele acestei autonomii. Că această autonomie, după cum se afirmă, este cerută mai ales de ardeleni, iată ce trebuie să dea de gândit. În definitiv, această autonomie poate fi realizată. Noi avem însă o tradiţie bisericească, în strânsă legătură cu sufletul nostru istoric, şi avem dreptul să cerem stăruitor ca, la o reformă cu consecinţe aşa de însemnate, această tradiţie să nu fie ignorată. Şi iată care este această tradiţie.

În romanul lui Dostoievski, *Fraţii Karamazov*, este o scenă în care, după 15 veacuri, Hristos apare din nou, în Sevilla. Marele Inchizitor îl vede şi îl trage în faţa judecăţii. Şi atunci, într-o tainică şi înfricoşătoare convorbire, Marele Inchizitor lămureşte lui Iisus taina Bisericii Catolice. *Evanghelia* făcea operă revoluţionară. Prin narcoticele minunii, misterului şi autorităţii, Biserica Romei a neutralizat explozibilul creştinismului primitiv, restabilind liniştea şi asigurând fericirea turmelor omeneşti. „Noi nu suntem cu tine, suntem cu «el» (diavolul). Iată secretul nostru!... Am luat de la el ceea ce tu ai dispreţuit, plin de scârbă, ceea ce el ţi-a oferit atunci când ţi-a arătat toate împărăţiile lumii; *am luat de la «el» Roma şi sabia împărătească...*".

Evident, chiar aşa de departe nu se poate merge în judecarea Bisericii de Apus. Dar, fapt este că organizaţia Romei se orientează către soluţia practică, imediată, împărăţia lui Dumnezeu pe pământ. Că nu a izbutit să o facă, aceasta este o altă chestiune. Dimpotrivă, Biserica noastră este o instituţie strict rituală, care – figurat – nu se raportează decât la viaţa de apoi. Din această orientare, jumătate lumească, jumătate spirituală în cazul întâi, în întregime şi pur spirituală în cazul din urmă, decurg toate deosebirile din aşezământul celor două Biserici.

Viaţa interioară a creştinismului ortodox nu se condiţionează prin legăturile lui sociale, ci trăieşte prin el însuşi, în absolută independenţă faţă de puterile lumeşti. De aceea, dezvoltarea virtuţilor active, care singurele leagă pe om de om şi pe toţi în societate, nu se bucură de primul interes al Bisericei noastre. Idealul vieţii religioase în Răsărit – atât timp cât această viaţă a pulsat puternic – a fost ascetismul. Asceţii nu au avut însă, ca corporaţie organizată, un rost public în viaţa noastră socială, pentru că stă în însăşi natura ascetului să nu se poată organiza lumeşte. De aci şi linia despărţitoare foarte precisă între preoţi şi

călugări. În Apus, preotul e întotdeauna călugăr, iar călugărul *mai* întotdeauna preot. La noi, superioritatea morală netăgăduită a călugărului nu a fost niciodată împărtăşită de preot. Acesta e un om ca toţi oamenii, se amestecă cu ei, e însurat ca şi ei, are, cu un cuvânt, aceleaşi nevoi omeneşti-sociale. Cum precizează *Harnack*, el nu este decât un liturg care, printr-o îndeaproape ocupaţie cu ritualul, e mai în măsură să conducă – în ceea ce priveşte acest ritual – pe ceilalţi oameni. Preotul ar fi, deci, nu o treaptă morală superioară celorlalţi dreptcredincioşi, ci numai un rezultat al... diviziunei muncii. De aceea şi conducerea vieţii sufleteşti a credincioşilor, cu drept de judecată asupra lor, din partea preoţilor, trece în Biserica noastră cu totul pe al doilea plan.

Dar, de îndată ce Biserica nu are decât această orientare către viaţa de apoi şi nu urmăreşte o infuzare a aşezării lumeşti cu principii evanghelice, ea nu poate fi, logic vorbind, nici o instituţie cu forme de stat.

Şi, tot astfel, Biserica de Răsărit nu este una şi nedespărţită, ca în catolicism. Acesta din urmă însemnând tocmai împărăţia lui Dumnezeu pe pământ, nu se poate subordona nici unei puteri lumeşti, ci, dimpotrivă, stă în esenţa lui să-şi păstreze absolută independenţă faţă de orice putere a statului.

Ortodoxismul, dimpotrivă, e nevoit să se împace cu deosebitele aşezări lumeşti, înăuntrul cărora el îşi continuă activitatea de luminare spirituală. Şi anume, în aşa fel încât, spiritual, el stă *deasupra* statului respectiv, material însă, se supune în totul dispoziţiunilor puterii de care atârnă.

Iată – în legătură cu problema autonomiei – care este punctul de vedere nu numai dogmatic, dar şi tradiţional-istoric ortodox. Cei cari sunt chemaţi să înfăptuiască noile prefaceri nu vor putea trece cu vederea aceste lucruri. Şi, mai ales, ei vor trebui să ştie că, oricare ar fi intenţiile lor reformatoare, Biserica noastră nu a fost şi nici nu poate deveni un instrument de... educaţie cetăţenească. Marele defect, sau marea calitate a Ortodoxismului, e că *nu se poate înnoi*. Cine are înţelegere şi dragoste pentru religia noastră trebuie să găsească în el şi curagiul de a privi lucrurile în faţă: dacă Ortodoxismul nostru are un rost şi corespunde unei necesităţi organice sufletului nostru naţional, atunci el să fie păstrat în formele lui originare şi autentice. Iar dacă aceasta nu se mai poate, atunci e mai bine să fie lăsat să se stingă în linişte, scutind lumea de scenele apăsătoare ale unor zvârcoliri zadarnice. Noi socotim însă că nu acesta e cazul.

Sfânta Scriptură în creştinismul românesc

Adunare eparhială la Arad. De o frumoasă ţinută şi o izbăvitoare încredere. Prea Sfinţitul episcop Grigorie şi-a spus bucuria, măsurată, dar fermă, pentru partea din ce în ce mai vie şi mai cuprinzătoare pe care credincioşii o iau la trebile Bisericii.

Au fost şi propuneri practice. O chemare caldă s-a adresat către intelectuali, cari prea lipsesc din viaţa comunităţii de credinţă; chemare însă la care intelec-

tualii nu vor răspunde cu folos şi eficace decât atunci când se va începe să li se vorbească în limba lor.

S-a mai cerut, destul de apăsat pentru ca o neînţelegere să mai fie posibilă, răspândirea *Sfintei Scripturi* în popor, ca o contrabalansare a activităţii sectelor. În adevăr, ca o contrabalansare? Opera de difuziune a *Bibliei* este doar eminamente protestantă şi sectaristă. Atunci?

Am vrea ca vorbele P. S. Grigorie să nu fie răstălmăcite. Nu trebuie să se creadă că s-a afirmat la Arad precumpănirea *Sfintei Scripturi* în creştinism.

Mai întâi, creştinismul nostru românesc nu e de structură biblică. Căci nu cetind *Sfânta Scriptură* s-au păstrat creştinismului masele noastre ţărăneşti, necăjite şi analfabete.

Mai apoi, creştinismul nu e tot una cu *Sfânta Scriptură*. Sau nu e *numai Sfânta Scriptură. Creştinismul este Biserica* în care trăieşte Duhul lui Dumnezeu; el este *Scriptură*, Tradiţie şi faptă.

Precumpănire – cum? Dar a existat tradiţie înainte de *Scriptură*. Hristos a [ve]stit şi a dat mântuirea înainte ca Apostolii să mărturisească în scris legea libertăţii vecinice. Cine înţelege *Scriptura*? Numai cel care păzeşte Tradiţia şi îndeplineşte fapta bună. *Lectio divina*[1] numea Sfântul Benedict această operaţie de pătrundere a *Sfintei Scripturi*; şi, desigur, aşa e. Căci înţelepciunea aceasta nu ţi-e dată ţie, individual, ci ţie ca membru al Bisericii, şi încă, numai în parte, căci putinţa ta de a greşi tot subzistă.

Cine clădeşte numai pe *Scriptură* distruge realitatea Bisericii şi crede că o poate reclădi numai din puterile ei proprii. Aşa, Luther. Tot aşa şi noi? Nu. Ci, dimpotrivă, *Scriptura* nu trăieşte decât prin Biserici. Ea nici nu îşi are graniţele ei proprii, ci le primeşte pe cele pe cari i le dă Biserica. *Scriptură* sunt *Evangheliile*; şi *Psalmii*; şi *Proorocii*; şi *Apocalipsa*. Dar Mărturisirea de credinţă niceo-constantinopolitană nu e tot *Scriptură*? Atunci? Atunci tot ce Biserica recunoaşte ca al său e *Sfânta Scriptură*. Şi numai aceasta.

Nu e vorba de discuţii teologice. Nici nu prea sunt acestea discuţii teologice. Ci e indicată doar calea – singura – prin care putem să înţelegem cum creştinismul a coborât în viaţa noastră o formulă de aspră disciplină, fecundă şi mântuitoare, ieri ca şi astăzi.

Comunitate de iubire este Biserica. *Comunitate*. Cine o mutilează păcătuieşte. Nu împotriva Bisericii, ci împotriva vieţii şi a iubirii. Şi spune San Juan de la Cruz: „În seara vieţii acesteia vei fi judecat după iubire". Nu stau vorbele acestea de-a dreptul în miezul vieţii?

Organicitatea Ortodoxiei româneşti

„Carte de rugăciuni pentru toate trebuinţele vieţii, întocmită de preotul Ion Tomescu, profesor la Seminarul din Râmnicu-Vâlcea, sub călăuzirea şi cu

binecuvântarea P. S. episcopul Vartolomeu." Așa se cheamă prima cărțulie de educație religioasă a Institutului de Editură creștină de la Râmnicu-Vâlcea.

Iată, în sfârșit, cineva se gândește și la problema aceasta. De când a început din nou să crească în viața noastră publică interesul pentru realitățile religioase, câte nu s-au încercat! Lucruri bune, fără îndoială, alături de altele mai slabe și ineficace; ca să nu mai vorbim de cele de-a dreptul primejdioase (sunt și de acestea destule!). Dar parcă miezul însuși al treburilor acestora a rămas încă învăluit și nepătruns.

Religiozitatea poporului nostru e, desigur, un fapt; dar unul inconștient. Ortodoxia face parte integrantă din însăși structura noastră sufletească: nu însă ca element conștient, activ, ci ca o componentă organică și mecanicizată. Suntem ortodocși în același fel în care suntem români, în același grad în care *suntem*. E tradiția noastră, e felul nostru de a ne comporta; de a înțelege și valorifica existența. Dar nu mai este pentru noi putința de a ne înălța spiritual. De ce nu am spune-o?

Dacă ai întreba pe un gânditor ortodox în ce anume stă excelența Ortodoxiei noastre, de bună seamă ți-ar spune: în putința unei intimități, pacinice și înflorite, cu Dumnezeu. Așa este. Nu există religiune adevărată în care elementul de groază sfântă al divinității să fie mai atenuat ca în Ortodoxie. Și totuși, noi am pierdut treptat, și continuăm să o facem, contactul acesta spiritual, intim și ...citor, cu divinitatea. Mecanicizare totală.

Am avut prilejul să cercetez zilele acestea catalogul unei mari biblioteci teologice de la noi. Cărți minunate și rare, unele, ce nu bănuiam că le puteam găsi. Și totuși, e o categorie de lucrări care lipsește aproape complet: aceea a studiilor de viață interioară. Faptul corespunde realității: noi nu ne mai rugăm; am uitat chiar cum se roagă.

De aceea Ortodoxia noastră nu mai e vie, și nici religiozitatea noastră, activă. Cuvântul nostru a uitat drumul cerurilor și orice încercare de a-l regăsi e o sforțare penibilă.

Și totuși, una necesară. Cea mai necesară dintre toate. Căci rugăciunea este mântuirea *in concreto*[1]; e Împărăția Cerurilor realizată imediat. E singura – sau, în orice caz, cea mai de seamă – fericire pe care o poți mijloci omului, în așteptarea marei fericiri viitoare.

Părintele episcop Vartolomeu, care a hotărât și a îndrumat tipărirea micei cărți de rugăciuni pe care o avem sub ochi, a făcut o faptă bună; nu însă numai de creștin, ci de vlădică; de om al lui Dumnezeu, care își dă seama că răspunde cu mântuirea lui de sufletele păstoriților.

P. S. Trebuie să însemnez aci din *Precuvântarea* părintelui episcop un cuvânt frumos de adânc ce este: „Prin rugăciune ne aducem aminte că avem un Stăpân; și *aceasta ne face smeriți, adică ne dă putința de a ne înțelege cu lumea*".

Ortodoxia de foileton și radicalismul literar

„Se credea că idealul slavofililor ar fi: să mănânce ridichi și să scrie denunțuri (...). Prin înfățișarea și intențiile lor, aceștia surprinseră într-atâta pe toată lumea, încât liberalii deveniră bănuitori și începură să se teamă: nu cumva, până la urma urmelor, erau să fie și ei denunțați?"

(Dostoievski)

Nu mi-am închipuit niciodată că „foiletonul" unei gazete nu se poate ocupa decât cu anumite chestiuni și probleme, cari ar fi oarecum „teme rezervate" ale acestui gen de gazetărie. E o greșeală, desigur. Cei cari se grăbesc să ne atragă atenția vor concede însă că la eroarea noastră sunt circumstanțe atenuante: în chiar presa rumânească am văzut – uneori chiar am cetit – articole destul de grele: despre Einstein sau despre Freud, despre Plehanov, socialism, democrație – în ideologia ei –, libertate și atâtea alte teme cari interesează de-a dreptul cele mai delicate răfuieli spirituale ale vremii noastre. De câtva timp însă, unii dintre noi am atacat în același loc chestiuni religioase (e adevărat, în directă legătură cu realitățile de la noi). De bună seamă, e o atitudine deplasată din partea noastră; căci imediat a început să circule prin presă disprețul superior-științific pentru „Ortodoxia de foileton". Așteptând somația autorizată de a ne cere iertare pentru inadvertența noastră, nu putem comprima o nedumerire: de ce Ortodoxia nu poate fi de foileton? Pentru că este prea dificilă ca teorie, sau pentru că e Ortodoxie? Pentru că oameni cari pot înțelege dintr-un foileton secretele calculului diferențial absolut și ale relativității nu pot pătrunde adevărurile problemelor religioase – sau pentru că ortodocșii nu au dreptul decât cel mult „să mănânce ridichi" și să scrie la „Biserica Ortodoxă"[1] pentru preoți, lăsând ideologiei democratic-libertare grija și putința „cultivării" marelui public cetitor de foiletoane? Căci un sentiment de elementară delicatețǎ ne oprește de a pune și chestiunea „sincerității", a „convingerilor", sau a „competenței": am fi prea la largul nostru.

Este aci, în definitiv, un proces care se dezbate, cu rădăcini mult mai adânci decât s-ar crede. Nu vom spune, deci, de adversarii noștri că sunt proști. (Mai întâi, nu sunt proști; și, mai apoi, prostia e o pedeapsă de la Dumnezeu și – deci – un mijloc de răscumpărare în păcat; de prost trebuie să te apropii cu aceeași sfială sfântă, cu care, în Evul Mediu, se apropiau oamenii de nebuni.) Nici că sunt de rea credință; sau nepatrioți. Ci că, Doamne!, nu sunt decât unul din centrele de polarizare ale contradicțiilor cari frământă iremediabil spiritualitatea românească. Aci e miezul problemei.

Nu cunosc o țară și o cultură în care contradicțiile interioare să fie mai acute ca la noi. Deosebiri sunt, evident, în toate națiile. Dar, până la urmă, un francez sau un englez, sau un german chiar, e francez, englez sau german, fie că o fi țăran sau industriaș, radical, democrat sau conservator. Asemenea deosebiri devin însă la noi de-a dreptul prăpăstioase. Nu ne mai înțelegem, pur și simplu.

De trei sferturi de veac, o parte – cea mai mare – din neamul nostru, se împotriveşte cu îndârjire unei „europenizări". Dacă în de două ori atâta vreme cât i-a trebuit, de pildă, Japoniei noi nu am izbutit să întemeiem un stat „european", să-l întemeiem şi să-l trăim organic, pricina trebuie văzută, între altele, şi în incapacitatea noastră congenitală de intra în anumite tipare fabricate pe alte realităţi; cu alte cuvinte, şi în vitalitatea greu de înfrânt a formelor noastre specifice de viaţă – cari vor fi acelea. Dar împotriva acestui surd, inconştient şi impresionant proces de rezistenţă pasivă a unei naţiuni întregi, proces ale cărui ieşiri sunt greu de prevăzut, o altă parte a naţiunei protestează. Ei vor cu orice preţ ca neamul nostru să treacă de partea „civilizaţiei". Câmp de luptă, la propriu, în decursul istoriei, ţara românească stăruie încă a fi câmp de luptă spirituală astăzi. Iar între nenorocirile istoriei şi cele ale zilei de azi, nu ştim cari sunt de preferat.

Reprezentantul civilizaţiei este la noi de origini literare. (E de notat că nici unul din istoricii noştri nu militează pentru democraţia abstractă şi teoretică a veacului al XVIII-lea francez.) Ea aparţine, cu suflet cu tot, unei mentalităţi de dincolo de hotare. Nu doară că s-a dat în sufletul lui o luptă între ce e al nostru şi ce e al celorlalţi, luptă terminată cu înfrângerea noastră. Asemenea tragedii comprimate, dar cu atât mai dureroase, nu sunt cunoscute radicalismului literar. El este pur şi simplu de partea cealaltă. Urmăriţi-l în respectul lui fricos faţă de „Europa"; în jena lui de a se declara solidar cu înălţările şi cu scăderile rasei noastre (mai ales cu scăderile!); în criteriile lui, întotdeauna extra-româneşti, de apreciere a împrejurărilor; în dorinţa lui de a părea „european". Un conflict între noi şi „Europa"? Radicalul literar ne va admonesta. Va fi îndrăzneţ, original, lipsit de prejudecăţi, va poza chiar în izolatul, care înfruntă martiriul „ideilor" sale. Îndrăzneţ şi original? Vai, nu! Argumentele lui vor fi argumentele „Europei". Din lipsă de patriotism, poate? Nu, ci din sinceritate deplină, dar şi din lipsă de solidaritate cu toată cultura noastră. Nu s-a petrecut oare la noi aberaţia omului politic care cerea intrarea în război pentru salvarea... Franţei?

Să ne mirăm, deci, de opoziţia radicalismului literar faţă de Ortodoxie? Mai întâi, Ortodoxia nu este „europeană". În al doilea rând, ce este Ortodoxia şi, mai ales, ce e Ortodoxia românească? Informat şi lămurit asupra tuturor realităţilor doar din şi prin cărţi, preopinentul nostru se simte jignit în demnitatea lui ştiinţifică atunci când i se vorbeşte de o chestiune asupra căreia nu există nici un tratat sistematic complet, necum un catehism de buzunar, pe modelul ideologiei civilizaţiei europene...

Stăruinţa câtorva de a afirma realitatea Ortodoxiei va fi veşnic pentru el o copilărie şi un prilej de sinceră scandalizare. Ne va vorbi, deci, de săpun, de electricitate, de baie, fără să se gândească o clipă [că] ar comite o – ca să le întrebuinţăm jargonul – *shameless audacity*[2]; ci încredinţaţi că ne aplică o meritată lecţie, pe care, au regretul să o constate, o socotesc încă necesară.

E drept, deocamdată nu ne acordă decât o atenţie superior-amuzată. Dar dacă nu vom înţelege „lecţia" şi vom persevera?

Să ne ierte confraţii noştri întru gazetărie, filosofie şi ştiinţă. Nu ne înţelegem? E sigur. Dar iată un lucru care ne impresionează numai mediocru. Iar dacă e vorba să ştim până unde se poate întinde acţiunea noastră, asta o hotărâm *noi*.

Biserica ţăranilor

În substanţiala sa lucrare *Introducere în studiul literaturii vechi*[1], o carte rară, plină de sugestii şi deschizătoare de vaste perspective, profesorul Alexe Procopovici de la Cernăuţi stabileşte că întinderea creştinismului în Dacia a coincis oarecum cu însăşi formarea noastră ca popor. Faptul este de cea mai mare însemnătate. Căci [e] natural ca, în asemenea împrejurări – în care viaţa publică, în plină prefacere, nu putea să aibă nici un fel de cadre exterioare fixe –, creştinismul să nu se fi împământenit la noi prin activitatea precisă a unei ierarhii bisericeşti constituite, ci prin lucrarea stăruitoare, anonimă şi individuală a unor misionari desprinşi materialmente de baza lor canonică, sau în orice caz neprezentând-o în chip expres, conştient şi eficace.

Aceasta explică de ce Ortodoxia noastră ţărănească nu e atât o religie cu o Biserică chezăşuitoare a credinţei, cât mai ales un fel de cosmologie, în care elementele de dogmă strict ortodoxe se hipostaziază în realităţi concrete; de ce, cu alte cuvinte, creştinismul a coborât la noi în realităţile imediate ale zilei, contribuind la crearea unui univers specific românesc, obiectivat aşa de caracteristic în folclorul nostru.

Iar mai departe, aceasta explică de ce o credinţă aşa de vie şi de susţinută nu s-a completat în chip necesar cu o ierarhie bisericească puternic închegată, cum au fost, de pildă, cea rusă sau cea romano-catolică; precum şi de ce slăbiciunea, împinsă uneori până la inexistenţă, a acestei ierarhii nu a fost în stare să primejduiască fermitatea religiozităţii noastre ţărăneşti.

Iată realitatea istorică. Poate ceva cam brutală şi crud formulată; dar realitate. Pe ea încearcă de doi ani foaia noastră să clădească mai departe. Creştinismul face parte integrantă din fiinţa noastră naţională. El închide în potenţialitate o concepţie de viaţă şi o disciplină. Dar potenţialităţile acestea rămân paralizate atâta timp cât concepţia de viaţă nu e formulată, ca să poată deveni izvor de valori culturale, iar disciplina nu se exteriorizează într-un aparat ierarhic care să o impună.

Spre un sistem filosofic cu bază ortodoxă şi spre o Biserică mândră, curată şi puternică au mers, într-o nedezminţită continuitate, timp de doi ani sforţările noastre. Nu ca înspre nişte idealuri inventate de o conştiinţă dezrădăcinată din vremea ei şi neliniştită, ci ca înspre o necesitate impusă organic de tradiţia şi structura rasei noastre.

Am izbutit? Întrebarea este oarecum fără sens; căci *noi nu suntem conducătorii unei mişcări, ci numai reflexul unei stări de fapt*.

... Este bine, totuşi, să adăugăm: *reflexul critic*; pentru ca să ştie toată lumea!

Ecclesia docens[1]

Se proiectează la Bucureşti apariţia unei mari publicaţii periodice de cultură ortodoxă[2]. Ea ar fi să dea publicului studii ştiinţifice de teologie, filosofie şi artă religioasă, precum şi informaţii precise şi ample asupra vieţii creştine din Europa răsăriteană.

Între iniţiatori se găsesc oameni de credinţă fermă, de talent şi de carte. Este, de asemenea, cert că o colaborare statornică din lumea ortodoxă de peste hotare a fost câştigată viitoarei reviste. Nume strălucite ale gândirii creştine dreptcredincioase s-au alăturat deja, prin consimţământul lor, acestei încercări de raliere a forţelor Bisericii de Răsărit.

Nu este încă hotărât dacă această publicaţie, internaţional-ortodoxă prin colaboratorii ei şi prin amplitudinea problemelor pe cari le va discuta, va fi redactată într-o limbă de circulaţie europeană sau în româneşte. Chestiunea nu e, desigur, secundară; deocamdată însă, ea nu ne interesează direct pe noi, aci.

Am vrea mai degrabă să atragem atenţia asupra însemnătăţii unei asemenea încercări.

Situaţia Bisericii de Răsărit nu e din cele mai strălucite. Îmbucătăţirea ei în autocefalii îşi poate avea avantagiile şi justificările ei netăgăduite. Dar legarea ei de statul politic, şi anume, oarecum, prin forţa împrejurărilor, la remorca acestui stat, duce fatalmente la regimuri şi situaţii speciale pentru fiecare din ele, condiţionate nu numai de structura, dar şi de situarea internaţională a statului respectiv. Acestor împrejurări se datoreşte faptul că, politiceşte, preponderenţa în sânul Bisericii de Răsărit este o chestiune de conjunctură.

Astăzi conjunctura ne e favorabilă nouă. Suntem, prin împrejurările din Rusia, cel mai mare şi mai consolidat între toate statele ortodoxe. E adevărat că despre asta îşi dau seama mai mult străinii decât noi. Să ne gândim însă că unirea Bisericii Ortodoxe cu cea anglicană nu s-a făcut – şi e bine aşa – pentru că la noi aceste avansuri diplomatice au fost întâmpinate cu răceală şi cu... un chestionar precis, la care eminenţii noştri fraţi întru Ortodoxie, anglicanii, nu au prea putut răspunde convenabil. Să mai amintim cât de mult s-a străduit – zadarnic, şi pe drept cuvânt – venerabilul Antonie al Kievului, bejenar în Serbia, pentru o recunoaştere, oficială măcar, din partea noastră, şi vom înţelege câtă autoritate deţine, de fapt, autocefalia românească în lumea răsăriteană.

Pentru câştigarea, menţinerea, lărgirea şi valorificarea acestei situaţii preponderente a Bisericii noastre noi nu am făcut aproape nimic. Problema este, desigur, pusă şi studiată în înaltele foruri; dar la realizări în domeniul practic nu s-a putut păşi în nici un fel. Apariţia revistei de care ne-am ocupat poate fi un asemenea fapt; mai ales dacă organizatorii ei vor avea putinţa şi mijloacele de a da o publicaţie de un nivel ştiinţific şi tehnic convenabil. Căci Bucureştii şi Biserica noastră ar deveni, fără nici o exagerare, centrul teoretic, ştiinţific şi de informaţie al întregii lumi ortodoxe. Când ne gândim cât de aproape de domeniul posibilităţilor stă această înfăptuire şi cât de vastă perspectivă deschide ea

vieții noastre religioase și politice, nu vrem să ne închipuim că o asemenea încercare nu va putea lua ființă.

Sunt însă și alte momente cari pledează pentru această întreprindere științifică. De când religiozitatea a devenit o modă, viața publică este silită a acorda din ce în ce mai mult o mare însemnătate Bisericii. E rău, desigur, că a trebuit să vie „moda" religioasă pentru ca, în sfârșit, Biserica să se bucure de atenția oamenilor publici. Dar e bine că măcar pe această cale am ajuns aci.

Necesitatea unei culturi proprii, cu rădăcini adânci și bine înfipte într-un ethos autentic, național, nu mai este astăzi contestată; de asemenea, nici faptul că religiozitatea noastră face parte integrantă din acest ethos. Dar în ce constă această religiozitate, noi nu știm. Care sunt și în ce fel au fost activate elementele religioase, o ignorăm cu desăvârșire. Iar întru cât aceste elemente sunt pasibile de adâncire și de lărgire, până la a contribui la constituirea unei viziuni de ansamblu, moderne, a vieții, este o problemă pe care abia îndrăznim să o punem; și încă timid.

La lămurirea acestor lucruri poate însă colabora, în foarte largă măsură, proiectata revistă; care, în afară de aceasta, ar mai avea și rostul de a crea o nouă armătură, vie și, în cel mai bun înțeles, modernă, Bisericii noastre ceva mai suferinde: armătura filosofică. Nu este oare o ironie că Biserica Răsăriteană, care a dat cel mai mare și mai strălucit cugetător de esență și origine religioasă, pe Origen, stă astăzi văduvită de gânditori și oarecum în marginile filosofiei? Și este asta din vina doctrinei ei, care nu ar fi propice unei speculații în ordinea rațională, sau numai datorită sălbăticirii noastre și înstrăinării noastre de adevăratele izvoare ale cugetării, prin trecerea în cercul de influență calp, sărăcăcios și nouă neadaptabil organic, al Renașterii?

Răspunsul nu poate cădea decât într-o parte; și anume, în favoarea Bisericii învățate și învățătoare, pe care o dorim restaurată în nobilele și rodnicele ei funcțiuni.

Iată de ce am crezut că trebuie să ne oprim asupra proiectelor științifice de care fu vorba.

Spirit nou în Biserică

În locul de mare răspundere de la Biserica „Cuibu-cu-Barză", unde pe vremuri a slujit credința slăbănoagă și rătăcită a lui Tudor Popescu, astăzi predicator protestant în mahalalele Bucureștilor, a fost instalat mai demult[1] preotul Marin Ionescu, a cărui râvnă duhovnicească am apreciat-o întotdeauna, dar a cărui atitudine ne-a neliniștit câteodată. Cât de rău ne-a părut atunci când l-am crezut în vină, asta se măsoară prin bucuria noastră de acum, când îl constatăm harnic și luminat la minte.

Părintele Marin Ionescu scoate mai demult – e în al doilea an de-acum – o foaie parohială, „Gânduri creştineşti”[2], în care încearcă să împlinească educaţia religioasă a enoriaşilor săi, pe care Biserica o face prin viu grai.

Foaia este bună. Scrisă cu tâlc şi cu talent, ea realizează o merituoasă încercare de a actualiza creştinismul nostru. Nu însă o actualizare în înţelesul modernizării formelor. Asemenea operaţii [nu] sunt, din nenorocire, decât prea frecvente. Ele dovedesc o gravă neînţelegere a structurii intime a creştinismului şi nu izbutesc decât să îndepărteze pe credincioşi de esenţa religiozităţii, punându-i pe drumurile sterpe şi primare ale unui moralism dulceag şi superficial.

Părintele Marin Ionescu face altceva. El actualizează creştinismul încercând să arate, în limbajul nostru de astăzi, că formulele şi simboalele creştinismului nu sunt lipsite de sens, cum ar vrea să creadă atâţi reformatori „luminaţi” ai bietei noastre Biserici contaminate de protestantism şi lipsite de duhul viu al călugăriei; ci, dimpotrivă, ele au un înţeles adânc, real şi imediat, perfect în acord cu ritmul spiritualităţii contemporane.

Părintele Marin Ionescu de la „Cuibu-cu-Barză” *crede* în formele autentice ale creştinismului, dar vorbeşte limba noastră de azi. Încercarea e meritorie şi e bine să o subliniem. Credem că e singura cale dreaptă şi fecundă de actualizare a creştinismului.

Evident, e nevoie aci de o bogată cultură şi de o pătrundere organică a cugetării şi a spiritualităţii creştine, care trebuie surprinsă în rădăcinile ei adevărate. Părintele Marin e pe calea cea bună. Articolul în care încearcă să lămurească elementele actului de cunoaştere şi raporturile lui cu voinţa dovedeşte sforţarea spirituală de a cărei necesitate autorul lui e convins.

Asemenea încercări sunt din ce în ce mai de dorit. Părintele Marin e doctor în teologie şi om umblat prin cărţi. Sunt însă în stare toţi preoţii noştri să facă un asemenea efort? Ne îndoim. Ştim că facultăţile noastre de teologie nu-şi pun studenţii în contact cu asemenea preocupări. E jalea învăţământului nostru. Nu se gândesc măcar cei de la Chişinău la o catedră de filosofia religiei?

Zeloşii „ortodoxiei”

Nici nu au pătruns de-a binelea în public foile noastre cu articolele asupra concordatului şi s-a şi pornit zarva în jurul lor. Este cel puţin ciudat însă că pravoslavnicii cari au simţit primejduită Ortodoxia prin exprimarea punctului nostru de vedere nu găsesc răgazul necesar să ia condeiul pentru a ne „răsturna definitiv”, ci se ostenesc deocamdată numai cu bârfeala prin colţuri.

Nu am putea spune dacă e la mijloc numai beteşug de minte sau şi rea-credinţă. Căci, iată, auzeam ieri că în „Cuvântul” s-ar fi pledat, cu prilejul discuţiunei concordatului, pentru... trecerea noastră la protestantism. Citiţi, vă rog, bine şi vă dumiriţi, dacă se poate: „Cuvântul”, propagandist al protestantismului!

Am prefera să apară toţi aceşti nobili şi intrepizi cavaleri ai Ortodoxiei în public, cu viziera ridicată. Ar fi prilejul unei răfuieli şi al unor precizări de cari viaţa noastră religioasă are foarte mare nevoie. Căci, de când renaşterea necesităţilor spirituale se face aşa de stăruitoare în spiritul public, nu a întârziat să apară şi ciupercăria parazitară a tuturor mişcărilor ideologice: propagandişti ignari, monopolizatori ai „binelui poporului", profitori brevetaţi cu *Ausweis*-uri de la o siguranţă generală oarecare.

Ortodoxia se bucură astăzi realmente – şi nu factice – de o minunată conjunctură. Sorţii ei de izbândă şi puterile ei de viaţă sunt aşa de mari, încât nu e în nici un fel exagerat să credem că s-ar putea ca ea să modeleze în *alt fel* toată plămada sufletească a ţării.

Marele nostru păcat e însă că ne lipseşte înţelegerea pentru sâmburele viu al religiozităţii răsăritene; cei cari înţeleg că trebuie să fie vorba de o actualizare cred că aceasta nu e posibilă decât prin depărtarea de la Biserica vecinică; iar cei cari pricep necesitatea păstrării legăturilor intacte cu Biserica sunt absolut incapabili să pună în termenii ei proprii problema actualizării. Una şi alta, atitudini tot aşa de fundamental greşite şi tot aşa de sterpe – deşi nu în acelaşi sens.

Între aceste două grupe de zeloşi ai „ortodoxiei" contemporane sunt puse la [illegible]asc câteva capete lămurite – feţe bisericeşti şi laici – cari, tocmai pentru că văd precis ţelurile şi drumurile ce duc la ele, au şi energia spirituală, şi lipsa de prejudecăţi de a preciza toate racilele şi de a spune curagios lucrurilor pe nume.

Evident, atitudinea şi acţiunea acestora nu pot să placă tuturor. Să-şi schimbe ei însă, pentru asta, felul de a fi?

O izbândă a Bisericii noastre

Am spus întotdeauna că nu există putinţă de ridicare a prestigiului Bisericei noastre şi de pătrundere a ei în sferele mai ridicate ale oamenilor de cultură fără o participare a noastră activă şi continuă la opera de colaborare ştiinţifică pe care se sprijină, într-o lature, viaţa acestei Biserici. De aceea nu vom întârzia niciodată să însemnăm, ca pe o faptă de laudă, după putinţa informaţiilor, vreuna din manifestările ştiinţifice ale teologilor noştri, cari contribuie în adevăr la întărirea prestigiului Ortodoxiei româneşti în concertul Bisericilor creştine din Răsărit.

Însemnăm, deci, după cuviinţă, polemica ştiinţifică pe care o poartă de câtăva vreme profesorul nostru bucureştean, dr. Chiricescu, în chestiunea, însemnată între toate, a datei serbării Paştelor.

Doctorul Chiricescu este în Biserica de Răsărit singurul învăţat care s-a îndeletnicit mai de aproape cu această problemă. De aceea şi Sfântul Sinod, atunci când s-a pus chestiunea delicată a îndreptării calendarului, l-a însărcinat cu cercetările necesare. Din aceste studii a ieşit o lucrare cu ale cărei concluzii,

cunoscute astăzi şi prin îndreptarea calendarului hotărâtă de Biserica noastră, Sfântul Sinod s-a declarat de acord. De aceea lucrarea s-a şi tipărit în limba română şi franceză şi a fost comunicată tuturor Bisericilor de Răsărit. Cum a fost ea apreciată se vede din faptul că P. S. Gherman, arhiepiscopul Careliei şi al întregii Finlande, a cerut autorului voia de a o traduce în ruseşte şi a o răspândi printre credincioşii îndepărtatei ţări nordice.

Broşura a fost trimisă şi Patriarhiei din Constantinopol. Care, pentru o mai deplină înţelegere, s-a adresat d-lui Aiginetes, profesor de astronomie şi meteorologie în Atena. Astronomul grec a avut câteva rezerve de făcut, între cari, cea mai însemnată, aceea că specialistul român ia ca puncte de plecare luna plină de după echinoxul de primăvară, atunci când ar trebui să pornească de la data 14 Nissan.

Citesc acum răspunsul d-lui Chiricescu. E o strânsă analiză a obiecţiunilor învăţatului grec şi o victorioasă răsturnare, pas cu pas, a întâmpinărilor ridicate. Punctul de vedere adoptat de Biserica noastră rămâne, deci, neatins, în picioare. Este o frumoasă izbândă ştiinţifică într-o chestiune de mare importanţă a ştiinţei româneşti. Să o însemnăm cu o piatră albă.

O iniţiativă pentru întărirea Bisericii

Un comitet de iniţiativă cetăţenească cheamă pe ortodocşi la luptă pentru apărarea drepturilor Bisericii noastre pravoslavnice. El publică, în reproducere, un foarte urât şi condamnabil manifest, pornit din lagărul uniţilor, şi proclamă necesitatea unei iniţiative particulare pentru întărirea Ortodoxiei.

Dacă e în adevăr vorba de mişcarea credincioşilor şi întărirea Bisericii noastre prin sprijinul acestora, iată o iniţiativă căreia ne alăturăm cu tot sufletul. Căci tocmai aci stă deosebirea între noi şi unii dintre înalţii demnitari ai Bisericii noastre, care ne acuză, dragă Doamne, nici mai mult, nici mai puţin, decât de „negativism".

Noi credem nu numai în îndreptăţirea canonică şi dogmatică a Bisericii noastre; credem, mai mult încă, în excelenţa, absolută şi relativă, a religiei ortodoxe. Dar nu putem să nu mărturisim că, în realizările ei de astăzi, Biserica românească e lipsită de vigoare şi de iniţiativă, tocmai pentru că, trăind sub oblăduirea statului, s-a lenevit, transformându-se într-o instituţie funcţionărească, deasupra cancelariilor episcopale fluturând adesea, ca o flamură, coada sfântului Birocraţius.

Nu ne îndoim de râvna deosebită a unora dintre membrii episcopatului românesc – chiar a acelora cu care nu stăm în legătură din cea mai bună prietenie; cum, de pildă, ar fi P. S. mitropolit Neculai al Sibiului. Avem însă certitudinea că drumurile pe cari a pornit zelul apostolic al acestor sprijinitori ai Bisericii sunt greşite.

Nu ne-am împăcat, anume, și nici nu ne vom împăca de acum înainte cu ideea că o Biserică trebuie să intre în recrudescență sau în criză, după cum are sau i se refuză sprijinul guvernului. Știm că în istoria lumii se cunosc cazuri în care misionarul creștin preceda, cu *Evanghelia* în mână, pe soldatul care venea să așeze în ținuturi sălbatice o stăpânire europeană. Nu e greu însă a înțelege raporturile inverse, în care jandarmul deschide drumul slujitorilor lui Hristos.

Opera misionară a Prea Sfințitului Neculai de la Sibiu? O vom aprecia mai mult decât o facem atunci când vom avea încredințarea că procentul de contribuție al inițiativei particulare e mai mare decât cel al statului; și când vom constata că preocuparea mitropoliei e mai mult îndreptată înspre poporul credincioșilor decât înspre problema: cum se mai poate obține ceva de la stat.

Până atunci, vom scoate înainte faptul că, în București, oameni care nu sunt episcopi au reușit să mobilizeze conștiința religioasă a mahalagiilor și să adune zeci de milioane pentru Biserici.

O liturghie românească

Cam în aceeași vreme în care, în Sfântul Sinod, un Prea Sfințit episcop cerea și pentru ortodocși îngăduința de a introduce orga în Biserică, mi-a fost dat să asist la o liturghie într-un sat moldovenesc. Oficia un preot în puterea vârstei; om de înfățișare mai degrabă aspră, cu o mândră încordare în mers și în felul cum își poartă capul, cu mișcări precise, dar ample și frumos rotunjite, organizate într-un ritm de impresionantă solemnitate nu printr-o dezaxare mistică, ci prin înalta conștiință a oficiului pe care îl îndeplinește. Un fel de amplificare dinlăuntru în afară a persoanei lui spirituale se împlinea sub ochii noștri.

Nu știu, dintre credincioșii cari stăteau înainte, câți își vor fi dat seama de mecanismul lăuntric după care s-a desfășurat această Sfântă Liturghie, de azi înainte, pentru mine, neștearsă. Urmărirea conștientă a unui oficiu divin cere o pregătire specială, constând într-o prelungită practică a spiritului critic. Ea este, deci, rară.

Voi mărturisi, totuși, în ce mă privește, că niciodată mai mult ca în acea Duminecă nu am avut emoționanta impresie a unei liturghii *românești*. Căci nu era nici raționalizarea seacă, orientată spre înțelegere, a unora din preoții noștri protestantizanți, nici visăria rusească, în care conturele verbului se șterg, pentru a construi „atmosfera". Nu. Înfricoșătoarea dramă mistică a transsubstanțiației se desfăcea maiestuos înaintea sufletelor noastre, clară și precisă, într-un minunat și cuceritor crescendo. Era în această sfântă slujbă și claritatea de conture a mângâietoarelor dealuri moldovenești, și ceva din adâncimea extatică, încremenită, a stepei noastre. Tibru și Oronte. Frumoasă echilibrare între Miazăzi și Răsărit, care constituie însăși plămada rasei noastre.

Să „modernizăm" liturghia noastră? Să introducem orga – sau, poate, în satele sărace... gramofonul – în Biserică? Pentru ce? Nu e slujba ortodoxă, aşa cum e indicată la tipic, impresionantă? Nu înlesneşte ea credinciosului legătura cu Dumnezeu? Prea Sfinţiţi Părinţi, cari osteniţi în grija de a aduce creştinii la Biserică, asistaţi o dată numai la slujba umilă de ţară, oficiată de preotul Neculai Procopie, din Ardeoani. O simplă experienţă, care e de natură a lămuri o mulţime de probleme.

Ardelenii în Biserică

Nu cu inima uşoară m-am hotărât să scriu cele ce urmează. Eu ştiu că situaţia ardelenilor în noul stat românesc nu e din cele mai privilegiate; şi îmi dau seama câte susceptibilităţi poate ridica o problemă delicată, mai ales când un sistem e vexaţiuni a impus, dincolo de Carpaţi, o bănuitoare neîncredere. Mai ştiu însă că o problemă, atunci când împrejurările o impun în adevăr, trebuie considerată de-a dreptul în faţă, faţă nici o teamă de nemulţumirile pe care le-ar ridica în subsidiar; şi mai ştiu, pe deasupra, că orice ni se poate imputa nouă celor de la „Cuvântul", afară de un singur lucru: regionalism în favoarea Bucureştilor. Trec, deci, la faptul care ne interesează, în convingerea că voi găsi între ardeleni cel puţin atâta obiectivitate şi bună-credinţă câtă dragoste înţelegătoare şi dezinteresată punem noi în judecarea lucrurilor româneşti.

Iată pricina: în preajma unei mari prefaceri în Biserica românească, prefacere care va veni neîntârziat, o dată cu sfârşirea regimului şi sistemului actual, elemente interesate la perpetuarea actualei stări de lucruri au iniţiat o mişcare de schimbări în trebile bisericeşti, care, sub aparenţa unor primeniri, să asigure mai departe dăinuirea complicităţii de interese, astăzi în funcţiune şi în putere. Schimbarea aceasta, deocamdată numai ocultă, a ieşit din faza intenţiunilor. Sunt plănuite unele „vacanţe" episcopale şi ocuparea lor cu prelaţi de origine ardeleană. Operaţia a răzbit pe alocurea şi în public; iar cine urmăreşte atent întâmplările ştie la ce mă refer.

Este un plan căruia întreagă conştiinţa morală şi religioasă a ţării trebuie să i se împotrivească. Întâi, pentru că e o lovitură politică. Înspăimântaţi de apropiata lor lichidare, liberalii încearcă să ocupe anumite puncte cruciale ale vieţii noastre cu partizani de-ai lor, care să nu poată fi dislocaţi totuşi de viitorul guvern. Ei îşi dau seama că regimul care va veni va fi forţat de înseşi necesităţile vieţii noastre de stat să facă apel la elementul ardelenesc în mai mare măsură decât s-a făcut până acum; ştim, deci, că dislocarea unui ardelean va fi o operaţie delicată; de aceea încearcă să asigure un fel de perpetuitate liberală în Biserică, prin pasarea în scaunele episcopale a unor partizani de origine ardeleană. Jocul este îndemânatec; dar tocmai de aceea ardelenii trebuie să i se refuze, dacă voiesc în adevăr să se sfârşească o dată cu actualul regim.

În al doilea rând, lovitura e religioasă. Dintre toate marile funcţiuni ale naţiei noastre, una singură a fost mai deschisă ardelenilor: Biserica. Patru prelaţi ardeleni au trecut munţii pentru a se aşeza în scaune episcopale dincoace. Nici unul de aci n-a intrat, în schimb, în viaţa bisericească de acolo.

Experienţa aceasta nu a reuşit. Sub oblăduirea ardelenilor, Biserica noastră dreptcredincioasă de Răsărit nu şi[-a] amplificat viaţa; dar şi-a schimbat caracterul. Legea de reorganizare, direct inspirată de *Statutul* lui Şaguna[1], conţinând o mulţime de elemente de organizare şi natură protestantă, duce repede la un fel de laicizare a Bisericii. Fiinţa ei dogmatică şi canonică se fărâmiţează văzând cu ochii, simţul liturgic dispare. O mentalitate „ţivilă", cu totul străină de valorificarea creştină a existenţei, năpădeşte în soboarele noastre. E caracteristic doară că, atunci când cel mai luminat şi cel mai teolog dintre prelaţii ardeleni, vlădica Neculai de la Sibiu, a ridicat în Sfântul Sinod chestiunea jurământului de la Alba-Iulia, argumentele P. S. sale nu au fost de ordin canonic şi dogmatic, ci de natură juridică şi politică.

O perfidie de politicieni balcanici a înlesnit ardelenilor accesul spre marile demnităţi ale ţării tocmai într-o ramură de activitate în care ei nu puteau da măsura calităţii lor. Căci, să nu ne înşelăm singuri: esenţa Ortodoxiei româneşti nu trebuie căutată în Ardeal; ci – cu oarecare corective necesare – mai degrabă în Basarabia. Şi asistăm astăzi la anemierea vieţii noastre religioase pentru că Bisericii nu i s-au dat şefii de care ar fi avut neapărată nevoie.

Şi dacă ar fi numai atât! Se întâmplă însă şi ceva mai grav: un fel de surprindere a adevăraţilor ortodocşi şi un fel de neîncredere faţă de năvala ardelenilor înspre episcopatul din Vechiul Regat şi Basarabia; un fel de surdă frământare împotriva unor oameni care nu au nici o vină, decât doar aceea că au acceptat transplantarea într-un alt mediu religios, pentru care le lipseşte conaturalitatea.

Asemenea stări de lucruri trebuie să înceteze. Oameni cu răspundere ai Ardealului şi ai vieţii religioase româneşti au datoria să intervină astăzi, când o nouă expropriere a arhiereilor şi arhimandriţilor din Vechiul Regat şi Basarabia se pune la cale, pentru beneficiul câtorva ardeleni plecaţi intereselor liberale.

Mari schimbări în Biserica noastră sunt, fără îndoială, necesare. Dar schimbările care să aservească, să închircească, să falsifice şi să învrăjbească, nu! Împotriva lor trebuie mobilizată toată conştiinţa religioasă şi politică a ţării.

Ortodoxia românească

„Apostolul", curierul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Bucureşti[1], care este, fără îndoială, cea mai bună foaie bisericească apărând la noi, aduce în unul din ultimele sale numere fragmente din cuvântarea P. S. Tit, vicarul acestei Arhiepiscopii, ţinută în congresul preoţesc[2] şi privind reforma învăţământului teologic în genere.

Celor care au fost ori s-au prefăcut surprinşi atunci când am înfăţişat pe acest arhiereu ca pe una din marile nădejdi trainice ale Bisericii noastre le recomandăm stăruitor lectura acestor fragmente: e cel mai reconfortant act de cugetare şi disciplină arhierească a anului ce se sfârşeşte.

Problema centrală a preocupărilor P. S. Tit este legătura dintre episcopat şi învăţământul teologic. Dar, accidental, sunt atacate, cu o suverană siguranţă şi cu un robust bun-simţ, o sumă de chestiuni adiacente, de hotărâtoare însemnătate pentru viaţa Bisericii noastre.

Mărturisesc că, pentru mine, lectura aceasta a constituit, prin semnificaţia mai adâncă a textului şi prin perspectivele pe care le deschide, un moment de reală bucurie. Este, în forma absolut originală a vorbirii, semnul indelebil că există o Ortodoxie românească. Ceva cam colţuroasă, pulsând puternic, refuzându-se formelor cizelate şi savante, vorbind de-a dreptul sufletelor, cu o putere de convingere originară, primitivă aproape în sănătatea ei deplină – cu mireasmă de busuioc şi de pământ reavăn; dar, în acelaşi timp, de o aspră preciziune dogmatică, făcând faţă cu o impresionantă siguranţă tuturor subtilităţilor teologice, mişcându-se suplu şi tăios printre toate piedicile pe care le pun astăzi gândirii noastre pravoslavnice tot felul de influenţe lăturalnice, in[illegible]te şi subversive.

A, desigur, cuvântarea aceasta este a unui îndrăzneţ ostaş al lui Hristos, care-şi ascute armele de luptă. Ideea Bisericii învăţătoare, care nu e absolut necesară fundării drepturilor de control episcopale asupra învăţământului teologic, e o hotărâtoare dovadă.

Nu e însă vorba aci de obiecţiuni. Ci de sublinierea faptului că Biserica noastră are în P. S. Tit un arhiereu cu care, în împrejurări favorabile, s-ar putea aşeza în istorie. Bucuria că ni se confirmă astăzi o prevedere mai veche nu adaugă nimic la tot binele care se poate spune despre această luminată faţă bisericească.

Aşteptăm numai să-i vedem întrebuinţarea.

Ortodoxie

Groaznica întâmplare de la Costeşti[1] ne-a pus – prin comentarii al căror obiect a fost – încă o dată în faţă înstrăinarea noastră desăvârşită de duhul pravoslaviei. Şi mai întristătoare decât toate a fost, fără îndoială, atitudinea prietenilor Bisericii. Pârjolul acesta dumnezeiesc le-a luat glasul: ce or să zică credincioşii! Vă închipuiţi... discreditul care cade asupra lui Dumnezeu prin faptul că tocmai cei care se adunaseră în Casa Lui au fost jertfele acestei grozăvii. Iar bucuria lor a fost fără margini, când au aflat că „*Evanghelia* nu a ars", iar mai acum un an se furase chiar la Costeşti salba de la icoana Sfintei Filofteia.

Bieții oameni erau salvați: aveau „explicația"! O minune de o parte, o pedeapsă cerească, de alta. Pentru niște credincioși cari se străduiau să găsească scuze lui Dumnezeu, pleașca era, în adevăr, grasă.

Închipuiți-vă însă că s-ar afla cineva care să lămurească pe acești advocați ai Absolutului că, de când e lumea și există cărți, s-a constatat că aceste cărți nu ard decât foarte greu; mai ales cum se găsea *Sfânta Evanghelie* de la Costești, strânsă între pardoseală și trupul preotului; și că afacerea cu salba Sfintei Filofteia nu ar fi decât poveste. Ei – ce s-ar întâmpla atunci? Ar rămâne Dumnezeu în vină sau în lipsă cu ceva față de noi? Și credința noastră ar avea prilej de clătire? La puțin s-ar mai reduce atunci viața și realitatea credinței!

Și, cu toate acestea, punctul de vedere al „credincioșilor" noștri de astăzi ăsta este! Și anume, cu două rădăcini. Prima, un fel de înțelegere negustorească a raporturilor dintre om și Dumnezeu. A doua, o necesitate, superficială prin natura ei, de a exprima în material conceptual și raționat manifestările lui Dumnezeu. Ambele tot așa de false și de străine faptului de credință și vieții religioase.

Raporturile negustorești, de *do ut des*[2], sunt, structural, de origine catolică. Ele se încadrează în tendința augustinică de a realiza Împărăția lui Dumnezeu pe pământ, tendință degenerată în protestantism până la credința proastă că respectarea universală a preceptelor *Evangheliei* și, prin aceasta, stârpirea durerii pe pământ sunt un ideal realizabil. Așa fiind, omul se roagă pentru ca Dumnezeu să-i dea în schimb o mai bună așezare a treburilor lui aci, pe pământ. Și cum orice „avantagiu" are ca corelativ o jertfă, bietul om e dispus și la jertfa aceasta; cu atât mai mult cu cât Dumnezeu e un bătrân generos, care vinde ieftin și bun. Există, astfel, chiar aci, în București, o statuie făcătoare de minuni a Sfântului Antonie din Padua, care face tot felul de afaceri – căsătorii, găsire de obiecte furate etc. –, în schimbul unei jertfe, care de cele mai multe ori ia forma plății în bani. Acum, de curând chiar, o biată femeie care-și împușcase – sau așa se zicea – amantul a fost achitată de justiția românească în schimbul unei plăți de 50 000 lei făcută către efigia Sfântului Anton din Padua.

Forme, precum vedeți, cu totul inferioare ale lașității și neputinței omenești, cari nu au, în fond, nimic comun cu viața religioasă. Și cărora Ortodoxia le opune concepția, amețitoare ca adâncime de înțeles, a Ierusalimului ceresc, pe de o parte, iar pe de alta, a permanenței și a necesității terapeutice a suferinței pe pământ. Nu insistăm. Dar, din aceste scurte indicațiuni, se vede că toată această atitudine ortodoxă – amplu comentariu metafizic la problema lui Iov – implică acceptarea durerii și neopunerea la rău.

Iar aci chestiunea se leagă cu cea de-a doua falsă rădăcină – protestantă, aceasta – a vieții religioase, și anume, cu necesitatea superficială de a explica și de a înțelege hotărârile și faptele lui Dumnezeu. Vrem să înțelegem pentru că ne închipuim că nu există decât un plan al realităților, cel al realităților raționale; în care om și Dumnezeu nu sunt decât existențe cantitativ deosebite; Dumnezeu fiind *mai* deștept, *mai* bun, *mai* puternic decât noi, dar lucrând după aceleași legi și norme după care ne conducem noi gestul și pașii.

Transpunerea în forme raţionale a existenţei a fost extinsă până dincolo de limitele veacului şi omul are pretenţia să impună legea lui de înţelegere Absolutului, încadrându-l în cele patru principii fundamentale ale logicei. Jalnică betegeală de minte protestantă, căreia lipsa noastră de control şi de disciplină ne îndeamnă să-i cădem victimă.

Şi, cu toate acestea, învăţătura Ortodoxiei este şi aci clară: „Neînţelese sunt căile Tale!". Adică, arătările lui Dumnezeu nu cad sub puterea noastră de înţelegere. Nimic din cele ce sunt ale Lui dintr-ale Lui *nu se explică*, ci pur şi simplu *se acceptă*.

O calmă, umilă şi senină acceptare a tuturor hotărârilor lui Dumnezeu, asta este îndatorirea noastră dintâi şi din urmă de creştini. Şi asta am fi aşteptat, poate, să ni se spună, într-o formă potrivită, în pastoralele duhovniceşti, cari nu puteau lipsi din această dureroasă împrejurare.

Minunea *Evangheliei* nearse? Pedeapsă pentru salba furată a Sfintei Filofteia? Cel mult abrutizante superstiţii, de cari Ortodoxia nu poate avea nevoie. Căci nenorocirea a fost; dar ea nu poate fi decât scară pe care un Dumnezeu îndurător ne-o întinde, pentru păcatele noastre, spre Ierusalimul ceresc.

Misiunea pravoslavnică a Bisericii

La Costeşti – în regiunea legendară românească poreclită „pe Argeş în jos" – Iov s-a înmulţit. În fiecare casă, un Iov. Deşi furii n-au pătruns în tarla dreptului ca să-i tâlhărească turmele şi nu i-au mânat cirezile de vite peste fruntarii, nici nu i-au risipit hergheliile de cai, nici păcurarii, ciobanii şi slujnicarii nu i-au măcelărit. Dar copiii satului au ars pe rug. În fietece casă, plângere, în fietece inimă părintească, săpate ca cicatrici, câteva mici morminte. Lui Iov i-au ars copiii.

Şi astăzi, în Biserica satului se va sluji parastasul întru pomenirea mucenicilor din Săptămâna Patimilor. Până acum, tragedia de la Costeşti a stârnit valuri de superstiţie. Comentarii de laică înduioşare sau condoleanţe de tristă contradicţie cu spiritul Bisericii. Este, de aceea, de datoria Bisericii să desluşească astăzi tragedia în spiritul ei. Să mângâie pe îndureraţi cu adevărul ei etern.

N-a fost fatală – am mai scris-o – tragedia. Putea fi evitată. Dar nici nu s-a iscat ca pedeapsă pentru salba furată. Concepţia aceasta negustorească trebuie dezrădăcinată. Dumnezeu a încercat tăria oamenilor. Aşa precum a fost încercat şi dreptul Iov. Avuţiile lui s-au risipit în vânt, ca nisipul deşertului, copiii i-au murit, de bube i s-a acoperit trupul. Şi Iov n-a cârtit. „Domnul a dat, Domnul a luat"[1]. Nu încape împotrivire în faţa vrerii de sus. Există o lege a compensaţiei, care spânzură peste capetele oamenilor, mai presus de judecata lor imperfectă, de înţelegerea lor meschină. Nu numai bucuria trebuie primită cu inima voioasă şi tare, ci şi durerea. Puterea Ortodoxiei o constituie mângâierea pe care o

dăruie inimei îndurerate şi lumina, cugetului întunecat. Tragediile omeneşti nu se comentează, nu se desluşesc prin intermediul raţionamentelor. În faţa lor te resemnezi.

De aceea parastasul de astăzi trebuie să însemne pentru supravieţuitorii incendiului o predică a resemnării, iar pentru Biserică, un prilej de a-şi dovedi pravoslavnica ei misiune.

Pentru o teologie cu „nespecialişti"

Ceea ce caracterizează teologia rumânească de azi – şi mă gândesc, anume, la teologia oficială – este, între altele, incapacitatea ei de a gândi şi expune problemele teologice în termeni actuali. Am spus-o şi altă dată, şi nu preget a o repeta acum, aci, în pragul acestei publicaţii, a cărei cea dintâi menire este să pună *o ordine vie* în câmpul gândirii şi vieţii noastre teologice.

Evident, dacă vreau să nu par nedrept, ar trebui să recunosc că situaţia gândirii noastre religioase nu este izolată. Sforţările aşa de pline de temperament ca şi de talent literar, ale neoscolasticii franceze de azi, sunt doară un *pendant* categoric – desigur, mai disciplinat, mai precis, mai „cu ştiinţă de carte", dar, totuşi, *pendant* – la inactualitatea gândirii noastre.

Dacă însă incapacitatea aceasta a catolicismului s-ar putea să aibă, între altele, şi pricini mai profunde – cum, de pildă, poate, ar fi inactualitatea în genere a catolicismului faţă de noua structură istorică înspre care lumea se îndreaptă precipitat astăzi – apoi deficienţa de care vorbeam a teologiei rumâneşti nu are decât cauze locale. Şi *de aceea* cred că e nevoie să stărui asupra ei.

Pentru o mentalitate pozitivistă pe care – slavă Domnului! – o lichidăm, în sfârşit, în zilele noastre, chestiunea s-ar putea să pară ridiculă. Eu însumi, care nu sunt chiar aşa de bătrân, am asistat în vremurile studenţiei mele la lecţiile unui mare profesor[1], de la care – o voi mărturisi oricând – am învăţat enorm de mult şi care, totuşi, petrecea de minune pe seama discuţiilor „greceşti" din Bizanţul de altădată, discuţii teologice, cari împărţeau curtea, Biserica şi cetatea în tabere vrăjmaşe. Petrecerii marelui meu profesor eu opuneam însă atunci, în intimitatea mea, o întrebare încăpăţânată: veselia aceasta, pe care ne-o îngăduim noi faţă de acest „biet Bizanţ" îşi are izvoarele într-o mai mare înţelepciune, sau într-o mai mare sărăcie a noastră? Dar, dacă acum douăzeci şi cinci de ani, răspunsurile puteau fi mai multe, astăzi, la o asemenea întrebare nu avem decât un singur răspuns.

Astăzi noi ştim, anume, fără nici un fel de controversă posibilă, că, în ciuda tuturor exagerărilor, pasiunea pusă în dezbaterile teologice îşi avea obârşia în *participarea efectivă a societăţii bizantine la o viaţă religioasă care îşi cerea lămurirea teoretică.*

O asemenea nevoie de lămurire simte şi societatea rumânească de azi. Iar dacă discuţiile nu sunt mai vii şi mai rodnice, apoi asta se datoreşte în primul rând faptului că preocupările noastre religioase nu şi-au găsit încă instrumentul lor de vehiculare, limbajul potrivit zilei de astăzi. De ce? Am să o spun, fie şi numai ca o părere a mea.

Renaşterea religioasă de după război nu a fost numai o renaştere religioasă. Ea era pretutindeni semnul unei prefaceri totale a omului, răscolit până în adâncurile lui. Ceva mai mult: acolo unde forma de viaţă religioasă nu era în conformitate cu geniul poporului, renaşterea aceasta s-a fixat în forme sterpe (mişcarea lui Maritain, în Franţa) sau s-a închircit repede sub lovituri (catolicismul, în Germania); acolo unde nu era în conformitate cu spiritul vremii, ea a fost sau este pe punctul de a fi părăsită, în beneficiul unui alt absolut, ca, de pildă, cel al raţiunii (protestantismul, în Germania totalitară).

La noi însă, printr-o coincidenţă fericită, mişcarea religioasă, păstrându-se în cadrele Ortodoxiei, răspundea şi geniului naţiei, şi spiritului vremii. Aşa încât, ea nu a întârziat să câştige şi în întindere, şi în adâncime. Cum însă mişcarea aceasta nu pornea de undeva de sus, din ierarhia vieţii religioase constituite, după un plan mai dinainte hotărât, ci era numai urmarea firească a unei spiritualităţi mai vii şi mai bogate, luată în întregul ei, ea s-a făcut mai mult şi mai repede simţită în lumea Bisericii de jos, a „popilor proşti" şi a credincioşilor „simpli", sau în lumea intelectualilor, în care cercetările teologice erau mai grabă un punct de ajungere decât o „specialitate". Şi chiar dacă, în ultima vreme, această mişcare a izbutit să pătrundă şi în lumea arhiereilor prin unele fericite primeniri, ea este departe de a atinge, altfel decât întâmplător şi periferic, facultăţile noastre de teologie, deţinătoarele oficiale ale dumnezeieştii ştiinţe. Astfel încât, deşi viaţa religioasă a naţiei, atâta cât porneşte din inimile credincioşilor şi cât stă în mâinile preoţilor („popii proşti", cari trăiesc în contact zilnic cu credincioşii lor), este mult mai vie şi mai bogată; gândirea religioasă formulată, mai exact, literatura teologică rămâne încă uscată, goală de sens şi de actualitate, ea pornind deocamdată aproape exclusiv din lumea facultăţilor de teologie, ale căror contacte cu viaţa de iubire a obştei Bisericii sunt aşa de incidentale.

Asta este însă pentru mine o gravă îngrijorare; căci, atâta vreme cât teologia rumânească nu va izbuti încă să se formuleze într-un limbaj mai actual, care să facă să circule valorile vieţii religioase, singurele cari ar fi în măsură să dea culturii noastre adâncimi şi valoare universală, noi vom fi condamnaţi să pendulăm între arta „cultă", făcută după reţete de împrumut, şi arta populară, desigur, autentică, dar incapabilă să depăşească folclorul.

Soluţia? Una singură: să se restaureze în drepturile şi în cinstea lui vechiul învăţământ enciclopedic, cu vechea şi vecinic valabila ierarhie a ştiinţelor, în care studiul teologiei venea „la urmă", adică *după* ce studiosul îşi însuşise în chip activ toate metodele de a lua contact ştiinţific cu viaţa.

Iar dacă asta e din ce în ce mai greu, să se îngăduie nespecialiştilor, cari, întâmplător, vor fi făcut această operaţie pe seama lor, putinţa de „a se amesteca în teologie".

Teologii vor avea, desigur, datoria să controleze îndeaproape un asemenea amestec. Lor însă va trebui să li se refuze dreptul de a izgoni din capul locului pe aceşti „nespecialişti" din grădina teologiei.

Căci „nespecialiştii" ar putea să aducă – în anumite condiţiuni – o prospeţime şi o noutate de formulare, pornite din trăirea directă a valorilor religioase, de cari teologia de şcoală este, prin însăşi natura ei actuală, categoric incapabilă.

Vreau să nădăjduiesc că „Predania" va face această încercare.

Limitele criticei teologice

Cineva îmi atrage atenţia asupra caracterului cu mult prea critic al „Predaniei", vădit, între altele, şi prin aceea că toate articolele noastre de până acum au ca punct de plecare un punct de vedere pe care îl combatem, o părere pe care încercăm a o răsturna. Observaţia nu e lipsită de dreptate; dar mă întreb ce sens are ea. Şi pentru că s-ar putea să aibă mai multe sensuri, între cari unele pe cari nu le-am accepta în nici un caz, e bine să facem aci precizările necesare.

1) Există o critică teologică ale cărei rădăcini sunt în spiritul critic. Această critică nu are ce căuta în „Predania". Pentru că nu are nimic de-a face cu creştinismul, pentru că e chiar negaţia creştinismului. Cine nu înţelege această afirmaţie, simplă dar nu mai puţin fundamentală, e cu totul străin de duhul Ortodoxiei. Şi iată de ce:

A critica înseamnează a judeca. A judeca însă înseamnează a măsura, a compara cu o lege şi a stabili coincidenţe şi abateri. Judecătorul este, ca atare, instrumentul de măsură al unei ordini obiective, existând în ea însăşi.

Se întâmplă însă că, uneori, această ordine obiectivă, în numele căreia se exercită judecata, se numeşte RAŢIUNE (adică, chiar aşa scrisă, cu litere mari!). E cazul criticei din acel moment istoric al omenirii, care se numeşte epoca spiritului critic.

Două sunt, mai ales, motivele pentru care această critică trebuie respinsă.

În primul rând, a considera această *raţiune* ca o ordine obiectivă nu e neîndreptăţit – poate! – dar, în schimb, nu e nici suficient. Pentru ca o ordine obiectivă să poată fi luată drept unitate de măsură, e neapărat nevoie ca ea să fie *normală*, să nu introducă, cu alte cuvinte, un element de dezechilibru în existenţă. Ordinea raţională nu e însă o ordine normală, nici în înţelesul teologic – ca una ce îşi are izvorul în păcatul originar – nici în înţelesul metafizic. Procesul de cunoaştere nu e posibil decât prin introducerea forţată în existenţă a unui centru de raportare – subiectul de cunoaştere – altul decât Dumnezeu; centru de raportare care, printr-o dinamică specială, nu întârziază a deveni *centru de polarizare*; de o intensitate uneori atât de ridicată, încât se substituie lui Dumnezeu însuşi. Nu e nevoie să stăruim aci asupra caracterului aberativ al acestui proces – fatal, totuşi, la orice om care a căzut în păcatul cunoştinţei binelui şi

răului – care, în orice caz, nu ajunge la o poziție consistentă, atâta vreme cât omul nu se poate considera ca termen ultim al existenței. E suficient să stabilim, subliniind numai, că așezarea omului – prin apariția procesului de cunoaștere – în centrul existenței schimbă liniile de forță în ordinea creațiunii, pentru ca să înțelegem că ordinea aceasta rațională, oricât ar fi ea de obiectivă – că doar și... holera-i obiectivă, are o existență a ei! – nu e, pentru aceasta, și firească; și, ca atare, nu poate fi luată drept unitate de măsură în exercitarea unei judecăți.

În al doilea rând: rațiunea nu este numai unitate de măsură, ordine obiectivă; ea este în același timp și instrument de judecată; e și judecător, și lege. Din această dublă calitate rezultă o tendință de a nu limita în nici un fel operația judecății, de a nu o mai opri în fața a nimănui și a nimic, de a se judeca – în frenezia aceasta a judecării –, de a se dizolva pe sine însăși, dizolvând în același timp „ordinea obiectivă" care stă la baza oricărei judecăți. Că spiritul critic sfârșește în nihilism, asta o știe în genere toată lumea. Noi am explicat numai, aci, în câteva cuvinte, de ce nihilismul e termenul ultim al spiritului critic.

Cu aceasta însă e clar pentru ce Biserica noastră dreptcredincioasă nu poate accepta critica din spiritul critic. Și pentru ce, deci, nu o acceptă – și cu atât mai puțin o practică – nici „Predania".

2) Dar mai există un fel de critică teologică. Există o critică, anume socotește că ordinea obiectivă, la care orice judecată trebuie să raporteze faptele, este ordinea creației lui Dumnezeu. Iar în ceea ce privește viața religioasă in genere, că tot ceea ce e adevărat și firesc stă închis – *cu tot ceea ce a fost și cu tot ceea ce e posibil să fie în viitor* – în învățătura Bisericii. A face critică înseamnă, desigur, și în acest caz a judeca; dar *nu a face o judecată, ci a ține scaun de judecată*; nu a da drumul rațiunii *tale*, pentru a spune ea dacă e bine sau e rău ceea ce se întâmplă; ci a compara ceea ce se întâmplă cu ordinea firească și obiectivă a cum trebuie să se întâmple lucrurile, ordine care, neavând nimic subiectiv în ea, ci fiind o dată pentru totdeauna hotărâtă de voia lui Dumnezeu și neputând fi ruptă decât de minunile lui Dumnezeu, este un îndreptar sigur pentru judecata noastră.

A face critică, în acest sens, în singurul sens acceptabil în Ortodoxie, înseamnă, deci, a constata pur și simplu abaterile de la desfășurarea firească a lucrurilor teologice, așa cum această desfășurare este mai întâi formulată și mai apoi, legiuită (dacă e nevoie) în învățătura Bisericii.

De unde urmează:

a) că orice mădular al Bisericii, întru atâta întru cât participă efectiv la viața Bisericii, o trăiește în chip conștient, are și dreptul de a face critică – pentru că este calificat pentru prin chiar calitatea lui de membru al Bisericii – și datoria de a face critică pentru că, în această calitate a lui de membru al Bisericii, el e solidar răspunzător sau, dacă vreți, solidar suferitor, în toate stricăciunile care apar în sânul comunității, amenințând echilibrul acesteia;

b) că niciodată o critică, exercitată în asemenea condițiuni, nu poate fi excesivă, cum credea preopinentul nostru, amintit la începutul acestor rânduri; căci

critica nefiind decât constatarea unor abateri, ea nu se poate exercita decât dacă abateri sunt. Aţi văzut d-voastră vreodată o poliţie – care să nu fie făcută de agenţi provocatori, ci să fie poliţia unui stat sănătos – care să intervină fără nici un motiv, fără să se fi ivit abateri? Nu! Critica nu se poate manifesta, normal, decât prea puţin – atunci când abaterile sunt atât de multe, încât nu pridideşte să le stabilească pe toate; prea mult însă, niciodată.

Evident, critica cealaltă, a spiritului critic, nu numai că poate fi excesivă, dar, fatal, trebuie să ajungă la dezmăţ. Căci judecând lucrurile după măsuri cari nu sunt ale lor, ci ale tale, nu e decât firesc să le găsiţi în vină. Dacă îl judeci aşa, şi Dumnezeu poate ajunge a fi vinovat!

Sigur, critica excesivă nu e bună; ea nu e însă rea pentru că e excesivă – ci este excesivă pentru că e rea; rea, prin natura ei. Cum noi, aci, la „Predania" nu avem însă nimic de-a face cu asemenea critică,

putem să ne vedem, liniştiţi, de treabă.

V

Biserica

1. IERARHIA BISERICEASCĂ

A. Laicii

Cultura academică și teologia

De ce sunt lipsite, în primul rând, Biserica și Ortodoxia noastră? De intelectualitate! E probabil și acesta un mijloc de a câștiga împărăția cerurilor. Nu s-ar putea însă recurge și la alte metode?

Suntem rușinați că trebuie să constatăm cât de goală de orice sens e, pentru marea generalitate a teologilor noștri, știința aceasta dumnezeiască. Dogme, canoane, așezări, toate sunt literă moartă, pe care cel mult trebuie să o respectăm, dar pe care am încetat demult a o înțelege.

Și totuși, problema e de cea mai mare însemnătate; căci, dacă, în adevăr, Ortodoxia se închircește în formalism, nu e, în nici un fel, pentru că acest formalism îi e congenital; ci pentru că, prin însăși natura ei, cadru de cea mai subtilă și puternică spiritualitate, ea e condiționată de existența unei bogate vieți intelectuale.

În Biserica noastră însă această viață nu mai există. Probabil din pricina decăderii monahismului. Dar și din pricina structurii actuale a culturii noastre. De origine străină în problematica, izvoarele și soluțiile ei, desprinsă cu totul de substratul etic, cultura academică nu și-a putut îngloba și teologia, pentru simplul motiv că... în Apus nu există teologie ortodoxă. Fapt paradoxal numai în aparență; căci, în realitate, el e confirmat de adevărul incontestabil că, între teologii noștri, cei mai de seamă sunt... protestantizanții. Ei singuri și-au apropiat

instrumentele moderne de cultură, pentru că ei singuri le puteau găsi gata-făcute.

Adevărata Ortodoxie va trebui abia de aci înainte să făurească asemenea unelte. Biserica o doreşte. Dar, înţelegând câtă mină, câtă rugină şi câtă rutină s-a îngrămădit între preoţi, crede că adevărata doctrină vie şi actuală va veni prin sforţarea credincioşilor laici. Asemenea sforţări există şi rodnicia lor stă mai presus de îndoială.

Iată însă că o foaie bisericească de pe la Oradea Mare, unde nu ştiam că s-a retras cea mai pură Ortodoxie, pune pe aceşti laici „lipsiţi de călăuza unei pregătiri teologice cât de sumare" la carantină.

Ilustre teolog absolut, ne poţi spune ce a ajuns Ortodoxia cât a stat în mâinile d-voastre sigure?

Ofensiva religioasă a laicilor

Un cunoscut, om harnic şi de inimă, îmi vorbea de activitatea de educare religioasă, care se desfăşoară de o bucată de vreme în Bucureşti, mai ales pe la mahala, printre lucrătorii de fabrici. La căile ferate, la tramvaie, la at[illegible] comunale, printre măturători, pretutindeni, conferenţiari şi predicatori duc cuvântul *Evangheliei* în bezna sufletească a oamenilor îndobitociţi de necazuri şi de trai rău, mai mult decât de o perversitate înnăscută în care, de altfel, nici nu prea pot crede.

Se pare că rezultatele sunt surprinzătoare. Ceaţa ascultătorilor, mai ales acolo unde „direcţia" atelierului respectiv nu intervine şi unde propovăduitorii sunt lăsaţi la propriile lor mijloace de acţiune directă şi omenească, [des]creşte în fiecare zi. Se pot stabili deja anumite efecte îmbucurătoare. În sumbrele dormitoare ale măturătorilor primăriei, unde se încrucişau înjurăturile, astăzi ard candele la icoana Prea Curatei, iar seara, înainte de culcare, corul obijduiţilor îşi pregăteşte liniştea nopţii printr-o rugăciune cântată. În alt loc, alţii îşi iau hotărârea de a se lăsa de băutură. Şi nu e tot.

Activitatea aceasta, destul de întinsă astăzi, are tendinţa să se lărgească încă. În marea majoritate a cazurilor însă, ea e purtată de laici. Desigur, nu e rău. Laicul care poartă cuvintele lui Hristos se apropie mai uşor de inima omului. El nu stă sub bănuiala unei meserii pe care ar îndeplini-o şi, ca atare, e crezut – ca unul ce nu lucrează din vreun interes personal mărunt.

Dar nu e nici bine. Căci preoţii ar trebui mai de-aproape întovărăşiţi în această acţiune. Au fost unii; s-au descurajat. De ce? Cum se face că se descurajează preoţii acolo unde laicii persistă şi reuşesc?

Probabil pentru că nu ne adresăm mai ales tinerilor: şi nici pe aceştia nu-i încadrăm într-o disciplină mai aspră. Şi atunci, iată-i călcând drumurile vechi ale rutinei şi, adesea, ale superstiţiei. Căci se întâmplă încă în Bucureşti lucruri

pe cari le-ai crede în domeniul poveştilor. V-aţi închipui că preoţii dezleagă încă de „făcătură"? Sau că intervin între oameni – cu acatiste – în relaţiile de dragoste? Ştiam până acum că „ibovnicul" se aduce înapoi prin farmece, călare pe prăjină. Am aflat ieri că el ar putea fi, eventual, „rechemat" prin 40 de slujbe în biserică. Aşa a făgăduit cel puţin un preot – şi probabil a încasat şi taxele respective. În Bucureşti, la 1927!

Să ne mai mirăm că ofensiva religioasă stă pe umerii laicilor? Nu. Dar nu putem să nu o regretăm – pentru unii preoţi.

Tot despre Biserica luptătoare

După „Universul", „Telegraful român" de la Sibiu ţine să anunţe publicul că ziarul nostru a fost citat la Consiliul de Război, pentru a da lămuriri în chestiunea unor articole prin cari Biserica ar fi fost insultată în persoana capului ei spiritual.

Cetitorii îşi vor închipui cu uşurinţă că e vorba de articole lămuritoare pe cari „Cuvântul" le-a publicat în jurul problemei patriarhului-regent. O confirmăm. Nu am crezut, totuşi, că era necesar să informăm publicul asupra acestui fapt divers, pentru că, în definitiv, nu e deloc interesant pentru cetitor să fie pus la curent cu vicisitudinile sub cari un gazetar îşi exercită meseria.

Pe de altă parte, cazul era lipsit de interes şi din alt motiv. De la primele cercetări, justiţia militară a stabilit că articolele incriminate nu întruneau elementele delictuoase propuse de către delator. Aşa că afacerea a trebuit să fie clasată.

Personal, mai aveam un motiv de a trece uşor peste acest incident; îmi era penibil să spun în public că, faţă de „atacurile" mele împotriva Bisericii, nu s-a găsit decât un singur om care să reacţioneze: preotul Moşoaia.

Noi personalităţi nu prea facem; ar trebui să fie prea însemnat omul şi să joace un prea mare rol în aşezarea noastră publică. Important e să lămureşti o chestiune. Dacă din această lămurire un om este ridicat sau coborât, asta e absolut secundar.

Iată amănunte pe cari „Universul", mai avizat, le cunoştea. De aceea, nici nu a stăruit asupra cazului. A dat pur şi simplu o informaţie şi a trecut la ordinea zilei. „Telegraful român" însă stăruie şi comentează. „Telegraful român" se bucură că, în sfârşit, un blestemat ca mine, insultător al sfintei noastre Biserici şi al neprihăniţilor ei slujitori, e chemat să dea socoteală de faptele sale şi să-şi ia – Doamne fereşte! – pedeapsa cuvenită.

Noi nu uităm că „Telegraful român" nu apare de azi, de ieri, şi că, pe vremea când cea mai însemnată problemă nu era cum Sibiul să înghită Blajul – sau viceversa – foaia aceasta a făcut mari servicii şi Bisericii, şi românismului. Respectuoşi, deci, pe acest trecut, vom lua-o mai domol.

Ce se ridică împotriva noastră ca o vină? Că insultăm Biserica. Astea sunt generalități. Mai precis, că despicăm stări și scuturăm oameni cari, după noi, nu promovează viața Bisericii noastre. Asta așa e. Dar, să ne înțelegem. De când apare „Cuvântul", importanța pe care am acordat-o problemelor bisericești și religioase nu a avut ca substrat o dorință de scandal. Ca insultători ai Bisericii am fost pecetluiți și Crainic, și eu, e adevărat; dar nu e om de bună credință care să ia în serios asemenea acuzații. Insultători, elemente de scandal și profitori ai tulburărilor din Biserică sunt, desigur, în țară. Dar nu în lagărul nostru, ci oploșiți, din nenorocire, pe lângă înalte fețe bisericești. (Vrea cineva preciziuni?) „Cuvântul" a apreciat fapte, nu oameni; și cine este cel care poate tăgădui că în paginile noastre nu au apărut – și încă destul de des – vorbe de respectuoasă și caldă apreciere pentru faptele de laudă ale chiriarhilor și preoților noștri?

Că, alteori, aprecierea a fost defavorabilă, și asta e adevărat; dar ce puteam noi face, când înseși faptele strigă la cer? „Telegraful român", știm, are două pricini de supărare împotriva noastră: ce credem noi despre raporturile dintre Sibiu și Blaj și ce credem noi despre Stockholm[1] și Lausanne[2]. Ne pare rău, dar nu e nimic de făcut. Să ni se dovedească întâi că nu avem dreptate. Și pe urmă vom vedea dacă răutățile și insultele ne impresionează.

Dar mai e o chestiune: cea principală. De ce ne amestecăm noi, laicii, în trebur ile acestea? Din dorința de a face scandal sau de a ne da importanță? Probabil că nu. Pricina e alta și ne-o lămurește totuși „Telegraful român"; fără să vrea. Vorbind despre „procesul" nostru și despre problema patriarhului-regent, spune că nu va discuta problema în sine. Ei, vezi, părinte redactor, asta e! Nu vei discuta problema în sine! Vasăzică, presa militantă și științifică a P. S. mitropolit Neculai, unul din așa de rarii teologi ai Bisericii noastre, refuză să discute problema în sine. Și la fel fac ceilalți înalți chiriarhi: ignorează în anumite împrejurări anumite chestiuni. Problema există, ea e de cea mai mare însemnătate pentru ființa și așezarea Bisericii. Dar nu se vorbește de ea: *todschweigen*[3]!

Iată de ce suntem siliți noi, laicii, să intervenim în trebile bisericești: noi nu facem politică în Biserică. Cazul e precis; d-le confrate de la „Telegraful român", ai prilejul să răspunzi clar: avem dreptul să o spunem, sau nu? Dar, dacă o spunem, evident, insultăm Biserica. Ei, nu! Astea sunt acuzații cari nu impresionează. Deci nu ne vom intimida. Și nu vom înceta decât când, prin ridicarea adevăratei Biserici luptătoare, scrisul nostru va deveni de prisos.

Ah! femeile[1]... ortodoxe

Duminica Ortodoxiei a fost sărbătorită alaltăieri de către Societatea Ortodoxă a Femeilor Române. S-a sfințit chiar drapelul pe care, de aci înainte, îl va purta în cortegii, la festivități, d-na Alexandrina Cantacuzino, vajnica prezidentă

(parcă o văd!). Nu a lipsit, evident, dintre cei prezenţi şi nici dintre vorbitori, d-l Popescu (Tudor) Dominantu.

Dar asistenţa era interesantă şi din alt punct de vedere decât cel al amuzantului.

Căci erau de faţă, în fruntea tuturor, cum, de altfel, se şi cuvenea, Î. P. S. Miron, membru al Consiliului de Regenţă, şi dr. C. Angelescu, ministru al Instrucţiunii Publice. Aşa relatează ziarele.

Eu cred însă că fals relatează ziarele când afirmă că au asistat regentul şi ministrul Instrucţiei. Căci, să vedeţi ce s-a întâmplat. Paralel cu desfăşurarea sfinţirii praporelor d-nei Alexandrina Cantacuzino, au circulat, pentru adunare de iscălituri, două manifeste ale Societăţii Ortodoxe: unul împotriva regretabilului manifest al uniţilor – despre care am amintit altă dată –, altul împotriva legii regimului general al cultelor.

Acuma, nu încape îndoială, ţinerea trează a conştiinţei ortodoxe intră în cadrul de preocupări şi de competenţe al femeilor române. Dar amestecul acesta în legea cultelor minoritare parcă tot aduce – dacă nu a politică, cel puţin a intransigenţă ortodoxă.

[...[2]] d-l dr. Angelescu, care, probabil, se va fi dus acolo în calitatea sa de *persoană particulară* (a cărui Ortodoxie e cunoscută), şi nu *ca ministru*, în numele guvernului.

Căci, dacă era vorba de un ministru şi de un guvern, nu d-l dr. Angelescu, ci d-l Lapedatu trebuia să fie de faţă. D-l doctor, care cunoaşte separaţia de atribuţiuni şi care nu încalcă niciodată domeniul altora, va fi bucuros, d-sa cel dintâi, de această punere la punct.

De vină, în această nepreciziune, este însă Societatea Ortodoxă a Femeilor Române. Ale cărei merite în anumite direcţiuni nu le contestă nimeni (dacă nu ar fi, de pildă, decât excelentele şcoale de fete pe cari le-a organizat şi le întreţine). Dar care depăşeşte în prea multe direcţii cadrul activităţii în care munca acestor doamne ar fi adevărat rodnică. Pentru că, din nefericire, se face la această societate, de o bucată de vreme, prea multă politică – chiar dacă nu de partid – şi prea puţină Ortodoxie. Eu nu voi avea răutatea să stigmatizez această mişcare, prezentând-o ca un divertisment *faute de mieux*[3] al unor doamne, cari nu mai sunt nici tinere, nici frumoase; ar fi o nedreptate şi o necuviinţă. Mă întreb însă câte dintre doamnele cuprinse de nobila râvnă a Ortodoxiei o practică în adevăr, mergând la Biserică şi împărtăşindu-se. Nu fac un denunţ şi nu acuz. Dar formulez, pentru distinsele noastre ortodoxe, un caz de conştiinţă. Şi le rog să reflecteze dacă nu ar fi mai rodnic a merge la Biserică, decât a se ocupa de legea cultelor sau de concordat, toate, lucruri grave, pe care onoratele doamne nu le pricep.

De la pregătirile preliminarii la discutarea principiilor

Interesul mereu crescând pe care opinia publică îl acordă problemelor religioase este, de bună seamă, datorit în mare parte şi presei zilnice. Înainte vreme, Biserica intra în cercul de preocupări al cotidianelor numai cu prilejul unor răsunătoare scandaluri, care puteau fi exploatate de partidele politice. Marile centre de polarizare a interesului public pentru treburile bisericeşti rămân, pentru vremea dinainte de război, afacerea Ghenadie şi afacerea episcopului Gherasim Safirin. Felul cum ele au fost rezolvate – adică cu sacrificarea acestor prelaţi şi a intereselor Bisericii – dovedeşte calitatea preocupărilor religioase ale vieţii publice în această perioadă. După război lucrurile s-au schimbat. Ziarele, revistele de cultură generală, universitatea laică însăşi au adoptat altă atitudine şi altă orientare. Ea mergea, pe de o parte, mai adânc înspre rădăcinile metafizice ale problematicii religioase, iar pe de alta, se preocupa de chestiunile concrete şi cotidiene ale Bisericii, din care se construieşte, de altfel, profilul acestei instituţiuni.

Mai ales a fost grea – şi este încă – misiunea presei zilnice în această ope[rație]. Căci, pe când latura metafizic-dogmatică a acestei chestiuni se impunea spiritului public aproape de la sine, graţie incontestabilei renaşteri a interesului religios şi, deci, a conjuncturii favorabile, cucerirea interesului public pentru concretul bisericesc, care în primul rând cade în sarcina presei cotidiene, este o operaţie cu mult mai delicată şi mult mai dificilă, dată fiind golirea de sens a instituţiilor noastre ecleziastice, realizată mai ales prin pozitivismul – aşa de vrăjmaş simbolicei – al veacului trecut.

Şi, cu toate acestea, presa zilnică a învins. E un rar exemplu de penetraţiune spirituală, exercitată prin ziare. Atraşi la început mai ales de îndemânări dialectice şi de satisfacţiuni strict logice, cetitorii au început să descopere încet-încet fondul de adevăr vecinic care se ascunde sub aceste probleme formale, cărora demult li se pierduse[ră] înţelesurile.

Dar, cu aceasta, prima etapă în încercarea de reînnoire a interesului public pentru viaţa religioasă a trecut. Toate pregătirile preliminarii sunt făcute. Trebuie să se păşească la discutarea principiilor. Persoanele nu mai prezintă interes. Ci numai marile adevăruri. Şi, în această nouă încercare, presa zilnică nu poate lipsi.

Iată de ce „Cuvântul" anunţă astăzi, aci, apariţia unui supliment duminical, care se va numi „Cuvântul ortodox"[1].

O pildă

Balul aviației, care a avut loc sâmbătă și la care au fost de față Principele regent Neculai și Domnița Ileana, a fost lipsit, totuși, de prezența Principesei-Mamă Elena, care este patroana zburătorilor noștri.

În același fel, duminică după-masă Principesa-Mamă a lipsit de la un ceai – tot „dansant" – pe care Așezămintele sale de binefacere îl organizează la Maison des Français.

Într-un caz și în altul motivul neparticipării a fost același, surprinzător și emoționant: suntem în Postul Paștelor și Alteța sa nu poate lua parte la reuniuni unde se dansează.

Cunoaștem mai demult această minunată trăsătură, care innobilează sufletul principesei noastre: o caldă credință ortodoxă, practicată în chip statornic și disciplinat, cu înțelegere și observare strictă a tuturor indicațiilor Bisericii. Și ne dădeam seama că în această practică severă se ascundea adâncimea spiritului, care, singură, îngăduie unui așa luminat [suflet] supunerea necondiționată la disciplina Bisericii în întregul ei.

Principesa Elena, pe care zguduitoare dureri au legat-o indisolubil de sufletul țării acesteia, cu legături cari, în trăinicia lor emoționantă, depășesc chiar majestatea domnească, se ancorează, prin credința ei fermă și prin solidaritatea ei cu Ortodoxia, în istoria noastră, alături de marile domnițe dreptcredincioase.

Și îi e dat ca, în viața închisă pe care o duce, aplecată cu dureroasă dragoste asupra copilului regal, purtarea ei să lucreze ca o pildă și ca o mustrare. Căci se întâmplă ca, mai cu câteva zile înainte ca Principesa-Mamă să se scuze timid că nu poate fi de față la un bal, în vremea Postului Mare, ziarele să fi anunțat că, la Iași, în prima săptămână de post, mitropolitul Pimen a patronat un bal la Cercul Militar. (Știrea nu a fost dezmințită.)

Și atunci, vedeți deosebirea – și vedeți nădejdea. De la ierarhia bisericească nu se mai poate aștepta îndreptarea în Biserică. Viața lor de toate zilele – ah! cum o cunoaștem! – nu e decât sufletul sincer și necontrolat al lipsei lor de credință și al dorinței lor de situații cu orice preț.

Dar alături de ierarhie, între laici, mișcarea de reintegrare a vieții religioase e din ce în ce mai largă, întoarcerea la Biserică, din ce în ce mai fermă. Iar în fruntea credincioșilor, prin însăși pilda vieții ei curate și creștine, Principesa-Mamă Elena.

Laicii în Biserică

Iată-l, deci, pe profesorul Kartachoff comentând[1], cu competența lui de gânditor autentic și de, poate, cel mai mare canonist actual al Bisericii Ortodoxe, rătăcirea sinodală a autocefaliei române. Interviul cu care vestitul teolog rus,

astăzi băjenar în Paris, a cinstit foaia noastră verifică punct cu punct campania de lămurire pe care, de la sfârşitul lui ianuarie până astăzi, am purtat-o în aceste coloane.

Se dovedeşte prin aceasta că o seamă de laici, respectuoşi de Biserica adevărată şi pătrunşi de dreaptacredinţă, au putut aduna în sprijinul cuvântului lui Dumnezeu, înfruntat tocmai de cei cari erau chemaţi să-l apere, mai multă ştiinţă teologică şi mai multă dreaptă înţelegere a celor duhovniceşti decât toţi teologii absoluţi şi chiriarhii Bisericii autocefale Române la un loc.

Unde stă secretul acestei întâmplări, în adevăr minunate şi de necrezut aproape? De ce toate verificările la cari au fost supuse teza noastră şi cea sinodală au căzut, toate, de partea noastră şi cum se face că de nicăieri nu a venit un cuvânt măcar în favoarea sinodalilor şi a punctului de vedere adoptat de ei?

Răspunsul este surprinzător de simplu: pentru că numai între laici se mai găsesc în ţara românească oameni cari să considere interesele Bisericii dezbăraţi de orice amestec al politicii.

Tot răul de aci vine: teoretic, de la pretenţia chiriarhilor noştri de a provedea la interesele politice ale statului; practic, din faptul că 95 % din episcopi îşi datoresc scaunul combinaţiilor politice de partid.

Nici un cuvânt nu e prea aspru pentru a califica această stare de lucruri. Nu e clipă care trece, în această situaţie, care să nu reprezinte o gravă pierdere pentru viaţa noastră bisericească. Vremea însă se pierde. Pentru că ne învârtim într-un cerc viţios: cine trebuia să intervină pentru schimbarea acestei stări de lucruri sunt guvernele – adică tot partidele politice; iar partidele politice nu au nici un motiv pentru schimbarea acestei stări de lucruri.

Trist, nu?

Un organism al conştiinţei religioase

Un confrate se miră că nu s-a găsit în Cameră un singur deputat care să ia cuvântul la discuţia legii cultelor, întru apărarea Bisericii Ortodoxe, greu jignită prin modificările propuse. Mirare cu atât mai justificată, adăugăm noi, cu cât, slavă Domnului, interesul deputaţilor faţă de această lege – cel puţin în parte referitoare la cultul mozaic – a fost surprinzător de puternic. Este adevărat că singurul deputat militant ortodox, Nichifor Crainic, lipsea în acea zi din Cameră. Altfel, cu siguranţă ar fi luat cuvântul. Dar ar fi obţinut ceva?

Ceva au obţinut evreii. Dar gândiţi-vă ce aparat au pus în mişcare aceştia pentru a obţine şi acest puţin! Întruniri politice, solidarizarea tuturor organizaţiilor evreieşti, presiuni politice; cari nu au întârziat să intereseze direct înseşi organizaţiile P. N. Ţ.

De o asemenea solidaritate nu am fi fost noi în nici un caz capabili; şi de aceea nu pot acuza – cum o fac alţii – pe prietenul meu Nichifor Crainic, de

dezerţiune. E cel mult o capitulare, dacă voiţi; o capitulare înaintea luptei, desigur, dar poţi cere oricui eroismul romantic, impresionant, dar nu mai puţin donquişotesc, de a întreprinde o luptă sortită mai dinainte înfrângerii?

Nu, viaţa noastră religioasă e dezorganizată. Noi suntem singurul ziar care am scris – ştiţi: „Poftele Cezarului" – împotriva acestei legi a cultelor; dar am făcut-o cu sentimentul zădărniciei.

În afară de ierarhia noastră bisericească, noi am încercat crearea unui organism al conştiinţei noastre religioase. El se încheagă încet, ca o viguroasă expresie a ethosului nostru; dar nu-şi găseşte un corespondent în Biserica propriu-zisă. Aci toate forţele sunt paralizate.

Noi trebuie să spunem odată lucrurilor pe nume; cu orice risc. Trebuie să ştie şi lumea creştină a ţării cine e vinovat de această stare de lucruri. Şi cum se face că păstoria – salutată de noi toţi cu atâta încredere, dragoste respectuoasă şi devotament – a Î. P. S. Miron Cristea a sfârşit în oribilul marasm în care se închirceşte astăzi viaţa noastră religioasă.

... Căci, dacă vremea lichidărilor – fie şi forţate – a sosit, nu vedem de ce aceste lichidări ar lăsa la o parte Biserica, păzitoarea sufletului nostru. Va fi un proces dureros? Nu e vina noastră...

B. Tinerii

Etica sportului

În cursul săptămânii acesteia se va aduna pe stadionul I. N. E. F.[1] – una din marile minuni ale Bucureştilor incapabili de gospodărire –, la campionatele interşcolare, tinerimea liceelor noastre din ţară. Acum câteva zile, pe acelaşi stadion, asistam la o întrecere internaţională de rugby. Hotărât, o altă generaţie de tineri ni se ridică sub ochi. Mai aspră, mai violentă, mai afirmativă. Adolescenţi hârşiţi în luptă hotărâtă, dar prietenească; măsurându-se în puteri, în stăruinţă şi în îndemânări; cercetându-se fiecare pe el însuşi, dar cercetându-şi şi tovarăşul sau adversarul; încordându-se în fiecare zi sistematic şi stăruitor, pentru a-şi smulge sieşi maximul de realizare; bucuros şi mândru de izbândă; dar gelos şi temător de camaradul care mâine i-o poate smulge. Tinerime de sport, de luptă şi de acţiune.

Egoistă, brutală, îngâmfată, lipsită de spiritualitate? A, nu. (Sportul nu cere calităţile acestea şi nici nu le provoacă.) Desigur însă, vitează. Şi aci e miezul întregei etici a sportului – căci există una. Nu este principiu mai funest şi mai fecund generator de dezordine ca frica. Iar dacă sportul o vindecă – şi o face

radical – ce şcoală mai minunată pentru epoca noastră, în care se înscăună criza de autoritate?

Cu o corecţiune. De câte ori mă gândesc la lucrurile acestea nu pot înlătura o amintire, ca o părere de rău. Sunt câţiva ani de atunci; în vremea când o mână de oameni de treabă, ofiţeri şi profesori, încercau pentru a treia oară – şi, desigur, ultima – să smulgă rutinei şi obiceiurilor pământului frumoasa şcoală de la Mănăstirea Dealul[2]. Pe terenul de sport. Târgoveţi, ţărani şi feţe mai alese; ostaşi şi profesori. Copii, mai mari şi mai mici; trupuri fragede, cu stângăcia vârstei; tineri în creştere, în anii mânjilor cu picioarele lungi; adolescenţi arşi de soare, mlădioşi, în tricourile lor sub care se încordau muşchii. Era acolo, alături, şi preotul D[olinescu][3], om blajin, temător şi tăcut, dar un mare suflet de creştin, frământat de îndoielile vieţii şi de grija mântuirii lui. Şi, în aerul acela greu de aşteptare, care preceda lupta, o sută de glasuri tinere răsunară într-un psalm. Iar preotul făcu semnul crucii peste cetele cari, după o clipă, plecau la întrecere.

Mâna ridicată a preotului, chemând binecuvântarea dumnezeiască asupra sutelor de trupuri tinere, pulsând de viaţă, fremătând de energie şi de dorul luptei, o văd şi acum. Un gest, cât un program.

Ce va mai fi la Mănăstirea Dealul, nu ştiu.

Dar programul trebuie reluat.

Ideologia societăţilor creştine studenţeşti

„Revista generală a învăţământului" se ocupă de educaţia religioasă. De data asta, o personalitate aproape oficială, pedagogul G. Antonescu de la Universitatea bucureşteană, scrie el însuşi asupra „faimoaselor societăţi ale tinerilor creştini patronate de străini"[1]. Şi deplânge faptul că interconfesionalismul, care se practică în amintitele societăţi, are susţinători chiar printre oamenii de Biserică şi de şcoală. Asupra oamenilor de Biserică sunt rezerve de făcut. Pe cei de şcoală îi cedez bucuros. Adică, chiar bucuros, nu. Dar îi cedez pentru că nu pot altfel; pentru că profesorul Antonescu are dreptate.

Cine sunt străinii cari patronează aceste societăţi se ştie. După câte înţeleg însă, articolul din „Revista [generală a] învăţământului" se referă mai ales la faţa americană a protectoratului. Teza americană este iarăşi cunoscută. Din episcopatismul american pleacă doar ideea convocării aşa-numitei *World conference*. E vorba, nici mai mult nici mai puţin, decât de a soluţiona în sfârşit problema unităţii Bisericii. Cum? Iată câteva puncte de reper.

Unitatea organică a Bisericii e scopul suprem al Conferinţei mondiale (teza Gardiner-Anderson).

Uniunea pentru care militează *World conference* exclude unitatea neorganică – cum ar fi, de pildă, simpla confederaţie a Bisericilor; deosebitele Biserici vor trebui să se incorporeze vizibil în Biserica integrală (teza Anderson).

Cum e în practică – şi în teorie. Practica unionistă revelează teologia unităţii creştine. Adică, unitatea va trebui să se exprime şi în câmpul doctrinei şi al credinţelor (teza Rhinelander).

Să reconstituim unitatea Bisericii ţinând deocamdată în seamă ceea ce e fundamental şi comun; lăsând, deci, la o parte ce ar fi de natură a ne despărţi. Vorbeşte iarăşi Gardiner, dar am impresia că sunt aceleaşi cuvinte pe care mi le spunea astă-toamnă un alt personaj american. Sigur. E o lecţie învăţată pe dinafară?

Nu sunt surprins că o aud, ci doar că o *mai* aud încă. O credeam îngropată de la 1844, de la apostazia lui Raffaello Lambruschini şi de la jalnica „conferinţă" (în trei!) de la Florenţa: Lambruschini, Mayer, Guicciardini[2].

Să renunţăm la ceea ce ne desparte; adică la tradiţia noastră dogmatică şi liturgică, la istoria noastră; şi la mai ce?

Iată ideologia Asociaţiei Tinerilor Creştini[3]. Să ne mirăm că ele găsesc încurajare la unii oameni de şcoală? M-aş mira mai degrabă de contrar. Căci la rădăcina acestui creştinism stau doară tot elementele constitutive ale mentalităţii şi şcoalei noastre libertare, egalitare şi iacobine. Creştinismul acesta îl cunoaştem: în cazul cel mai bun, un fel de masonerie, asociaţii pseudo-spirituale, staţionări pe drumuri cari duc de la o biserică la alta; teosofie şi toate strâmbăciunile pe cari ni le-a lăsat moştenire războiul: creştinism în aer, vag, sterp; creştinism fără siguranţă – şi, deci, fără mântuire.

Suntem, domnule profesor Antonescu, de acord, nu? Dar mai e o faţă a problemei; pe care nu o putem ignora: societăţile acestea de tineri creştini există cu adevărat. Cel puţin studenţii cari le frecventează se duc acolo dintr-un interes de viaţă interioară. Drumurile pe cari le bat sunt greşite? Probabil. Ştim noi altele mai bune? Nădăjduim că da. Vedeţi, suntem mereu de acord.

Dar atunci, de câte ori aţi fost în mijlocul acelor tineri?

... E o întrebare pe care, de altfel, de câtva timp mi-o pun şi mie însumi.

Tineretul şi Ortodoxia

Cu vreo două săptămâni în urmă, am fost într-o adunare de tineri. Erau oameni cari încercau să se lămurească – mai întâi fiecare pe el însuşi – şi să se precizeze asupra câtorva principii de bază ale credinţei lor. Spectacol emoţionant, fără îndoială, adunarea aceasta, însufleţită mai ales de bunăvoinţă, neliniştită de îndoieli şi nesiguranţă, bătută de vânturile tăioase ale încăpăţânării tinereşti – dar şi încălzită de dorinţa aproape rugătoare a cunoaşterii şi a înţelegerii. În această dorinţă de lămurire, cineva se întreba asupra fundamentelor credinţei sale proprii şi asupra îndreptăţirii afirmaţiilor sale. Problemă îndrăzneaţă întru toate şi mai ales penibilă pentru oamenii slabi, cărora le lipseşte curajul unor răfuieli radicale, singurele în adevăr rodnice. Dar acest curaj tinerii mei prieteni l-au avut. Este un prilej de mare bucurie pentru cei ce urmăresc cu grijă

şi dragoste evoluţia spirituală a tineretului nostru şi cu un asemenea sentiment am vorbit atunci când am crezut că le pot fi de un folos.

Eu am spus – în scurt – că garanţia adevărului stă, mai presus de orice, în comunitatea de iubire, care este, cu alt nume, însăşi Biserica credincioşilor. Am putut să o spun astfel încât gândul meu să fie înţeles complet? Nu ştiu.

Dar era de faţă un scump prieten, cu mult mai în vârstă decât noi, şi cu o experienţă care întrecea pe toată a noastră, a celorlalţi, adunată la un loc. A dat şi el lămuririle lui: *altfel*. Altfel, cel puţin în parte. Nu ştiu când voi mai avea prilejul a fi iarăşi în acea adunare. Treburile fiecăruia probabil că ne vor răspândi până în toamnă. Şi totuşi, gândurile noastre trebuie spuse întreg; asta nu suferă întârziere. Pentru prietenii mei din acea adunare şi pentru cei ce aiurea ostenesc pe aceleaşi drumuri grele ale lămuririi lăuntrice, dau aci un fragment dintr-o hotărâre bisericească răsăriteană, răspuns la o scrisoare a papei Pius al IX-lea.

„Infailibilitatea nu se poate sprijini decât pe comunitatea Bisericii, unite în iubire reciprocă; iar nestricarea Dogmei, ca şi puritatea Ritualului nu sunt încredinţate în paza unei ierarhii oarecare, ci în aceea a întregului popor bisericesc, care e însuşi Trupul lui Hristos"[1].

Textul nu e mai vechi de trei sferturi de veac. Prietenii mei vor trebui să gândească. În el însuşi şi în consecinţele lui.

Ce spune textul acesta e clar: nu există, într-un anumit sens, deosebire între cler şi laici. Şi, mai ales, nu există în sânul Bisericii celei adevărate şi veşnice o Biserică a... şcolarilor, alături de o *ecclesia docens*.

Asta trebuie scos la iveală; şi urmărit în toate dedesubturile istorice. Cu toată grija şi conştiinţa întreagă; pentru ca nu cumva, ferindu-ne de Scylla protestantismului, să ne lovim de Caribda sfintei Biserici romane. Care, desigur, nu merită ocara de a fi comparată cu cea dintâi; dar, totuşi, nu este – şi nu poate fi – scăparea noastră.

F. A. S. C. R.-ul la Cernăuţi

Adică Federaţia Asociaţiilor Studenţilor Creştini Români a descălecat la Cernăuţi.

Federaţia avea până acum trei membri: asociaţiile din Bucureşti, Cluj şi Iaşi. Să nădăjduim că, de acum, şi al patrulea. Cernăuţii vor intra în federaţie şi, prin aceasta, în acţiune.

Născute din nevoile religioase ale vremurilor noastre, asociaţiile acestea urmăresc crearea şi definirea cadrului în care va putea să trăiască creştinul modern. Ele însemnează, aşadar, o amplificare a individului până dincolo de limitele vieţii „naturale", dar, în acelaşi timp, şi o încadrare a tinerelor generaţii în disciplina, severă desigur, dar şi rodnică, a Bisericii.

Căci aci stă mai ales caracterul original și făgăduitor al acestei asociații. Preocupări religioase va fi avut lumea și altădată. Tot vagul mistic, *der moralische Kater*, sau, cum i-am zice, „mahmureala morală", care a fost urmarea firească a orgiei pozitiviste, trebuia să ducă într-un fel și la religie. A și dus. Dar, vai, într-un fel de neliniște, de bâzâială dulceagă și neprecisă, diletantism steril care, în cel mai bun caz, nu putea să fie decât un moralism plat și uscat, sub firmă dumnezeiască.

Din firmă însă, nimic nu se găsea în prăvălie. Și atunci trebuia să vină reacțiunea. Ea a și venit, sub forma asociațiilor de care amintim. Cât de mare și de reală a fost nevoia se vede și din faptul că aceste întovărășiri s-au născut din apropierea aproape spontană a tineretului; conducători, propriu-zis, nu au fost; ci numai, între tineri, spirite mai deschise, mai sigure de ele și cu un dar de formulare a situațiilor.

Astăzi, aceste asociații *trăiesc*. Singure. Și intens. Congresele anuale pe cari le țin sunt centre de spiritualitate, de cari viața noastră culturală încă nu a cunoscut.

Tinerii noștri merg spre o metodă și spre o doctrină. Luptă din greu cu împrejurările și cu ei înșiși. Încredințați că o formulă rodnică nu se poate construi decât cu punerea la contribuție a elementelor organice de viață, deci și a trecutului nostru, ei pleacă de la Biserică, pentru că ea singură garantează calea spre Absolut, și de la Ortodoxie, pentru că ea singură e plămădită de tradiția noastră spirituală și la rândul ei a plămădit-o pe aceasta.

Însă, vai!, Ortodoxia noastră nu există în formule. A, desigur, ea există în dogme, formulate cu o precizie care nu lasă nimic de dorit. Dar nu există ca doctrină de viață. Încercările mai noi de a crea o cosmologie ortodoxă românească sunt abia la început. Gânditorii noștri în această materie sunt sau de-a dreptul preoți, cari nu văd în realitate decât indicații pentru neîncetate reînnoiri, de cele mai multe ori fără rost; sau, cei mai profunzi dintre ei, biete spirite obsedate de Ortodoxia rusească, amorfă, protoplasmatică, confuză, anarhică și, în fond, *cezaro-papistă*. Formularea filosofică într-o concepție unitară de viață a Ortodoxismului românesc își așteaptă încă omul.

Desigur, asociațiile creștine studențești sunt un început pentru atmosfera pe care o asemenea creație spirituală o necesită. Acțiunea lor poate merge și mai departe. Deja capete luminate ale Bisericii privesc spre ele ca spre o mare nădejde a zilei de mâine. Sunt unii chiar, cari nu se sfiesc să o spună: Biserica e în sincopă; ajutorul nu-i poate veni decât din afară, de la laici.

Chiar dacă ar fi puțină exagerare în aceste afirmații alarmante, sâmburele de adevăr există însă. Este aceasta nu numai o părere, ci o siguranță a celor cari au luat în ultimii ani contact și cu viața bisericească a clerului, și cu cea religioasă a laicilor.

Să observăm însă că Biserica își face situația prea comodă, dacă ia acest adevăr prea în tragic. Ea are – chiar în această supoziție – anumite îndatoriri de îndeplinit, cărora nu li se poate sustrage. Este în primul rând o chestie de cultură, mai precis, de știință. Și aci trebuie să intervină Biserica, fondând, controlând și

îndrumând instituțiile științifice, încurajând studiile cari pot duce la precizarea și formularea doctrinei.

Întărirea Bisericii în ea însăși este, fără îndoială, o operație necesară și interesantă. Ea nu e însă nici pe departe totul. Biserica, adică religia adevărată, trebuie să treacă la ofensivă și să pătrundă, fructificând toate încheieturile societății și rasei noastre. Este, cum am spus, vorba nu de o precizare și împuternicire teologică, cât mai ales de stabilirea unui nou cadru general de viețuire spirituală. Și nu e nimic artificial; ci, poate pentru prima oară în viața modernă a rasei noastre, în sfârșit, o concepție organică și, deci, cu sorți de fecunditate statornică.

Am mai spus-o și altă dată: este, pentru Biserică, un moment unic. Să nu-l scape, căci îi scapă pentru totdeauna.

De la noi, la Blaj

„Unirea" de la Blaj, plecând de la un articol apărut în foaia aceasta, stăruie asupra primejdiilor vieții universitare[1]. Ea amintește că „Universitatea renunță să mai facă educație; ea ne dă știință"; și constată, în conformitate uneori cu adevărul – dar oare pe drept? –: „De la înălțimea catedrelor se batjocorește, nu o dată, credința în Dumnezeul părinților. În loc de îndemnuri la viață morală, la înfrânare, făuritorii sufletești ai generației de mâine dau pilde abjecte de desfrâu". (Eh! onorabili canonici, asta e ceva cam tare spus. Mă tem că, dacă ar fi vorba și de dovada unora din afirmațiile acestea, materialul ar lipsi. Generalizările nu sunt bune nicicând; cu atât mai mult în chestiuni așa de delicate: „De la înălțimea catedrelor... se dau pilde abjecte de desfrâu".)

Să nu insistăm însă asupra acestor amănunte. „Unirea", chiar dacă uneori ia harapnicul ca să izbească o biată mâță jigărită, atunci când un simplu „câțț" ar fi fost prea de-ajuns, este o foaie în care ard precise intențiuni creștine. Suntem datori, deci, să trecem asupra exceselor de formă.

Nu este însă un exces de formă, ci o simplă lipsă de informație – vrem să nădăjduim –, când se apreciază asociațiile noastre creștine în felul următor:

„Chiar în sânul Ortodoxiei ni se par primejdioase aceste semne de trezire la o nouă viață. Născute din sugestiuni străine, alimentate – se spune – cu cărți și bani de departe, oricât de ideale ar fi dorurile sufletelor tinere grupate în ele, asociațiile lipsite de cârma sigură a puterii, căreia i s-a zis: *Mergeți și învățați...* pleacă, să admitem, de la Biserică și de la Ortodoxie, dar vor ajunge, fără doar și poate, în alte meleaguri, mai departe de sufletul românesc decât protestantismul însuși."

Vrea prin aceste cuvinte „Unirea" să ne pună în gardă împotriva primejdiei unei acțiuni laice alături de cea a ierarhiei bisericești. Foarte teoretic, primejdia ar fi, în adevăr, de luat în seamă. În fapt însă, lucrurile stau altfel.

Asociațiile noastre creștine nu pleacă de la Biserică și Ortodoxie pentru ca să ajungă în „alte meleaguri", ci, mai degrabă, procesul a fost invers: ele au plecat din „alte meleaguri", hrănite *sigur* cu cărți și bani de departe; pentru a se îndrepta și, pe alocurea, chiar pentru a ajunge la Biserică și Ortodoxie. Asociațiile acestea nu sunt în nici un fel organizații... secrete. Socotim însă noi, cei cari le cunoaștem, că este absolut de prisos să pășim în publicul mare cu amănunte asupra structurii lor intime. Dar prietenii noștri și frații noștri de la Blaj ar fi putut cunoaște aceste organizații, dacă ar fi dorit-o. Ar fi văzut atunci cât de puțin ne ferim noi de scutul Bisericii și cât de bucuros contribuim la crearea – chiar în sânul acestei Biserici – a cadrului în care să înceapă și să rodească noile noastre adunări de educație și de viață creștină.

Neînțelegerea cu care ne întâmpină foaia uniților de la Blaj are însă cauze mai adânci. Este o nepotrivire, am zice, nu de dogmă, ci de viață creștină. „Unirea" încercuiește prea tare și prea strâns conceptul de Biserică, reducându-l, nu teoretic, desigur, dar în întrebuințarea curentă, la ceea ce noi am numi, aproximativ, ierarhia bisericească, slujitorii declarați ai Bisericii, călugării, preoții și episcopii.

Noi suntem ceva mai largi. În chip viu, Biserica noastră e, în adevăr, comunitatea credincioșilor. Și nu pentru că, teoretic, am crede noi că așa e mai bine; ci pentru că asta e tradiția noastră ortodoxă și românească. Sprijinindu-se pe studiile literar-filologice ale lui Alexe Procopovici, Nae Ionescu a stabilit, de altfel, în ultima sa *Duminică*[2], precis acest fapt. Inițiativa laică nu poate, deci, în nici un fel primejdui puritatea și unitatea de doctrină a Bisericii Ortodoxe.

Și ne este îngăduit o constatare? Avem impresia că frații noștri de la Blaj – să ni se ierte vorba cam vulgară – sunt „mai catolici decât papa". Biserica-soră [a] noastră de Apus – pe care, în forma ei precisă și hotărâtă, o preferim infinit formulei hibride a uniatismului – nu este așa de categorică față de inițiativele laice. Să amintim numai tulburarea care a cuprins lumea creștină apuseană la votarea legii Combes și la soluțiile cari au fost puse atunci în discuție. Nu s-a vorbit de o reorganizare – aș zice aproape militantă – a laicilor? De ce atunci ne pune sub bănuială „Unirea" pe această temă?

Nu am stărui atât asupra acestei deosebiri între noi și Blaj, dacă ea nu ar avea și o însemnătate practică imediată. Uniții vor să înceapă și ei o activitate printre studenți. Să o facă. Nu vom lucra împreună; dar vom lucra alături. Le dorim din tot sufletul succes. Dar tocmai pentru că dorim acest lucru, trebuie să atragem atenția asupra unor eventuale greșeli de metodă, pe care e pe cale să le provoace amintita îngustime a conceptului de Biserică. Din planul pe care „Unirea" îl schițează, s-ar putea înțelege că persoane bisericești concrete vor trebui să intervină în noua acțiune. Ar fi o eroare.

Tinerimea depărtată de credință și de Biserică trebuie să se întoarcă la ele; nu însă prin autoritatea Bisericii, exprimată prin intervenția preoților, ci, în chip natural, prin trăirea falimentului moral al Renașterii și al științismului, printr-o convingere personală, construită din elemente moderne de viață și de judecată. Preoții nu pot face acest lucru. Ei trăiesc, prin cultura și preocupările lor, oare-

cum în marginile vieții actuale. Ei vorbesc un anumit limbaj care, chiar dacă poate deveni din nou al nostru, nu mai e al nostru astăzi. Misiunea lor e în altă parte decât între studenți. Îi vom întrebuința, desigur; la ei trebuie să ajungem. Dar inițiativa să plece din altă parte: de la laicii de sigură credință creștină.

La Bran

Al șaptelea Congres al Federației Asociațiilor de Studenți Creștini s-a adunat de data aceasta la Bran. Iau parte la întâlnire studenți din Iași, București și Cluj. Cernăuții, cari au încercat în ultimul an constituirea unei asemenea asociații, nu au izbutit să trimită delegați. Au, în schimb, un participant. Cât despre Chișinău, facultatea de acolo – care, totuși, va trebui pe viitor să aibă rosturi hotărâtoare în aceste congrese, ca și în mișcarea religioasă a tineretului în genere – e prea nouă pentru ca să se fi putut deja închega în sânul studențimii ei sâmburi de ofensivă creștină.

Congresiștii au umplut duminică mica Biserică din Bran, unde cucernicul părinte Babeș sluji, nu fără emoție, la înfățișarea noului nostru tineret, cucernic și plecat vieții spirituale, Sfânta Liturghie. Iar după-masă au început lucrările congresului.

Nu sunt lucrări propriu-zise. Tinerii aceștia, cari de șapte ani se adună din ce în ce mai mulți, nu au nimic „de rezolvat". E mai mult o luare de contact; pentru stabilirea, dacă nu a unei unități de metodă în opera de spiritualizare, cel puțin a unei unități de atitudine. Tinerii se cunosc, fac împreună vreme de 8–10 zile o serie de exerciții spirituale, discută teme și probleme cari le stau aproape de suflet; și se lămuresc: mai mult sufletește decât rațional.

Așa e bine. Căci Asociațiile Studențești Creștine nu trebuie să crească generații de teologi sau de exegeți uscați, cari transformă textele religioase în material de bucurii dialectice, ci oameni de credință caldă și fermă, disciplinați în viața lor lăuntrică după disciplina aspră, dar mântuitoare, a Bisericii.

Atâția oameni de conștiință privesc cu nădejde râvna creștinească a acestei generații, căreia războiul i-a tulburat – spre dezmeticirea și reculegerea ei – baza morală. Nu avem, în aceste împrejurări, dreptul să cerem Bisericii noastre a da pilda de disciplină și strășnicie?

Congresul studențesc de la Oradea

Uniunea Studenților Creștini, întrunită în congres la Oradea, a devastat casele de rugăciune evreiești. Asta dovedește la ce nivel spiritual stau tinerii noștri.

Ne închipuiam că mișcarea de renaștere a creștinismului, care e un fenomen general în cultura lumii de astăzi, se sprijină pe un fenomen de recrudescență a

religiozității în genere. Numai așa noul creștinism poate, în adevăr, să fie fecund ca formulă optimă – ca fiind de transmisiune divină – de valorificare a vieții religioase.

Studenții vor să ne încredințeze astăzi că ne-am înșelat. O recunoaștem. Dar nu ne-am înșelat asupra fondului însuși al problemei – ci asupra capacității lor de înțelegere, asupra seriozității și adâncimii lor sufletești. Studenții arată că pentru ei creștinismul e o firmă polemică și politică, nu o realitate spirituală.

A devasta o casă de rugăciune, a oricui, este semnul celei mai întristătoare secete sufletești. A devasta o sinagogă înseamnă însă, în specie, a nega *Vechiul Testament*, care este, *în timp*, baza însăși a *Evangheliei*, și a rupe continuitatea Bisericii lui Dumnezeu.

Iată ce nu înțeleg studenții – și iată de ce nu sunt creștini. Căci, lăsând la o parte aspectul politic al întâmplărilor: dacă tinerii noștri ar fi avut vreo problemă națională de răfuit cu evreii, puteau să o facă lăsând la o parte templul. Ei au atacat însă casa de rugăciune. Au vrut să o atace, sau au făcut-o fără să-și dea seama? În primul caz nu știu ce este creștinismul; în al doilea, nu e vie în ei imaginea Bisericii lui Dumnezeu. Păcat, în orice fel.

Păcat împotriva creștinismului, nu numai ca religie a iubirii; ci și împotriva realizării istorice a creștinismului. Legea veche este doar o etapă necesară a *Evangheliei* lui Hristos, o etapă care face parte integrantă din această *Evanghelie*. Pentru noi, creștinii, evreii nu sunt necredincioși întârziați pe drumul mântuirii; noi am ajuns la noua legătură – ei o așteaptă încă; așteaptă pe Mesia cu calul alb, care va veni să-i mântuiască și nu vor să afle că Mesia a venit.

Astea sunt sinagoga, *Vechiul Testament* și iudaismul religios, pe care Uniunea Studenților Creștini le-a insultat sângeros, prin distrugerile de la Oradea. Domnilor studenți, să învățați de aci înainte aceste lucruri e greu. Schimbați, deci, titulatura uniunii!

Noua tinerime

De joi până duminică au durat, la Căldărușani, lucrările Congresului Comitetului Balcanic. Comitetul Balcanic este o titulatură care sună mai degrabă a mișcare politică subversivă, e drept. De data aceasta, avem de-a face însă cu un alt fel de asociație. Faptul că locul lucrărilor a fost Mănăstirea Căldărușani e o indicație.

Comitetul Balcanic reprezintă și îndrumează acțiunea de lămurire religioasă ortodoxă a tineretului universitar din Peninsula Balcanică. E o organizație care, fără îndoială, stă în strânse legături cu Federația Internațională a Studenților Creștini, dar care, oarecum alături de aceasta, încearcă să fie un centru de realizare și de precizare a pietății ortodoxe.

Mişcarea e, mai ales din acest punct de vedere, interesantă. Pentru că ea arată cum, într-o organizaţie vastă, cu tendinţe spre abstractizare şi de schemă, încep în chip necesar să se desemneze grupe diferenţiate, din pricina caracterului peremptoriu al realului şi al concretului. În marea mişcare creştină a studenţimii internaţionale, deosebirile locale trebuie fatal să fie neglijate, pentru a se obţine sâmburele comun care leagă. Dar, în asemenea condiţiuni, ideologia asociaţiei alunecă în chip necesar înspre formula abstractă a unui teism universal-religios, care, sistematic şi istoric, este rădăcina protestantismului.

Gruparea balcanică a studenţilor creştini este, aşadar, reacţiunea firească a religiozităţii răsăritene, dovedit ca vie în formele ei specifice tocmai prin faptul că a reacţionat. Ea este analoagă, în acest sens, cu rezerva principală formulată de studenţimea creştină rusă, în momentul aderării ei condiţionate la federaţia internaţională în care se declara solidaritatea neclintită şi absolută a acestei studenţimi cu patrimoniul sacru de dogmă şi pietate al Bisericii pravoslavnice. Suficiente motive, deci, pentru ca activitatea acestei asociaţiuni să intereseze îndeaproape, prin făgăduielile ei de izbândă, spiritualitatea tinerimii noastre.

Au participat la lucrările congresului delegaţii studenţeşti din Bulgaria, Iugoslavia şi România. Grecia, unde mişcarea universitară creştină a alunecat în ultimul timp înspre o activitate pur socială, dar unde sforţările şi dorinţa de refacere par a fi apreciabile, a trimis doi reprezentanţi cu atitudine mai m[illegible] informativă.

Au supravegheat şi îndrumat lucrările profesorul Zenkovski, de la Institutul Teologic Rus Ortodox din Paris, Nikitin, de la Sofia, Kullmann, de la Geneva şi dr. Stoianovici, de la Belgrad. De la noi, părintele profesor Galaction. Iar peste toţi, Prea Sfinţitul arhiereu Tit Simedrea, nu numai preşedinte de onoare al congresului, dar, prin calitatea şi calităţile personale, imagine a Bisericii noastre, care se pleacă înţelegătoare peste frământările şi străduinţele celui mai bun tineret al nostru.

Acest tineret, l-am văzut. Desigur, ceva cam categoric şi cu o uşoară trăsătură de *cassant*; fără practica atitudinilor rotunjite şi... diplomatice, care nu pot lipsi într-o adunare internaţională. Dar e tineret – şi îl preferăm mai degrabă aşa. Căci, în schimb, zbârnâiau de hotărâre fermă, de preciziune ideologică şi de ferventă. Două au fost problemele mari ale acestui congres – deşi dezbaterea lor se făcea mai mult incidental: atitudinea faţă de protestantism şi legăturile cu Biserica ţării. Dacă nu ar fi fost decât prezenţa Prea Sfinţitului Tit, şi caracterul adunării ar fi fost fixat. Dar mai erau şi tinerii noştri, de la Asociaţia Studenţilor Creştini din România.

În ei, congresul a găsit o falangă hotărâtă pe răfuiala cu protestantismul; de o preciziune de informaţie şi de o înţelegere a perspectivelor care ar fi emoţionat şi pe cei mai blazaţi. Vigurosul şi îndârjitul atac repetat împotriva asociaţiei Y. M. C. A. este un mişcător model de fermitate şi ferventă spirituală. Iar mărturisirea legăturilor necondiţionate cu Biserica-mamă, care se întrezărea în toate prilejurile, o dovadă dătătoare de nădejdi a sănătăţii lăuntrice a noii noastre tinerimi şi a solidarităţii ei cu Răsăritul viu.

„Stockholmizanții", sus sau jos, acolo unde sunt, ar fi putut asista la o drastică lecție, plină de învățăminte. E păcat că nu au fost la Căldărușani; li s-ar fi scutit, poate, un timp de bâjbâială și de rătăcire stearpă.

Dar învățătură mai poate prinde cineva. Congresul de la Căldărușani a dovedit că există în țara noastră o nouă tinerime, cea creștină; cu grijă pentru viața ei interioară, mărturisindu-se categoric pravoslavnică și îndreptându-se înspre Biserica neamului și istoria ei națională, ca înspre un adevărat *hortus animae*[1]. Va înțelege Biserica această chemare; și va fi ea în stare să o împlinească?

Folosința lăuntrică a Ortodoxiei

Doi prieteni mai tineri m-au cercetat la redacție. Fac parte, ambii, din mișcarea studențească creștină, unde au un rost, de fapt, conducător[1]. Sunt între primii care au înțeles că organizația Y. M. C. A. nu putea da roade, decât dacă se altoia pe structura noastră spirituală ortodoxă. Cu unele păcate, a căror conștiință apasă greu asupra lor, dar ale căror consecințe le acceptă deschis, cu curaj și fără spiritul de înfruntare – duc o viață creștină și se recunosc membri ai Bisericii noastre pravoslavnice, pe care – cu o disciplină și intransigență călugărească, o doresc întoarsă la strălucirea ei rodnică de odinioară, în cel mai strict cadru dogmatic și canonic. Eu, care nu sunt străin de contactul cu tinerimea, nădăjduiesc în ei, ca în purtătorii noii spiritualități rumânești.

Tinerii mei prieteni, după ce au luptat și s-au străduit atât pentru precizarea și predicarea perspectivei ortodoxe, vin să mă întrețină asupra unor neliniștitoare constatări. Sunt, ambii, oameni de observație precisă și de construcție. Nu se lasă, deci, furați de propriile lor dorințe, ci – cu rara și cruda pasiune a realității – nu se conduc decât de fapte. Informația lor e, deci, întotdeauna justă.

Ei cred, în speță, că tânăra, dar puternica mișcare ortodoxă a tinerimii române este amenințată astăzi de apariția nedorită a tot felul de ortodoxizanți. Tineri agitați, superficiali și ambițioși dau iama în „ortodoxia" pe care o confiscă pentru bietul lor steag pirpiriu. Toată lumea e azi „ortodoxă". Că nu prea știu ce e aia, că nu le arde deloc a duce viața indicată de noul crez pe care îl adoptă – asta e de la sine înțeles.

Nu e aci o primejdie pentru adevărata Ortodoxie? Dar faptul era fatal să se întâmple. Personal, l-am prevăzut mai demult; martoră e chiar foaia aceasta, în care mai acum un an puneam în gardă față de literaturizanții Ortodoxiei. Orice ideologie își are paraziții ei. Și orice ideologie tinde să devină modă, mai ales când răspunde în chip prea evident unor necesități ale vremii. Dar niciodată trecerea în modă nu a bagatelizat un suflu de nouă și adevărată viață spirituală.

Să ne vedem, deci, de treabă, fără a lua seamă la „neofiți". Că doară nu umblăm noi după monopolul Ortodoxiei – ci după folosința ei lăuntrică.

Pentru înființarea unui ordin călugăresc de cărturari

La Sfântul Gheorghe, în Ardeal, s-au adunat și de data aceasta, în congresul lor anual, studenții creștini. Programul lor de activitate, mai bogat și mai bine cumpănit decât anul trecut, învederează o serioasă aplecare asupra nevoilor vieții lor lăuntrice și umple de nădejdi. Aspră disciplină intelectuală și etică, largi avânturi metafizice, strictă înțelegere a nesecatei comori de spiritualitate a vieții ortodoxe, în cadrele straşnic respectate ale Bisericii – iată sâmburele în jurul căruia se clădește acțiunea mântuitoare a Asociației Studenților Creștini din România.

Cine îi cunoaște nu se poate refuza prețuirii lor. A, desigur, sunt ușoare nesiguranțe, mici ezitări și întoarceri, uneori chiar exagerări, intransigență... Sunt! Dar asta e coaja de contingent și de cotidian. Pe drumurile grele ale mântuirii cresc și spini; și picioarele tinerilor învățăcei sângerează adesea. Are însă asta vreo importanță – și se plânge cineva?

Ceea ce caracterizează mai ales acțiunea A. S. C. R. în ultimul timp este serioasa ei bază științifică. Tinerii cetesc, studiază, învață. S-a ieșit din faza „atitudinilor" creștine; au fost depășite „spleenul", „cafard"-ul, „katzenjammer"-ul[1] filosofic, care mai mult creau nostalgii decât delimitau pozițiuni. Astăzi, tinerii se îndreaptă prin disciplina cuvântului scris, care e, totuși, cea mai bună garanție împotriva visării bolnăvicioase. Iată de ce, noua mistică ortodoxă, care se creează văzând cu ochii, nu e rătăcire bezmetică și necontrolată, ci se ridică solid, ca o aspră disciplină intelectuală.

A, dacă Biserica noastră ar fi astăzi alta! Dacă ar exista, în adevăr, în sânul ei omul de hotărâre aprigă, care să restaureze – împotriva tuturor modernismelor slăbănoage – vechea strălucire a așezării dumnezeiești! Poate că toată această generație de tineri ar fi alt fel folositoare Bisericii. Poate că ar fi îngăduit să ne gândim la înființarea – în cadrele Ortodoxiei – a unui ordin călugăresc de cărturari, care să reînvieze epoca de glorie scriitoricească a unui Sf. Ioan Damaschin, Sf. Ioan Hrisostom și a atâtor altora.

Poate! Dar, deocamdată, Biserica noastră urăște pe călugări și îi prigonește cât ce poate. Și are dreptate; pentru că numai o puternică viață călugărească ar fi în stare să aducă duh nou în Biserică. Deci, nu-și va face nimeni păcatul să arunce pe tinerii creștini, care se adună astăzi la Sfântul Gheorghe, în luptă cu înalții noștri chiriarhi.

Ce va fi însă mai târziu, nu știm. Așteptăm, dară, și e sigur că vom vedea!

Dezorientare duhovnicească

Domniţa Ileana a convocat la Palatul Cotroceni doamnele din comitetul Asociaţiei Creştine a Femeilor Române, pentru a mijloci o împăcare. Căci, după cum se vede, nobilele doamne se ceartă.

Ne pare rău. Ne pare rău pentru că în fruntea acestei asociaţii se aşezase, întreprinzătoare şi activă, Principesa Ileana, cel mai tânăr vlăstar al dinastiei noastre şi, fără îndoială, un copil plin de bucuria creatoare a vieţii sănătoase.

Iniţiativele ei erau puternice; înviorate de o tinereţe generoasă şi de o caldă şi emoţionantă iubire de oameni. Am avut prilejul să văd în vara anului 1927 colonia de vacanţă, pe care Principesa o conducea personal şi direct, la Bran. E imposibil ca cineva să se fi putut sustrage unei puternice impresii.

Impresia mea a fost însă dublă. Căci situaţia prezenta şi o latură de umbră, care nu se putea şterge. O gravă dezorientare duhovnicească plutea peste întreaga colonie, care – dragă Doamne! – era creştină şi (pentru că în ţara românească, patronată de o domniţă a ţării) prezumată ortodoxă.

Principesa era însă rău sfătuită – sau nu era sfătuită deloc. Îi putea cere cineva să fie aşa de orientată în treburile spirituale şi dogmatice, încât să posede linia sigură a acţiunii ortodoxe, singura cu adevărat rodnică în ţara şi în sufletele noastre? Ar fi absurd! Avea nevoie de un sfat şi de un director de conştiinţă. I-a lipsit atât din lagărul clericilor, cât şi din cel al laicilor.

Şi astfel, emoţionanta energie creatoare a tinerei domniţe s-a găsit dintr-o dată încadrată în calculele şirete, din care e ţesută insidioasa maşinărie a triunghiului albastru (Y. M. C. A.); ultimul berbec de asalt al francmasoneriei americane împotriva lumii creştine.

Astăzi, cucoanele din comitet se ceartă. Intrigi, sfori şi acuzaţii grave, unele chiar precise, sabotare reciprocă şi scandaluri în care – ce urât lucru! – e vorba şi de bani. Principesa vrea să împace astăzi lucrurile? E greu! *Tabula rasa* – asta e soluţia! Şi de la capăt!

Există o experienţă concludentă. Când studenţii noştri au plecat din triunghiul roşu şi au coborât în subsolul în care asistam, cu inima strânsă de emoţie, dar cu ochiul rece, la constituirea primei asociaţii ortodoxe viabile, ne dădeam seama că nu era altceva de făcut. Prea Sfinţitul Simedrea, care a patronat de la început această mişcare, îi cunoaşte încheieturile.

Domniţă, această experienţă trebuie folosită.

C. Monahii

Un atlet al restaurării vieții monahale

Ieromonahul Dionisie Lungu face să apară din nou gazeta „Glasul monahilor"[1], pe care, în râvna sa de a contribui la renașterea monahismului, o scrie și o împarte fără nici un ajutor.

Nu cunosc personal pe Dionisie Lungu. L-am văzut o dată, mai demult, la o stație de tramvai, discutând aprins cu o înaltă față bisericească. Era amărât și mânios. Fața arsă de o neliniște lăuntrică, ochiul încruntat și nesigur. În fața liniștei reflectate și stăpânitoare a celuilalt, glasul lui căpăta înmlădieri stranii, dar din când în când vorbele plesneau ca un bici. Era neliniștitor, ca orice om care nu-și poate înfrânge voința; dar era și epic; ceva din neamul chinuit al Nebunului întru Hristos străfulgera în rătăcirea lui neînfricată.

De atunci l-am întâlnit de multe ori, prin locuri de adunare nevoită a mulțimilor; prin gări, prin trenuri, prin piață; împărțind peste tot cuvântul mântu[illegible] prin viu grai, sau de-a dreptul în cărticelele tipărite de Institutul Biblic.

Îl știu astăzi, chiar dacă cu puteri reduse, ca un neînfrânt atlet al restaurării vieții călugărești. Dar, iată, mă îndoiesc dacă drumurile lui sunt cele bune.

Criza monahismului o cunoaștem cu toții, în tot tragicul ei. Mânăstiri ajunse localuri de petrecere, atunci când nu se năruie sub părăsire aproape desăvârșită; monahii, bieți oameni necăjiți, umiliți de zarva vieții lumești, nesiguri de ei înșiși, fără nici un fel de cultură și fără viață interioară, terorizați de mai marii lor imediați, ținându-se în umbra schiturilor nu din râvnă religioasă, ci din incapacitate organică de a-și avea un rost în viață, adunați, deci, acolo ca într-un azil de infirmi.

Rezultatele acestei stări de lucruri se fac simțite în chip dureros de îngrijorător în chiar ființa *formală* a Bisericii noastre. De câte ori se ivește o vacanță la episcopat, lipsesc candidații; în așa grad, încât, dacă nu s-ar îndura Dumnezeu să văduvească din când în când vreun preot mai de seamă, scaunele vlădicilor noștri ar rămâne neocupate.

(Iată un amănunt la care ar trebui să se gândească cei pe care îi nemulțumesc alegerile episcopale.)

Deci, situațiile sunt cunoscute și necesitatea unor schimbări radicale în tagma noastră călugărească, general resimțită.

Dar, pentru a reacționa, ieromonahul Dionisie Lungu alege calea presei și a revoltei. De două ori fals.

Prima, pentru că marele public, necunoscător al împrejurărilor reale, și gata întotdeauna a acuza – deși foarte rar pregătit a înțelege – nu are nici un cuvânt de spus în această afacere.

Al doilea, pentru că revolta, în sânul Bisericii, este o aberaţie pur şi simplu. Un revoltat în cele bisericeşti nu poate avea, *a priori*, dreptate. Afirmaţie cam bizară pentru lumea noastră, trăind sub egida individualismului, subiectivismului şi a liberului examen, dar reprezentând o realitate spirituală şi istorică – singura fecundă! – pentru cei învăţaţi a judeca în alte categorii decât cele ale iacobinismului contimporan.

De aceea, părinte Dionisie, râvna dumitale o preţuim după cuviinţă; dar ţi-am dorit-o disciplinată: pentru liniştea dumitale şi pentru rodnicia frământărilor în cari trăieşti.

Disciplina călugărească

Părinte Dionisie, am cetit cu luare-aminte ultimul număr din „Glasul monahilor", în care îmi adresezi „o justificare" şi îmi ceri „un răspuns"[1]. Şi, după repetată cetire, iată, nu am nimic de schimbat în tot binele sau răul pe care l-am spus cu alt prilej asupra trudei şi râvnei Cucerniciei tale.

Dar, de bună seamă, în cele scrise nu am fost destul de răspicat; şi nu ne-am înţeles. Să încerc, deci, să mă lămuresc acuma.

Raţionamentul Cucerniciei tale e simplu şi clar:

> situaţia monahismului e tragică; dacă ea continuă, monahismul dispare;
>
> să împiedicăm această dispariţie a monahismului (care ar fi fatală Bisericii) atrăgând atenţia chiriarhilor asupra primejdiei;
>
> *Ergo:* „Glasul monahilor" cu proteste, cu strigăte de alarmă, cu înfăţişare de lucruri grave, cu stabilire de responsabilităţi etc.

Se poate obiecta ceva împotriva acestui raţionament, aşa de logic, aşa de solid? Iată, însuşi d-l advocat Popescu Tudor va scrie în numărul viitor al gazetei „Glasului monahilor", „răspunzând celor publicate în ziarul «Cuvântul» de d-l Nae Ionescu, dacă călugării au dreptul sau nu să se apere prin presă".

Părinte Dionisie, ştiu că vei fi mai bucuros să capeţi răspunsul meu *acuma*. Iată-l. Raţionamentul Cucerniciei tale este, pentru un cetăţean al statului, fără cusur. Pentru un călugăr, el este însă *fundamental fals*.

Ai uitat, părinte Dionisie, că există o disciplină călugărească: aspră, absurdă pentru noi, cei din afară, dar singura mântuitoare! Îţi dai seama că vorbeşti neîntrebat? Şi poţi să măsori adâncimea neagră a păcatului acesta în care – din râvnă călugărească, totuşi – ai căzut? Cine te-a aşezat pe Cucernicia ta judecător peste oameni şi fapte – mai ales când aceşti oameni fac parte din ierarhia Bisericii lui Hristos? Nu se poate trăi cu trei lei pe zi? Ştiu şi eu că nu se poate! Unii ierarhi compromit Biserica? Ştiu şi eu că o compromit. Dar de ce te simţi Cucernicia ta chemat să crezi că poţi purta sfintei noastre Biserici mai mult de

grijă decât ii poartă Dumnezeu însuşi? Sau poate te socoţi însăşi trâmbiţa cu care Dumnezeu scutură din amorţire şi din pierzanie toată ierarhia Bisericii noastre româneşti?

Cum îţi îngădui, părinte Dionisie, să te ridici deasupra patriarhului însuşi şi să-l judeci – fie chiar lăudându-l? Zici: „Toată lumea ştie că am o mare admiraţie faţă de Î. P. S. sa Patriarhul"; sau: „l-am lăudat şi am spus tuturor...". Vai, părinte Dionisie, îţi închipui atitudinea asta judecată în cadrul disciplinei călugăreşti catolice?

Reforma vieţii monahale? Desigur. Dar să începem fiecare cu reforma noastră înşine. Ce să faci, părinte Dionisie? Întâi, şi mai apoi să fii Cucernicia ta monah; dar monah adevărat.

Iar grija problemelor mari ale Bisericii noastre las-o în seama celor cărora le cade, prin canoane, această povară... Şi în nădejdea lui Dumnezeu!...

Trei, Doamne, şi toţi trei...

Pe ziua de ieri, trei confraţi îşi ostenesc penele ca să mă lămurească asu unor lucruri pe care eu nu le-aş fi înţeles. Şi, toţi trei, din tabere deosebite, sunt foarte supăraţi. Nu mă surprinde deloc. Când cineva intră, la vârsta mea, în presa cotidiană, nu o face pentru a se împrieteni cu toată lumea, ci pentru a spune ce are de spus. Preopinenţii mei, întrucât sunt oameni de meserie, ştiau că gazetăria nu e tocmai cel mai potrivit mijloc pentru a-ţi crea prietenii.

Cum eu însă nu înţeleg „a polemiza" decât dacă în această întâlnire se pot preciza anumite idei şi lămuri anumite atitudini doctrinare, o să-mi permit a stărui în metoda care urmăreşte miezul lucrurilor şi neglijează efectele de stil.

Să răspundem, deci, pe rând.

„GLASUL MONAHILOR"[1]. Cu confraţii de aci e greu să ne înţelegem. Noi suntem încredinţaţi că cea dintâi regulă de viaţă călugărească, şi singura care poate duce, chiar azi, la refacerea monahismului, este DISCIPLINA. D[umnea]lor cred că există anumite cazuri în care răzvrătirea împotriva ierarhiei bisericeşti e nu numai îngăduită, ci [şi] de-a dreptul necesară. Discuţia noastră, care, prin ultima întâmpinare a „Gl[asului] mo[nahilor]", a degenerat, a dus la afirmarea unor convingeri extrem [de] opuse. Continuarea convorbirilor nu mai poate fi de nici un folos.

„ADEVĂRUL"[2]. Eu am afirmat că felul nostru de a înţelege viaţa publică nu se poate reduce la maurassism + mussolinism + sorelism; că toate aceste aspecte ale vieţii publice europene nu sunt decât semnele locale ale unei schimbări de structură spirituală cu mult mai largi; schimbare care ne atinge şi pe noi, unde va trebui să ia însă forme specifice. Din aceste afirmări, „Adevărul" con-

struieşte două contradicţii: una, între mine şi Pamfil Şeicaru; alta, între mine şi... mine.

Nu văd să fie nici o contradicţie între ce a scris şi gândeşte prietenul Şeicaru şi afirmaţiile mele. Afirmaţia „Adevărului" ar trebui, deci, dovedită.

Între mine şi... mine? De ce? Pentru că am conferenţiat la „Sindicatele" din Brezoianu? Am conferenţiat, desigur. Dar spunând exact aceleaşi lucruri pe cari le susţin [şi] astăzi. Lucrurile se pot controla.

„POLITICA"[3]. Am răspuns d-lui Gavril, arătând că „protestantismul" are o accepţie mai largă decât cea pe care o întrebuinţează d-sa. D-l Gavril recunoaşte că, dacă acceptă definiţia mea, suntem de acord. (Adică: în fond suntem de acord.) Dar nu poate primi accepţia mea, pentru că „protestantismul este o biserică bine definită, cum sunt ortodoxismul, catolicismul, iudaismul – confuzie între protestantism şi lutheranism. Protestantismul rămâne o numire generică. Nu?".

Nădăjduiesc că precizările mele contribuiesc la lămurirea celor cari urmăresc discuţia. E singurul lor rost.

Pentru restaurarea tradiţiei monahale ardelene

Prea Sfinţitul Niculae Bălan, arhiepiscop de Sibiu şi mitropolit al Ardealului, a trimis de ziua Naşterii Domnului tuturor credincioşilor săi o epistolă pastorală, cerându-le să contribuie la reclădirea vechii mănăstiri brâncoveneşti de la Sâmbăta de Sus. Scrisoarea, însufleţită de un larg şi înalt spirit păstoresc, găseşte cuvinte grave şi emoţionante pentru îndemnul acesta, pe care îl socotim drept cea mai caracteristică manifestare a Ortodoxiei ardelene de la Unire încoace.

Căci nu este vorba numai de reconstituirea unui monument istoric, operă care, e drept, şi-ar avea interesul ei artistic şi cultural-naţional. Ci, trecând cu mult peste aceste intenţii de reclădire a unui centru de viaţă călugărească, înţelese a deveni focar de ofensivă creştină.

Dar refacerea noii mănăstiri în Ardeal este un lucru nou şi întru toate semnificativ. Căci ortodocşii din Vechiul Regat şi din Basarabia, cari îşi mai dau seama încă de ceea ce ar putea să însemneze Ortodoxia, dacă, printr-o minune i s-ar pune din nou în lucru resorturile intime, au constatat întotdeauna cu îngrijorare bunăvoinţa redusă pe care prelaţii noştri ardeleni o puneau în înţelegerea problemelor călugăreşti.

Este adevărat, de atâta vreme, în Ardeal, tradiţia vieţii monahale a fost pierdută. Lupta care, de aproape trei veacuri, s-a purtat împotriva Bisericii ardelene de Răsărit lovise mai ales în aşezămintele mănăstireşti. Înfrânata tânguire din *Plângerea Mănăstirii Silvaşului*:

... De mânie s-a umplut ca un parados
Şi asupra cinului călugăresc s-a întors
Ca de tot să-l prăpădească,
Prin Ardeal să nu se mai găsească,
Mănăstirile de piatră le-au surpat,
Schiturilor de lemn foc le-a dat...

pe care o reproduce „Telegraful român" de la Sibiu, este o credincioasă răsfrângere a realităţilor istorice de pe vremuri. Biserica noastră de peste munţi a fost constrânsă, deci, a se desfăşura mai ales pe linia de viaţă a clerului de mir.

De aci, adică din această lipsă forţată de tradiţie monahală, atitudinea uneori chiar mai mult decât indiferentă a Ortodoxiei ardelene faţă de puterile spirituale ale călugărismului; de aci şi bănuiala de tendinţă laicizantă care, pentru noi, apăsa asupra Bisericii Orientale de dincolo.

Prea Sfinţitul Niculae al Sibiului ne dezminte, şi anume prin cea mai bună metodă: printr-o mare faptă creatoare. Să-i fim recunoscători. Şi să dorim ca toţi oamenii de bine să se grăbească a fi sprijinitorii înaltului său gând.

Pentru restaurarea monahismului

Sfântul Sinod, adunat în sesiune de primăvară, a fost sesizat de o suplică, semnată de o seamă de prieteni ai călugărismului, prin care se cere o mai mare grijă a Bisericii constituite pentru viaţa noastră mănăstirească. Desigur, în pasul acesta sunt cuprinse şi anumite greşeli. Numele semnatarilor nu sunt toate de natură a inspira cea mai necondiţionată încredere în râvna pravoslavnică a suplicanţilor; iar, pe de altă parte, faptul că toate exemplele de rea gospodărire a mănăstirilor se aleg dintr-o *singură* eparhie e o gravă neîndemânare tactică, doveditoare că mişcarea aceasta poate avea şi dedesubturi pătimaşe.

Nădăjduim, totuşi, că Sfântul Sinod va şti să treacă peste aceste erori, oricât de însemnate ar fi ele, şi va merge de-a dreptul la miezul chestiunii, care e mai însemnată încă. De o reorganizare a vieţii monahale este absolută nevoie; monahul singur fiind în stare a păstra neştirbită, amplificând-o chiar, comoara de înaltă şi fecundă spiritualitate a Ortodoxiei. Ceea ce, *trăit* şi nu numai *gândit*, e mai cutremurător şi mai sublim în religiozitatea noastră răsăriteană numai prin mănăstire poate dăinui. Încercările de reînviere şi de înnoire ale Bisericii sunt bune, fără îndoială, şi de laudă. Ele nu au însă nici o garanţie de autenticitate şi de adâncire, atâta timp cât viaţa mănăstirească se închirceşte.

Că monahismul nu se mai poate încadra convenabil în ritmul vieţii moderne? Că ar trebui, poate, căutată o formă de practică religioasă în direcţia oblaturii sau terţiarismului apusean? Astea sunt chestiuni şi probleme cari de aci înainte trebuie discutate. Şi tocmai asta cere şi întâmpinarea prietenilor monahismului: să se ia în mai de-aproape dezbatere, în şedinţele Sfântului Sinod, problema

însemnată între toate, a situației și a perspectivelor vieții mănăstirești. Ei vor o conducere centrală. E bună. Am pledat și noi odinioară pentru ea. Am propune însă ceva mai mult: să se pună în discuție chestiunea monahismului în tot întregul ei. Ca să știm o dată pentru totdeauna dacă da sau nu. Sfântul Sinod este interesat la dăinuirea mai departe a vieții călugărești.

Înalta noastră adunare ecleziastică are această îndatorire. Să nu se uite că locurile de conducere în Biserica noastră sunt deținute de prelați ardeleni, cari și așa sunt bănuiți de prea puțină înțelegere pentru monahism. Persistența Sfântului Sinod în a ocoli această problemă nu e de natură decât a întări asemenea bănuială. Cum totuși, după credința noastră, această părere e falsă, suntem siguri că Sfântul Sinod se va grăbi cu punerea problemei, pentru a scoate pe chiriarhii ardeleni dintr-o situație delicată.

Banul săracului

Mănăstirile noastre sunt sărace. Sărăcite de expropriere și de lipsa de dărnicie contimporană. Dar, așa sărace și istovite cum sunt, ele mențin dreaptacredință curată și neștirbită. La adăpostul zidurilor sfinte pâlpâie încă suflete însetate după o lumină de sus și un dor de înfrățire cu viața cea unică și veșnică, propovăduită de Mântuitorul nostru.

Cultura laică, prin reprezentanții ei autorizați, a fost obligată să recunoască valorile culturii răsăritene în umbra mănăstirilor, valoarea etică și intelectuală a mănăstirii ca instituție. Nu se poate cere mai mult laicismului, care prețuiește rațional și nu justifică revelația.

Dar li s-au luat mănăstirilor veniturile cu cari întrețineau tiparnițe, focare de credință și ateliere cu artizani buni și meșteri. Că s-a făcut bine sau nu, ne-o dovedește situația jalnică în care au ajuns mănăstirile noastre; când nu mai sunt în stare necum să-și întrețină bunele așezăminte, dar nici măcar pe membrii cinului. Mănăstiri strălucite, ce au intrat în tradiția neamului – în lipsă de voievozi și boieri darnici, cari să le mai înzestreze –, își târâie existența, susținute de ofranda publică. Trăiesc, adică, din pomenile dreptcredincioșilor. Dar se vede că înalta conducere bisericească a crezut că și aceasta e prea mult.

La 15 august s-a ținut hramul Mănăstirii Pasărea. Dreptcredincioșii au dăruit mănăstirii din puținul lor, cât i-a tras inima. Și-au dat obolul pentru întreținerea lăcașului sfânt.

Iată însă că sosește protosinghelul Nicodim Zamfirescu cu poruncă de la Sfânta Patriarhie, să ridice pitacii colectați de la credincioșii inimoși. Înalta conducere a trebilor bisericești crede că banul săracului, dăruit cu dragoste sfintei mănăstiri, trebuie să ia drumul casieriei centrale. E de prisos să spunem că măsura e greșită. Mănăstirile sunt destul de sărace, oropsite și lipsite de venituri. Ele nu pot corespunde menirii, și creștinești și culturale, pe care o au în viața

noastră socială. Tocmai din pricina veniturilor derizorii pe care le au. A le mai răpi şi puţinul căpătat din milostenia credincioşilor la zile mari înseamnă a le lăsa de-a dreptul în voia soartei. Colectele au un scop precis: sumele strânse să fie destinate pentru reparaţii, întreţinere şi nevoile vieţii aspre monahale.

Măsura Patriarhiei nu e dreaptă: banul sărmanului trebuie să meargă de-a dreptul în vistieria mănăstirii, pentru nevoile ei şi după voia săracului. Nu în altă parte.

D. Clericii

Preoţii

În câteva numere consecutive din „Telegraful român", harnicul [illegible] Scorobeţ[1] de la Arhiepiscopia Sibiului se ocupă de problema recrutării [illegible]lor noştri[2]. Lipsa de preoţi este, în adevăr, acută. În general, noul stat românesc a crescut prea repede pentru ca să-şi poată crea la timp oamenii necesari la îndeplinirea diferitelor funcţiuni. Aşa-numitul nostru aparat administrativ stă, nu numai calitativ, dar şi numeric, mai prejos de nevoile ţării. Dar, în alte direcţiuni, completările se fac repede şi cu folos. Iată, de pildă, la Ministerul Sănătăţii, aflam mai zilele trecute că toate locurile oficiale de medici sunt ocupate.

În Biserică, lucrurile merg mai încet. De ce? Situaţia materială nu tocmai clară a preoţilor este, desigur, o pricină. Dar nu cea mai însemnată. Căci, în acelaşi timp în care parohiile noastre de ţară rămân văduve de preoţi, lumea noastră tânără se îngrămădeşte prin ministere şi administraţii comunale, unde nu-i aşteaptă decât o viaţă mediocră din toate punctele de vedere. Atunci?

Este foarte probabil că preoţia nu exercită astăzi asupra tineretului decât o atracţie foarte redusă, din cauza lipsei de prestigiu social de care această tagmă ar trebui să se bucure în oraşe.

Pentru târgoveţul nostru, preotul este un om trăind oarecum în marginea societăţii. El duce o viaţă a lui, vorbeşte un limbaj al lui, e respectat mai degrabă ca un fel de taumaturg, în puterea căruia nu prea crezi, dar cu care, în orice caz, nu e bine să fii pe picior de duşmănie. Este întotdeauna ceva străin în raporturile dintre orăşeanul cult şi preot.

Un ofiţer – cel puţin aşa era înainte – are o situaţie privilegiată. Abia ieşit din şcoală, i se deschid toate uşile. Situaţia lui socială e precisă; ştii de unde să-l iei şi unde să-l pui. Cu preoţii, lucrurile se întâmplă tocmai pe dos: tovărăşia lor e mai degrabă evitată. Desigur, şi pentru faptul că ei, fiind oamenii Bisericii şi ai lui Dumnezeu, prezenţa lor impune fiecăruia un control al atitudinii,

al vorbei, care, pentru lumea noastră, lipsită de disciplina vieţii, este oarecum penibil. Dar şi pentru un alt motiv, mai adânc: există o diferenţă de nivel sufletesc între laici şi preoţi. În generalitatea lor, aceştia din urmă sunt fii de ţărani, cari, graţie culturii lor speciale, nu se pot sintoniza sufleteşte cu restul oamenilor.

Preotul va intra efectiv în viaţa de fiecare zi a oraşului atunci când el însuşi va fi, la origine, orăşean. Dacă păturile sociale mai ridicate şi-ar trimite copiii la preoţie, răceala aceasta, impenetrabilitatea aceasta ar dispărea şi prestigiul preoţiei s-ar ridica. Aşa este aiurea, aşa va fi, desigur, şi la noi.

Dar acum s-ar putea ajunge aci? Problema este mai dificilă. Cred, în orice caz, că o schimbare ar trebui să pornească de sus în jos, şi anume, prin ridicarea prestigiului studiilor teologice; prin ancorarea lor în mijlocul preocupărilor spirituale moderne. Ce este astăzi un teolog pentru atmosfera ştiinţifică românească? Un om care vorbeşte o limbă neînţeleasă, pentru a debita lucruri inactuale, în care nici el nu mai crede. Ce trebuie şi ce poate să fie un teolog? Un învăţat însufleţit de Duhul Sfânt, care a trecut *dincolo* de înţelepciune şi de ştiinţa vremii noastre. Nu rămas, deci, în urma ştiinţei, ci depăşind-o, după un studiu precis.

Dacă schimbarea aceasta s-ar face, nu văd cum orăşenii ar ezita în faţa studiilor teologice şi în faţa consecinţei lor necesare, preoţia.

Dar, evident, consideraţiile noastre duc într-o „fundătură". Căci, pentru asemenea schimbări, avem nevoie în primul rând de ajutorul înaltelor şcoale de teologie. Vor avea ele curajul să-şi mărturisească deficienţa?

Suntem siguri că nu.

„Adunările creştineşti"

Sâmbătă [1 decembrie 1926], acum o săptămână, s-a deschis la Biserica Sfântul Pantelimon, sub conducerea părintelui Gh. Creţu, seria „Adunărilor creştineşti". Părintele N. Popescu a arătat celor de faţă rostul acestor adunări; iar părintele I. Bedreag a cetit şi a comentat pentru ascultători *Evanghelia „Celor chemaţi la nunta fiului de împărat"*. Asemenea adunări vor urma regulat în fiecare sâmbătă, la orele 7 seara, la Biserica Sfântul Pantelimon.

Iată faptul brut, ca o informaţie de gazetă. El nu este, din fericire, izolat. Sunt din ce în ce mai mulţi preoţi cari au început să facă în cursul săptămânii slujbe de vecernie. Nu vreau să numesc pe cei pe cari îi ştiu, pentru că nu aş vrea să jignesc pe atâţia alţii, a căror activitate o ignorez. Dar iată, de pildă, la o biserică din inima Capitalei, şi anume, în centrul comercial cel mai puţin românesc, un preot harnic şi dăruit de la Dumnezeu placardează, în fiecare zi, la uşa sfântului locaş: „Astă-seară, la orele 6, rugăciune"; sau: „Mâine, la orele 7 seara, slujbă de pomenire"; ş. a. m. d. Încetează, deci, sistemul slujbelor şi bisericilor vestite pentru acatiste de tot felul: pentru găsirea unei perechi de cercei furaţi, pentru pedepsirea unui duşman, pentru măritarea unei fete bătrâne, şi atâtea

altele, cari aveau mai degrabă la bază o întunecată superstiţie, decât o izbăvitoare credinţă. Preoţii încep să-şi exercite din plin ministerul – cel adevărat.

De-abia acum începe, prin urmare, opera de increştinare, de educaţie religioasă a publicului. E un semn îmbucurător activitatea aceasta. Cu atât mai mult cu cât ea nu porneşte dintr-un ordin expres de sus, ci din râvna apostolească a preoţilor noştri – chiar dacă întăriţi şi încurajaţi de sfaturile îndrumătoare ale înaltelor foruri bisericeşti. Am putea spune că preoţii sunt oarecum solicitaţi din afară, de dorul din ce în ce mai viu exprimat al poporului de a asculta, înţelege şi urma cuvântul *Evangheliei*. Am putea spune, desigur. Nu este mai puţin adevărat însă că aceste nevoi, cari se fac nou simţite astăzi, găsesc în preoţimea noastră nu numai rezonanţa necesară, ci şi entuziasmul înfăptuirii şi necesitatea de a organiza, îndestula şi lărgi acest dor al maselor de cuvântul sfânt.

„Adunările creştineşti" de la Sfântul Pantelimon sunt, în adevăr, un caz din cele multe. Preoţimea noastră se reculege. Ea începe să se pătrundă de rosturile ei, activitatea se anunţă rodnică. Fie ca [şi] condiţiile materiale de viaţă să nu le frângă entuziasmul; pentru ca să putem asista chiar noi la reîncreştinarea neamului.

La o aniversare

Sunt acum câteva luni când, odată, scriind cuvinte de mulţumire şi de întristare faţă de atitudinea nu întotdeauna creştinească a confraţilor de la „Unirea" din Blaj, o doamnă română, catolică din Vechiul Regat, m-a întâmpinat cu încurajările şi precizările ei, pe care mi le trimitea scrise, dintr-un mic oraş de provincie munteană.

Doamna era mai aspră şi mai amarnică decât mine. Bieţii preoţi, redactori ai „Unirii" erau scuturaţi cu vorbe pe cari eu unul nu aş îndrăzni să le repet – să le cred potrivite, încă şi mai puţin –; respirau rândurile acelea şi un fel de desconsiderare a catolicului pur faţă de unitul-ţăran-boierit în ale religiei, sau, în orice caz, intrat în neamuri mari.

Dar doamna, corespondenta mea, pe care, după caligrafie, o bănuiesc a fi o distinsă femeie în vârstă, voia să fie obiectivă. Deci, îmi atrăgea atenţia şi asupra foilor sibiene: „Telegraful român", „Lumina satelor". Nu am prea înţeles-o. „Telegraful român", da; conced că foaia aceasta, din necesităţi polemice, face adesea, în ton neprietenesc şi în înţepătură, *pendantul* „Unirii" de la Blaj. Dar „Lumina satelor"? Am cercetat-o întotdeauna cu bucurie şi plăcere. Nu ca cel care vrea să afle; ci doar ca cel cu ochiul critic. Impresia unei munci modeste, stăruitoare şi rodnice, de increştinare nu s-a dezminţit niciodată.

Acum „Lumina satelor" a împlinit cinci ani de neîntreruptă apariţie. Ce a făcut ea în aceşti cinci ani se poate vedea uşor. Căci harnicul părinte I. Trifa[1], redactorul foii, a adunat în 12 cărţi „toată şcoala sufletească" a „Luminii satelor".

Le-am citit pe toate. Sunt cărţi bine şi potrivit tipărite, împodobite cu frumoase chipuri religioase – e adevărat, unele prea de-a dreptul luate din aşanumitele *Erbaungsbücher* protestante; ele cuprind tâlcuiri din *Vechiul Testament*, istorioare morale, adânciri în *Evanghelii* şi viaţa Mântuitorului ş. a. Un scris care, în adevăr, poate să rămână; care nu se leagă de viaţa trecătoare a ziarului, ci e, în cel mai propriu înţeles al cuvântului, o şcoală; şi încă, una căreia e imposibil să-i lipsească succesul şi roadele.

Munca părintelui Trifa este o pildă.

M-a oprit însă mai ales broşura intitulată *Intraţi în Oastea Domnului*. Oastea Domnului Iisus este o asociaţie absolut nouă la noi, ai cărei membri îşi iau obligaţia de a trăi creştineşte. Organizaţia este cu mult prea interesantă, ca idee; căci ea încearcă să soluţioneze problema căreia, în Apus – ba chiar şi la franciscanismul nostru – îi răspund „terţiarii".

Ea ar trebui urmărită mai de aproape şi sprijinită. Munca de încreştinare are destule lucruri de învăţat de la activitatea părintelui Trifa, de la „Lumina satelor".

La aniversarea celor cinci ani de viaţă, foaia aceasta vine cu braţe pline: secerişul a fost bogat.

Obiceiuri proaste

Părintele Paul N. Teodorescu, paroh în comuna Vereşmort din Maramureş, este un om necăjit; pe drept cuvânt.

În toamna trecută i-a ars biserica. Cineva i-a pus foc. Nu se ştie cine – dar bănuiala părintelui paroh, care se îndreaptă spre anumiţi duşmani ai Bisericii, nu poate fi nefundată.

În dorinţa lui de a grăbi reconstruirea sfântului locaş, preotul a lansat liste de subscripţie; pe care le-a trimis pe la diferiţi oameni din ţară; mai ales pe la preoţi şi feţe bisericeşti mai înalte.

Nu ştiu dacă metoda e bună. Asemenea liste nu prea produc. Oamenii sunt zilnic năpădiţi de angarale de acest fel; şi nu se lasă uşor convinşi. Nu atât pentru sacrificiul material pe care l-ar reprezenta o asemenea ofrandă, cât mai ales pentru dificultăţile de operaţie: corespondenţă, alergătură, mandat poştal... Şi pentru ce? Pentru biserica din Vereşmort, de care respectivul solicitat nu a auzit niciodată. Părintele Teodorescu, care, de bună seamă, va fi un om al lui Dumnezeu, cu dragoste de Biserica lui, şi-a închipuit, probabil, că toţi oamenii vor purta acelaşi viu interes sfântului locaş din Vereşmort. E o greşeală. Dar a făcut-o. Şi nu putem să-i băgăm vină pentru asta.

A lansat, deci, liste de subscripţie. Când un om cinstit face o asemenea operaţie, el ştie că are o răspundere şi îşi ia toate măsurile de îngrădire. El vrea să dea seamă de toate listele trimise. Aşa şi părintele Teodorescu. De aci încep obiceiurile proaste. Solicitaţii nu mai înapoiază listele. Le-au pierdut unii; le-au

aruncat la coş alţii. Lăsând la o parte pe cei cari se ruşinează să trimită lista din pricină că nu au colectat nimic pe ea; sau chiar pe cei cărora le e silă să mai scrie o scrisoare.

E rău. Parohul din Vereşmort are o răspundere, de care trebuie să se degajeze. Până acum era numai fără biserică, dar era om cinstit. Dacă nu i se înapoiază listele, el nu se poate descărca; şi orice escroc îi poate arunca vorbe grele. Nu aţi adunat nimic pentru biserica arsă din fundul Maramureşului? Nu e frumos, dar nu e nici vină. Vina e însă dacă întârziaţi cu înapoierea listelor, căci ajutaţi la năpăstuirea unui om cinstit, care numai din râvnă către Biserica lui a lucrat.

Domnilor deţinători, trimiteţi mai degrabă listele înapoi; şi nu uitaţi adresa: Preot Paul N. Teodorescu, paroh în comuna Vereşmort, Maramureş.

Şi încă ceva: dacă le înapoiaţi fără nici o sumă subscrisă, scutiţi-le de apostile şi rezoluţii. Nemânjite, ele pot fi trimise în altă parte; la alţi oameni, cari vor găsi, poate, şi timpul, şi râvna să adune un ban pentru o biserică săracă de ţară. Cu reflecţiile şi consideraţiile d-voastră, bietul preot nu are ce face. Iar tipăritul altor liste costă bani; pe care preotul paroh ar trebui să şi-i rupă de la gură.

Dacă nu avem inimă, să avem cel puţin bună creştere.

Preotul în religiozitatea răsăriteană

O nouă plângere, a doua, ne vine din ţinutul Teleormanului. Oamenii dintr-un sat ne aduc înainte blestemăţiile preotului lor şi ne cer nouă să scriem în ziar despre toate aceste întâmplări; ca să ajungă până la urechea celor de sus şi să fie ridicată năpasta de pe grumazul credincioşilor.

Am scris o dată; cu nume şi cu date precise. Jălbarii nu au luat cunoştinţă şi de aceea se întorc cu plângerea. Am scris. Nu s-a făcut nimic? Asta înseamnă sau că nu au ei dreptate, sau că preotul împricinat va fi fiind într-o anumită privinţă prea puternic.

Dar poate să mai însemneze ceva: că reclamaţiunile împotriva preoţilor nu găsesc întotdeauna – chiar la chiriarhii cei mai cu râvnă pentru treburile bisericeşti – ascultarea necesară. Spirit de părtinire? Nu. (Sau, cel mult, numai în foarte rare cazuri.) Ci o altă pricină, mult mai adâncă şi mult mai generală în Ortodoxie: lipsa de interes pentru preot ca element de promovare a religiozităţii.

Preotul nu îndeplineşte în Răsăritul creştin rosturile pe care le are în altă parte – în Apus, de pildă. El se deosebeşte hotărât de credincioşii săi prin aceea că posedă darul.

Pe când, în Apus, preotul este un model de împlinire a Legii, aşezat în mijlocul oamenilor, tocmai ca să le fie pildă de excelenţa vieţii creştine, la noi el e un biet om. *Iar purtarea lui nu angajează întru nimic cele sfinte.* E şi natural. Tot aci lămuream o dată că creştinismul nu a trecut Dunărea înspre noi în armură bisericească, ci mai ales pe drumurile ciobăneşti sau negustoreşti ale

laicilor. Creştinism şi ierarhie ecleziastică nu sunt, deci, în conştiinţa populară, unul şi acelaşi lucru. Ci Biserica s-a adăugat creştinismului.

Pe de altă parte, atunci când poporul indică: „Fă ce spune popa, nu ce face popa", el recunoaşte o deosebire de fapt între preot şi om. Dar nu numai atât. Ci încă, imposibilitatea *omului* de a mânji pe *preot*. Iar mai departe, printr-o intu- necată, dar nu mai puţin subtilă dialectică, *necesitatea metodică a păcatului, care în metafizica răsăriteană reprezintă aproape o stare de graţie.*

Iată de ce nu se îngrijeşte prea mult lumea de la noi de preot, nici măcar în chiriarhie: pentru că felul de a se comporta al preotului nu atacă fondul religiozităţii. Oamenii cred în Dumnezeu, chiar dacă „popa e un beţiv".

Şi totuşi, e o eroare. Atitudinea cotidiană a preotului nu are prea mare însemnătate, atâta vreme cât Biserica noastră nu vine în concurenţă cu alte biserici. În momentul însă în care aceasta se întâmplă, orice abatere de la normal a preotului e o primejdie. Ar trebui, deci, să ne revizuim şi să schimbăm metoda. Nici indulgenţa, nici neglijenţa nu ne pot fi decât păgubitoare.

O pagină de disciplină creştinească

Minunată pagină de conştiinţă şi de disciplină creştinească e istoria părintelui Stanciu, cel care, văduvit, nu s-a mai însurat niciodată – aşa cum o scrie părintele Neculai Popescu de la Biserica Bradului[1].

Părintele Neculai e, desigur, nu numai un om de carte, dar şi un mare meşter al scrisului. Pagina pe care o amintim e aşa de simplă, şi totuşi, o întunecată emoţie îţi apucă gâtlejul. Trăieşti de-a dreptul apăsătoarea dramă cotidiană în care se zbate omul lui Dumnezeu. Părintelui Stanciu, pentru cercetarea credinţei lui, i-a fost luată preuteasa „dincolo", lăsându-l cu şapte copii. După cum trăieşti şi străvezia iluminare în care, după o viaţă de zbucium, dreptcredinciosul gata de jertfă slujitor al altarului îşi încheie zilele.

Părintele Neculai, el însuşi om frământat de greutăţile reculegerii şi împăcării, face o mişcătoare lecţie creştinească tuturor acelor preoţi văduvi, care, nemaiputând rezista dificultăţilor gospodăriei, fac peste pravilă pasul greu de păcat al unei a doua căsătorii. Şi ea e cu atât mai binevenită astăzi, când lăbărţarea discursului canonic dă acestui păcat proporţiile unei adevărate molime.

A, cunosc argumentarea celor căzuţi în greşeală. E greu, nu mai putem. Păcat e recăsătorirea împotriva pravilei; dar mai grozav, păcatul preacurviei, care ne ameninţă altfel.

Argumentarea e însă dezmăţată. Căci, între văduvie şi preacurvie nu e *nici o* legătură. Nu-şi ia doară nimeni – după legea lui Dumnezeu – soţie în faţa altarului ca să scape de ispitele nelegiuite ale trupului; căci taina nunţii e altceva decât legiuirea concupiscenţei. Iar acolo unde nu sunt copii, *trebuie să înceteze* legătura cărnii.

E greu? Nu mă îndoiesc. Dar unde scrie în legea lui Dumnezeu că viața noastră de aci trebuie să ne fie o desfătare și de unde ne luăm noi, ca creștini, voia să ne ușurăm zilele noastre betege cu călcarea legii?

Știu, popa Stanciu, cel de acum atâtea sute de ani, s-a chinuit o viață întreagă. Dar răsplata lui lăuntrică a fost nepreţuită. Și asta o uită preoții văduvi, care „nu mai pot".

Părinte Neculai, să te mulțumească Dumnezeu pentru acest aspru îndemn la disciplină creștinească. Mai ales astăzi binevenit, când o slăbănoagă îngăduință se întinde moleșitor peste păcatele noastre.

Congresul preoților

Își începe lucrările astăzi. Și înregistrăm faptul cu alt interes decât cel cu care întâmpinăm obicinuitele congrese, prea multe, de o bucată de vreme, congrese care iau naștere pentru că, în cutare colț de provincie, un intelectual amărât are nevoie de trei zile de petrecere la București, fără nevastă, sau pentru că cutare domn trebuie să-și creeze prilejul de a se asculta vorbind în public.

Congresul de astăzi are o altă însemnătate. Nu pentru că ar fi preoțesc. S-au mai adunat doară preoții în congrese și am văzut ce bazaconie a ieșit, când cel mai de seamă vorbitor ajunsese să fie d-l Popescu Tudor: pretenții de clericalism.

Astăzi însă lucrurile au o altă înfățișare; răspunderea adunării, și nădăjduim că și conducerea cel puțin spirituală a ei, o are părintele Ion Mihălcescu[1], nu numai unul din cei mai de seamă cărturari ai teologiei românești, dar și om cuminte, cumpănit, cu un înalt simț al răspunderii și cu mare tragere de inimă pentru treburile Bisericii noastre.

Prezența C[uvioșiei] Sale în mijlocul acestei adunări e o garanție și, în același timp, o explicație. Explicație pentru faptul că, de atâta vreme, aceasta e prima adunare care știe să păstreze, așa cum o arată ordinea de zi, caracterul unui congres.

În adevăr, ordinea de zi a diverselor congrese ținute în ultimul timp cuprindea chestiuni care fie că puteau fi rezolvite printr-o simplă petiție pornită de la asociația respectivă și îndreptată spre autoritatea respectivă, sau care puteau fi mai cu folos dezbătute prin articole de reviste ori ziare.

Un congres însă presupune o dezbatere care să necesite prezența față în față a celor care discută; care să nu poată aduce lămuriri decât prin schimbul viu și imediat de păreri.

Ei bine, aceste condițiuni le împlinește ordinea de zi a congresului care se deschide astăzi și care cuprinde două mari chestiuni: învățământul religiei în școală și salarizarea preoților.

Cine își dă seama de însemnătatea acestei probleme pentru viața noastră religioasă va urmări cu încordată atenție dezbaterile. Dar, cunoscând cât de greu

de rezolvat sunt, nu va avea dreptul să fie nemulţumit dacă congresul nu va aduce soluţiile cele mai precise şi cele mai bune.

Doamne! Cine poate afirma că are în aceste chestiuni o soluţie definitivă! Vom fi bucuroşi, deci, dacă vom constata seriozitatea şi dorinţa sinceră de rezolvare echitabilă. Prezenţa păr[intelui] prof[esor] I. Mihălcescu e, desigur, o chezăşie.

Iată de ce urăm, cu încredere, spor la lucru.

Solidaritatea preoţilor cu chiriarhii

Un preot, care nu a cetit cu suficientă atenţie *Dumineca*[1] mea trecută, şi care, deci, nu a înţeles-o cum trebuie, îmi trimite o lungă admonestare. Eu admonestări nu resping. (Parcă nu e tot aia?) Dar nici nu le socotesc interesante. Scrisoarea corespondentului meu preot însă face o excepţie. Pentru că chiar aşa, neînţelegând precis şi complet de ce e vorba, pune totuşi o problemă de mare însemnătate: aceea a solidarităţii – în speţă, a lipsei de solidaritate – a preoţilor cu chiriarhii lor.

„Ce-am putea face noi însă, noi – scrie părintele –, cei care suntem turmă fără păstor? Sau, mai lămurit, turmă ai cărei păstori sunt hotărât vrăjmaşi nouă? «Păstorul cel bun sufletul său îşi pune pentru oi»[2], zice Mântuitorul. Păstorii noştri însă au avut şi mai ales au acum o aşa atitudine faţă de clerul inferior, că ar exulta de bucurie de ar vedea pe toţi preoţii în cătuşe şi porniţi la galere…

Nici un vlădică nu a protestat şi nu va protesta împotriva modificărilor acestora (e vorba de ultima modificare a legii cultelor). Nici unul, tocmai pentru că le place, ca politicienii… Am protestat alături de ei ori de câte ori au protestat; iar când protestul nostru a fost cam tare, ei ne-au dezavuat. Are cine să apere Biserica?

Ni se sfâşie inima că nu-i vedem mişcându-se decât numai atunci când interesele lor li-s în joc, interese materiale sau de altă natură, în tot cazul, personale şi fără nici o legătură cu Biserica…".

P. C. sa adaugă: „Nu exagerez". Chiar dacă ar exagera nu o face prea tare. Situaţia e, în adevăr, aceasta. Nu există o solidaritate a preoţilor cu chiriarhii lor. Toată sforţarea entuziastă a celor dintâi – pentru că, trebuie să o recunoaştem, există o asemenea sforţare de la război încoace – se izbeşte de opacitatea aspră şi neînţelegătoare a episcopilor, cari cred că prima datorie a lor e să-şi brutalizeze supuşii.

Renaşterea religioasă – incontestabilă astăzi – a găsit mult mai multă înţelegere şi tragere de inimă la preoţi decât la chiriarhi. Acţiunea acestora din urmă, căci nu lipseşte nici ea pe alocurea, este rigidă şi lipsită de iubire. Preoţii îi ajutorează în silă şi, spune corespondentul meu, „se trag din ce în ce mai mult în găoace, ca melcul".

Dar preotul adaugă: „Și de aceea, de aci înainte, veți rămâne d-voastră să apărați Biserica. D-voastră, care o faceți... așa, din joacă, ca apoi să stricați tot ce-ați făcut".

Din joacă?

Nu i-aș dori însă preotului meu să stea pe scaunul nostru de... joacă!

Participarea clerului la viața bisericească

În săptămâna încheiată azi au avut loc la Chișinău dezbaterile Congresului Preoților Ortodocși, deschise prin cuvântarea P. S. Patriarh Miron Cristea. Ele n-au fost lipsite de o animație, dovedind ardoarea congresiștilor pentru lămurirea chestiunilor foarte diverse, pe care adunarea a fost chemată să le discute. Și cum, cu câteva zile mai înainte, s-a ținut în capitala Basarabiei congresul pentru misionari, aceste două manifestări ale slujitorilor altarului ortodox mărturisesc prin atmosfera în care s-au desfășurat, o din ce în ce mai activă partic[illegible] clerului nostru la viața bisericească. Chiar când dârzenia discuțiilor a depășit caracterul unei adunări preoțești, ea nu se cere osândită. Căci e de văzut în această violență cât de aproape sunt totuși de inima preoților noștri toate chestiunile privind Biserica. Ne obișnuisem să privim în acești păstori sufletești prea mult oameni interesați de cele materiale și prea puțin slujitori ai treburilor bisericești. Îi vedeam mai degrabă închinându-și mintea și truda politicii, despărțiți între ei prin tot ce poate aduce vâltoarea luptelor de partid, decât uniți în efortul de a asigura Bisericii rostul ei de putere și de strălucire în obștea românească.

Iar recentul congres a adus, nu numai prin chestiunile dezbătute, ci și prin atmosfera care a domnit în timpul discuțiilor, o dovadă efectivă despre convingerea, ce și-a făcut drum în rândurile preoților, că Biserica nu poate fi servită pe căi divergente și că numai pe strânsa solidaritate a tuturor slujitorilor altarului se poate întemeia o acțiune de folos pentru apărarea și întărirea ei.

Întâietatea acordată intereselor Bisericii și râvna solidară a tuturor chiriarhilor ei, manifestate cu prilejul Congresului de la Cernăuți, deschid perspective de nădejde pentru o viață din ce în ce mai plină și mai rodnică Ortodoxiei noastre.

Însemn aci cu mare mulțumire sufletească faptul acesta.

E. Episcopii

Ierarhia ortodoxă

În legătură cu întâmpinarea P. S. episcop Vartolomeu, publicată în numărul de duminică[1] al foii noastre, cred că e ceasul a face, pentru sistematizarea discuției, o distincție: de o parte, chestiunea reorganizării vieții monahale, de alta, problema ierarhiei noastre ortodoxe. La una și la cealaltă, răspunsul părintelui episcop este: canoanele, tradiția, dezvoltarea lumii moderne nu îngăduie centralizarea vieții bisericești și așezarea deasupra episcopatului a unei autorități în afară de aceea a Sfântului Sinod. Să vedem dacă e așa și trebuie să fie așa.

În ce privește PROBLEMA IERARHIEI: să distingem că există o autoritate duhovnicească, dogmatică și spirituală – și una pur administrativă. Noi am vorbit de cea din urmă; P. S. Vartolomeu se raportează mai mult la cea dintâi. Căci toate exemplele pe cari le dă, și în primul rând prilejurile în care Domnul Hristos a stabilit ierarhia bisericească, la acest fel de autoritate se provoacă. De administrație nu e vorba nicăieri. Evident că Sfântul Sinod e suprema noastră autoritate bisericească; dar, ca orice colectivitate, Sfântul Sinod nu e o așezare executivă, și nici nu poate să fie – ci numai una hotărâtoare. Sfântul Sinod, cu alte cuvinte, este o *unitate de cunoaștere*; și e bine că e așa, pentru că, într-o colectivitate cimentată prin iubire, invocarea Sfântului Duh e întotdeauna mai eficace și revelația, deci, mai fecundă. Dar nu este și nu poate fi Sfântul Sinod o *unitate de acțiune*. Aceasta e, în cadrul oricărei pragmatice și al oricărei gnoseologii, perfect clar.

Să presupunem, în adevăr, că Sfântul Sinod ia o hotărâre oarecare. Cine îngrijește pentru executarea acestei hotărâri? Cine controlează cu cădere activitatea executanților? Are Sfântul Sinod organele de control necesare? Și poate impune Sfântul Sinod punctul său de vedere chiriarhilor? Exemplele din viața noastră bisericească sunt concludente. Amintesc numai că, acum, de curând, când a fost vorba să se impună unui episcop o soluție, Sfântul Sinod s-a oprit la o formulă aleatorie: „Sfântul Sinod roagă pe P. S. episcop de..." etc. Atunci? Nu rezultă din aceste considerațiuni necesitatea unei executive bisericești – și, prin urmare, a unei ierarhii administrative?

Este, de altfel, mult mai ușor a milita teoretic pe tema perfectei autonomii administrative a episcopilor decât a o realiza practic. Căci practica a stabilit deja, în anumite cazuri, că există totuși o ierarhie în Biserica noastră. Ce sunt, oare, treptele de judecată, decât tocmai recunoașterea gradării episcop-mitropolit-patriarh?

Și, pe urmă, tradiția vieții noastre religioase nu are nimic de spus în această problemă? Iată – credeam că nu este nevoie să o amintesc –, în *Condica sfântă*

a Mitropoliei din București, publicată de Ghenadie Enăceanu[2], se găsește cazul unui episcop – chiar al Râmnicului, dacă îmi aduc bine aminte – care se simte bătrân, vrea să fie dezlegat de îndatoririle lui păstorești și pleacă la București să ia ordine de la Stăpânul său, mitropolitul țării. Asta nu înseamnă nimic? Sau poate Biserica noastră a trăit în acele timpuri, din aceste motive, în înfruntarea canoanelor?

Aș mai adăuga încă ceva: titulatura cu care episcopii se adresează mitropolitului și patriarhului României este și astăzi încă Înalt Prea Sfințite *Stăpâne*. Este aceasta o formulă lipsită de sens? Și de unde provine ea?

Iată, prin urmare, fapte și considerațiuni de natură a arăta că punctul de vedere reprezentat de P. S. episcop de Râmnic în chestia ierarhiei administrative ortodoxe nu e în afară de orice discuție. Și considerațiile se pot înmulți. (Dar, vai! suntem în foiletonul unei gazete!)

În ceea ce privește REORGANIZAREA VIEȚII MONAHALE: noi am propus o soluție; P. S. Vartolomeu a propus alta: nu spunem că cea din urmă e cea mai rea. A noastră însă se respinge nu pe baza nepracticității ei, ci pe baza necanonicității. Cu tot respectul, credem că nu e motiv să părăsim punctul nostru de vedere. De ce ar fi necanonic? Pentru că s-ar trece peste capul chiriarhului, s-ar îngădui imixtiunea unui episcop străin în treburile religioase dinăuntrul unei eparhii? Nu văd dificultățile; dar voi aminti câteva stări de fapt. Mănăstirea Stănișoara din Argeș era – nu știu dacă mai este – metohul Mănăstirii Cozia din Vâlcea; la fel cu Schitul Turnu, tot din Argeș. (La secularizare, vitele Mănăstirii Cozia erau în munte, la Stănișoara. De aceea, ele nici nu au fost trecute în inventar, nici nu au fost rechiziționate; ci au rămas, grație acestei întâmplări, păstrate Mănăstirii Cozia.) Sunt acestea imixtiuni ale unui chiriarh în eparhia vecină? Dacă DA, atunci iată imixtiunea consfințită prin tradiție. Totuși, eu nu o cred. Ci, mai degrabă, văd în aceste legături de la Cozia la Stănișoara – și mai sunt și altele – dovada faptului că, pe acea vreme, *toate mănăstirile depindeau direct de Mitropolia din București*.

Pentru a reveni la îndoielile teoretice (eu prefer să mă țin la fapte). Ar fi necanonică centralizarea autorității și controlului asupra vieții monahale? Îmi închipui că ar fi cel mult tot așa de necanonică ca, de pildă, înființarea episcopului militar; dar, nădăjduiesc, în schimb, ceva mai rodnică.

Suntem cei din urmă să ignorăm vasta activitate pastorală desfășurată de P. S. episcop al Râmnicului, marea sa râvnă duhovnicească, adânca sa înțelegere a problemelor și neclătinata sa energie. Foaia noastră a vorbit doar despre aceste lucruri adesea. Dar sunt astăzi la ordinea zilei probleme generale, care interesează întreaga noastră Biserică; un om poate împlini, la locul lui, lipsa unei organizații, o știm. Dar unde nu e omul?

Judecata morților

Începem a deveni... primejdioși. O bănuiam noi puțin, în modestia noastră. Dar probe precise nu aveam. De la o vreme însă încep să ne sosească. Toate gesturile de curaj rodesc. Mai ales cele cari răstoarnă prejudecățile și rutina sub cari mocnesc încătușate energiile tinereții.

Și a fost ca un asemenea act de răscoală a bunului simț ultragiat să se producă chiar în lumea noastră religioasă. Iată faptul.

A murit, acum, de curând, Prea Cuviosul Theodosie[1], fost episcop al Romanului – știți, Romanul sfântului nostru bisericesc, Gherasim Safirin. A murit încărcat de ani. Îl uitase Dumnezeu, precum îl uitaseră și oamenii în retragerea lui.

Dar răposatul fusese episcop în scaunul Romanului. Și când, de la Mănăstirea Neamț, a sosit vestea morții, la seminarul eparhial din orașul de reședință s-a hotărât, prin porunca episcopului actual, P. S. Lucian, suspendarea cursurilor pentru două zile. Ce va fi gândit fiecare e greu de spus. Unul însă *a scris-o*. Pe condica de prezență a profesorilor, unul din ei, om aspru cu el însuși, cercetător științific de o largă cultură, recunoscut ca atare și de Academia Română, care i-a premiat lucrările, și-a pus hotărât părerea: „A murit un om de prisos pentru România. Nu-i pot acorda suspendarea orelor de clasă, în semn de doliu".

Așa. Vasăzică, în adevăr, „Cuvântul" face școală. Se ține o judecată a morților chiar aci. Nu pentru condamnarea sufletului răposaților. Asta nu se poate. O asemenea judecată stă numai în puterea lui Dumnezeu; care, desigur, e îndurător, dar și drept.

Se ține însă o judecată și morților aci și trebuie să se țină, pentru noi; pentru cei cari rămân; pentru ca să fie pildă vie noilor generații; nimic nu rămâne nerăsplătit – fie chiar după moarte; căci astăzi se știe că în țara românească, de la năprasnica judecată pe care Șeicaru a făcut-o lui Al. Constantinescu, o piatră de mormânt nu mai acoperă o groază de păcate. Să trăiești, prietene Alexandru Dăscălescu, de la Seminarul Romanului, fiu spiritual al Sfântului Safirin și frate al nostru întru vârtute; fapta ta valorează cât un steag!

... Și totuși, față de așezările țării și ale Bisericii, ai greșit; căci ai înfrânt disciplina și ai trecut dincolo de lege. Bine ai făcut, trebuia să o faci. Dar, tot așa, trebuie să fii pedepsit. Primește-ți pedeapsa cu seninătate. Suportarea ei va fi un nou prilej de afirmare a conștiinței noastre.

Într-o chestie personală de un interes mai larg

Prea Sfințitul Vartolomeu, episcopul Râmnicului, îmi trimite prin curier personal o vorbă: că „m-a frânt". Nu am înțeles așa de bine „frângerea", deocamdată. Pe urmă am aflat că P. S. Sa ar fi publicat, *în ediția de provincie* a unui

ziar din Capitală, o întâmpinare la scrisul meu în legătură cu diversele probleme bisericești.

Evident, nu am răspuns. Nu am răspuns pentru simplul motiv că nu cunosc articolul P. S. Sale. Îmi e și greu să iau în fiecare dimineață trenul, să mă duc în provincie, ca să aflu ce crede Prea Sfințitul Vartolomeu despre puținătatea mea.

Să mărturisesc însă sincer, nu aș fi răspuns nici din alt motiv; chiar dacă aș fi cunoscut „frântura" episcopală. Eu nu sunt om cu susceptibilități exagerate. Și nu confund niciodată problema de interes general, cu micile „bâzdâcuri" personale. Faptul că am fost „frânt" – sau că s-a încercat să fiu frânt – nu mă impresionează. Și răzbunările personale nu mă pot amuza, pentru că îmi dau seama că ele nu interesează nici foaia la care scriu, nici pe cetitorii ei, cari au preocupări ceva mai serioase.

Și, pe urmă, noi nu ne prea speriem de asemenea „frânturi". Profesioniști ca noi sunt „frânți" în fiecare zi de trei ori. Dar așa, încât a doua zi e nevoie să se reia frângerea de la capăt.

Nu aș fi răspuns din motive mai grave; și anume: împotriva P. S. Vartolomeu ne vin în fiecare zi plângeri. Sunt foarte precise; cu numere, date, acte oficiale, chitanțe ș. a. m. d. Nu intri într-un oraș oltean fără să nu te întâmpine jelbarii. Am acasă un dosar întreg, clasat pe capitole, de asemenea plângeri. Ce ar fi, pentru mine, mai simplu decât să încep publicarea lor?

Dar, vedeți, mai sunt și alte socoteli pe care gazeta noastră *trebuie* să le facă. P. S. Vartolomeu este un om cu lipsurile sale, omenești. Dar și cu meritele sale. Este un om de carte – lucru destul de rar în Biserica noastră; și mai pe urmă, un om de acțiune. Prea Sfințitul *face* ceva în eparhie. E o vastă activitate de cultură, începută pe baze largi și dusă cu multă vioiciune. Acțiunea cere energie – și energia nu poate ocoli uneori abuzurile. Ar fi mai bine ca abuzurile să lipsească; dar dacă temperamentul P. S. Sale nu o permite, atunci mai bine abuzuri, dar și activitate, decât corectitudine inactivă. Sunt victime – știu. Îmi pare rău pentru ele. Dar nu e nimica de făcut. Activitatea cere uneori victime.

Iată, deci, de ce nu răspund „frângerilor" Prea Sfinției Sale. Mi-ar fi prea ușor; dar aș păgubi treburilor generale. Părintele episcop să ia, deci, aminte: nu e vorba de generozitate din partea mea; dar nici de dezarmare; pentru că, am spus-o, dezarmat nu sunt. Ba, dimpotrivă.

De ce, dar, atunci am scris totuși din când în când câte ceva? E și aci o explicație. Cine dorește să o afle să spună.

Vrem o lămurire!

În afacerea arhiereului Leu[1], care tulbură de o vreme viața bisericească moldovană, avem nevoie de o lămurire, pe care înaltele foruri de la Iași sunt datoare să ne-o dea. Am luat act, ca toate ziarele, de tulburarea intervenită; dar

ni s-a părut suspectă năvala de acte, toate „oficiale", cu care oameni, fără calitate oficială totuşi, ţineau să ne documenteze asupra cazului. Am acceptat, deci, ca o măsură indicată de o elementară prudenţă, cererea cuprinsă în telegrama P. S. arhiereu Leu, care ruga să nu dăm curs decât ştirilor ce vor porni de la foruri responsabile.

Ştirile acestea întârzie. În schimb, ieri am primit din Iaşi o lungă scrisoare. Din partea unui vechi prieten de universitate, pe care nu l-am mai văzut, poate, dinainte de război. Dacă omul acesta, care, desigur, de atunci îmi va fi pierdut urma, se hotărăşte să scrie, însemnează că are ceva grav de spus. În adevăr, e un caz de conştiinţă. În care el personal nu are nici un fel de interes, decât doar cel al dreptăţii. Prietenul meu e un om cumpănit; pozitiv în informaţie, cu un aşezat spirit critic, cu un înalt simţ al interesului general.

Prietenul meu scrie: „M-am interesat de aproape şi nu am găsit nimic temeinic contra arhiereului, care (...) aşteaptă cercetarea şi hotărârea Sinodului". Şi, mai departe: „Nu ţi se pare ciudat că mitropolitul – preşedinte al Sfântului Sinod – dă dezlegare la *doi preoţi* să cerceteze pe un *arhiereu*, că îl mută disciplinar – imaginar, de altfel –, când Sinodul l-a numit şi, deci, numai Sinodul îl poate cerceta, judeca şi pedepsi? Ce rost au preoţii în aceste cercetări – care n-au dat, de altfel, nici un rezultat –, altul decât că pot fi mai uşor influenţaţi?..."

Nu e nevoie să insist prea mult asupra gravităţii care se degajează din aceste rânduri potolite şi discrete. Rezultă, între altele, că există cineva care poate influenţa în această afacere; şi că lucrurile au fost astfel aranjate, încât influenţa să se poată exercita. De unde reiese că ar exista şi un interes ca lucrurile să se întâmple aşa cum sunt dorite în anumite locuri.

Este adevărat sau nu? Până la probe contrarii, noi trebuie să punem ştirile cari ne vin în afacerea arhiereului Leu la carantină. Aşteptând lămuriri hotărâtoare, pe care am dori să nu le căpătăm prin intervenţia noastră directă.

De ce nu apărăm pe P. S. Vartolomeu

Un cetitor din Oltenia ne întreabă de ce nu luăm apărarea P. S. Vartolomeu, episcop al Râmnicului, care, de o bucată de vreme, este sângeros atacat prin presa zilnică. Este o întrebare căreia trebuie să-i dăm răspuns nu numai pentru cazul special la care se referă, ci şi pentru că ridică o chestiune ceva mai generală.

Eu cred că P. S. Vartolomeu nu are nevoie de apărarea noastră. P. S. Sa este unul din puţinii noştri înalţi ierarhi care lucrează în adevăr în eparhia lui. Poate că metodele nu sunt întotdeauna cele mai domoale. Dar noi toţi, care ne supărăm, de bună credinţă, pentru suferinţa vreunui preot oltean, am face-o, poate, mai puţin dacă ne-am reîmprospăta cunoştinţele asupra metodelor care au fost întotdeauna în Biserică; la noi şi aiurea. Deci, dacă există o activitate pastorală

ale cărei roade se văd, Prea Sfinţitul e apărat împotriva oricărui atac prin chiar această activitate.

Noi suntem, între altele, şi gazetari; şi ne dăm seama că un atac, chiar punând în linie unele fapte adevărate, nu prinde decât dacă e dezinteresat şi dacă nu închide în el nici un resentiment personal. Există, orice s-ar spune, o realitate etică, de natură a condiţiona eficacitatea unui atac. Cine se emoţionează de orice violenţă apărută într-o gazetă trebuie să aibă foarte neliniştită conştiinţă!

În privinţa „campaniilor" împotriva diverşilor, publicul trebuie să fie orientat asupra calităţii celui care scrie. Fapte împotriva oricui se pot aduna câte vrei. Mai ales în Biserică, sunt oameni gata să te informeze oricând, cu acte şi documente. Dacă publicul e dornic de scandal, îl poţi oricând satisface; şi copios! Întrebarea este dacă îţi dai seama de la început unde poate duce campania, dacă crezi că e necesară şi dacă nu va păgubi mai mult decât va drege. Sunt cazuri de conştiinţă cu care venim în fiecare zi în contact.

Biserica noastră e, mai mult ca alte instituţii, un adevărat viespar de intrigi. Să protestezi? Să iei apărarea? E inutil. Cele mai multe atacuri se frâng în propriul lor ridicol. Când se găseşte un „ortodox" care să atace pe un arhiereu ca Tit Simedrea, PENTRU CĂ A FĂCUT O FAPTĂ BUNĂ, vă închipuiţi în ce mocirlă trăim; dar şi ce efect poate avea o astfel de campanie.

Noi lăsăm vremea să aleagă între scrisurile noastre. Iată de ce nu apărăm pe P. S. Vartolomeu.

Simonie?

Colonelul Milcoveanu de la Craiova, implicat în campania purtată în ultima vreme împotriva P. S. Vartolomeu, episcopul Râmnicului, se adresează cu o scrisoare, cerându-mi o consultaţie publică. D-l colonel vrea să afle din gura mea dacă P. S. episcop s-a făcut sau nu vinovat de simonie.

Bănuiesc că corespondentul meu are, în adevăr, nevoie de o lămurire; şi că scrisoarea d-sale nu este în nici un fel o... cursă, pe care ar voi să mi-o întindă mie sau altora. Nu de alta, dar şi-ar pierde zadarnic vremea. Mi se pare ciudat însă că d-l colonel mi se adresează mie, şi abia acum.

Eu nu sunt „specialist". Trăiesc şi eu în marginea teologiei; şi încerc să lămuresc anumite probleme de atitudine religioasă, plecând nu de la diplomele de specialitate care mi-ar impune să fiu credincios, ci de la faptul însuşi de credinţă, pe care mă străduiesc a-l înţelege după puterile mele şi a-l despica în elementele lui constitutive. Un asemenea om poate cel mult deschide – pentru un alt credincios – perspective de lămurire personală; şi poate da uneori preţioase indicaţiuni metodice. Dar el nu are calitatea de a acorda consultaţiuni de specialitate. Care trebuie cerute de la oamenii cunoscuţi ca „de meserie". Nu de alta, dar de

cele mai multe ori, consultaţiile nu sunt pe placul celor care le cer. Şi atunci, măcar atâta să contribuie la efectul dorit un nume răsunător de „specialist”.

Ceea ce eu – precum se ştie – nu sunt!

Pe urmă: vrea d-l colonel să fie lămurit asupra faptului dacă P. S. episcop s-a făcut vinovat de simonie sau nu? Am impresia că a cam întârziat. Lămuriri ar fi trebuit să ceară înainte de a fi ridicat acuzaţiunea care, se ştie, a fost formulată, în această campanie, în chip public. E cel puţin inadmisibil să vrei să afli ce e simonia şi dacă, în speţă, ai de-a face cu un caz de simonie, după ce ai aruncat acuza.

Astea toate, în preliminar. Pentru că, totuşi, d-l Milcoveanu întreabă, o să-i răspund cum mă voi pricepe. În înţelesul cel mai larg, simonie înseamnă vinderea darurilor pe bani. S-ar putea spune, deci, că, dacă un episcop nu numeşte un preot la o parohie decât dacă acesta îşi plăteşte locul, avem de-a face cu un caz de simonie. Pe vremuri, când am atras şi noi atenţia asupra unor metode cu care nu eram de acord, mi se pare că şi noi am pus în gardă împotriva primejdiei simoniei.

Dar s-a făcut P. S. Vartolomeu vinovat de păcatul simoniei? Hotărât, nu! Pentru că astăzi e perfect dovedit: banii depuşi de preoţi nu măreau averea episcopului, ci pe aceea a Bisericii. Nu e atunci cel puţin ridicol să acuzi de simonie un episcop care măreşte avutul Bisericii?

Chestiunea comportă şi alte consideraţiuni. Dacă „specialiştii” sunt de altă părere, să o spună. Îi asigur că voi răspunde.

Îndatorirea episcopatului

Desigur, nu e adevărată vestea care ni se transmite din Râmnicul-Vâlcii şi după care P. S. Vartolomeu, dezgustat de campania violentă care se duce împotriva P. S. Sale, ar intenţiona să se retragă din episcopat. Dar, pentru că, de îndată ce a ajuns până aci, la mine, ea circulă, nu e lipsit de interes să o discutăm. Cu atât mai mult cu cât discutarea ei contribuie la lămurirea unor chestiuni de interes general.

Mai întâi, o retragere din episcopat ar fi anticanonică. Un episcop nu poate ieşi din scaun decât prin caterisire. Investiţiunea cu cârja pastorală se face pe viaţă; şi nici boala, nici oboseala, nici descurajarea, nici vârsta înaintată nu scuză şi nu îndreptăţesc canonic o demisie. Că, în Biserica noastră, demiterile şi retragerile au fost frecvente, că nu mai departe decât acum vreo 2-3 ani un mitropolit a fost înlăturat din scaun „din pricina vârstei” este adevărat. Dar asta face parte din sistemul de sabotare a Bisericii, aplicat cu o perversă stăruinţă de puterea lumească, prin amestecul politicii în lucrurile dumnezeieşti. Pentru boală, vârstă înaintată, oboseală, canoanele prevăd *asocierea* unuia mai tânăr la păstorie. Dar de retragere sau demitere, nici vorbă.

De altfel, nici nu poate să fie altfel. Episcopatul nu e un drept, ci o îndatorire; și încă, una din cele mai grele. Demiterea ar fi, deci, o dezerțiune. Când un arhiereu a fost învrednicit cu această grea sarcină a episcopatului, el trebuie să o ducă până la capăt. Împotriva tuturor atacurilor, prin toate adversitățile, peste toate durerile personale; căci nu stă nimeni în scaunul episcopal pentru satisfacțiile lui personale, ci pentru gloria Bisericii.

P. S. episcop Vartolomeu este dezgustat și descurajat – și vrea să se retragă? E inadmisibil. Orice călugăr adevărat va recunoaște că e mult mai ușor și mai comod a fi simplu călugăr decât episcop, dar tocmai de aceea P. S. Vartolomeu este dator a rămâne în scaun. Îl cere Biserica; și nimeni nu e reținut să ia în seamă frământările, îndoielile și descurajările lăuntrice ale unui prelat în slujba lui Dumnezeu.

E greu? Se poate! Asta nu e însă o scuză. P. S. Vartolomeu trebuie să rămână mai departe în scaun, pentru vrednicia cu care a slujit până acum Biserica; și pentru serviciile eminente pe care i le mai poate face.

Sprijinul presei în renașterea vieții religioase

O înaltă față bisericească îmi explica, mai zilele trecute, că activitatea chiriarhilor a mai slăbit în ultima vreme. Că frumoasa avântare care s-a arătat imediat după război și care a fost așa de fericit ajutată de sus este un fel de descurajare și o lipsă de stimulare reciprocă. Nu au fost rezultatele satisfăcătoare? Nu se poate spune. Vremea de după război a înregistrat o însemnată creștere în prestigiu pentru Biserică. La aceasta a contribuit, desigur, și creșterea interesului pentru viața religioasă, a cărei răsfrângere imediată a fost preocuparea ziarelor de a expune și comenta fapte din lumea Bisericii.

Obiectiv vorbind, campania religioasă a presei poate fi considerată ca unul din cele mai frumoase și mai rodnice succese ale scrisului gazetăresc de la noi. Ea a actualizat nu numai un interes pentru conștiința religioasă, dar a fost de natură adesea să convingă publicul că problemele tehnice ale vieții bisericești nu sunt chestiuni perimate, rămășite ale unui trecut lipsit astăzi de eficacitate, ci au o adâncă semnificație, care depășește concretul și istoria, angajând actualitatea în chip esențial. Cât de însemnat a fost sprijinul presei pentru renașterea vieții noastre religioase e un lucru care abia mai târziu se va putea stabili.

Și totuși, atunci când a fost vorba de explicarea scăderii entuziasmului episcopilor noștri, amintitul chiriarh împotriva presei a protestat. Căci, iată, activitatea episcopală este urmărită de aproape de ziare; dar nu pentru a susține, lăuda și încuraja, ci pentru a critica.

Mai întâi, e nedrept. Nu există gazetă cu preocupări în ordinea religioasă care să nu fi avut – și foarte des încă – cuvinte de laudă. Că sunt și critici, evi-

dent! Dar sunt şi fapte care pot fi şi trebuiesc criticate. Căci numai în uzina în care nu se lucrează nu e gunoi.

Şi, pe urmă, să presupunem că noi, gazetarii, am fi nişte blestemaţi, care avem o diabolică bucurie de a ocărî. Ei, şi? Poate o asemenea împrejurare să frângă zelul apostolicesc al chiriarhilor noştri? Trăiesc şi îşi iau episcopii puterile de lucru de la aprobarea pe care o găsesc în presă sau în public? Sau de la chemarea lor lăuntrică, de la răsfrângerea darului pe care îl deţin? Un păstor de suflete izbit, chiar pe nedrept, să zicem, depune cârja activităţii sale sau găseşte în adversitate un stimulent mai mult?

... Scuze se găsesc doară pentru orice.

După alegerile episcopale

Operaţia de completare a celor trei vacanţe episcopale de la Huşi, Cetatea Albă şi Caransebeş, decursă într-o atmosferă de zarvă, gâlceavă, patimi şi ambiţii personale şi foarte activă sforărie politică, a avut totuşi darul să scoată la iveală câteva suspecte caracteristice ale vieţii noastre bisericeşti: aspecte cari, desigur, nu erau necunoscute, dar cari, prin acuitatea sub cari s-au prezentat astăzi, fac mai mult ca oricând necesară o intervenţie grabnică şi hotărâtă. Să înregistrăm câteva din încheierile cari se pot trage din ultimele întâmplări:

1) *S-a dovedit că este absolut indispensabilă legea pentru alegerea episcopilor.* Alegerile episcopale se fac astăzi la noi într-o formă cu totul neregulată. Căci există o lege pentru organizarea Bisericii Ortodoxe; dar nu există încă legea *specială* pentru alegerea episcopilor, deşi această lege este expres prevăzută în Constituţie. În asemenea împrejurări, operaţiile electorale se fac după o procedură cu totul aproximativă şi în orice caz provizorie; care are toate dezavantagiile măsurilor provizorii – şi în primul rând lipsa de preciziune. Alegerea pentru scaunul episcopal vacant de la Cetatea Albă, unde nu s-a procedat nici măcar la verificarea titlurilor celor ce candidau, făcându-se astfel posibilă alegerea – fie şi defectuoasă în ea însăşi – a unui candidat care nu îndeplinea condiţiunile legii, alegere care, deci, în orice caz, trebuia să fie casată, dovedeşte necesitatea absolută a votării urgente a unei asemenea legi. Ne pare rău că trebuie să amintim şi aici d-lui ministru al Cultelor şi în genere guvernului, campania noastră în favoarea acestei legi. Urmând panta lipsei de preciziune şi de hotărâre – care e cea mai primejdioasă metodă de a guverna, pentru că duce la destrămare şi îngăduie surprize, uneori de natură gravă chiar –, guvernul a crezut că poate amâna aducerea în parlament a acestei legi (pe care noi constant o cerem de câţiva ani deja). Rezultatele se văd acum. Nu e însă penibil pentru noi să constatăm că iarăşi am avut dreptate?

2) *S-a dovedit că este primejdios a se suplea legea prin combinaţii lăturalnice.* Alegerile s-au făcut sub două „garanţii"; cari au fost acceptate de guvern

ca suficiente pentru a se suplea legea amintită mai sus; „barba albă" a Î. P. S. părinte patriarh și „cuvântul de onoare" al d-lui Duca. Până la urmă s-a constatat că aceste „garanții" nu pot fi luate ca o serioasă... bază de operație. Căci nici părintele patriarh nu este ascultat în Biserică; nici d-l Duca, în partidul liberal (asta, domnule Duca, e bună și pentru chestia cu „corectitudinea profesională" a celor care vorbesc de disensiunile din partidul liberal).

Dar chiar dacă „garanțiile" ar fi fost în fapt valabile, încă – socotim noi – a fost o greșală că guvernul a acceptat această procedură. Căci acceptând, el a confirmat drepturile de stăpânire de fapt ale unui șef de partid și ale părintelui patriarh asupra vieții bisericești. Că cel dintâi nu numai că nu are, dar nici nu trebuie să aibă nici un fel de stăpânire în Biserică, e de la sine înțeles. Cine nu a înțeles-o încă ar fi trebuit să audă pe d-l Duca în colegiul electoral: „pe onoarea mea, vei fi ales astăzi"; sau: „ai cuvântul meu de onoare că vei fi ales mâine" – pentru ca să măsoare toată decăderea vieții noastre bisericești. Cât despre părintele patriarh – nici lui nu i se pot acorda privilegii. Căci Î. P. S. Sa nu este capul Bisericii Ortodoxe, ci numai un *primus inter pares* între arhierei.

Deci – greșit a procedat guvernul.

3) *S-a dovedit că există în Ortodoxia ardeleană un spirit însectat*, care nu are nimic de-a face cu insurecția de natură ortodoxă a basarabenilor, ci *ca*[illegible] *trage originile, pe de o parte, dintr-un rezistent protestantism, din ambiții personale de forme cezaro-papiste, pe de alta.*

Discursul rostit, imediat după alegerea lui, de către noul episcop al Caransebeșului, ca și atitudinea păstrată constant de P. S. Nicolae Bălan, mitropolitul Ardealului, sunt dovezi peremptorii ale unei stări de lucruri care trebuie să îngrijoreze pe toți cei cari mai cred și mai așteaptă ceva de la Ortodoxia noastră.

Și în acest punct avem regretul să fi văzut mai demult primejdia. Căci am atras din vreme atenția asupra *stării de spirit* din care pornesc țâfnele arhierești ale P. S. Nicolae și *care însemnează astăzi cea mai acută și mai amenințătoare primejdie din câte pândesc Biserica noastră Ortodoxă și dreapta noastră credință.*

Ca unul ce nu am patimi personale și nu amestec niciodată persoana mea în judecarea situațiilor publice, socotesc că am dreptul și calitatea de a sublinia labilitatea situației în care se află Ortodoxia noastră. Ne aflăm și aici, ca în toate domeniile vieții publice, de altfel, la o răscruce –, iar de gestul pe care îl vom face acum, depinde viitorul. Viitorul pentru câteva sute de ani!

Și aici trebuie intervenit, deci, radical, întorcându-ne la originea răului, care nu e decât legea pentru reorganizarea Bisericii Ortodoxe. Legea aceasta trebuie desființată. Nu modificată, ci desființată pur și simplu. Și înlocuită cu o alta, total alta, inspirată din adevărata Ortodoxie, din spiritul răsăritean și din așezarea sufletească a poporului nostru, căci toate trei nu sunt decât aspecte ale unei aceleiași realități.

Operație cu atât mai necesară, cu cât lumea noastră înspre *această* realitate merge.

F. Mitropoliții

Misionarism

Părintele Tr. Scorobeț de la Sibiu publică – într-o mică broșură, *Văzut-am lumina cea adevărată*[1] – o expunere comentată a câtorva cazuri recente de trecere a uniților la Ortodoxie.

Cu tot caracterul polemic al întâmplărilor, expunerea părintelui Scorobeț păstrează un ton sigur de obiectivitate și izbutește să inspire încredere. Aceasta se datorește, în bună parte, și documentelor cari sunt intercalate în expunere și cari adesea vorbesc ele însele mai de-a dreptul și mai elocvent decât toate comentariile și interpretările cari, în genere, nu fac decât să slăbească puterea faptului.

Cărticica păr[intelui] Scorobeț este însă și altfel însemnată: ea înfățișează – în câteva cazuri numai – acțiunea misionară a Mitropoliei din Sibiu, pe care o bănuim – dacă nu am ști-o – mult mai largă, mai harnică și mai rodnică decât ne-o spune broșura.

Ar crește însă și siguranța noastră și ar fi un îndemn direct la faptă și pentru alte eparhii, dacă Mitropolia Sibiului s-ar hotărî să publice anual dări de seamă asupra activității ei misionare și asupra rezultatelor obținute. Ne gândim, de pildă, la *Anuarul* pe 1921–1925 al Eparhiei Râmnicului și Noului Severin[2], care, chiar dacă nu e conceput în spirit de propagandă, aduce, prin priveliștea activității desfășurate, destule motive de întărire și, mai ales, destule îndemnuri la acțiune.

Mitropolia Basarabiei

Astăzi se investește cu strălucire și puteri mitropolitane arhiepiscopul Gurie, ridicat, prin vrednicia lui și prin conștiința religioasă a Moldovei de la Nistru, la rangul de mitropolit al Basarabiei.

În ierarhia noastră ortodoxă, mitropolitul nu e decât formal, ca titulatură, deasupra celorlalți episcopi, fiecare eparhie constituind o unitate religios-administrativă complet autonomă, deasupra căreia nu stă decât autoritatea Sfântului Sinod. Este adevărat că legea cultelor acordă fiecărei mitropolii anumite funcțiuni speciale, de o însemnătate relativă totuși, între care o instanță de judecată apelativă. Adevăratele funcțiuni ale mitropoliei sunt însă tot cele episcopale. De aceea, funcțiunea de mitropolit nici nu e desprinsă de persoana unui episcop în funcțiune. De aci și titulatura: arhiepiscop al Bucureștilor și mitropolit al Ungro-Vlahiei; arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Sucevei; arhiepiscop al Sibiului și mitropolit al Ardealului.

Ar trebui să credem, deci, că noua demnitate cu care e învestit astăzi arhiepiscopul Gurie nu e decât o satisfacție formală, care se acordă moldovenilor de peste Prut, în persoana șefului religios al capitalei lor. Și totuși, nu e așa.

Constituirea Mitropoliei Basarabiei are o însemnătate simbolică și spirituală care depășește cu mult operația, lipsită de sens mai adânc, a unor mărunte satisfacții formale, legate doar de o biată vanitate omenească. EA ESTE RECUNOAȘTEREA FAPTULUI CĂ BASARABIA TOATĂ FORMEAZĂ O UNITATE CREȘTINĂ INDISOLUBILĂ ȘI CARACTERISTICĂ, ȘI HOTĂRÂREA NOASTRĂ DE A FACE FECUNDĂ PENTRU TOT RESTUL ORTODOXIEI ROMÂNE TRADIȚIA CU ADEVĂRAT DREPTCREDINCIOASĂ A ACESTEI BISERICI.

În adevăr, în contact mai apropiat cu Rusia, țară a cărei adâncime spirituală și adevărată pravoslavie, deși ceva cam întunecată și lipsită de limpezime, stă deasupra oricărei îndoieli, Basarabia a putut să se păstreze ferită de spiritul laic și protestantizant al restului țării și să formeze un fel de contrasiguranță pentru graba modernizatoare a ortodocșilor ardeleni.

E adevărat că era o contrapondere mai mult ca o rezervă a nădejdilor noastre; că, ori de câte ori trupul Bisericii sângera sub înfruntarea călcătorilor legii și ai Sfintei Tradiții înfrânte de neînțelegători și de pătimași, înspre R[illegible] ca în așteptarea zorilor, ni se întorcea fața. Era, totuși, mai mult decât ata[illegible]

Să ne amintim că, dintre toți chiriarhii noștri, P. S. Gurie este singurul care îngăduie să i se sărute mâna și care dă fiilor lui spirituali sărutarea duhovnicească pe frunte. E singurul care, prin felul lui de a se comporta, aduce în relațiile cu credincioșii elementul emoțional al hieratismului. Și nu e decât un amănunt. Care arată că, în toată frământarea noastră religioasă de după război, neliniștită și cufundată în nesiguranță și imprecizinue, BISERICA BASARABEANĂ NE-A ÎNTĂRIT, DACĂ NU PRIN ALTCEVA, CEL PUȚIN PRIN PREZENȚA EI.

Toate urările noastre de fii spirituali merg astăzi înspre Biserica Basarabiei și înspre înaltul ierarh, deținător al destinelor ei. Desigur, în ceasul acesta sărbătoresc, și răspunderile care decurg din noua situație apar mai grele, și răsplata mai îndepărtată. Peste toată truda noastră, a tuturor, stăpânește însă vrerea lui Dumnezeu. Prea Sfințitul Gurie, arhiepiscop al Chișinăului și mitropolit al Basarabiei, o știe, în virtutea darului pe care îl deține, cel dintâi. După cum se știe că îndatorirea plugarului este să-și are și să-și samene ogorul, neîngrijindu-se dacă Dumnezeu va da ploaie la vreme. Pentru că ploaia nu poate să lipsească decât ca o pedeapsă, și chiar pedeapsa nu ne e dată decât tot pentru mântuirea noastră.

Înființarea Mitropoliei Chișinăului este, în semnificația ei lăuntrică, cel mai însemnat fapt religios întâmplat după război între hotarele țării noastre. Mai însemnat decât facultatea de teologie din același oraș – mai însemnat chiar decât înființarea Patriarhiei[1], care, aceasta, în adevăr, nu a fost decât o creștere de prestigiu, fără urmări. Mitropolie a Basarabiei, asta înseamnă recunoaștere a drepturilor precumpănitoare ale adevăratei Ortodoxii.

Să fie, în adevăr, acesta semnul noului curs în Biserică?

În plin Ev Mediu

Descoperiri se fac oriunde. Întâmplarea fereşte încă, în cotloane ascunse curiozităţii noastre neliniştite, atâtea comori. Dar ce fel de descoperiri şi în ce locuri se fac descoperiri la noi – asta arată starea de neîngrijire în care ne aflăm.

Iată, de pildă, la Patriarhie a fost descoperită... o bibliotecă. În subsoluri, cu prilejul unor reparaţii, târnăcopul care ciocănea un zid a lovit în gol. Prin spărtură s-a descoperit o încăpere; iar în încăpere, o bibliotecă întreagă.

La început se credea că e vorba de cine ştie ce adunătură de cărţi netrebnice, aruncate acolo, în beci, ca să nu mai încurce lumea. De aceea se şi dase dispoziţia să fie donate... Academiei. Dar, când teancurile au fost luate în mai de aproape cercetare, s-a stabilit că era vorba de o adevărată comoară teologică; lucrări rare de tot, mai ales la noi, unde biblioteci teologice mai că nu există, zăceau de cine ştie câtă vreme între zidurile hrubei.

Nu ştim dacă descoperirea aceasta a apărut stăpânilor de azi ca o mustrare, dovedind că în Dealul Mitropoliei au fost pe vremuri, când nu cerusem pentru noi „titlul" de Biserică dominantă şi nu aveam patriarhi – oameni care se ocupau şi cu cercetările teologice. Ne gândim însă ce fel de gospodărie se va fi făcut sus, în deal, dacă o bibliotecă poate fi „descoperită".

Că doară palatul Patriarhiei nu e Vaticanul, cu istoria lui veche de sute de ani, cu dedalul lui de clădiri, cu averile lui imense, cărora o minte omenească nu se poate să nu le piardă rostul. „Palatul" Patriarhiei e o modestă casă gospodărească, croită după proporţiile umile ale pietăţii noastre româneşti; câteva încăperi cari intră într-un pumn şi pe cari le stăpâneşti dintr-o aruncătură de ochi.

Vă închipuiţi, deci, că nu într-o asemenea biată strachină se puteau păstra, ferite indiscreţiei noastre, cine ştie ce tainiţe ascunzătoare de comori, dacă exista în gospodăria aceea un rost. Că doară nu e măcar vorba de cine ştie ce comoară, uitată de vremi, cărţile descoperite sunt aproape... contemporane nouă. Douăzeci de ani au fost însă de-ajuns ca să se realizeze la noi separaţia de epoci pe care a efectuat-o în Apus năvala barbariei.

Şi „descoperim" astăzi preocupările înaintaşilor noştri, după cum acum 4-6 sute de ani se descopereau manuscrisele greco-romane. Impresionantă continuitate culturală în Dealul Mitropoliei – n-avem ce zice!

... Dar să nu fie descoperirea aceasta semnul unei „renaşteri"?

... Şi despre Conon

Ştiri noi despre descoperirea... arheologică din subsolurile Patriarhiei, unde, precum am anunţat, o bibliotecă teologică a fost dezgropată, permit a afirma că această bibliotecă a aparţinut mitropolitului Conon Arămescu-Donici[1].

Răposatul mitropolit, scos din scaun în împrejurări aşa de tragice, şi de atunci mort, uitat într-o mănăstire, nu era un om de carte. Dar era, de bună seamă, un om care avea respectul aproape superstiţios al cărţii, aşa cum, pe vremuri, Carol cel Mare. Şi aduna cărţi, pe care le îngrămădea în lăzi, încredinţat fiind că strânge o comoară. Comoara aceasta el a lăsat-o acolo, în beciurile palatului mitropolitan, atunci când a trebuit să părăsească încăperile, de-a lungul cărora trecuse ani de-a rândul ca înalt stăpân. Şi ea constituie singura avere rămasă în urmă-i. Căci, cu toate grelele-i păcate, sub care i s-a întunecat mintea către sfârşitul vieţii, P. S. Conon a fost un om cinstit şi a murit sărac.

Din această înşirare de amănunte, două fapte se desprind, ambele caracteristice pentru cei la care se referă. Primul, că „descoperirea" de la Patriarhie se raportează la obiecte a căror existenţă în palat nu e mai veche de 15 ani (Conon a fost ales mitropolit în 1912).

Al doilea, că chiar oameni ca repauzatul Conon (dacă se va fi îndurat Dumnezeu de suferinţele lui groaznice) au fost în stare să lase în urma lor ceva care să le fericească amintirea. Şi anume, cărţi a lăsat bătrânul!

De dincolo de mormânt, chinuitul poate arunca totuşi o mustrare celor de după el. Iată, eu, neştiutorul, am avut respectul cărţii, pe care, dacă nu am cunoscut-o, nu am lipsit a o preţui după cuviinţă.

În adevăr, straşnică mustrare, care ar trebui să apese greu asupra conducătorilor Bisericii noastre. Căci prima îndatorire a acestei Biserici româneşti, ajunse prin voia lui Dumnezeu mai mult decât prin vrednicia ei, în fruntea Ortodoxiei, ar fi fost să se îngrijească de promovarea renaşterii ştiinţifice a teologiei. A făcut-o? Nu. Nici chiar iniţiativele particulare nu au fost sprijinite. Conon e răzbunat.

… Şi o vorbă de pace

Când am scris cele câteva rânduri de recunoaştere pentru fostul mitropolit Conon, care, în neştiinţa lui în cele ştiinţifice, profesa totuşi – ca odinioară Carol cel Mare – un sănătos respect pentru carte şi aduna în beciurile palatului mitropolitan lăzi cu hârtie tipărită, care se dovedeşte astăzi a nu fi culeasă la întâmplare, aminteam în treacăt şi de alte acţiuni ale lui, pe care le calificam de „păcate grele".

Expresiunea a izbit. Probabil şi pentru că venea de la un profesionist al scrisului, care nu abuzează de invectivă, menită, de cele mai multe ori, a crea un „gen" în lipsa cugetării, care, singură, situează în chip valabil pe un gazetar. Iar dacă expresia a surprins, ni s-a atras atenţia asupra ei.

Mulţumesc celui care a făcut-o. Căci există în gazetăria de conştiinţă o gravă responsabilitate, căreia nu ne putem sustrage decât dacă nu ne preţuim scrisul sau dacă urmărim mai degrabă tulburare decât lămurirea opiniei publice. Aşa